

фото О. Кутляхметова

ФОТОПОГЛЯД: ПРЕЗИДЕНТ І ОПОЗИЦІЯ.

«НА РИТУАЛ!» —

таке розпорядження стосовно себе можете почути й ви, мої дорогі читачі “Слова Просвіти”, якщо завжди розмовляєте українською мовою, в тому числі й з працівниками міліції.

Але спершу послухайте коротеньку історію з найближчих вересневих днів. Є в мене давній і добрий знайомий Петро Тихонович, учений, викладач Київської політехніки, шанувальник поезії. Ось і 24 вересня завітав він до редакції, аби привітати мене з виходом книжки. І — між іншим! — розповів ось таке.

16 вересня, приїхавши додому після роботи, відчув він, що всидіти вдома не може. Холодний дощ за вікном висівся в його свідомості жалем до людей, блаженно вдягнених і мокрих, перейнятих загальними проблемами й оточених міліцією на Інститутській та Лютеранській. Отож, назбирав кілька стареньких курточок та сорочок, купив дорогою кілька хлібин та ковбаси і подався до страйкарів. З пакетом одягу та продуктів був затриманий першим кордоном міліції, але якось та пропустили — зглянулись, либонь, на сивини інтелігента та благість намірів. Другий кордон був невблаганний. Петро Тихонович, як людина послідовна, вдесьте просячи його пропустити, повторював та повторював про дощ, холод і голод, аж не витримав один з охоронців, та як крикне: “В Печерское отделение! “На

ритуал” его!” Отак би й втрапив добросердний любитель поезії в міліцію, та світ не без добрих людей. З цього ж міліцейського ланцюга озвався до нього колишній студент, і не лише визволив з-під арешту, але й дозволив передати людям у наметах одяг та вечерю. Не встиг Петро Тихонович ще й “спасибі” та “дякуємо” почути, а учень хап вчителя за руку, та й за “ланцюг безпеки” виводить.

— Спасибі тобі, Валерику, а то й люди без хліба б лишилися, і мене б у відділення засоромився. Слухай, а що воно за “ритуал” такий?

Знітився Валерик: чи то боявся видати велику міліцейську таємницю, чи то вчителя засоромився. А тоді й каже: “Ритуал” — це коли ловлять затятого українця і привозять у відділення міліції, і б’ють, доки не заговорить російською мовою...

Отака історія. Петро Тихонович і сам не знає: вірити у неї чи не вірити. В Україні ж бо, браття, живемо! А я повірила: було вже, били за мову. Нашу, українську. Студентів кляли обличчями на шпали. Возили в те ж таки Печерське відділення. Його працівники згодом усе заперечува-

ЗІ ЩОДЕННИКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

ли: “Не б’смо!” Заперечили б і цього разу, заперечуватимуть і після опублікування цього матеріалу. Але, як не страшно це звучить, правда за тим колишнім студентом, а нині — міліціонером. “Ритуал” є, “ритуал” торжествує. Огляньтеся на наші ЗМІ, на всі ці радіостанції, що щебечуть “па-рускі” безтурботно-дурнуватими голосами, на тих, хто “не іграє”, а русифікує наш інформаційний простір. На позанаціональне чиновництво. На міністрів, що розмовляють українською з акцентом вихідця з племені “юмбу-мумбу”; візьміть будь-який папірець на пошті, залізничний чи авіаційний квиток, цінники в магазині; прислухайтесь, як чешуть по-російськи вчителі “крутих” ліцеїв і викладачі національних вузів, — а ще ж кілька років тому все це звучало і друкувалось, і говорило — намагалось! — українською...

Бо вся країна-Україна, весь народ її, все коштовно-духовне, мистецьке, історичне взято “на ритуал” командою двічі президента Л. Д. Кучми. І битимуть, і гризтимуть, і виїдять українське сумління і серця, доки не заговоримо по-їхньому або не оніміємо навіки. Невже ж — оніміємо?!

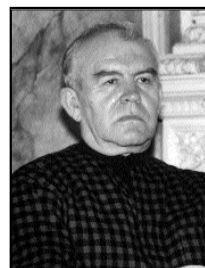
Любов ГОЛОТА

Сьогодні в номері:

Леся ГОНГАДЗЕ:
“Добитися правди”

стор. 3

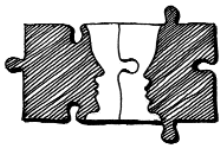
Леонід
ЧЕРЕВАТЕНКО:
“Тримаймо голову
вище!”

стор. 6

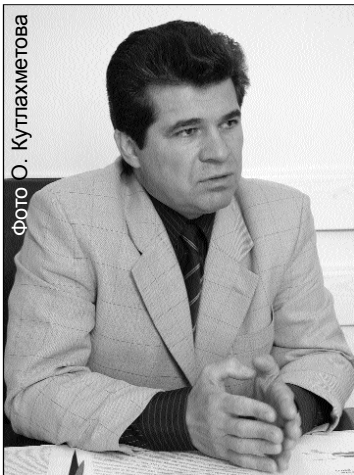

“Богун-2”
у пошуках другої
Батьківщини козаків

стор. 13

ХТО НЕ ПРАЦЮЄ —
ТОЙ НЕ ЇСТЬ

Валерій Ярошенко

Робота, звичайно, — справа індивідуальна. Але коли 40% загальної кількості безробітних складає молодь — починають думати про свої шанси успішно працевлаштуватися всі молоді люди. Головне тут — не панікувати. Зрештою, певні поради трудоголікам-початківцям уже давалися в числі 30 (146) за 26 липня—1 серпня 2002 року. Найефективніша, мабуть, — знайти спеціалізовану організацію, центр, фонд, біржу тощо, котрі змогли б кваліфіковано проконсультувати вас (юрист, психолог, фахівець вибраної вами спеціальності, соціолог, менеджер...) про всі можливі ходи і виходи, вакансії і переваження на ринку праці. Якщо ваш вибір — приватні консультації і різноманітні сервісні центри, то ваші шанси знайти роботу, звичайно, зростають. Тим паче за гроші, які ви в них вкладаєте (повідіть, це буде кругленька сума), можна влаштуватися у нашому світі хабарництва і без консультацій. Це варіант — власний ПК, Інтернет і відповідні роботодавчі сайти.

Однак якщо вищеназване вам поки що не по кишені, то гріх не скористатися послугами (здебільшого безкоштовними) державних спеціалізованих центрів. До того ж, якість і кількість цих послуг державної структури подекуди кращі, ніж відповідних приватних. Держава, зрештою, має захищати інтереси своїх громадян (і право на працю). Вам не завадить це постійно пам'ятати, як і Укази Президента "Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики", "Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді". Останнім, зокрема, передбачено формування мережі молодіжних центрів праці в Україні, конкретний механізм якого затверджений постановою Кабміну України № 40 від 24 січня 2001 року під назвою "Типове положення про молодіжний центр праці".

Що ж може запропонувати молодій людині молодіжний центр праці? Саме про це ми говоримо сьогодні з генеральним директором Київського молодіжного центру праці Валерієм Ярошенко.

— Навіщо і ким створений ваш Центр, Валерію Станіславовичу?

— КМЦП створений за ініціативою молодих людей ще у квітні 1993 року (я, зокрема, теж брав участь у цьому процесі). Ми були єдиною в незалежній Україні структурою, яка тоді почала займатися реальною допомогою молоді у працевлаштуванні. Допомагемо як у повному, так і в тимчасовому працевлаштуванні, у соціальному її захисті, молодим підприємцям — започаткувати власний бізнес. Центр найперший почав використовувати нетрадиційні форми роботи з молоддю у її працевлаштуванні, перепідготовки та у підвищенні кваліфікації. Коли кожен п'ятий випускник вузів та кожен третій випускник ПТУ не можуть знайти роботу

НЕТРАДИЦІЙНЕ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

пропонує Київський молодіжний центр праці

Як знайти молодій людині — після загальноосвітньої школи, ПТУ, інституту чи навіть академії — належну за оплатою, спеціальністю та уподобанням роботу? Як підзаробити студенту чи тому-таки школяру? Як знайти можливість навчатися, стажуватися та працювати цій молодій людині за кордоном? Питання, на які шукає відповідь кожен і які ми, прагнучи максимально посприяти у цьому кожному, зробили візитками рубрики "хто не працює — той не їсть", — зно-

у столиці — пошук нових форм та механізмів профілактики та подолання безробіття молоді є дуже важливим... Наш Центр діє при Київській держадміністрації, тобто є державною структурою, але працює за госпрозрахунковим принципом. Більшість програм, таким чином, ми реалізуємо власними коштами.

Структуру центру створювали емпіричним шляхом. Досвід показував нам, як вдосконалювати свою діяльність, які методи є ефективними, а які — ні. Так у 1997 році при Центрі створюється Київська молодіжна біржа праці, що, власне, оперує банком даних про робочі вакансії у столиці, створює нові робочі місця. Вона надає, наголошую, безкоштовні послуги молоді: молода людина, звертаючись, отримує перелік вакансій, їй допомагають написати резюме, за графіком надає послуги юрист та психолог. Треба сказати, що як Київський центр при міській адміністрації, ми надаємо послуги киянам...

Так само у 1997 році з'явився у нас молодіжний бізнес-центр. Стало зрозумілим, що дуже багато молодих людей хоче розпочати власну справу — створити своє робоче місце самому. І ми допомагемо їм у цьому.

Велику популярність у молоді має відділ міжнародного молодіжного обміну. Це — обмін студентами, волонтерами з іншими країнами. Зокрема, маємо цілу програму волонтерства, яку реалізуємо разом із Всеукраїнською асоціацією молодіжного співробітництва "Альтернатива-В". Близько 250 чоловік таким чином ми щороку приймаємо в Україні з-за кордону і 250 — відправляємо туди для участі в міжнародних таборах, семінарах, тренінгах (як правило — студентів). Незважаючи на те, що волонтерство — добровільна неприбуткова соціальна робота, чимало людей прагнуть сьогодні працювати у цій сфері. Цього року в Україні реалізували аж 15 волонтерських проектів: допомога школам-інтернатам, екологічні проекти, допомога в реставрації музею просто неба побуту і культури українського народу Переяслав-Хмельницького, у Криму іноземні студенти читали лекції і ставили навіть театралізовані вистави про СНД по літніх таборах...

Є відділ у нас, що займається навчанням і стажуванням молоді за кордоном. Очевидно, є величезний попит на те, щоб отримати досвід роботи і навчання у Європі. Ми, маючи ліцензію Міністерства праці на стажування, працевлаштування молоді за кордоном, працюємо легально і з усією відповідальністю за наших клієнтів. Консультуємо, що таке контракт, як його складати, як "не повестися" на привабливі обцянки різних фірм, котрі відсилають молодь на роботу за кордон за туристичними візами і так далі. Маємо з десяток договорів із міжнародними навчальними закладами (коледжами, університетами)... Звичайно, організація виїзду молоді за кордон не є безкоштовною, але ціна залежить від конкретного договору з міжнарод-

ними партнерами. Розпочато програму з стажування програмістів, студентів аграрних вузів...

Інформаційно-аналітичний відділ узагальнює роботу, веде статистику, збирає інформацію з молодіжного життя і всього, що впливає на це життя, веде соціологічну роботу...

— Що конкретно маєтись на увазі під "створенням робочих місць" вашим Центром?

— На госпрозрахунку працює наша ремонтно-будівельна служба, яка має багато об'єктів по Києву. За два роки ми створили 211 робочих місць у столиці. Наш бізнес-центр також сприяє реалізації підприємницької ініціативи молоді. Так, проводився всеукраїнський конкурс бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді. Конкурс дає можливість створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу, співпрацювати з провідними бізнесменами та експертами міжнародних та вітчизняних організацій, отримати грошові та цінні призи за перемогу в конкурсі, додаткові знання, контакти і так далі. Молодіжний бізнес-інкубатор при бізнес-центрі включає чимало інформативних програм, що допомагають молоді реалізувати свою ініціативу. Молодіжна школа лідерства проводить семінари, тренінги, конкурси "Бізнес-профі", виставки, конференції та "круглі столи", допомагає підготувати соціальні та підприємницькі проекти, консультує з питань менеджменту... З 1998 року при Центрі діє навчальний відділ, що готує бухгалтерів-економістів, секретарів-офіс-менеджерів, фахівців з дизайну інтер'єрів, менеджерів з реклами, туризму та продажу, кухарів та офіціантів-барменів, фахівців із комп'ютерної графіки, перукарів, косметологів... Усе це, щоправда, передбачало певну оплату. Сьогодні тимчасово навчальний відділ не працює — реорганізація...

Остання інновація у бізнес-центрі пов'язана з нашим прагненням допомогти реалізувати молодій людині бізнес-план, що переміг у конкурсі. Так, ми домовилися з Управлінням з питань підприємництва при міській адміністрації, що для переможців конкурсу виділятиметься кредит на їхню справу.

— Про яку суму кредиту йдеться?

— Ми у бюджеті на цей рік маємо 70 тисяч гривень і до Дня студента вже зможемо допомогти молодим підприємцям взяти хоч і не великий, але дуже пільговий кредит. Відсотки гасить міська адміністрація за рахунок бюджету, тому вони є просто смішними — близько 6% річних...

— Чи існують подібні Центри в інших регіонах України?

— Ми створювалися як єдиний, експериментальний Центр, адже стара система працевлаштування зруйнувалася і постала потреба нової. Тому наша сила і успіх — це наш досвід. У 1999 році вийшла постанова уряду про створення мережі таких центрів в усіх областях України. У багатьох вони за нашим зразком і досвідом уже створені. З іншого боку, у між-

народних і всеукраїнських програмах нашого Центру (волонтерство, бізнес-конкурс) бере участь молодь з усієї України.

— А що, пане Валерію, може запропонувати молодим киянам ваша молодіжна біржа праці?

— Біржа має сектор робочих вакансій, який створює і постійно поповнює інформаційний банк даних про наявні вакансії на підприємствах різних форм власності, установах та організаціях міста. Останні, звичайно, не примусиш давати нам таку інформацію. Тому намагаємося укласти з ними угоди, рекламуємо наш Центр, і, мушу сказати, він уже досить відомий в Україні. Саме нам запропонували у 1995–96 рр. набрати перші сто менеджерів у "Мак-Дональдз Юкрейн ЛТД" (співпрацюємо з ними і до сьогодні), скористалися нашими послугами такі відомі фірми, як "Фармамед", "Київ-міськбуд", БАТ "Укрнафта", "Оптимед", ЗАТ "Бліц-інформ", "Автолюкс", "Procter and Gamble", мережа ресторанів "Швидко", "Альфа Капітал Україна"...

Біржа також має сектор сезонної зайнятості людей. Його мета — створення робочих місць під час канікул у таборах праці та відпочинку. З метою підтримки незахищеної молоді (підлітки та студенти з малозабезпечених сімей, студенти-сироти...) Центром створено студентські трудові загоны та укладено угоду з КСП "Саки" (Крим) про збирання винограду і таке інше... Цього року, щоправда, через стихійні лиха був неможливий і наші студенти туди не їздили.

Відділ тимчасової зайнятості займається організацією та проведенням громадських робіт у Києві (благоустрій міста — сквери, парки тощо).

— Студенти, можливо, не знають про існування вашого Центру...

— Для того, щоб студенти знали і користувалися послугами нашого Центру створено його філії у найбільших вищих навчальних закладах Києва — у національному університеті імені Тараса Шевченка, у Київському державному аграрному університеті, Національному технічному університеті "КПІ", в Київському національному економічному університеті, у Національному університеті будівництва та архітектури тощо. Про те, що нас знають, свідчить статистика: за 4 роки (з 1998 по 2001 рр.) до нас звернулося 31066 осіб, за 2001 рік працевлаштовано 723 людини (205 — постійно, 518 — тимчасово).

— Відпочивати молоді столиці від праці допомагає те?

— Звичайно, оскільки є праця — має бути й відпочинок. Так, працює при Центрі "молодіжний туризм", де щороку оздоровлюється майже 400 студентів. Асоціація студентських профспілок визначає категорії студентів, котрі потребують оздоровлення, а працівники туристичного відділу вже займаються патентами, вибирають бази відпочинку. Є також екскурсійні програми: екскурсії по Києву, до Софіївки, в Переяслав-Хмельницький, у Крим, до Санкт-Петербурга...

— Куди може звернутися молода людина, щоб отримати допомогу Центру?

— Може зателефонувати за такими телефонами: 212-16-28 (Київська молодіжна біржа праці), 244-40-03 (бізнес-центр), 244-39-15 (міжнародний відділ), 244-40-

ПОДІЯ

ХОЧЕШ — ПРИХОДЬ І РОБИ!

У Музей видатних діячів української культури — Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського і Михайла Старицького — Київський міський осередок ВМПО "Молода Просвіта" 17 вересня розпочав цикл творчих зустрічей вечором "Вічний вогонь української душі". Як вважає ініціатор та організатор заходу голова міської "Молодої Просвіти" Галина Калмикова, дух Музею — дух інтелігентних, шляхетних, мистецьких, патріотичних родин Старицьких, Косачів і Лисенків, єдиних українських, україномовних родин Києва XIX століття — сприятиме створенню українського молодіжного братства, просвітницького братства.

Актив "Молодої Просвіти", що попередньо ознайомився з історією, атмосферою Музеїв Лесі Українки та Михайла Старицького, — 17 вересня, у день ікони Божої Матері, званої "Неопалима купина", мучениць Віри, Надії, Любові і їхньої матері Софії, зустрівся із завідувачою Музею Миколи Лисенка Роксанною Микитівною Скорокульською та зі старшими науковими співробітниками Музею Іриною Щербанюк і Мариною Чучевою. Екскурс у родинне і громадсько-політичне життя "осередку українства столиці у XIX сторіччі" стає, зрештою, елементом сучасного політичного, мистецького, просто молодіжного життя. "Не варто дивитися на цей Музей, на людей, які тут жили, як на ікони, що прагнуть нашого поклоніння", — стверджують працівники Музею, запрошуючи молодих українських просвітан, митців і решту зацікавлених людей приходити сюди співпереживати і творити нове українське життя, як це робили Лисенки, Старицькі й Косачі. Найперше — кодекс честі, ширість і чистота ідей і почування, чистота думок. Хочеш — приходи і роби, не хочеш — знайди своє...

Посередині кімнати — фортепіано самого маестро Лисенка (довкола завжди збиралася на "вечірки" політична еліта України), у центрі стіни — його портрет, обрамлений арфою, "Шевченківською хатою", де західняк і східняк тиснуть один одному руки — як мотто життя маестро... Мав дуже й дуже привабливі пропозиції з Європи — жити, розкошувати без політичних проблем і постійного нагляду поліції — відмовився...

Запрошують охочу молодь до інструменту маестро. Студентка Національного університету культури та мистецтв Катерина Вовчук починає другий Ноктюрн Шопена. Пані Ірина Щербанюк таємниче й радісно: "Вона відчула, що Шопен — кумир Лисенка...". Про віру, надію і любов говорить пані Галина Калмикова. Вона, як член Координаційної ради з мовних питань при міській адміністрації, що працює з навчальними закладами 1–2 рівня акредитації, планує продовжити цикл творчих зустрічей у Музеї, залучивши студентську молодь столиці. Кому як не "Молодій Просвіті" цим займатися?

Сашко ЗУБ

ЕКОЛОГІЯ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕЙЗАЖ

Термін «екологія» використовується настільки широко, що втрачається його первинна сутність: як природна рівновага рослинного і тваринного світу. Йдеться про систему широких заходів (соціальних, економічних, наукових, технічних, юридичних, соціально-культурних), що забезпечують збереження природного середовища — життєвого простору людини. Рациональне використання природних середовищ — одне з найбільш актуальних проблем сучасності.

Очевидно, що зв'язок екології з мораллю, совістю нерозривні. Але людство в цілому з його нинішньою свідомістю існує «наодинці з природою». Чи не означає це, що лише від моральності людства залежить ставлення його до навколишнього світу, до Природи зокрема? Совість однієї людини — щось реальне, попри деяку розмитість поняття, а совість усього людства, як єдиного цілого — це абстракція.

В. Вернадський, а за ним С. Ліхачов вважали, що роль етнічних принципів в екології надзвичайно ускладнилась. Наразі стан природозбереження вимагає не просто моральної відповідальності, — гостро необхідно є науково-прикладна розробка проблем етики в різних областях природокористування.

Уявімо собі людину з вогнем у лісі або в полі дозрілого хліба. Вона може створити бідні, єдине, що її стримує (якщо стримує) — моральна свідомість, чуття відповідальності, совість. Етнічного розгляду вимагають також наші дії в багатьох галузях Природокористування: від генної інженерії до застосування хімічних добрив, що шкідливі як для Природи, так і для людини-споживача. Це стосується влади і всіх владних організацій і установ.

Останнім часом у всій своїй виразності постала моральна сторона ставлення до культури і культурних пам'яток окремих народів, у тому числі і зниклих на певній території. Складність питання етики ще загострилась через «роботу» чиновників, неправдивість їхньої інформації, так званої «адміністративної брехні», тобто брехні, за допомогою якої приховується істинна картина їхніх задумів і дій. Скажімо, як пересічному громадянину довідатися про характер дисгармонії на території, де він проживає: скільки промислової пилюки викидається на місце зодобово, скільки двоокису сірки, свинцю, скільки газу, летких хімічних речовин, промислових стоків, кислотних дощів тощо?

Це в межах конкретного населеного пункту. В глобальних масштабах додається ще така проблема, як озонові діри та тепличний ефект.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНА

Однак візьмемо приклади ускладненої етики, зокрема, в історії Хортиці. Коли у вісімдесять роки XVIII ст. граф Григорій Потьомкін у числі 150 000 десятин козацької землі отримав у власність острів Хортицю, він виготовив проект освоєння живописної і благодатної природи острова. На острові мав розміститися сад (парк) і ансамбль палаців еллініс-

тичної, римської, німецької культур. Розбивши сад на східному узбережжі та в центральній частині острова, він визначив місце і тематику семи храмів у найбільш живописних місцях. З острівного граніту почали виготовляти колони і куби для майбутніх палаців — їх ще й зараз можна побачити на пойменній терасі Дніпра, коли спадає вода. Однак, захопившись проблемою Херсона і Миколаєва, його величність дарує о. Хортицю державній скарбниці, а та передає його німцям менонітам, переселенцям із Данціга.

Відбувається заселення острова. Заселяється все Запорозжя прийдшим людом, прийшлими культурами, різними за своїми релігіями, мовами, художніми традиціями. Виникають перші протиріччя у національних взаємовідносинах. Кошовий Нової Січі Іван Малишевич і Петро Калнишевський не раз зверталися до імператриці Росії Катерини II з настійними проханнями, де майже ультимативно йдеться про екологічне запусіння Вольностей Войска Запорозького внаслідок колонізаційних процесів, що зреалізовували тут царський уряд. Вирубка плавневих лісів, захоплення найбільш багатіших урочищ, рибних промислів, пасовищ, бортицтва, знесення цілих зимівників російськими полками для фортифікаційного будівництва і витіснення козацького населення із власної землі. Козацькі дипломати розуміли, що за цим стоїть втрата багатовікового укладу життя, звичаїв, традицій. Так і сталося. За колонізацією наступало кріпацтво, розпочалася асиміляція, русифікація, знищення найпомітніших пам'яток історії, культури і духу.

Коли олександрівське населення розпочало на початку XX ст. безоглядно вирубувати ліси на о. Хортиця та його околицях, німецькі колоністи ревниво протривали цьому, захищали свої садиби й урочища від вандалізму, створили громадські комітети з правовими функціями, що давали можливість боротися зі стихійною вирубкою лісу. Можливо, під цим впливом у 1910 році в селищі Верхня Хортиця виникає «Хортицьке общество охранителей природы», організоване місцевим вчителем Бузуком. До речі, це було перше на Україні та в російській історії громадське при-

«Кам'яна могила»

та Афанасьєв-Чужбинський. Так було. Але архівні документи й аналіз тієї доби промовисто говорять про організованість, кмітливість і культуру господарювання німців на Хортиці. На мою думку, то був не найдраматичніший час як для Хортиці, так і для всього Запорозжя.

Ставлення німців до рік, озер, джерел, до води взагалі таке, що враховуються інтереси і всього живого, що на ній живе, і, насамперед, краса природних урочищ. Вони чітко усвідомлювали, що стихійна вирубка повинна обов'язково супроводжуватися не тільки «відновлювальними» посадками, а й найперш через розширення лісових масивів і відновлюваних ландшафтів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕЙЗАЖ

Пам'ятки культури (археологічні, історичні, архітектурні, природні, музейні, бібліотечні, архівні) — найвеличніші цінності, вони виправдовують існування світу, Всесвіту, звітують про любов до отчого дому...

Сьогодні світова наука передбачає, що екологічні проблеми вирішуються не інакше, як володіючи ключем розуміння **національного пейзажу**.

Кожний народ творить його, вибудовуючи свої стосунки зі світом, заявляє про себе і поетично оформляє свою ідею. У цій творчості народжується своєрідна

росла кордони окремих держав і стала глобальною.

Разом з тим нації, як і люди, мають індивідуальні особливості і прояви: національний характер, національну ідею, душу. До числа національних проявів необхідно віднести і національний ландшафт. Давно стали помітні зв'язки національного характеру і пейзажу, національний пейзаж був і залишається засобом просторового відображення національного характеру, тобто духовних і моральних якостей народу. Пейзаж рідного краю є дзеркалом особистості — її досвіду й ментальності, її історичної долі і трагедії.

Проліткультивська схема «советская власть плюс электрофикация всей страны»: каскади гідроелектростанцій Дніпра змінили його русло, затопили Дніпрові пороги — основний озонатор ріки, затопили Великий Луг — величезну екосистему, перетворивши все зелене, рибне, ягідне, городне і сіножатне свічадо в смердюче штучне море і знищені землі. Архітектурно прив'язавши Лівобережжя до східної рози вітрів, створили нестерпну екологічну ситуацію. Мало того, — затопили історичну Пам'ять (місця запорозьких січей, археологію, всю його історичну топографію). Нинішній Міністр культури та мистецтв Ю. Богуцький називає це «деякими негативними наслідками втручання в природне середовище острова, які мали місце у зв'язку з цивілізаційними процесами...» («Урядовий кур'єр», № 153, 21.08.02 р.). Лише завдяки своїй орографії, вціліла Хортиця та деякі шматки острівних останців: Канцерський, Томаківка і те, що зветься Державним заказником «Кучугури». Ось так розпорядився час: радянщина зневажила національні пейзажі.

Це наш знак бід: криза екологічної свідомості, втрата коренів заради примарного прогресу техніки і технології.

Якщо ми говоримо, що вирішальну роль у створенні ансамблю історичного ландшафту відіграє мораль, традиції, етнічні норми, то руйнування ансамблю в пору екологічної бід є не чим іншим, як паралічем духовного життя і культури.

Сьогодні ми опинилися на тому порозі, коли необхідно думати вже про реставрацію, про відродження національного пейзажу. Принципово нову культуру Незалежної України неможливо розвивати на порожньому місці. Нова система екологічного мислення має бути вбудованою в культуру, тобто відповідати духу й характеру народу, органічно-життєвій основі його буття, морально-психологічному характеру на-

роду. Найкоротший шлях до цієї мети — відродження національного пейзажу там, де його не стало, відродження через заглиблене вивчення «другої природи» — окультуреного історичного ландшафту.

Зло і підміна істини ширяться по запорізькій землі. Там, де Дніпрові кручі підминаються Каховським водосховищем (Кам'янка-Дніпровський район), руйнується історичний ландшафт — Кам'янське скіфське городище, праобраз столиці скіфів, а з нею і Мамай Сурка з грандіозним акрополем, що нараховує тисячі тюрко-мусульманських поховань. Привабливий шмат для сучасних браконьєрів від археології: у східному поховальному обряді був звичай ховати покійників з речами, що служили їм за життя — золотом і сріблом, бронзовим начинням тощо. Узаконене пограбування акрополю землі продовжується з року в рік.

У цьому випадку поняття відродження національного пейзажу має гіпотетичний характер. Звичайно, можна виготовити гальванокію гребеня з кургану Солоха чи вазу з кургану Чортотлик, але все то буде штучною підробкою під старовину. Культурні нації світу, розкопуючи археологічні об'єкти, тут-таки їх консервують, а при потребі музеєфікують, надаючи майбутнім поколінням можливість по-своєму прочитати культуру минулого, з позиції свого культурного часу дати їй оцінку.

У нас усе навпаки: «до освоєння, а затем...». Усі наші пам'ятні величини і святі вершини вже знищені або беззахисно знищуються. Візьмемо Національний Заповідник Хортиця. Здавалося б, Національним заповіднику подібний вандалізм не загрожуватиме. Даремно. За останні 10 років «української незалежності» на о. Хортиця знищено добрий десяток найвидаєтніших пам'яток археології та історії.

Так київськими і місцевими археологами (за дозволами — «Відкритими листами» Інституту археології НАНУ, Міністерства культури і мистецтв України) розкопані культурні шари козацтва і пам'ятник середньої бронзи на острові Канцерському, який деякі нестримані науковці ототожнюють з першою Запорозькою Січчю Байди-Вишневецького. У результаті знищені шари середини XVI ст., які пройдені лопатою археолога транзитно, інші розібрані і буцімто зафіксовані у вигляді польових звітів. Така доля спіткала археологічно розкриті мегалітичні яйця з каменів та вражаючу своєю суттю обсерваторію-святинище віком понад 4 тисячі років. Жодного законсервованого й музеєфікованого об'єкта на о. Хортиця немає. Виникає запитання, чому при наявності стількох чиновничих органів: влада на місцях, обласний красназвичай музей (науково-методичний центр області), обласна інспекція з охорони пам'яток історії та культури, Товариство охорони пам'яток історії та культури, обласне управління культури — у нас знищується і гине Пам'ять культури нації?! Між іншим, у цих органах, як і в самих музеях: обласному, НЗХ, художньому, працюють сотні спеціалістів різної кваліфікації та спеціалізації... Думую, що пояснювати таку ситуацію відсутністю коштів несерйозно.

А. КОНОНЮК,
м. Запоріжжя

Майже 650-літній дуб у с. Верхня Хортиця

родоохоронне товариство.

Врешті-решт, перед Першою світовою війною мешканці Хортиці німці-меноніти продають острів олександрівській управі, переселяються за її межі. Пам'ятає, Шевченкове обурення:

*І на Січі мурий німець
Картопельку садить.*

З таким же емоційним щемом писали про Хортицю після її відвідин і друзі Шевченка Яків Щоголів

система «людина-природа», універсальний інструмент культури, за допомогою якого безперервно культивується історичний ландшафт і створюється ансамбль **національного пейзажу**. Руйнування цієї системи, відчуження людини від свого історичного середовища підготувало підґрунтя для загострення екологічної ситуації. Проблема ця давно вийшла за вузькі національні межі, пере-

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибує на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впливався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залюбленої у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилась його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабинею літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопа-ли і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недовсяжним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однійменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадалися, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замряний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертали з зйомок. Співав, задумливо вдивляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигодував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сів за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантьєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторів легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимир Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вижицею не заходили. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вижицю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводив перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було комфортно. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентів-композиторів несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво бдав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вижиці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав заглухнути двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потому був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед дверима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи поділяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

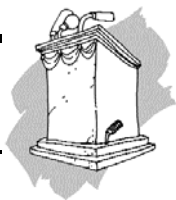
Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи

знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

“ЗАМІСТЬ ТІЛА ДАЛИ ВПІЗНАТИ КІСТЯК”

“Жах”, “дикість”, “свавілля” — ці слова зараз здаються банальними. Бо вони лише називають те, що доводиться день у день переживати матері, яка не може поховати єдиного сина. Це годі описати словами і годі зрозуміти.

Вона ж втомилася від того, що політики намагаються використати ім'я Георгія для власної реклами. Що похорон її сина збираються перетворити на міл'йонну маніфестацію. А жінці, яка втратила все, потрібно тільки одне:

— Я хочу знати, кого маю покласти в могилу поруч зі своїми батьками.

— **Пані Лесю, коли Вас вперше викликали на впізнання “таращанського тіла”?**

— Мене жодного разу не викликали впізнавати тіло — показали розсипаний скелет: всі кістки цілком відокремлені, одна кістка почорніла, інша біла, ще одна — спалена, і дві цілих ступні — нижче гомілкової кістки. Я не знаю, що хто бачив — колеги сина, що бачили “таращанське тіло”, впізнали його як Георгія. Малазонія, коли побачив труп, говорив, що йому здавалося, ніби Георгій лежить і дивиться телевизор. Коба впізнав по грудній клітці, Мирослава, дружина, впізнала по ступнях. Я ж кажу, що це ступні не мого сина. У матеріалах експертизи, які читала після того, взагалі нонсенс — на одній сторінці довжина ступні 26 см, на іншій — 28 см, на ще одній — 30 см. Ніхто в прокуратурі так і не зміг пояснити цих розбіжностей.

— **Коли до Вас вперше звернулася прокуратура?**

— Після виступу Потебенька 11 січня 2001-го року — щоб я поховала тіло. А без додаткової експертизи я його ховати не буду. Я — медик і знаю, що аналіз ДНК не може відповідати на 99,009%. ДНК — це або “так”, або “ні”. Так, як американські експерти з ФБР написали, що “тіло безсумнівно належить Георгію Гонгадзе”. Але в мене все одно дуже багато сумнівів, бо надто багато розбіжностей. Згідно з українським законодавством, якщо є сумніви стосовно експертизи, її можна проводити до того часу, поки не буде встановлено істину. До того ж, немає голови. Її, врешті, ніхто й не шукає..

— **Вам передали речі, знайдені на “таращанському тілі”?**

— Ні. Мені їх навіть не показували.

— **Недавно повідомляли, що Ви збираєтесь поїхати до Європейського суду в Кучму, Кравченка й Литвина.**

— Уже півтора року справа перебуває в суді. Остання інстанція — Верховний суд України. Залежно від його відповіді буду вирішувати.

— **Зараз Вам допомагає хтось з політиків, державних діячів?**

— Крім Бога — ніхто. У цій державі немає людей, які змогли б мені чимось допомогти. Бо всі мають свої інтереси. Ті, що ніби хотіли мені допомогти, просто використали моє прізвище у своїх цілях. Тепер я залишилася сама.

— **“ЦЕ МОЯ ВІНА, ЩО ГЕОРГІЙ СТАВ ЖУРНАЛІСТОМ”**

— **Коли Георгій був живий, Ви відчували, що в нього небезпечна професія?**

— Безумовно. Кожна мама знає, кого виховує. Я вихована на християнських

— **Останні два роки я не живу, я існую, — мама загиблого журналіста під час розмови тримається дуже mocno, майже спокійно розповідаючи про нелюдські знущання державної машини з неї та її родини. Хвилювання Лесі Гонгадзе час від часу викazuje хіба що надто вологий блиск очей та визначеність, з якою вона говорить.**

традиціях, я греко-католичка. Зараз мені важко приймати світ, раніше бачила переважно добро.

Це моя вина, що Георгій став журналістом, — я чесно його виховувала. Син підріс і побачив, що відбувається в Грузії, — я там мешкала 27 років. Потім виявилось, що в Україні мені не дають ні житла, ні прописки, — він через мене побачив становище людей.

Пенсію я отримала не в 55 років, а в 57. І досі я маю право працювати лише технічним працівником, а не за фахом — стоматологом. Досі не маю українського громадянства, бо формальності вимагають, щоб поїхала до Грузії і виписалася звітти. За квиток треба заплатити 250 доларів, я ж отримую 103 гривні пенсії. А мої предки з роду Корчаків — моє дівоче прізвище — в Україні з 1402 року, про це є відповідний запис у львівській мерії. Найстаріше прізвище у Львові. В Академії наук зберігаються документи про генеалогічне древо Корчаків, вони були землевласниками на Волині і Київщині. І ось вам парадокс — я не маю громадянства і не маю права брати участі у виборах.

У 1993-му Гія пішов на війну захищати Грузію, в Сухумі був поранений. Його привезли до Львова, працювати не міг. Доводилося братися за будь-яку роботу, щоб поставити на ноги сина. Георгій усе це бачив, — він виріс у нормальних умовах — у родині був не бозна-який, але достаток, тож дуже переживав.

Син мав добру освіту —

навчався в інституті іноземних мов у Тбілісі. Був спортсменом — чемпіоном Грузії з легкої атлетики, мав п'яте місце в Союзі, його готували до союзної олімпійської збірної.

Був певний поштовх до того, щоб син став журналістом. Свого часу хотів стати бізнесменом, я знала, чим це може обернутися, — Георгій не мав здібностей до бізнесу. Я привела його до лікарні — працювала в Інституті травматології, — щоб побачив, чим може закінчитися боротьба за великі гроші. Там же лежали хлопці, що воювали в Абхазії, Південній Осетії. Я дістала сирові відеокамеру, відтоді з нею не розлучався. Перший фільм Гії називався “Біль

моєї землі”.

Писав багато статей, у тому числі і для політиків, які підписували їх власними прізвищами. Багато друкувався, на львівському телебаченні вів програму “Монітор”. Вів “круглі столи” на політичні теми.

— **Але зі львівського телебачення довелось піти.**

— Коли була справа про продаж львівських дітей, Гія прийняв це близько до серця — адже у нього колись пропав брат-близнюк. Син створив фільм про лікарів, які продавали дітей. Зрозуміло, фільм не пустили в ефір. Програму закрили, він залишився без роботи. Підпрацював у газетах, журналах, писав статті, працював у двох школах, викладав англійську в центрі дітей та юнацтва “Галичина”. Постійно працював — ніколи не був з тих хлопчиків, які у мамі щось просили. Він бачив, як я працюю, а з тієї праці бракувало заплатити за квартиру.

— **Потім був Київ і репутація жорстко опозиційного до влади журналіста.**

— Хто пам'ятає програму “Вікна” на СТБ, у ній був такий гостро викривальний розділ — “Параграф”, його вів Гія. Зараз люди, що працювали колись у “Вікнах”, зайняли високі посади в президентській команді. Відійшли від політики і критики. Та не всі ж продаються.

Мене дуже непокоїли Гініні програми, я вже не мала спокою. Кожен його критичний виступ на телебаченні дуже переживала. Жодна влада, яка б ідеальна не

фото О. Кутлашметова

була, не терпить критики. А Георгій вважав, що журналіст завше має бути в опозиції.

— **Ваш син відчував, наскільки серйозними можуть бути наслідки опозиційності?**

— Його не раз питали: “Ти не боїшся?” “Якщо не я, то хто?”

У червні 2000-го в Білорусі вбили журналіста, потім у Москві загинув незалежний журналіст. Я телефонувала про це синові і чула у відповідь: “Мамо, не хвилюйся, ніхто мене не зачепить, я ні на кого не працюю”.

Коли його не стало, раптом виявилось, що чимало людей скрізь одночасно його бачили — і в Тбілісі, і в Москві, “Киевские ведомости” навіть надрукували, що його бачили, як перетинав чеський кордон разом з майором Мельниченком. А я хочу тільки знати, кого маю поховати. Розумієте, для мене час зупинився два роки тому, я не живу, я існую. І ніяк не можу добитися правди — Генпрокурор Піскун говорить те саме, що говорив Потебенько, але один казав, що голову було відтато після смерті, а теперішній прокурор каже, що за життя. Мене дуже дивує, як можна це встановити, маючи сухий скелет, коли минуло два роки і не залишилося жодних м'яких тканин.

Минулого року в квітні читала матеріали експертизи — на плечі загиблого була рана, незаповнена кров'ю, тобто завдана вже мертвому. І я тепер Піскун встановив дату і причину смерті, коли цього, дослід-

жуючи кістки, не змогли встановити американські експерти?

— **Протягом минулих двох років Вам хтось погрожував?**

— Ні. Я цілком вільно ходжу скрізь і не боюся смерті, бо у мене немає життя. Це може зрозуміти тільки мама, яка втратила дитину. До мене часто підходять жінки, діти яких загинули, і співчують.

— **МОЇМ ГОРЕМ ХОЧУТЬ ЗАЛЯКАТИ ВСІХ”**

— **Ваші онуки сьогодні далеко від Вас.**

— Я розумію Мирославу, чому виїхала до Америки, — щоб зберегти здоров'я і життя маленьких дітей. На них чинився жажливий пресинг, це трохи — і вони мали б нервовий розлад. Близнятам було три роки, коли загинув їхній тато. Вони жили у периферійних Бережанах на Тернопільщині, де кожен підходить і висловлює співчуття — хтось щиро, а хтось і задля морального терору. Моя сваха, мій сват, Мирослава — вони були просто нервово виснажені.

Наприклад, до мене підходили з такими словами, що не хочу поховати сина, бо мені це вигідно і за це отримую гроші, роблю собі популярність. Такі ж заяви чули і мої родичі. Це надзвичайно важко витримати, це набагато гірше, ніж 1937 рік чи війна. Я ж пам'ятаю повоєнні роки, коли постійно жили у почутті страху, коли мене з батьками викинули на вулицю і мали вивозити до Сибіру. Бо батька

призвали до армії, він мав від'їжджати потягом на війну, а німці саме того дня розбомбили вокзал, і він повернувся додому. Тож я маю право судити не з книжок чи газет, а з власного життя. У цій державі мисляча людина просто не може жити.

Я нікого не звинувачую у становищі нашої родини. Крім Президента. Якби він був порядною людиною — він же теж батько і дід! — міг би сказати працівникам прокуратури: зробить на решті щось для матері, для молодої жінки, яка ніби й не вдова, бо невідомо, в якому статусі перебуває, для 80-річної бабусі, яка живе в Грузії. Кучма не по-людськи чинить з нами, я страждаю через нього. А було б досить єдиного його слова.

Мене обрали такою собі страшилкою для України, щоб люди боялися. Щоб знали, що може бути з тим, хто виступить проти цієї влади.

— **Церква допомагає Вам у Вашому горі?**

— Потебенько хотів тиснути на мене через православну церкву. Священники наввипередки зверталися до мене — мовляв, хочуть поховати Георгія. Тепер пан Піскун звернувся до глави УГКЦ Любомира Гузара. Мені телефонував його представник. Я відповіла: якщо матиму потребу, до вас звернуся. Греко-католицька церква до мене поставилася з розумінням, мені більше не телефонують.

Ні Кучма, ні Потебенько, звичайно, не бажають нести кримінальну відповідальність і тому роблять все для того, щоб змусити мене закопати тіло. А потім буде так само, як з Александровим: знайдуть якогось нещасного і скинуть на нього всю вину. Ви ж самі бачите, що в нас жоден резонансний злочин не розкритий.

— **3 біологічним матеріалом, який є зараз, можна встановити істину?**

— Так. Експертизи, яка дала б 100% результату, в нас не проводять, хоч іще півтора року тому я дала волосся Георгія. За кістками і волоссям безсумнівний результат можна отримати. Попередні ж висновки були такі: тіло може належати Георгієві, а може й не належати. Це може бути мій перший син, мій брат, племінник чи будь-хто з чоловіків у моїй родині. Я ж наполягаю на тому, щоб добитися правди.

Людмила
ПУСТЕЛЬНИК

СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ «БОГУН» ВИТРИ- МАВ СМЕРЧ ТА УМОВИ СТИХІЙНОГО

Прес-конференцією в УНІАН минулого тижня завершилася науково-дослідна експедиція «Богун», присвячена 210-й річниці «освоєння» військом Запорозьким Кубані. Експедиція, як виявилось, стала «походом на виживання» для 22 її учасників і відтворювала історичні умови 1792 року, коли перші 30 тисяч козаків Запорозької Січі рушили вниз по Дніпру на чайках у пошуках но-

Першою і надважкою проблемою, — зізнався керівник «Богун», директор Міжгалузевої лабораторії історичних досліджень Сергій Воронов, — було створення тих самих чайок XVI—XVII століття за методикою і точною послідовністю роботи козаків. Спеціально для цього походу дослідники і суднобудівельники взяли, таким чином, збудувати два бойових кораблі запорозьких козаків: копію гетьманської чайки «Богун» та дніпровський «дубок». Урешті, дослідження практично всіх відомих архівних матеріалів з фондів музеїв Запоріжжя, Дніпропетровська, Києва, Москви, Санкт-Петербурга і Варшави дали змогу майже точно відтворити процес суднобудування XVI століття. Прагнули зберегти кожну деталь процесу: тисячі фрагментів суден виварювали у киплячій суміші рослинного мастила та риб'ячого жиру (стверджують, що запах було чути на десятки кілометрів), дотримувалися багатьох традицій і повір'їв. Але... Перше завдання і перша ж нерозгадана таємниця козацьких майстрів — методика конопачення дна чайки — створили аварійну ситуацію і зрив ходових іспитів судна у водах Дніпро-Бузького лиману. Поручена технології виготовлення старовинної конопачення призвела до того, що судно не витримало

фото О. Кутляметова

Човен хитається серед

навіть двобального шторму — корпус залило майже тонною води.

Додав екстриму і час проведення експедиції: серпень, як пам'ятаємо, розійшовся водною стихією. Зливи, повені, шторми й решта героїв стихії вирішили не дати сучасним козакам нудитися і сумувати. За 35 діб експедиції — 4 погожих дні, 9 сильних штормів (шість — у відкритому морі), 5 шквалів, смерч, умови стихійного лиха у Краснодарському краю. «Цього разу підвела хрещена мати судна — Руслана Писанка, — жартує штурман дніпровського дубка «Богун-2» (першого «Богун» довелося залишити на ремонт у Херсоні) Петро Гончар. — Обіцяла нам погоду перед від'їздом і коли телефонували по допомогу в похіді, але щось не щастило». В умовах автономного плавання відкритим морем (без мотора) на 12 веслах і з одним вітрилом команді довелося не раз молитися Богові. Але, за три роки підбра-

фото С. Гуляра

«Богун-2» у пошуках другої Батьківщини козаків

ний, екіпаж спрацювався легко, професійно виходячи з кризових ситуацій. «Особливо складно було йти під берегом Криму — обривистий, скелястий... Коли в Керчі наше судно побачили прикордонники, обурювалися нашою відчайдушністю: ви що, хлопці, збожеволіли? На чому ви прийшли?», — розповідає той-таки Петро Гончар, штурман, до того ж працівник науково-дослідного інституту Збройних Сил України. Попри все, команда «Богун» брала участь у двох рятувальних операціях кримчан, коли

шторм загрожував життю людей, що відпочивали на півострові (кількох так і не вдалося врятувати). «Багато років провів за межами України, аж ось після походу відчув якийсь дух очищення, козацький дух», — підсумовує враження штурман...

На щастя директора однієї зі страхових компаній, що страхувала учасників експедиції «Богун», — третє за останні роки плавання українців чайками було найменш для них травматичним. Дрібні мікротравми, як-от: опік кулішем ноги, порізи ножом під час приготування гуски по-козацьки чи мушлями у воді — загоїлися ще в похіді. Усі психологічні та фізичні навантаження, між іншим, директор відчував разом з іншими, адже був учасником експедиції. «Це не сиді-

ди, — стверджує пан Сергій, — єдина в СНД технологія розробки українських учених, що абсолютно точно (і з першої проби) визначає склад води. Вивчалася поведінка і стан людей в екстремальних умовах, в умовах сонячного перевантаження (моделювання впливу радіації), коли людина перебуває під прямим сонячним опроміненням з 5 до 21 години. Завдяки антиоксидантам, косметичним засобам та поляризованому світлу екіпаж уник сонячних опіків, остання ж методика посприяла швидкому загоєнню серйозного опіку ноги моториста допоміжного судна.

Визначне місце в експедиції «Богун» займала особлива кухня — страви готувалися лише доби середньовіччя, до того ж суто українські, козацькі. Щоб дістати їх рецепти, довелося опрацювати також не один архів не однієї країни. Козацький куліш у найрізноманітніших варіантах, мудрий борщ (на диво не такий, як сьогодні, бо не було ще тоді картоплі й томатів), баран, маринований у пиві, у морській воді навіть пробували варити рибну юшку... Остання, щоправда, далеко не всім сподобалася.

23 серпня «Богун» взяв участь у державному відзначенні Росією 210-ї річниці створення кубанського козацтва, передали й офіційне вітання уряду України. А ще підходили етнічні українці (виїхали з Полтавської і Чернігівської губерній), розмовляли доброю українською мовою й запевняли, що Кубань для них — Україна...

Отаман Вільного козацтва України Олександр Мазур, як ідейний співорганізатор заходу, на прес-конференції доводив, що найбільше хвилювався за побратимів, сидячи у столічному кабінеті, що не було б сьогоднішнього «Богун», коли б не текла в жилах цих людей козацька кров.

НАША ІСТОРІЯ

«ІХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ» СТАЛА НІМЕЦЬКОЮ НАРОДНОЮ ПІСНЕЮ

Ім'я харківського козака Семени Климівського мало кому відоме навіть в Україні. Якщо і говорять про нього втаємничені знавці козацької історії, то лише як про «легендарну» постать. Незважаючи на те, що Семен Климівський — не просто реальна історична особа, а ще й один з найкращих українських поетів початку XVIII століття. Саме він, зрештою, є автором відомої української пісні «Іхав козак за Дунай». Хоча й «відомість» цієї пісні серед сучасної молоді може й викликати сумніви — мало хто знає, що у XIX столітті цю пісню співали німецькою мовою в багатьох німецькомовних і не тільки країнах за мелодійною обробкою самого маестро Бетховена. Щоправда, яким чином ця пісня набула такої популярності і чому, досі залишається таємницею.

Щодо її автора, козака Семени Климівського — саме його обрав пан Шаховський героєм своєї п'єси «Козак-стихотворець». Власне, це все, що відомо про цю історичну постать.

Якщо ж говорити про історію пісні «Іхав козак за Дунай», то вона є більш відкритою для наукового світу. З упевненістю можна твердити, що її історія — одна з найдивовижніших і найцікавіших серед пісень Європи. Вперше опублікована у Петербурзі 1796 року гітаристом І. Генглезом і відтоді — одна з найпопулярніших у Російській імперії. На 1808 рік «Іхав козак за Дунай» поширюється вже більшістю країн Західної Європи. Нею захоплюються і цікавляться найкращі композитори світу. Відома історія, коли у тому ж 1808 році цю пісню почули німецький поет-романтик Х. Тідге зі своїм приятелем, швейцарським економістом Сісмондом від слуги якогось пана з України. Кожен з них, врешті, переклав цю пісню своєю мовою. Німецькою її надруковано в 1809 році під назвою «Козак і його дівчина». Цікавим є той факт, що «Козак» співають німецькі солдати поряд з патріотичними піснями Кернера, коли воювали з армією Наполеона.

Німецьчині чомусь українська пісня особливо припала до душі. Так, у XIX столітті (особливо на початку) вона, перероблена для хорового виконання, стала майже обов'язковою в усіх концертах країни. Згодом фортепіанні варіанти на пісню «Іхав козак за Дунай» написав видатний німецький композитор Карл-Марія Вебер. Дійшло навіть до того, що у 40-і роки XIX століття її вже вважали питоמו німецькою народною піснею і внесли до збірки «Музичні скарби німців». Щоправда, у примітках згадувалося, що мелодія пісні виникла в Україні. Збірка, між іншим, перевидавалася десятки разів і вважається енциклопедією німецької пісні.

Серед інших країн, де набула популярності і слави українська пісня, особливо відзначилися Австрія, Чехія та Великобританія. Зокрема, в англійській редакції вона вийшла в Лондоні у 1816 році. У 1817 році «Козак» перекладає польський поет Бродзінський, у 1895 році вона публікується ще й італійською. М'яко кажучи, «запозичили» в нас мелодію пісні угорці і болгар, додавши до неї вже свої, зовсім не причетні до пісні слова... Отака ось історія.

• **Сторінку підготував
Олександр СОЛОНЕЦЬ**

КОЗАЦЬКА МЕДИЦИНА

Про козацьку медицину останнім часом говорять дуже активно. З іншого боку, певні науковці взагалі заперечують цей термін, як і існування подібного явища будь-коли. Підставою для цього є брак зафіксованого письмово матеріалу про якусь особливу козацьку медицину.

Незважаючи на відсутність історичних архівних джерел, чимало українських істориків і лікарів усе ж повністю доводять існування в теорії та практиці такого явища, як козацька медицина. Тим паче, що більшість українців, як і решту світу, цікавить не якісь наукові дебати про те, була вона чи ні, а її практика: як виликувати те чи інше захворювання, як запобігти цьому захворюванню, як тримати і загартовувати організм в умовах надзвичайної складності («на виживання»). Особливо корисними для розуміння і практикування козацької медицини є низка досліджень українських учених різних віків. Так, можна назвати праці і — що головне — лікарську практику відомого нашого історика, поета, лікаря і журналіста Анатолія Пастернака. На жаль, він уже помер (у

ЧИ МОЛИЛИСЯ ВИ НА НІЧ?

1999 році), й дуже мало залишилося дослідників цієї історичної та медичної глибої. Ще менше, очевидно, — її практиків. Ось чому так важливо активізувати подібні пошуки, шукати і розкривати нові знання про медицину козаків. З цією метою і започатковуємо рубрику «козацька медицина», де подаватимемо вже відомі й ще не досліджені факти лікарської практики козаків, прагнемо залучити й усіх зацікавлених, фахово підготовлених у цій сфері людей, щоб популяризувати максимум інформації, зробити її доступною кожному нашому громадянину.

Стосовно самого поняття «козацька медицина», то її виокремлюють з-поміж народної української медицини, що має певні спільні здобутки з народною медициною сербів, болгар, інших слов'ян і оперує, як правило, лікарськими рослинами, передбачаючи тривале лікування або ж — профілактику. Козацька медицина, зі свого боку, мала зовсім інше життєве тло: на відміну од мирного спокійного життя селянина та ін-

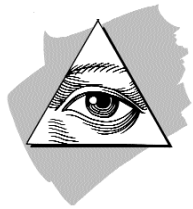
ших світських осіб козаки жили у постійних війнах, стресах, напруженні, отримуючи поранення і різноманітні пошкодження тіла і навіть психіки. Тому засоби останньої, як правило, — сильнодіючі, короткотермінові, призначені для гоєння поранень, ушкоджень, стабілізації нервової системи, для розвитку бойових і фізичних якостей козака-воїна...

Сьогодні можна сміливо виділяти кілька напрямів (методів) козацької медицини за призначенням і засобами конкретного лікування. Деякі дослідники вважають головним засобом і чинником шаленої працездатності, витривалості козаків їхнє духовне життя. Адже вони, як відомо, були (більшість) глибоко віруючими людьми, православними християнами, що кожну свою справу (кожен день, кожен похід, кожне лікування) починали з молитви. Ніхто з медиків не наважиться заперечити, що віра у своє зцілення — це вже напівлікування! Згадуваний Анатолій Пастернак дає нам список молитов, які використовували навіть сьогодні при

певних медичних «операціях». Лікування будь-якої хвороби розпочинали з «Отче наш», читали разом і «цілитель» і недужий (коли козак був непритомний, молився побратим). У гарячці, загальному зараженні крові читалася «Пресвята Богородиця», перед «операцією» (обробка рубаних, різаних, колених і вогнестрілених ран тощо) читався «Символ віри», псалом 90—91 — лікуючи переляки, наврочення (по сучасному — «стреси»)...

Особливо цікавим є те, що перед лікуванням цілитель читав «Призивання Духа святого на усяку добру справу», і якщо молитва «йшла важко» — розуміли це як Божий знак, що означав надмірну гріховність хворого. Тоді козака не бралися лікувати...

Р.С. Продовження — у наступних числах. Чекаємо на усілякі козацькі рецепти, традиції і звичаї у медицині від усіх, хто має подібну інформацію або навіть використовує її на практиці.

Продовження. Початок у ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11, 13—18, 20, 21, 23, 25—27, 29, 30, 35, 36 (2002)

СУТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО СТОВБУРА

Проте з часом усе залагоджувалося, загарбники витіснялись і знову ставав домінуючим той стереотип поведінки, що формувався віками. І цей стереотип поведінки, звідна річ, значною мірою формувався самим ландшафтом, як і відповідна мова. Як відомо, час проживається не однаково в горах і в пустелі, в лісі і в степу. Або в місті чи в селі... І я глибоко переконаний, що час — є категорією суто **національною**, як він є фізичною чи психологічною категорією... А **національним** він є тому, що кожним етносом час переживається по-особливному, відмінно од інших етносів. Мною переживається ось ця швидкоплинна мить, і ця своєрідність зумовлена національною специфікою психології та поведінки, тому і минуле, яке є єдиною реальністю і доступним раціональному пізнанню, набирає національних ознак. Ось чому філософи розрізняли Час Єрусалиму і Час Афіні... Проте і в житті того чи іншого етносу бувають періоди особливої інтенсивності, що Вернадським витлумачувалися як спалахи, імпульси негентропійні або поштовхи енергії живої речовини біосфери. Тобто в житті нації бувають періоди бурхливого життя, за Л. Гумільовим — періоди пасіонарної активності, коли задається ніби програма на великий відтинок часу, що може дорівнювати тисячоліттям... Таких історичних імпульсів од часів трипільської цивілізації і до початку двадцятого сторіччя було дуже багато, але в свідомості національній зафіксувалося дуже мало інформації, бо кожне нове історичне коло накладалося на інше, як у річках кильях стовбурів дерев.

Концентричні кола історії створюють відповідний національний стовбур... І життєстійкість етносу зумовлена його силою спротиву зовнішнім впливам: тут, як свідчать віки, українці мали достатню опірність чужинецьким впливам. І зрозуміло, що існує логіка саморозвитку нації як системи, де біофізичні фактори взаємодіють з психолінгвістичними. Це коли Людина формує Слово і Слово, в свою чергу, формує Людину. Ми вже на цьому зупиняли свою увагу. Тому **мова** — дзеркало, що відбиває не просто зовнішню історію світу, а і внутрішню еволюцію, зміну ціннісних критеріїв, за якими розвивається нація... І, аналізуючи будь-який фольклорний твір чи будь-які українські перекази, а то й просто словниковий склад, можемо зазначити, що домінуючими є мотиви суголосності природі, доброзичливості в ставленні один до одного, мотиви душевної гармонії...

Тяглість і сталість — супроводжують українську культуру, що, не зрозуміло чому, зведена до розряду **народної**, ніби сама дефініція, тобто визначення “народної”, робить її немовби неповноцінною... Ми мусимо тішитися з цієї “загальнонародності” української культури, що в своїй пасіонарності не згасає і не затухає, як струна, і кожен новий дотик національного генія, чи це буде Шевченко, чи П. Тичина, чи Є. Маланюк, чи Ліна Костенко, — дає новий імпульс для коливання національного струни... Коли ми вживаємо терміни “духовне піднесення” чи “духовний спад”, ми передусім маємо на увазі культуру. Але ця амплітуда енергетичних станів стосується і соціальних трансформацій. Доба Хмельницького, зумовлена національно-соціальними проблемами, продовжилась у духовній площині за часів Івана Мазепи... Ми можемо про це судити хоча б за зовнішніми архітектурними проявами. А чого варті корпус козацьких пісень, що зродилися саме в цей період? Існують взаємозалежності та взаємообумовленості в діях окремих індивідуумів і ці-

лих етносів, проте вони, в свою чергу, зумовлюються космічними періодами, що давніми арійцями узагальнилися у термін “юги”. Відповідне до цієї класифікації людство переживає нині період “калі-юга”, тобто чорний період. Але в кожного етносу існує своя періодичність, і, безумовно, українці переживали вже свій “золотий” і “срібний” періоди, проте ними просвічені всі інші наступні періоди, інакше б не було тієї енергетики, яка прихована в мові. Слово такою ж мірою давнє, як і сьогочасне, в ньому конденсується національна енергія, як і в інших знаках: орнаментах, візерунках, вишивках... Тому українська мова є гігантською акумуляцією національної енергії, яку необхідно задіяти в сьогодення. Якщо всі світлі, золоті смисли чи змісти зберігаються в словах, їхнє звучання в період душевного затемнення вкрай необхідне нації. І мовне питання переростає в морально-психологічне, в питання духовного здоров'я нації, що робить її або ж перспективною, або ж загумінкуваною... Отже в мові — усі наші витоки і всі наші ресурси.

Видатний російський філософ і богослов Павло Флоренський називає слово методом концентрації, а мову — фокусом історичної

ду, як і на долю краю, адже і гіперборейці, і бористеніти, і пеласги, і будини, і русичі, і українці — це поняття в метафізичному сенсі не ідентичні... Отже, нашому народові доводилося ніби щоразу переживати нову долю, зберігаючи незмінними підвалини самого життя: мову, звичаї, побут, тобто сам Космологос, що і давало йому можливість зберігатися, утверджуватися і вкорінюватися в рідному ґрунті.

Погодьтеся зі мною, що Любомир, Володимир, Святослав не рівнозначні запозиченням Іванові, Петрові чи Павлові... Через те в приказці “назви мене хоч горщиком...” — відбито примітивне розуміння власного імення, таке собі утилізовано-споживацьке ставлення як до себе, так і до світу рідної мови...

Майже сто років тому, розглядаючи природу слова, відомий російський поет Андрій Бєлий у статті “Магія слова” зазначав, що людина словом світ і завойовує, і захищається ним від іншого буття: “Намагаючись поійменувати все, що потрапляє в поле зору мого, я, по суті, захищаюсь від ворожого мені, малорозумілого світу, який тисне на мене з усіх боків; звуком слова я упокою ці стихії; процес поійменування просторових та часових явищ словом є процесом закляття; всяке слово є

шої культури, нашої мови нам необхідно шукати духовне опертя, яке єдино обіцяє українську перспективу. І жодні логічні умовиводи щодо доцільності чи недоцільності розвитку української мови, щодо “прогресивності” чи “регресивності” української культури, її європейськості чи інтернаціональності є сутим безглуздом або ж звичайним лукавством з боку тих, хто нам нав'язує чужу і мову, і культуру. І не логіка, а, радше, інтуїція є бездоганим інструментарієм пізнання світу. І, розглядаючи енциклопедію народної медицини, яку впорядковували впродовж тисячоліть наші пращури, я запитував сам себе: а які критерії застосовували вони, чи в який спосіб вони визначали для різних недуг ту чи іншу рослину, те чи інше зілля? Зрозуміло, що не шляхом проб та хімічних аналізів, аби визначити хімічний склад речовини. І я переконаний, що виключно — інтуїтивно... Та ще, вдаючись до прикладу тварин, як мій один знайомий, який урізноманітнює свій салат тими рослинами, які обскубує на моріжку його домашній кіт...

Кажуть, інтуїція — це досвід, яким користуються суцї, але який не успадковується. Але ж ми знаємо, що значна кількість інформації передається, так би мовити,

повідав усміхнено: знання — там, на небі, і тут — під ногами... Коли римляни його спалювали на багатті як відуду, він запитав з висоти вогнища своїх учнів, а що вони бачать. І учні, вражені баченням, відповіли йому голосно, що бачать вони, як горить його тіло, а з нього, з тіла, літери відлітають у небо...

Цю мову неба та землі розпізнають і подосі, але поодиначо. Те, що було відоме багатьом-багатьом нашим пращурам, залишається доступним нині лише винятковим людям, які зберігають цю інформацію, передаючи її з покоління на покоління...

Усе менше і менше залишається тих, хто володіє цією мовою, так би мовити, мовою рослин. Усі легенди про чар-зілля, про траву цілющу, про всі воскресаючі трунки — це не що інше, як розповідь про таємниці докїлля, про нерозривну єдність людського життя зі світом флори. І ці знання, власне, накопичувалися віками і передавалися від віку до віку. І це ще одне джерело, яке вказує на національні витоки. У самих найменуваннях трав прихований їх лікувальний зміст: живокіст, дев'ясил, ранник, крушина, блекота, тамувач, натягач, цикута, коров'як, нечуй-вітер, верніко, любисток... Коли переглядаєш звичайний довідник лікарських рослин, зачудовуєшся з цього взаємного віддзеркалення двох світів: світу людини і світу рослинного. І зверніть увагу, що лікування травами відбувалося по глибинах захворювань, а не за наслідками, тому процедури були, як правило, довготривалими, ґрунтовними, співвіднесеними з часом і давали безсумнівний результат: недуга долалася раз і назавше... Нинішні швидкі відключення від болю — це розрив поміж свідомістю і вогнищем захворювання, а не ліквідація самої недуги, що згодом неодмінно переростає в хронічну.

Усі — від медиків до психологів — відзначають, що людство нині недуже. І, як не дивно, особливо позначені новими хворобами технологічно найрозвинутіші західні держави.

Доречно лише згадати США, де онкологічні захворювання випробовують широкі близько мільярдів ка...

фото О. Кутляметова

Павло МОВЧАН ВИТОКИ

волі народу, бо через слово в простір і час просувається і “вхромлюється” воля кожного, сила “зосередженої уваги”. І слово, будучи адресованим до когось, дає відповідний поштовх від моєї волі. Слово вторгається в психіку і примушує діяти цілий людський масив. Ось чому козаки виконували думи перед тією чи іншою битвою.

Відомо також, що скіфи ходили на битву з піснями.

“Слово, — каже П. Флоренський, — конденсатор волі, конденсатор уваги, конденсатор усього душевного життя”. Отже, можна зробити висновок, що у самій мові приховано волю до життя. У зв'язку з цим власні імення набувають метафізичного значення і, як стверджують астрологи, відповідним чином впливають на долю людини, як впливають і зірки, під якими вони народилися...

Ми вже зазначили, що власні імення наділені відповідною енергією і за умов ідентичності улягань людини-імені цей вплив безумовно є позитивним, а при розбіжності цих сутностей — вплив набуває негативного значення.

Тому я наважуся стверджувати, що різноімення, якими називали нас упродовж історії, без сумніву впливали на долю нашого наро-

замовлянням, замовляючи його, я, по суті, упокоюю його...” (стор. 431., 36. “Символізм”, 1910).

І будь-яке витіснення однієї мови іншою послаблює як індивідуума, так і в цілому націю. Світ нашими пращурами через Слово та Словом був “завойований”, за А. Бєлим, але згодом через відомі політичні обставини українці послабили свої захисні функції...

Прагматичний, примітивний підхід до мови сплюснює самого носія мови, який вдається до примітивного ж і аргументу: “Хіба не однаково, якою мовою розмовляти”, що рівнозначно ось тому горщиківі, який ми вже згадували. Ніби зиск і зручність є головною метою людини. Ці мотиви, “зиск та зручність”, призводять людину до здичавіння.

КАРБИ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я

Сучасна людина вже ніби і відкинулася од подвійної бухгалтерії, яка широко побутувала в часи постсередньовіччя і влягалась у формулу подвійної істини, коли наукові відкриття трактувались як відкриття істини.

Як стало відомо вже наприкінці ХХ сторіччя — наука не є істиною і не зазіхає вже на неї, “вона хоче бути зручністю та користю”... Отже, у витоках нашої історії, на-

не інтелектуальним шляхом. Тому й не дивно було, коли мати одного дня збиралася в дорогу, аби провідати свою сестру Василю чи Серафиму, що жили в далеких селах... Сигнали сумління, безкабельна інформація: не через супутники, а виключно через вищу інформаційну сферу. Напевне існував та й досі існує цей незримий зв'язок людини з рослинним світом, зі світом флори і фауни. Рослинний світ, якщо розглядати зворотний рух, контактував із людиною. І це була органічна поєднаність, яка робила людину цілісною, нерозривною з докїллям та космосом...

Адже навіть звичайна абетка є не чим іншим, як перекладом зоряного неба в систему знаків, кожній літері абетки, власне, давній, відповідає те чи інше накреслення місяця протягом календарного періоду — місяця; тому на стінах нашого Софійського собору накреслено двадцять сім літер кирилиці і грецької абетки, що відповідає двадцяти семи календарним дням...

Людина — носій земної і небесної інформації, однаково була відкрита як для земних енергій, так і для небесних... Мене вражає й подосі давня легенда про книжника-любомудра Акібу, якого римські вояки закатували, аби вивідати потаємні знання, на що він від-

штетухоло, повинухоло, заступни-цею, берегинею... Її вишиванки, її особливі знаки, яким обгаптовувася одяг, оселя, подвір'я — це все сфера впливу на оточуючий світ, на відурочення, на захист і знешкодження...

Сьогоднішня жінка, ввімкнувшись у вузькопрофесійну сферу, обмежує свої функції берегині роду... В ІІІ тисячолітті в один вузол стяглися і зав'язалися і клонування, і кіберсекс з усіма іншими віртуальними радощами, і одностатеві шлюби, і транссексуалізм... Здається, що на наших очах **стать** втрачає свою значимість. Людство переживає потрясіння за потрясінням через максимальну гріховність і втрату основоположних критеріїв добра і зла... Чи ж задля того 250 століть тому наші пращури, за твердженням львівського вченого Василя Кобилюха, винаходили колесо, щоб його шалено розкручувати і мчати стрімголов з дикою швидкістю в прірву?

Далі буде.

ПРОКИНЬСЯ, СОВІСТЕ!

Небо в селі набагато ближче до людини, ніж у місті. Особливо це відчутно вночі, коли на купі картоплин, вкритого рядном, поволі приходиш до тьми "на святі печеної картоплі", по виснажливих денних перервах із часом. Йому, сільському хлопцеві, сорок літ тому це відразу впало в око — місто ніколи не бачить зоряного неба! Воно, купаючись у власному світлі, подеколи й забуває, що десь там, високо над головою, всміхається йому те, чого не сягнути жодними хмарочосами...

Прийшовши на студію "Укркінохроніка" освітлювачем найнижчого розряду, Сашко вже знав, що найкращі його фільми будуть присвячені рідному селу. Перша ж робота Олександра Ковалю — дипломний фільм "Сектор мовчання" у всесвітньо відомого Романа Кармена (ВДК) здобуває "Срібну медаль" Міжнародного кінофестивалю "Кіно-марина". Уже тоді кінорежисер і кінооператор вищої категорії усвідомив собі, що один основоположний закон кінодокументалістики, задекларований видатним нідерландським режисером Й. Івенсом: "Документальний фільм — це совість кіно!". Уявляєте, як почувався сей чоловік, щойно доля розпорядилася покласти на його худорляві рамена п'ять років тому совість українського кінематографа — 13 кінострічок щорічно та 24 літописних кіносюжети за генеральним кошторисом студії? А грошей — катма.

Гаразд усвідомлюючи, що питання про переведення студії "Укркінохроніка" до складу бюджетних організацій — питання не економічне, а суто політичне, Олександр Коваль штурмує найвідповідальніші інститути, доводячи, що злочинно залишати вітчизняну кінодокументалістику на голодну смерть. Адже в цивілізованому світі така політика вважається ідеологічною диверсією — історична пам'ять народу мусить фінансуватися бюджетними коштами й програмами. А за роки незалежності України — жодного документального фільму! Ми залишаємо нащадкам сліпу історичну пляму в 10 років — чи можна завдати нації страшнішої ганьби, ніж не пам'ятати?!

Аби збагнути, скільки мужності потрібно було цьому подвижникові, досить сказати, що 30 грудня 1995 року, за розпорядженням міністерства фінансів та Нацбанку, "помилково" були списані залишки коштів на студійних біжучих рахунках (10 411 852 394 грн. На той час курс долара становив 17 400 грн.). Таким чином студію було пограбовано майже на 60 000 у. о. І жодні намагання довести, що забрано кровну оплату замовників фільмопродукції IV кварталу 1995 року, що студія, на жаль, досі позабюджетна і ці кошти не можуть вважатися невикористаними залишками бюджетних асигнувань — не допомогли! Чи міг він уявити собі щось подібне, мітингуючи надцять років тому за вільну й незалежну Україну?!

Можливо, ще й через це він так активно втрутився в перебіг подій, коли 5 років тому з Лаври викидали кінофакультет Київського держінституту театрального мистецтва, — надав притулок негайно, рятуючи й власне майбутнє. Зрештою, вже тоді замислився над проблемою: чому б не подбати про науково-виробниче об'єднання "Україна-фільм" — на основі "Української студії хронікально-документальних фільмів", Інституту

проблем сучасного мистецтва АМ і "Академії кіно- й телебачення", створеної на базі кінофакультету КДІТМ, — окремих бюджетних організацій з єдиною матеріально-технічною базою? Адже за цих умов з'явилася б унікальна можливість залучення студентів усіх кіноспеціальностей до участі в професійному виробництві, здійснюючи студентські проекти (гранти, дипломні, курсові роботи) на виробничих потужностях студії. 7–14 вересня вони просто змушені були страйкувати, не бачачи перспективи! Та й про яку перспективу взагалі могло йтися, коли Міністр культури видав наказ "з метою зміцнення матеріально-технічної бази Держакадемії керівних кадрів культури і мистецтва... передати в оперативне управління корпус цеху обробки плівки — 1342 м² та приміщення звукоцеху — 800 м²...". Ким же ті кадри керуватимуть, коли не буде ні митців, ні кіно?!

Слава Богу, вистачило глузду скасувати... Та й пан віце-прем'єр-міністр В. П.

годує, сприяти його знищенню?!

Знімаючи фільм про долю солдатських удів "Меланчоліє весілля", що був відзначений "Срібним голубом" XIX Лейпцизького міжнародного кінофестивалю, бачив своє голодне повстання — їх було кількоро хлопців на всьєнє село. Згодом, звичайно, з'явилися діти — коли з далеких фронтів повернувся дехто з батьків... Але в тому лихолітті всі вони мріяли про найнеобхідніше — кусень хліба й кухоль молока. Ба, й знали ціну найсмачнішому цьому наїдку!

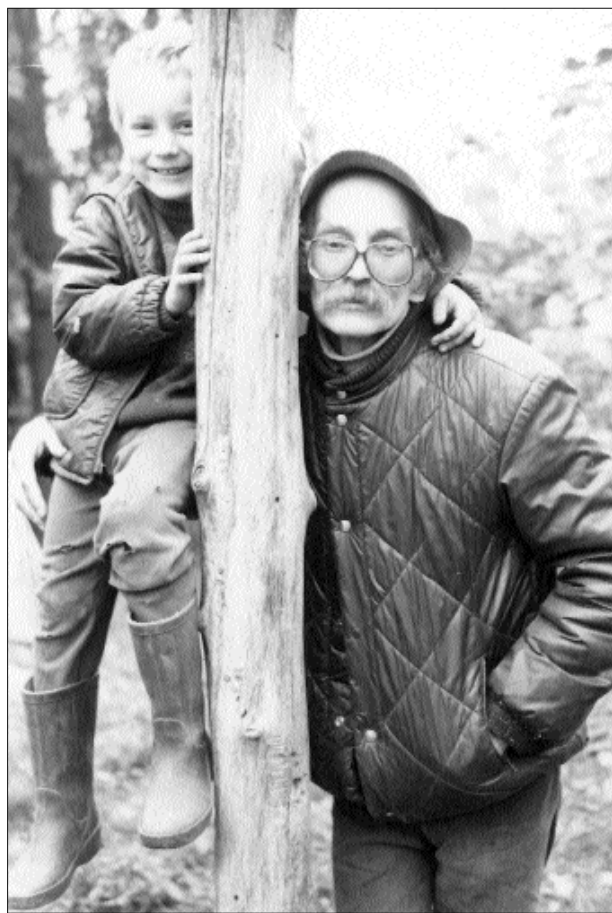
Як не прикро визнати, але брак духовного хліба подеколи в нас і не помічається навіть... Обезкровивши (обікравши!) студію, держава поставила її на коліна. Унаслідок заборгованості за компютери, відключили від тепла — розмерзання системи опалення та ремонт її обійшовся студії у 12 тисяч доларів. І ні когось навіть не цікавило, наприклад, те, що востаннє капітальний ремонт приміщень "Укркінохроніки" проводився ще до

Немов кошмарний сон!

Нараз Олександр Іванович гірко посміхається: 8500 назв кінофільмів "Укркінохроніки" зберігається в Державному архіві! За ними — сотні найславніших майстрів української кінодокументалістики. І майстерність їхня не повинна стати цвинтарем ілюзій. Тільки садом, тільки надією на нову зав'язь. Інакше драма нашого життя перетворюється на банальну інтермедію. Хіба ж ні?! Лише **очищене мистецтвом і звільнене від рабства мислення може дати розквіт свідомості** нового покоління. В іншому разі нам нема на що сподіватися.

ДАЙ НАМ ДНЕСЬ!

Коли тридцять років тому вони з Роланом Сергієнком, уже відомим кінорежисером, і Миколою Шудрею, сценаристом, працювали над фільмом про Григорія Савовича Сковороду "Відкрий себе", їм навіть у найжахливішому сні не могло приснитися, що цю суто фі-

ВІЩИЙ СОН ОЛЕКСАНДРА КОВАЛЯ

Семиноженко, пообіцявши сприяти втіленню планів професора Ковалю в житті, таки ж дотримав слова — Кабмін того ж 14 вересня узяв на себе усю відповідальність за здійснення згаданого проекту.

ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ...

Він тримає на робочому столі світліну, на якій його син-підліток обнімає теличку — зі щирості почуттів, аякже, проте й знає, що коли та підросте, віддачить йому за турботу й ласку не одним кухлем духовного молока. Чому ж так часто бракує елементарних людських почуттів нашому керівництву? Звідки ця духовна німота?! Як можна замість дбати про те, що тебе

війни. А жити ж якось треба?!

Фільм Олександра Ковалю "Шлях до тунелю", що здобув "Срібного голуба" на XXI Лейпцизькому Міжнародному кінофестивалі, якому мірою тяжкопокиданий був наблизити глядача до відповіді на найсокровенніше: задля чого існує людство? що знаємо ми про сенс буття? хто є людина для Природи — другом чи ворогом? Але, звичайно, він і гадки не мав, що відомі кадри — їх знають у всьому світі, — які розповідають про те, як тоне трактор у Байкалі, стосуватимуться і його долі. Адже багатостраждальний корабель "Укркінохроніки" теж довелося рятувати... Дуже добре було б, якби всі ці клопоти й справді залишилися в минулому.

лософську стрічку покласти на полицю. Стрічку, на перший погляд, абсолютно лояльну до панівного режиму, спокійну й витриману. Що могло у тому фільмі дошкулити настільки, аби влада пішла на те, щоб накласти на неї арешт? Хоч убийте, він і досі цього не збагне. Але кінострічка пролежала "під замком" майже дев'ятнадцять років, аби врешті-решт її було присуджено найвищу з державних нагород — Національну премію імені Т. Шевченка.

Що ж, нагорода цілком заслужена, бо й справді їхній фільм виявився не просто твором з життя видатного філософа, композитора, музиканта і поета — своєрідним тестом на сприйняття людяності. Тодішній устрій не пройшов його, тому й одійшов... Але ж застерігав Григорій Савович: "При Бозі, якщо при Зерні й Істині, невід'ємно тримається, як шолуха, олжа; але шолуха — для свиней, а хліб споживають чада". Тож мусимо добре дбати, одвіюючи зерно від полови! Фільм "Відкрий себе" тому й залишився нащадкам, що став оповіддю засобами кіно про тернистий шлях пізнання, самого сенсу буття. Задля того ж майбутнього.

На жаль, їхній з Миколою Шудрею кіноепіпеї про українську бджолу так не пощастило — стрічку було не тільки заарештовано, але й знищено. Виявляється, державна комісія не могла допустити, аби народ український збагнув, що державний устрій існує для виявлення і задоволення творчих потреб нації, а не навпаки, бо з побуту бджолиного виходило, що найдодільніша система самоврядування — природна. Саме та, що її мільйони років тому запровадила еволюція бджолиної сім'ї — рою.

Тільки перелік відзнятих Олександром Ковалем кінострічок зайняв би зо дві сторінки, адже всіх їх — близько сотні. І добра половина цих фільмів — гордість не тільки українського, але й світового кінематографа, що засвідчено численними міжнародними нагородами, призами. Та й знімалися кращі фільми не тільки в Україні, а й у дальньому та близькому зарубіжжі. Слава Богу, Ковалю знають скрізь

— майстер!

Десятки документальних стрічок створив Олександр Іванович і про українське село, а найвагоміша серед них — автобіографічна диалогія "Дім. Рідна земля". Це після названого фільму кінокритика охрестила Коваль "родоначальником нового жанру в документальному кіномистецтві — жанру кінороману". Як Вам подобається оціночка, читачу? А його фільм-монолог про голодомор 1932—33 років "Ой, горе, це ж гості до мене" визнано кращою роботою повоєння не тільки в документальному кіно, незважаючи на те, що **жодного документального кінокадру з тих страшних років у природі не існує. Іх і не було ніколи!** Те, що ми подеколи бачили, — кадри 20-х років. У тридцяті більшовицька влада вже була обачніша. **Жодного кінодокументу про етноцид не залишено.** Хіба це не найяскравіше свідчення того, що планувався голокост заздалегідь — усе було продумано до найменших дрібниць?!

Тільки для людей, які живуть одним днем, відеофільм та кінофільм — конкуренти. Навпаки! Якщо телебачення перебрало на себе функцію оперативного інформатора, то визначальна мета й сенс документального кіно в усьому світі — творення державного кінолітопису життя країни та Людини. До того ж, на відміну од ТБ, документальні кінострічки уможливають їх зберігання в кіноархівах. 15 років тому знімали вони з Роланом Сергієнком публіцистичний фільм "Поріг", що викриває лицемірність тоталітарної системи в оцінці Чорнобильського катаклізму, а його й досі показують вельми неохоче — відомі принципи надто живучі. Але хіба ж не відлуння Чорнобильщини — ставлення держави до кінодокументалістики?! Той же кінофакультет, згідно з приймально-здавальними актами, займає площу 5272 м² балансовою вартістю близько мільйона гривень. Якби директор мав змогу здавати ці площі в оренду навіть по 30 грн. за 1 м², то з усіма боргами студія роз-

рахувалася б уже за чверть року!

Недарма ж йому снився сон: ідуть вони селом, його ж рідною Жердовою, дружина й діти, аж глядь: пташеня під вербою! Бере він його на руки, мерщій несе до хати, пробує годувати... А за віком нараз так сонячно-сонячно стало! Тільки вони під те літєлло з хати батьківської видобулися, тільки роздивилися, а двері назад і не відчиняються! Глянув у вікно — пташеня так розрослося, що крильми вперлося в двері, ось-ось хату розвалить... Як же зарадити лиху?! Тільки підбіг до воріт, аж раптом — він уже на горі, під самим сонцем!.. Прокинувся, то вже до ранку й не заснув...

Ось так воно й сталося: рятуючи кінофакультет від цілковитого знищення, Коваль, як виявилось, поставив під загрозу життєдіяльність "Укркінохроніки", бо саме з допомогою цього "зо-зуленяти" й намагалися (чи намагаються?) позбавити студію всіх виробничих площ — отже й засобів! Але ж двічі — 4 липня 1997 р. та 26 жовтня 1999 р. Президент Леонід Кучма давав доручення про створення на базі кінофакультету КДІТМ Українського держкіноінституту, а справа так і не зрушила з місця. Хто ж керує в нашій державі?!

Сказав, як заповів своїм студентам уже сивий професор-кіношник: "Тепер тільки від вас насправді залежить, чи стане день 14 вересня переломним у долі українського кіновиробництва. Пильнуйте, не дайте Совісті заснути!"

...Приймаючи п'ять років тому студію, як директор, він свідомо наймався її сторожем. І досі — в зеніті творчих планів та можливостей — професор Коваль не може переїматися нічим іншим!.. Але все ж вірить: "Україна-фільм" — вимога часу. Цей проект приречений на здійснення.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

Світліни В. Піка

ПРОТЕСТ

Повстанці — депутати Мороз, Тимошенко, Симоненко і Оробець (“Наша Україна”), переночували в Адміністрації Президента, такі потрапили до нього на прийом вранці 25 вересня. Резолюція Всеукраїнського мітингу 16 вересня, що вимагає відставки Л. Кучми для гарантії не виявилася аргументом — залишити посаду керівника держави він відмовився. Тож опозиція оголосила безстрокову акцію протесту біля стін Верховної Ради.

Ніч у президентській Адміністрації минула майже спокійно — 49 народних обранців, заблоковані озброєними до зубів “омонівцями” в пластикових шоломах і окулярах, оголосили голодування. А ніч у президентській Адміністрації провели за хорим мистецтвом — співали українських пісень.

Не можна було телефонувати — депутатські “мобільники” блокували, зв’язок вдавалося встановити, відчинивши вікно. Депутату Баранівському (СПУ) стало погано — гіпертонічний криз, та лікарів до нього не пустили. Переговори з “омонівцями” надовго запам’ятає депутат Філенко (БЮТ) — один з них пообіцяв: “Знайду тебе на вулиці і вб’ю”.

Вранці Л. Кучма відмінив свою поїзду на Закарпаття і зустрівся з чотирма представниками парламенту. Результат зустрічі відомий. Але ні з чим депутати не повернулися — Кучма висловив бажання взяти участь у терміновому розгляді на засіданні парламенту питання про торгівлю України зброєю.

Поки що парламент не підтримав опозицію у її бажанні включити до порядку денного сесії питання про політичну ситуацію в державі — “за” проголосували лише 163 депутати, “проти” — 5, а 233 взагалі не голосували. Одноголосно “за” висловилася лише фракція БЮТ, в “НУ” не голосувала 31 особа, в соціалістів — 2, в комуністів — 8.

24 вересня перед десятитисячним мітингом виступив Віктор Ющенко,

фото О. Кутлякметова

ОПОЗИЦІЯ ПОВСТАЛА,
ПРЕЗИДЕНТ ВИМОГ НЕ

який заявив, що його фракція не голосуватиме у четвер, бо “не бажає брати участі у брехні влади”. Наступного дня таке ж рішення прийняла вся опозиційна четвірка — поки парламент не роз-

гляне політичну ситуацію в країні.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

“Президент Л. Кучма відмовився виконувати вимоги Всеукраїнських народних зборів про добровільне складення своїх повноважень, ухвалені 16 вересня на Європейській площі. Про це під час особистої зустрічі він повідомив керівників парламентських фракцій Юлію Тимошенко, Олександра Мороза, Петра Симоненка та представника фракції “Наша Україна” Юрія Оробця.

Після зустрічі з Л. Кучмою народними депутатами України було прийнято рішення залишити Адміністрацію Президента і разом з учасниками пікетування перейти до Верховної Ради. Як повідомив народний депутат України, голова Ради Старішин УРП “Собор” Левко Лук’яненко, акція “Повстань, Україно!” надалі переходить у безстрокову форму і включатиме вуличні акції, парламентські форми роботи, а також апеляцію до міжнародної громадськості.”

УРП “Собор”

БЮДЖЕТНА ПІСНЯ ПІД АКОМПАНеМЕНТ АКЦІЙ ПРОТЕСТУ

ПАРЛАМЕНТ

Песимісти парламентських кулуарів кажуть: дай Боже, щоб бюджет-2003 прийняли цього року. Оптимісти уточнюють: дай Боже, щоб його прийняли взагалі в умовах загостреної політичної кризи. Коли Президент не зацікавлений у зміні урядової команди, що могла б бодай наблизити головний український кошторис до реальності. А під вікнами Верховної Ради вирує мітинг протесту, який вимагає відставки Президента.

Дума про бюджет у виконанні прем’єра Кінаха та інших урядовців по державному радіо і телебаченню звучить у традиційно бадьорій тональності — зарплата у бюджетників протягом року зросла на стільки-то відсотків, заборгованостей по її виплаті немає. В інтерпретації моїх батьків-учителів, що мешкають далеко від столиці, бюджетний фольклор звучить інакше: зарплати і пенсії, яких ніхто й не думав підвищувати, не бачили кілька місяців. Виглядає на те, що наступного року репертуар у батьків не зміниться — до бюджету-2003 у парламенту ще не дійшли руки, а про його проект відомо, що видатки перевищують прибутки. Відомо й те, що бюджет-2001 та 2002 не виконувалися. Доля їхнього наступника залежить і від

Мал. Т. Павловського “МБ”

того, яка ж більшість утвориться в будинку під куполом, тобто: чи приєднається такі “Наша Україна” до дев’яти фракцій вчорашньої “еди” чи, не приєднавшись, матиме достатньо ресурсів вплинути на бюджетний та інші процеси.

Тим не менш, навіть депутати — вчорашні гуманітарії, доволі далекі від економіки, переконані: бюджет-2003 буде чи не найскладнішим за останні роки. По-перше — варіант кошторису від Кабінету міністрів з вимогою Нацбанку надрукувати додаткові 500 мільйонів гривень для вітчизняної економіки може стати рятівною соломинкою, яка виконує роль каменя на шії топельника, по-друге — чимало статей просто незбалансовані, нарешті, перед дефолтний стан держави. Про останнє, до речі, говорилося ще на початку літа,

але тоді бюджетний процес був ще в майбутньому. Його “сьогодні” не радісне не лише через економічні показники — від політики нікуди не подінешся. За 16 вересня настало 24-те, опозиція продовжуватиме протестні акції, вчасно бюджет не приймуть.

А якщо й приймуть, то годі уявити, наскільки реальний, враховуючи “хвост” фактично втраченого бюджету-2002, прийнятого на старій податковій базі. Нове у кошторисних питаннях — секвестр, або скорочення витратних статей, про що останнім часом не раз говорилося і в Кабміні, і в парламенті. Не важко здогадатися, за чий рахунок буде економія, — тих же соціальних потреб, і без того не бозна-як фінансованих. Тож і наступного року вчителі, лікарі та інші “бюджетними” туго затягнутимуть паски.

— Бюджет-2003 — під величезною загрозою, — каже народний депутат Володимир Яворівський. — Перш за все, це пов’язано з політичною ситуацією в державі. Недарма Віктор Ющенко недавно сказав: “Про що ви говорите, про який бюджет і про які закони? Коли в країні така ситуація.” Через це наразі не випадає говорити про соціальні питання, фінансування творчих спілок тощо. Це просто смішно. Бюджет може бути прийнятий після того, коли настане політичний катарсис. Та навряд чи це станеться цього року.

— Але ж колись бюджет треба прийняти?

— Парадоксально, але держава вже 11 років існує, власне кажучи, без бюджету. У ньому записується одне, а бюджетні кошти витрачаються на інше — на вибори, ремонти президентських і міністерських вілл тощо. Для ефективної роботи бюджету потрібен прихід до влади нової політичної команди. На моє глибоке переконання, Україна готова до економічного стрибка. Люди хочуть не виїжджати за кордон, а працювати тут, з’явилася молодше покоління, яке хоче і може утворити середній клас. Та все це гальмується сьогодишньою політичною системою. За Кучми і за уряду Кінаха революційного, рятівного росту економіки не станеться.

СКАНДАЛ

ІРАКГЕЙТ ПО-УКРАЇНСЬКИ

24 вересня 2002 року США заморозили допомогу Україні в розмірі 54 млн. доларів через підозру в продажу українською стороною військової техніки або технології Іраку. Про це заявив пізно ввечері прес-секретар департаменту Річард Баучер. “Ми робимо паузу в програмах, які проводимо з центральним урядовим апаратом. Ці програми мають бюджет майже в 54 млн. доларів у фінансовому 2002 році”, — сказав він.

За словами Баучера, ця заморожена допомога становить близько 35% від загальної допомоги США Україні і торкнеться програм реформування у податковому і торговому праві, а також у пенсійному законодавстві та інших урядових постановках. Замороження допомоги не стосуватиметься програм у приватному секторі, включаючи неурядові організації, і програм для місцевої і регіональної влади. “Звіт щодо продажу систем раннього оповіщення з України в Ірак буде готовий найближчим часом”, — зазначив Р. Баучер.

За його словами, новим у цьому звіті буде ретельний аналіз записів колишнього майора охорони Президента України Миколи Мельниченка, зроблених ним у кабінеті Президента в липні 2000 року. “На одній із плівок чути, як Президент Леонід Кучма дозволяє таємний продаж системи раннього оповіщення “Кольчуга” в Ірак, і ми віримо, що ця плівка автентична”, — заявив прес-секретар держдепартаменту США.

Цей магнітофонний запис “змусив нас переглянути нашу політику стосовно України і, зокрема, стосовно Президента Кучми”, — підкреслив представник держдепартаменту, додавши, що тимчасове припинення фінансового сприяння Україні викликане “переглядом” США своїх зв’язків з українським керівництвом. Рішення Вашингтона “відбиває серйозну стурбованість у зв’язку з тим, що незаконні постачання були схвалені Президентом Кучмою”, — сказав Р. Баучер.

Нагадаємо, що у квітні цього року в Україні виник скандал, пов’язаний з нелегальними постачаннями Україною зброї до Іраку в обхід санкцій ООН. Тоді інтернет-газета “Українська правда” опублікувала розшифровку розмови про постачання до Іраку систем виявлення повітряних цілей “Кольчуга”, яка, за даними газети, відбулася 10 липня 2000 року між Президентом Леонідом Кучмою і главою компанії “Укрспецекспорт” Валерієм Малевим. Цей запис був зроблений колишнім охоронцем Президента Миколою Мельниченком. У травні ц. р. майор Мельниченко заявив, що на засіданні американського суду 11 квітня він передав міністерству юстиції США записи, які свідчать про причетність Кучми до продажу зброї до Іраку.

24 вересня вранці впливова газета “New York Times” повідомила, що до висновку про особисте схвалення Президентом Леонідом Кучмою плану експорту до Іраку сучасної радарної системи Білий дім дійшов унаслідок аналізу таємних магнітофонних записів у кабінеті українського лідера, зроблених колишнім майором Миколою Мельниченком. Раніше високопосадовий чиновник адміністрації США, який побажав залишитися невідомим, в інтерв’ю агентству “Reuters” заявив, що в США є інформація про те, що Україна, порушуючи санкції ООН, можливо, продала Іраку радарну систему “Кольчуга”.

Сам Леонід Кучма заявив у вівторок, 24 вересня, що Україна відкрита для перевірок міжнародними організаціями щодо можливих постачань української військової техніки до Іраку. Міністр оборони України Володимир Шкідченко також спростовує можливість ведення Україною такої торгівлі.

Зазначимо також, що 23 вересня державна компанія з експорту озброєнь “Укрспецекспорт” спростувала інформацію уряду Великобританії про можливість незаконних постачань зброї до Іраку і співробітництво з Білоруссю в цій сфері. Раніше британський тижневик “Observer” опублікував на першій шпальті статтю “Досє засвідчує спроби Іраку одержати ядерну зброю”, у якій Україна згадується серед країн, чії компанії співробітничали з Багдадом. Проте наступного дня було опубліковано так звану “Доповідь Блера”, підготовлену під особистим керівництвом британського прем’єра і присвячену ситуації в Іраку. Там також йдеться про незаконне, в обхід санкцій ООН, постачання Україною зброї Саддаму Хусейну (щоправда, згідно з доповіддю, за масштабами цих поставок Україна поступається Білорусі).

“Ставлення Америки до Президента Кучми стабільно погіршувалося впродовж останніх півтора року, у міру того, як його стиль управління ставав все більш авторитарним, а його ім’я — все більш пов’язаним з корупцією в країні... У дальшій перспективі Сполучені Штати повинні будуть вирішити, як повести себе з Президентом Кучмою так, щоб не зашкодити 48-мільйонному українському народові, що мешкає на перетині стратегічних шляхів між Європою та Азією”, — писала 25 вересня “New York Times”.

Віктор КАСПРУК,
Сергій ЧАЛИЙ

Від редакції. Керівництво України не визнає звинувачень у незаконній торгівлі зброєю і готове прийняти Міжнародну комісію для в’яснення цього пи-

ЖИВОТІННЯ ТЕАТРУ — ПРАВДА ЖИТТЯ

ПІДСУМКИ ТЕАТРАЛЬНОГО СЕЗОНУ ТА ВЛАДНОГО РЕФОРМУВАННЯ БУКОВИНСЬКОГО ТЕАТРУ, ТИПОВІ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ЧЕРНІВЦІВ

Ще в 1996 році з метою порятунку Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської та піднесення його до рівня європейського, влада розпочала його реформування. Наслідком такої владної опіки стала зміна дирекції та художнього керівництва театру, — жоден театральний сезон не минав без гучних скандалів у пресі. Не обійшлося без нього і під завісу цьогорічного театального сезону, що дало підстави констатувати: керівництво мистецького колективу намагається приховати свою творчу неспроможність і адміністративну бездіяльність за соціально-економічними проблемами.

Як тоді, так і тепер залишається актуальним запитання: чому занепадає театр у місті, де так багато навчальних закладів, молоді? Чому глядач збайдужів до театру? Узвичаєне пояснення, що люди не ходять, бо, начебто, нецікаво, є поверховим. Дисгармонія стосунків театру і публіки має соціальне підґрунтя.

Слідкуючи за адміністративними змінами в обласному театрі, які, за волею владним рішенням, тривають ось уже понад 10 років, буковинці-шанувальники Мельпомени стали свідками того, як професійний колектив, у якому ще донедавна були справжні народні і справжні заслужені артисти, талановита молодь, поступово зводиться на аматорський рівень, рівень агіткульбригади, вибудовуючи вистави за законами шкільних монтажів: трошки музики, трошки танців, трошки діалогів, трошки монологів — і жодної психології. І це для таких, скажімо, творців, як "Кайдашева сім'я" за І. Нечум-Левицьким, "Ціною крові" за Лесею Українкою, суть яких — в глибинному внутрішньому конфлікті. Тим часом керівництво театру подекуди скаржиться на відсутність хороших акторів, молоді в театрі, вдячних глядачів, доброзичливої критики, а головне — належного фінансування театру з боку місцевої влади...

Але, якщо пригадати історію українського професійного театру, то процес його становлення і розвитку, як і української театральної культури взагалі, відбувався в умовах дії Емського указу, в якому був спеціальний пункт про театр. Це стало справжньою перешкодою аж до 1917 року, бо заборонялися сценічні вистави "на малоруському наріччі", а також друкування на ньому текстів до музичних нот. Але ці політичні й, зрозуміло, фінансові утиски жодним чином не завадили корифеям української сцени (І. Карпенку-Карому, М. Кропивницькому, М. Садовському, П. Сакс-Ганському, М. Заньковецькій, Г. Затиркевич-Карпинській) піднятися до високого рівня художнього узагаль-

Сучасний театр працює в умовах перелицьованого колись ідеологічного диктату на персональний нинішній, де першу скрипку, як правило, грає дружина художнього керівника. А ще — фінансової кризи, загальної апатії до проблем громадського і культурного життя. Щоправда, криза сучасного театру, в тому числі й буковинського, — це, насамперед, криза свідомості, яка перебуває у стані летаргії. Нею уражені не лише викинуті на вулицю безробітні і вимучені безгросів'ям люди, змушені жити тільки пеку-

нення образу, до опанування методу переживання й удавання, до технічної досконалості акторської майстерності. Сценічне мистецтво театру корифеїв витримало іспит часом внаслідок вияву його митцями високої громадянської свідомості, стійкості й мужності в умовах жорстоких урядових перелідувань демократичного театру у царській Росії, виїзкової працездатності, а головне, відданості мистецтву та ідеї служіння народу.

Хтось скаже: це історія... Так! Але це була б погана історія, якби не стала добрим уроком для нащадків, а з її досвіду ми не зробили б належних висновків. Саме з огляду на історію ми можемо стверджувати, що в усі часи і за всіх режимів шлях українського професійного театру був тернистим, але його майстри завжди були тісно пов'язані з передовою громадською думкою і, зокрема, з передовою теоретичною думкою в світовому театральному мистецтві.

Із сумних реалій, які спостерігаємо сьогодні, можна зробити висновок, що найбільшої шкоди українському мистецтву, культурі, театральній зокрема, заподіяла тоталітарна радянська система, яка зняла з творчих організацій, установ, закладів мистецтв та культури фінансові проблеми, зруйнувавши тим самим психологію мислення і творчості та розбестивши справним фінансуванням збиткові театри.

У такий спосіб держава перетворила митців на облудовуючий владу та її представників на місцях персонал, доля якого повністю залежала від ласки чиновників. За умов такої комуністичної "зрівнялівки" психологія митців стала споживацькою, а театр вдовільнився представницькою роллю. І коли в 70-ті роки стає вже відчутною криза в театрі, то про неї вголос ще ніхто не наважується говорити, оскільки браку фінансування з боку держави немає. Критерії ж самооцінки поруйновані саме такою психологією, а відсутність у залі глядача вже тоді "не біла" по кишені театри. Представницька ж роль, звісно, не передбачає праці, вона передбачає лише деклара-

чими потребами дня. Летаргією уражені і ті, хто приніс психологію миттєвого зиску й триумфу в середовище, де повинні панувати інтелект і вміння бачити й визначати перспективу. У відчутній руйнації чернівецького театру — не що інше, як намагання зберегти цей летаргійний стан свідомості, що деморалізує наше громадянство, дебілізує нашу молодь, нищить таланти. Актори театру марнують свій талант на безпо-

радні, надто далекі за змістом від запитів сучасного глядача вистави і приречені жити під тягарем емоційного стресу. До професійної творчої невдоволеності "додається" низька зарплата, і актори, як і інші працівники театру, підробляють десь на базарах, по грецьких, італійських маєтках тощо. Такий спосіб виживання митців унеможливлює головну вимогу творчості — концентрацію духовних і душевних сил. Таких поневірянь не знали навіть колективи ані М. Кропивницького й Г. Хоткевича, яким дово-

лом, спільно з режисером з Києва Юлією Гасиліною поставили виставу за п'єсою Р. Феденюва "Жіночі ігри".

Незважаючи на те, що зал театру здебільшого вільний, дирекція і художнє керівництво знаходили різні приводи, щоб вісім разів відмовити актрисам у наданні сцени навіть на умовах оренди. І сьогодні Валентина Головка та Лариса Попенко грають свою виставу у переповнених залах міських палаців культури та філармонії, в той час як зал театру надається усім бажаним гастролерам, учасникам художньої самодіяльності, підприємствам для проведення заходів.

Чернівецький театр дедалі менше нагадує храм мистецтва і за своїм використанням перетворюється на звичайнісіньке орендне приміщення, фінансовий зиск з якого, на жаль, також не завжди йде на користь театру. То хіба слово "катастрофа" надто сильне для означення існуючого там процесу? І як інакше можна визначити стан, коли театр не має, ось уже понад десять років, у своєму репертуарі вистав за творами своєї патронеси?!

Але художній керівник театру сьогодні, схоже, більше переймається не цими нагальними проблемами, а з'ясовує стосунки з журналістами, оголошуючи деяких з них персонами "нон грата", іншим у відповідь на критичні публікації зі шпальт газети "Буковина" відверто погрожує: "Бережіться, бо може трапитися непоправне: хребетик не витримає" і поблажливо обіцяє перерахувати спонсорський відсоток, "бо медицина нині зовсім не безкоштовна" (якщо, звичайно, витримає хребет і знадобиться той відсоток на лікування). Переймається художній керівник не оновленням труп і залученням до колективу молодих акторів, а пошуком тих, хто, на його думку, сприяє виток інформації з театру; все частіше киває на неувагу до театру з боку влади та на відсутність в області меценатів, які б накривали на прем'єри фуршетні столи, як це робиться в Києві. Хоча на владу та меценатів панові Мосійчуку гріх кива-

Тетяна та Петро Магі

ції.

На жаль, впродовж років "реформувань" керівництво театру, як попереднє, так і нинішнє, окрім таких декларацій, буковинським глядачам досі не запропонувало сценічної роботи високого художнього рівня. Судячи з публікацій у місцевій пресі, схвалені і часом захоплені рецензії і відгуки дістали вистави, постановку яких здійснили запрошені режисери — Грицак, Мага, Юрців, Суржа, — роботи яких помітно відрізняються високим творчим і художнім рівнем від постановок художнього керівника театру, заслуженого арт. України О. Мосійчука, що змушує глядача вдовольнятися виставами, перенесеними зі сцени Рівненського театру без врахування творчих можливостей чернівецької трупи. Як що ж на перших порах таку діяльність нового художнього керівника театру сприймали як бажання заповнити чи поновити репертуарну афішу, то відкриття так званого "ювілейного" театального сезону (який вирішили чомусь відзначати в сезоні 2000—2001 року, хоча за історією театру він припадає на 2001—2002 рік) лише потвердив тенденцію вистав "з чужого плеча".

Відсутність фінансування, з огляду на соціально-економічну ситуацію в державі, сьогодні можна мотивувати багатьма, приховуючи свою творчу неспроможність. Але не варто так безоглядно спекулювати... Бо далеко не всі актори, які пішли за ці роки з театру чи виїхали на заробітки за кордон, зробили свій вибір через брак

грошей. У працівників театру на пам'яті слова заслуженого артиста України Василя Лещика, який, звільняючись, сказав: "Не хочу працювати в топорівському драмгуртку!"

Не всі актори ладні були змиритися з перспективою творчої деградації. Петро Мага та Михайло Войчук вирушили до столиці. Перший став шоуменом популярної "Телефортуні", другий — ведучим на "Радіо-2". Олег Мельничук сьогодні успішно працює в Мукачівському театрі, а заслужений артист України Василь Лещик — у столичному. Зате спроба актриси театру Людмили Скрипки порушити цей летаргійний стан свідомості в театрі самостійною роботою над виставою "Я чекаю тебе, коханий" (реж. П. Мага) — викликала негативну реакцію у керівництва. Тим часом у 2001 році актриса була удостоєна звання дипломанта Міжнародного незалежного фестивалю мовно-новистав "Відлуння" саме за яскраву емоційність акторської майстерності в ролі Марії у виставі "Я чекаю тебе, коханий", який проходив у Києві і організатором якого була Міжнародна Асоціація Фестивалів Мовноновистав (ІАФМ).

Після визнання на міжнародному фестивалі керівництво театру влаштовує актрисі обструкцію, а виставу "Я чекаю тебе, коханий" знімає з репертуару. І сьогодні виставу Людмили Скрипки можна побачити на сценах обласного лялькового театру та кафе-театру "Голос". Не кращою була доля на сцені рідного театру самостійної роботи двох інших актрис театру — Валентини Головки та Лариси Попенко, які власним кош-

ти — принаймні про нього особисто влада гарно подбала, за державний кошт забезпечивши в старому фонді пристойним пристановищем, — за кошт тих же меценатів це пристановище було відремонтовано за європейськими стандартами. Тим часом саме влада, окрім нинішнього 100% фінансування театру, допомогла механізувати сцену, відремонтувати дах і фасад приміщення. А от куди поділися виділені облдержадміністрацією на потреби театру 50 тисяч гривень — залишається таємницею не тільки для колективу, але й для губернатора.

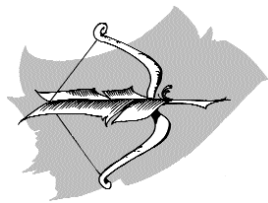
Чим далі в часі від початку "реформування" театру, тим очевиднішими є наслідки грубого владного втручання у творчий колектив, як, зрештою, і сам факт, що винні у занепаді не стільки актори чи фінансування — театрові здебільшого бракувало хорошої режисури і хорошого керівника, який би поклав край тінювими фінансовими оборудкам і всім тим чварам, які на шматки розривають творчий колектив, виливаючись на шпальти місцевих газет черговими скандалами. Саме про все це відверто й писали професійні театральні режисери і критики, які були подієвані елементами самодіяльності і плагіату в роботах Олега Мосійчука.

Здається, прийшов час чесно визнати: за майже три роки перебування на посаді художнього керівника Олега Мосійчука чернівецький театр не зазнав творчих злетів і удач. Врешті, питати треба не стільки з пана художнього керівника, як з місцевої влади, що запросила його до Чернівців і відразу забезпечила за державний кошт євростандартами життя. Хто ж це конкретно зробив і на яких умовах?

Як не прикро, знову владним рішенням, призначається директором театру. Під завісу цьогорічного театального сезону ним став колишній начальник оргвідділу облдержадміністрації, автор і дослідник коломийок, кандидат філологічних наук Дмитро Жмундуляк.

Чи пощастить новому керівнику, фах якого далекий від економічної та господарської діяльності, що їх потребує посада директора театру, продемонструвати позитивні зміни і нове творче обличчя нинішнього Чернівецького музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської, покаже наступний театральний сезон. Чи витримають митці ще один, черговий іспит, мають засвідчити високохудожні сценічні твори, акторська та режисерська майстерність, доведені до технічної досконалості, які залежать не стільки від грошей, як від інтелекту, професіоналізму і таланту!

• **Марія ВИШНЕВСЬКА,**
театрознавець

Бачила я його востаннє, коли мені було одинадцять. Але все, що пов'язане з братом, пам'ятаю до найменших дрібниць. І, здається, розповідати про нього можу нескінченно, згадуючи наше життя день за днем.

Віктор Цимбал народився 29 квітня 1902 року в селі Ступична Звенигородського повіту Київської губернії. Батьки — молоді вчителі, Іван Федорович Цимбал з Черкас і Лідія Йосипівна (з роду Волошиних) з містечка Сміла на Черкащині. Це була чесна, порядна українська родина, українська не лише за походженням, а й за глибокими переконаннями.

Ідеальне подружжя поєднували щире кохання, глибока взаємна довіра і повага, а відзначали дивовижна чесність, висока освіченість та інтелігентність. І, звичайно ж, безмежна любов до України, безкорисливе служіння рідному народові. Вони не присягалися Батьківщині у любові й вірності, а просто у поті чола працювали для неї, зазнаючи переслідувань від усіх режимів і не знаючи, що таке достаток і добробут. Тато часто повторював: "Для України треба віддавати все, що маєш, і робити все, що потрібно їй".

Так і виховували вони дітей, котрих у родині було четверо. Віктор — первісток. І все найкраще, що батьки мали у своїх душах, вони намагалися вкласти в цю дитину. Дітей виховували власним прикладом, створивши в сім'ї атмосферу доброзичливості, взаємної пошани і любові, в якій не було місця сваркам, неправді, непорозумінням. Тут побутувала рідна українська мова й майже щодня співали українських пісень. У всіх — батьків і дітей — були гарні голоси, і вдома виник своєрідний домашній ансамбль.

А як впливало оточення на маленького Віктора! Спершу чарівне, поетичне село Ступична. А згодом — одинадцять років на київському Подолі з його неперевершеною романтикою, екзотикою, ба, навіть, якоюсь містикою. Це справжнє диво, яке подарувала доля обдарованому хлопчикові, його чутливій душі. Великі й малі церкви, собори, храми, монастирі, каплиці, щоденні симфонії дзвонів. Блискуче дійство Контрактових ярмарків, яке починалося відразу ж за порогом будинку. Все це накопичувалося у вразливій юній душі, заклало основи для його майбутніх творів.

З раннього дитинства виявилася непересічність його особистості. Віктор був від природи щедро, всебічно обдарований, дивовижно цілеспрямований і працьовитий. А над усім домінував потяг і хист до малювання. Свою першу "картину" він створив у два роки, перемалювавши вугіллям на сніжно-білу пошивку лева з килима, що висів над ліжком. Мама згадувала, що цей хижак вийшов напрочуд схожий — з гривою і китицями на вухах і хвості. Досить було дати малому Вікторові аркуш паперу і олівець — і за ним не треба було доглядати: він забував про все і годинами міг сидіти й малювати.

Життя родини складалося нелегко. Віктор завжди болюче згадував про те, як чотирирічним хлопчиком іздив з мамою у Острозьку в'язницю до тата, якого заа-

ГЕРОЇЧНИЙ ТАЛАНТ

рештували за активну просвітницьку роботу на селі і недільні школи для дорослих. А далі — поневір'яння, пошуки роботи, поки, нарешті, батькові не пощастило влаштуватися на київський єпархіальний свічковий заводик на Подолі.

Добрий і м'який від природи, Віктор ніколи не був схильний до насильницьких дій. Та коли Україні, яка вперше після сторіч неволі зітхнула на повні груди, почала загрожувати страшна, кривава сила, він довго не вагався. Разом з іншими учнями Другої української гімназії записався до студентського куреня, що згодом поліг у трагічному бою під Крутами, захищаючи Київ від більшовицької навали. А Віктор не загинув лише тому, що батько силоміць затримав удома малолітнього сина-шестикласника і не пустив на вірну смерть. Ця подія потрясла всю українську інтелігенцію, а в душі Віктора залишилася пекуча рана на все життя. Після цього він ще продовжував навчання у гімназії, відвідував вечірні курси професора В. Менка в Київській мистецькій школі, допомагав батькам-учителям, які були ак-

тивними організаторами й учасниками створення української національної школи.

Та тривало це недовго. Події, що відбувалися в Україні, відсунули на деякий час мистецтво на другий план. Віктор стає до лав української армії, бере участь у боях аж до 1920 року, разом з рештками армії опиняється у таборі для інтернованих осіб у Польщі. 1923 року нелегально переходить чехословацький кордон і опиняється у Празі, де одночасно вступає до Вищої мистецько-промислової школи та до Української студії пластичного мистецтва. Вчиться з жадобою, натхненням і невдовзі досягає великих успіхів. Його вважають одним з найкращих студентів. Створені ним монументальні полотна "Доісторичний період", "Первісна людина" високо оцінюють фахівці, а дипломну картину "Адам і Єва, що вигнані з раю", преміюють додатковою стипендією на місячну творчу подорож до Італії. Отже, здійснилась давня Вікторова мрія відвідати чудову країну-музей. Надсилаючи з Італії листівки додому, він ділиться незабутніми враженнями.

Широковідомим Віктор стає в 1925 році. Чехословацький уряд оголосив престижний конкурс на графічний портрет історика Франтішека Палацького, в якому взяли участь близько ста найкращих художників Чехословаччини, а першу премію отримав... невідомий двадцятирічний студент Вищої мистецько-промислової школи, українець-емігрант Віктор Цимбал!!!

Після цього його визнають у мистецьких колах. Він працює у львівському видавництві "Світ дитини". Перед ним — прекрасні перспективи. А тим часом в Україні все більше розкручувався маховик шаленого сталінського терору. І чим більше він набирив обертів, то довгими ставали журавлині ключі емігрантів за океан, що тікали від довгих рук ГПУ. Серед них був і Віктор Цимбал. Страшне враження справило на Віктора вбивство Симона Петлюри, улюбленцем якого він був свого часу.

Цієї весни минуло сто років від народження видатного художника ХХ сторіччя Віктора Цимбала. Вечір пам'яті, організований Музеєм історії Києва та Музеєм шістдесятників, став першим привселюдним словом про нього в Україні. Автор пропонованих спогадів — Тетяна Цимбал, сестра художника, актриса, шістдесятниця, яка багато зусиль доклала до збереження пам'яті про брата, а передала її для публікації племінниця художника, Вікторія Цимбал.

Знайомлячи читачів із життєвим та творчим шляхом художника, наголошуємо, що саме Віктор Цимбал разом із дружиною Тетя-

злочин проти українського народу, її можна назвати громадянським подвигом митця. 1936 року це полотно привернуло загальну увагу на першій персональній, дуже успішній виставці В. Цимбала в Буенос-Айресі. Байдужих людей біля неї не було.

Відома, що цей твір збирав коло себе юрби глядачів, у тому числі й комуністів, які проти нього протестували і в дискусіях із журналістами неодноразово вчиняли навіть бійки. Тим часом ця картина не має, об'єктивно кажучи, політичного змісту, а радше моральний, проте він волав так голосно, що став гостро актуальним, а разом з тим і політичним.

Так склалося, що понад 33 роки, переважно більшість свого творчого життя, Віктор прожив у Аргентині, відірваний од великих осередків культури Європи та Північної Америки. Тому його творчість тривалий час була маловідомою у широких мистецьких колах світу. А в Південній Америці він був дуже популярний. Участь у кількох виставках рекламної графіки принесла йому, окрім інших відзнак, шість золотих медалей і славу кращого графіка Південної Америки. Окрім цього, декілька персональних виставок у Буенос-Айресі теж мали великий успіх.

Люц Феррандо

У кінці 50-х років — зі зміною політичного клімату в Аргентині — багато українців почали переїздити до США і Канади. 1960 року переїхало до Нью-Йорка і подружжя Цимбалів. Українська громада щиро вітала видатного митця. Популяризації його творчості сприяли персональні виставки та участь в експозиціях Об'єднання митців українців в Америці. Але й тут Віктор мусив працювати для заробітку як графік, мріючи про той час, коли зможе, нарешті, працювати "для себе". Та, на жаль, тяжка недуга не дала здійснитися його планам, — 28 травня 1968 року його не стало. Похований Віктор Цимбал на українському православному цвинтарі Св. Андрія у Бавнд-Бруку. На його могилі стоїть простий козацький хрест із граніту, зроблений за проектом самого митця.

• Тетяна ЦИМБАЛ

1933 рік (Голод)

Свого часу письменник, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Роман Лубківський керував обласним управлінням культури, організовував амбасаду України в Чехо-Словаччині. Нині ділиться власними набутками з майбутніми дипломатами, котрих виховує Національний університет імені Івана Франка. У попередній розмові ми намагалися зачепити загальні проблеми духовної спадщини — на чім має базуватися наша нинішня духовна школа? Ще одне зауваження. Назва попередньої публікації у “Слові Просвіти” — “Соняхи Романа Лубківського” — не просто поетична алегорія, що стосується нинішнього його стану. Так, за ними він себе почуває затишно, сонячно. А обіч хатини ростуть два правічні дуби, ніби слугуючи об'ємом своєрідної основи, — на чому повинна триматися наша духовність...

“СТВОРЮВАТИ СЕРЕДОВИЩА”

— **Пане Романе, у попередній розмові ви з якимось особливим сумом говорили про так звану київську золоту вісь і про столицю...**

— Радше про те, що, на жаль, Київ ще не став столицею Української держави. Кермують там славновісні “крановишки” чи кранівники, сказати б.

— **А ми?**

— А що ми? Я вже згадував про знахідку руської вежі у Львові на вулиці Руській. Це ж копальна археологічна знахідка! А ті фрагменти замурували до “ліпших часів”. Коли вони настануть? І коли навчимося гідно показувати світові свою спадщину! А наш пам'ятник Данилу Галицькому? Переконали, йому б пасувало зовсім інше місце, а не той пляч, де кишить “напівцивілізований” базар. Так само варто би було поставити йому пам'ятник і в Холмі, де знайшли його палаци. Інтелігенція Польщі пропонує відкрити ці палаци й увіковічнити пам'ять нашого короля. До слова, ініціатором такого вшанування був Дмитро Павличко. Гадаю, після того, як полишив дипломатичну місію в Польщі, однак не відмовиться од подібної ідеї. У таких, власне, місцях потрібно створювати своєрідні середовища. Не просто, щоб там камінь якийсь стояв чи стела. Це стосується й наших теренів. Бо чим таких середовищ буде більше, тим сильніший вплив матимемо на формування культури наших людей. Тому що в такому плані людина не просто глядить на образ, вона бачить простір, потрапляє у певне середовище, досі незнане, а отже, інакше починає сприймати світ. Тому, переконаний, ми не все ще зробили для прийдешніх поколінь у сенсі формування духовності через сприйняття Франка, Шашкевича, Устияновича... Навіть на тому місці, де спалили хату, а інакше я це не сприймаю, маємо відновити її. І людина, котра має певну уяву,

фантазію, одразу собі відтворить атмосферу, перекине той умовний місток між минулим і сьогоденням.

— **Але ж ті мости палилися вже не раз — навмисно...**

— Прикро, бо справді для України більшовицькі часи були страшними. Нищили церкви без аналізу мистецької чи художньої вартості, палили замки. Галичину певною мірою не так пошматовали, бо вдалося зберегти тисячі експонатів. Скажімо, в тій же галереї мистецтв Сталінові не вдалося все знищити. Інша проблема — самі не шаємо те, що маємо. Багато пам'яток занепадає в наші часи. Їх засипають, бетонують, вивозять за кордон.

— **Ви очолювали обласне управління культури. Чи все вдалося зробити з того, про що мріялося? Це до того, що багато нарікаємо на сучасників.**

— На жаль, далеко не все. Шкодную, що не вдалося зреалізувати, перш за все, задум вшанування Іва-

КІЛЬКА ЗАСТЕРЕЖЕНЬ РОМАНА ЛУБКІВСЬКОГО

на Виговського в тих місцях, які з ним пов'язані. Донині ми ще гідно не пошанували Богдана Хмельницького. Це не локальний патріотизм. Бо, попри те, що Галичина мала постійно свої прикмети прикордонного краю, вона ніколи не була окраїною ні культури, ні духовності. Вона історично-традиційно слугувала своєрідним дозором української ідеї. Так, ми мали завше особливо загострене почуття патріотизму, але ж до цього краю причетні були провідні носії ідеї державності. Хмельницький, Сагайдачний, Виговський, Франко, Шашкевич... То все постаті, котрі, повторюю, ще належним чином не пошановані.

“МИ ЖИВЕМО МИНУЛИМ”

— **Чи не здається Вам, що ми, маю на увазі певні прошарки суспільства, починаємо надто заглиблюватися на миналині?**

— То ще одна проблема. Ми живемо відсотків на сімдесят-вісімдесят минулим. Ми співаємо прекрасних пісень Івасюка та Білозорова, а хто творить нині? Те, що діється навколо, інакше як звуковим насильством не назвеш. Це абсолютно антинаціонально.

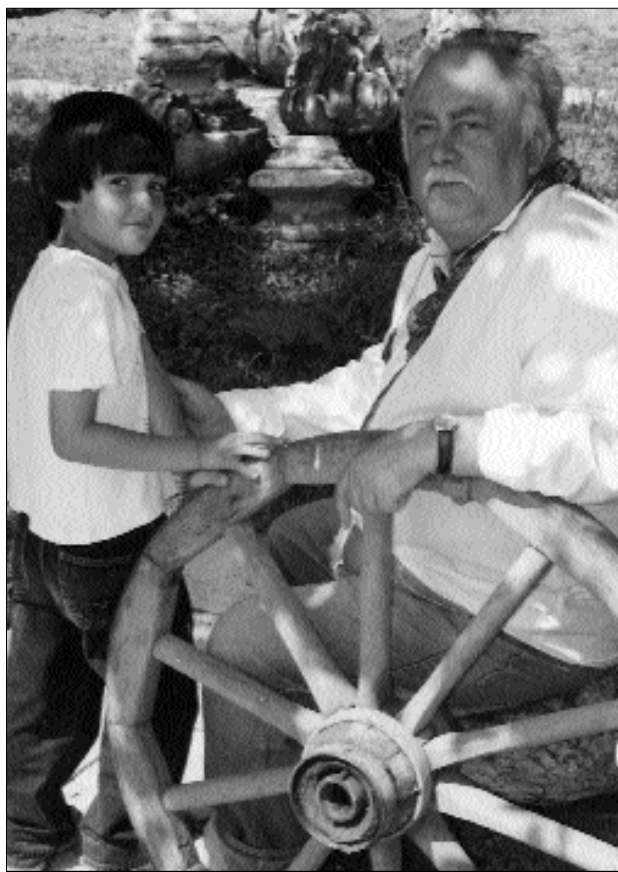
— **І як з тим боротися?**

— Боротьба тут зайва. Просто людям нашого покоління, молодшим, випала робота. Вона не патетична, а рутинна, буденна. І одночасно варто пам'ятати про ідеологію. Бо без національної ідеї жодна справа не має сенсу.

Я не уявляю, як можна святкувати річницю Перемиславської Ради, так званої “молодої гвардії” і ювілей Володимира Щербицького.

Так, кожна з тих подій десь відбулася, кожна людина пройшла свій шлях. Але як вони мають значення для нинішньої України? Давай-те гуртувати людей довкола тих правдивих цінностей, що мали чи мають вплив саме на утвердження незалежної України. Щодо Щербицького, то взагалі це викликає великий протест і обурення, тому що це людина, котра, свідомо чи несвідомо, дуже багато робила проти України. Саме слово українське йому було чуже. Пригадую вже часи Горбачова. Як Щербицький — уже на схилі кар'єри — з особливим якимось обуренням сприймав нові віяння, пробудження української демократії. І як же цинічно, без коментарів, нам нині нав'язують відзначення його річниці “на загальнодержавному рівні”!

А відновлення “радянської” символіки в Харкові? Хіба депутати тамтешньої міської ради не читали Конституції?! А де Кабінет міністрів, де Президент, як гарант Основного закону?!

СПІЛКУВАННЯ

— **Свого часу Львів теж мав схожі традиції. Були славні місця, де митці могли посидіти за кавукою чи чарчиною, поспілкуватися. Як Ви сприймаєте нинішні кав'ярні тенденції?**

— Та ж були і в Галичині такі традиції. Відомо, що Франко полюбляв пити знамениту віденську каву, мав свій столик, до якого підсиділи постійно чи однодумці, а чи поціновувачі, і ніколи не відмовлявся од бесіди. Або ж Олександр Олесь, який по двадцять годин просиджував у знаменитому “Ведмедику”. І не забував про пиво.

Прикро, що ті традиції були перервані війною і подальшою відбудовою. Атмосфера була такою, що про подібне творче вільне спілкування не можна було й мріяти. Лише десь у шістдесяті роки минулого століття поновилася і так звана традиція “водити козу”. Особливо полюбляли болгарське біле вино. Потім повернулася кавка. Спочатку “банякова”, у склянках, потім краца. Далі запанувала вона у тих химерних закладах, якщо пригадуєте: “Бурчак”, “Телевізор”, “Під Дашаком”, “Сільрада”, “Жіночі сльози”... Спілкування набувало певної клубної форми. Але ж була ще й кавка, так би мовити, суспільна. Наприклад, молоді митці дуже полюбляли потрапити на каву до Ірини Вільде, бо там було справжнє спілкування. А хіба інакше було в майстерні Якова Чайки? По-різному можна зараз його трактувати, але це була дуже непростя і своєрідна людина. З одного боку, творив “вождів” — з кепками і без кепок, з іншого — підтримував молодих малярів, був своєрідним пробивним

інструментом Спілки художників. А кавування в Емануїла Миська!

Або візьмемо унікальну творчу родину Безнісків. Вічно гнана, вічно потерпала, вічно без грошей. Але вони (Євген разом із, на жаль, уже покійною дружиною Теодозією Бриж) творили. І постійно прагнули творчого спілкування, завжди віддавали закуток у своїй малесенькій майстерні, аби пригостити того, хто завітав у гості.

Звичайно ж, під час таких кавувань піднімалися й найсерйозніші політичні питання. Якщо відверто не критикувалися, бодай починали розумітися по-інакшому.

Окремо — поговоримо коліс по письменницький клуб, який проіснував щось зо п'ять років, але залишив слід в історії. Прикро бувати на “фуршеттах”, де все зводиться до поїдання та випивання.

Після “третьої” взагалі ні з ким словом перемовитися.

— **Бідує митець...**

— На жаль, так. І все-таки творчий люд не обминає затишних куточків.

КАВА ДЛЯ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА

— **Чи є у Львові улюблені вами місця, куди б із задоволенням повели своїх друзів з дальшого чи ближчого зарубіжжя?**

— Звичайно. Спершу я б повів гостей у “Світ кави”, хоча там є одна вада. Він переважаний великою кількістю людей, та й сноси вже його облюбували. Є ще мила серця “Галка”. Порівнюючи з серединою 90-х, відзначаю значні зрушення. Єдине, що дратує, це відсутність належної атмосфери. От збоку вулиці Стефаніка є цікавий підвальчик “Під куполом”, де відтворена своєрідна атмосфера

помешкання 30-х рр. XX ст. Звичайно, є свої акценти, бо то було помешкання польської письменниці. А чи не можемо відтворити щось подібне в помешканні українського митця? Тим часом стилістика більшості наших “кнайп” витримана у псевдостаровині, і ніхто не може затримати мене більше години. Починається галас, звучить “зековська” або “распутінська” попса.

Кілька років тому прибув уперше до Львова Вацлав Гавел. Забачалося попити кави. Зупинилися в літньому ресторанчику на проспекті Свободи, що під міськими мурами. І уявіть собі: йому приносять каву в одноразовому пластиковому “стакані”. Ще один казус, пов'язаний з чеським Президентом. У Львові супроводжувати Гавела голова тодішньої облдержадміністрації Михайло Гладій доручив мені. На дипломатичній службі в Празі неодноразово ми зустрічалися з паном Президентом, багато говорили про долю України та про перспективи розвитку. Зокрема, я постійно зауважував, що Україна — то своєрідний європейський фонтан, який ще не затих. Він серйозно переймався нашими проблемами. Взагалі, вважаю, чи не єдиний політик у світі, який є правдивим нашим симпатиком. Отож, переходимо проспект Свободи. Зупинилися біля пам'ятника Шевченкові. Вацлав Гавел висловив бажання покласти квіти до підніжжя Кобзаря. Але цього протоколом чомусь не передбачили. Виручив радіожурналіст Казимир Плаксюк. За якихось дві хвилини він, на моє прохання, достав-таки букет. І Гавел залишився задоволеним.

Тому, вважаю, що саме через аромат львівської кави, львівського пива, мандрівки нашим містом (автомобілем він відмовився скористатися) ота симпатія до України ще глибше закорінилася.

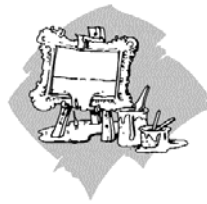
Ми якось з вами перейшли з однієї теми до іншої...

— **Чому ж? За великим рахунком, кожним словом намагаємося сягнути людської сутності, пізнати характер, що формує митця.**

— Тоді варто додати таке. Якщо ми говоримо про діалог митця з суспільством, то повинні будувати його не банально, а творчо. І обов'язково керуватися — любов'ю до людини, прихильністю. За що й вип'ємо по гальбі пива!

Тим часом за іншим кінцем столу під яблуном вже попоралася пані Наталя — дружина Романа Лубківського. Нас чекали якісь особливі домашні делікатеси. Правда, спочатку господиня бідалася, що не все вдалося. Але реальність перевершила сподівання. Обід видався славним.

А під хатою присів на колоду внук Северин. Він уже набавився з чотирилами “співмешканцями” — песиком Арчібальдом і котиком Стефиком. Сперся в задумі на старе колесо від веза. Крутиться колесо життя. І на згадку про цю не повторну мить ми вирішили сфотографувати двох Лубківських...

ПЕРЕМОГТИ СМЕРТЬ МОЖНА, ТІЛЬКИ КПИНЯЧИ З НЕЇ...

“Не люблю самбрерас”, — сказав хтось із сюрреалістів на початку двадцятого століття. “Офіційно-позолочений фольклор”. Піжонство, пожива для банькуватих очей тулуповатого туриста. Отого, що у поті чола все життя “стягається” на пенсію, аби згодом судомно хapati життя за лацкани. Во-яж, віагра, віскі, корвалол. Наздоганяє... Зрештою, балачка не про нього. “Люблю прості солом’яні капелюхи. “Чарро”. Мексиканці у них і працюють, і п’ють теж...”. Напівбандюганський “прикід”, парочка револьверів за поясом, парочка в руках, тонкі зневажливі вусики, товстєнна сигара... “Антоніо Бандерас” у голлівудській інтерпретації. Вічний революціонер з кримінальним полиском. Стріляє без “молока”. Про нього судять за кількістю жертв. Чим більше роботи могольникам, тим романтичніший

траурний шлейф. “Відбабахали” революції... Життя — копійка. Звичка до зброї — мов дихання. “Мачізм” (мужність) понад усе. Звідси характерний анекдот про типову “ілюзію”, котра полюбляє їздити в трамваї, потязі чи ще деінде. Скажімо, чекає чоловік автобуса. Спокійно, без тіні тривоги. Підходить “ілюзія”. Цікавиться: “Тут зупиняється автобус до Чапультипека?” “Ні”. “А він їде до такого-то міста?” “Ні”. “А в Сан-Анхель?” “Ні”. “То жери всі три!” Три кулі знервованого мачо уривають балачку... “Типовий сюрреалізм”, — сказав би Бретон. І справді, якого біса так довго випробовувати терпіння? Чогось подібного до цієї анекдотичної бувальщини на виставці мексиканського народного мистецтва ви не знайдете. Хіба що образ вічної “ілюзії”... Керамічні вази, прикрашені черепами, “Човен Смерті” з ко-

ВИСТАВКА

мандою скелетів. Такий собі життєрадісний “Летючий Голландець”. Без тіні страждань і душевної драми. Покійнички... “Здається вчора сіли пити, а вже надворі осінь”... Ззовні схожі на піратську команду, котра за барильцем рому не помітила, як “переплила” на той світ. Жодної точки дотику до голлівудського суперменства, з його зневагою до свого і чужого життя. Вітальність. Три колючки від кактуса, “вишкірені” черепи, що завмирають посмішками у керамічних чашах, Леді з косою під “ажурною” парасолькою... Не агонія, не зневажання “віто”. Анти-некрофілія. Випалена глина “Древа Життя” з наївною народною хронологією. Перемогти смерть можна, тільки кпинячи з неї...

ВІД ДЕКАДАНСУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ...

— На території Лаври музею функціонує від 1964 року. Колекцію експонатів започатковано ще у 1899 році — понад століття тому. Створенню музею допомагали видатні художники та наукова еліта України: Володимир Антонович, Михайло Грушевський, Дмитро Яворницький, Володимир Вернадський, Олена Пчілка. Мистецтвознавці: Микола Біляшівський, Данило Щербаківський, вони ж перші директори музею. Маємо сімдесят п’ять тисяч експонатів. Астрономічна цифра. Скажімо, в інших музеях може бути одна-дві тисячі одиниць кераміки. У нас її чотирнадцять тисяч. Вишивки — двадцять п’ять тисяч. Безумовно, значимість кожної музейної колекції визначається не кількістю, а мистецькою досконалістю. У нас є шедевральний стародавній одяг, підризники вісімнадцятого-девятнадцятого століття, унікальний килим гетьмана Данила Апостола, знайдений у його могилі, хрест Ларіона Іваницького від 1576 року.

— Але ж така багатюща колекція потребує величезних площ...

— У нас їх немає. В експозицію потрапили лише два-три відсотки колекції.

— Оті два-три відсотки оновлюються чи є “зацементованими” на довгі роки?

— Тривалий час експоновану колекцію не чіпали, хіба що якісь окремі речі. Та й сама концепція була ретроградною. “По регіонах”. Але з вісімдесят дев’ятого року в нас радикальні зміни. Кераміка від п’ятнадцятого століття до двадцятого — окремо, вишивка, килими, одяг, писанка — теж окремо...

— Щось подібне до світових музеїв?

— Такий собі історико-етнографічний зріз. До сторіччя музею кардинально оновили не лише експонати, але й обладнання. Щороку проводимо не менше десяти виставок. П’ять-шість з них — поза музеєм.

— А “поза музеєм” — то як?

— Скажімо, минулого року в Українському домі була виставка наших килимів. Сімдесят експонатів од найдавніших часів до теперішніх. Це ж яка площа — п’ятсот квадратних метрів... У нас ми не могли б їх показати. Багато речей даємо на тимчасове експонування в інші музеї. Мали й закордонні виставки. Німеччина (Ганновер та Берлін), Китай, Азербайджан. Везли з собою картини Марії Приймаченко. Себто чотири закордонних поїздки протягом минулого року. Це дуже багато.

— А як же фінансова

У Лаврі тихо, спокійно. Унікальність довкілля. Під стопами — вічність. Аж моторошно... Мимоволі замислюєшся над складними речами. Відносність часу, миттєвість людського життя... У мізках затято прокручується “мементо морі”. Немов зіпсутий грамофон. Стає ще печальніше. Кредо стоїків не бадьорить. Крок м’якне, скроню тисне “інтелігентськи-витончена мігрень”. І до чого воно? Дітлахи, поодинокі туристи. Тінь монаха на тлі мирського шумовиння... Завдання поставлено чітко: познайомитися з директором музею українського народного декоративного мистецтва Ніною Леонідівною Розсошинською. Розмову почали з історичної преамбули.

скрута?..

— Спонсорувала держава. Міністерство культури взяло на себе всі витрати. У 2000 році мали виставку “Японія-Україна”. Ініціатива з японського боку. Розкіш... На жаль, тривала тільки чотири дні. У нижньому залі, де кераміка, посуд, скло, всі наші шафи закрили спеціальним пластиком. На них повісили японські картини. Живопис, графіка. Поруч роботи наших художників (японці самі вибирали), художнє скло, килими двадцятого століття, картини Марії Приймаченко та Катерини Білокур.

— Цікавий симбіоз...

— То було щось феноменальне. Східна культура в обрамленні нашої, української. Унікальні паралелі!

— Але чому японці так цікавляться Україною?

Свого часу була наша виставка в Японії. Мала шалений успіх. То був дев’яностий рік. Вишивка, ткацтво, національний костюм. А ще були росіяни, прибалти, республіка Марі... Країни з недоторканим древнім мистецтвом. Нам казали, що міне час і світ ще побачить фрагменти українського національного костюма на подіумах високої моди. І не помилилися.

— Чому саме ваш музей обрали для японської експозиції?

— Японці довго вибирали. Різні галереї, Український дім. І все їм щось не те. “Холодно, не може бути там мистецтва”. Чомусь таке мали враження... Прийшли до нас. Завжди “церемоніально-спокійні”, усміхаються, ввічливі. Справжніх почуттів не читаєш з обличчя. А тут переступили поріг... Аж вигукнули. Перекладачка сказала, що така емоційна реакція чи не вперше. Домовилися, що “тільки тут”. Змонтували за два дні. Враження? Естетичний шок. Щось подібне було в Парижі, коли виставлялися картини Марії Приймаченко. Невеликий музей наївного малярства, колишній ринок зелені та прянощів. Затишно, поруч Монмантр. Прийшло багато художників. Приймаченко їх вразила. Увесь вік прожила в Чорнобилі, не бу-

ла ані в Мексиці, ані в Японії, ані у Франції. А там: майя, інки, ацтеки. Тисячолітня світова культура... Приїздили музейники з Ніцци, хотіли у себе зробити виставку нашої Приймаченко. Може, ще зроблять. Маємо чотиристі її картин. До речі, ми єдиний музей у Києві, котрий не підняв ціну на вхідний квиток. Я категорично відмовилась. Якщо квиток у Лавру коштує 10 гривень, шість гривень виставка мініатюр, шість — на дзвіницю... Хто туди потякнеться? Звичайно, нам важко. Усі двадцять шість років, що я тут працюю, ми постійно переїжджаємо. На жаль, поки що лише на папері.

— Себто... Ви не про-ти переїхати?

— Звичайно. Нам потрібно багато більше місця. А тут ще й платний вхід до Лаври! Уявляєте, скільки в нас відвідувачів... Обмаль. І не тільки в нас. Музей книги, театральний музей, золота комора, музей мініатюр... Усі вони не в найкращому стані.

— Шкода було б кудись їхати, місце тут унікальне...

— Це не вирішує проблеми. У нас ніколи не було власного музею, постійно арендуємо. Така розкішна, багата колекція... Але ми не сидимо склавши руки. Готуємо документи. Може, дадуть статус національного. Давно заслужили.

— Нині ви експонуєте мексиканське народне мистецтво. Як воно сюди потрапило?

— Просто і несподівано. Зателефонували з мексиканського консульства. Сказали, що приїдуть подивитися музей. Оглянули виставку, сподобалось. Посол запропонував організувати мексиканську народну експозицію поруч з українськими раритетами. На кшталт отєї, японської.

— Кілька слів про мексиканське народне мистецтво...

— Феноменально, але Мексика, котра межує зі США, Голлівудом, цією лавильнею “глобального” не-смаку, зберігає майже недоторкану свою тисячолітню культуру. Розкішні пласти... Насамперед “доколумбової

добі” (інки, майя, ацтеки). Трансформувалися у народне мистецтво теперішніх майстрів. Кераміка, вишивка. Самі вирощують бавовну, роблять нитки, прядуть. Жодних напівфабрикатів... Знаходять потрібну для кераміки глину, вимочують, сушать. Якщо дорога поруч, викидають на шосе, аби гарненько розбити. Чи не єдиний реверанс цивілізації... Олійною фарбою не користуються, самі виготовляють барвник. З листя, мушль, комах... Важка праця. Починаючи з шістнадцятого століття, існує “колоніальний” пласт. В основному одяг, пончо, вишивка. Про все дізнаємося з “єспанських хронік”. Майя письмом не володіли. Таким ось чином співіснували дві культури. Інколи змішувалися. Цікавий сплав.

— Який саме “зріз” Мексики маємо в українському музеї?

— В основному “колоніальна” культура. Виставка триватиме два місяці. У понеділок для інтернатів та шкіл — безкоштовно. Уже третій рік. Може, думаєте, щопонеділка тут людно? Навіть школи, які буквально через дорогу, майже ніколи не бувають у нас. Сором... Коли приїздить експозиція з інших міст, дітей ведуть у печери, на дзвіницю, а музей народного мистецтва оминають. Кажуть, то ж наше, “чого ж туди сунутись...”. Буває дуже образливо, таке відчуття безсилля. Сказала мені одна директриса, дуже поважна жінка: “Ім потрібна математика й англійська”. Добре, якщо з тією англійською діти працюватимуть за фахом, а не чиститимуть нужники закордонних пань...

— Що ж роблять наші “державні мужі”?

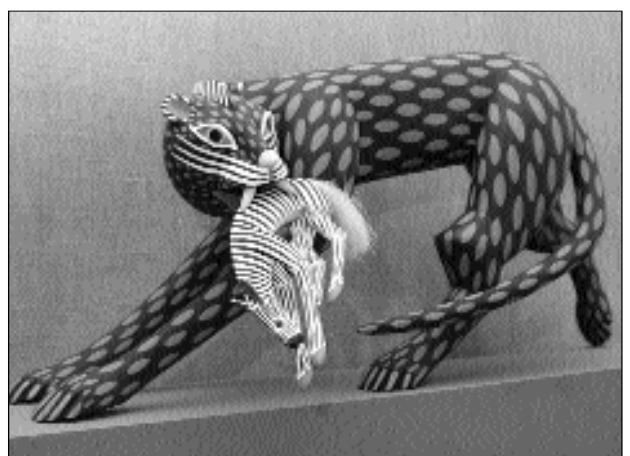
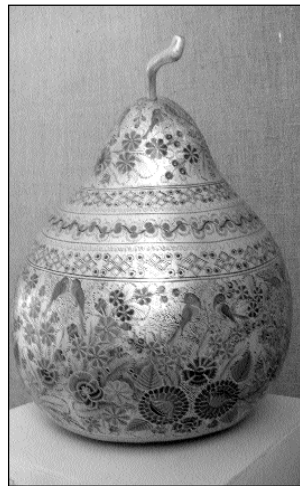
— Воно, звичайно, має бути державна політика. Подивіться, як добре поставлено музейну справу в Москві! У мене там багато знайомих. Прекрасні ремонти, реставрації, реекспозиції. Музеї розквітають. Зникає тінь бідності й скорботи, який відлякує людей.

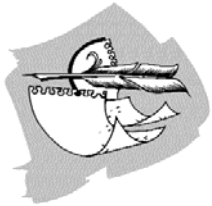
— Мабуть, треба вчитися...

— Насамперед шанувати власну культуру. І припинити жалюгідне старцювання...

Сторінку підготувала
Уляна ГЛІБЧУК

Світлина Олександра
КУТЛАХМЕТОВА

Далекого 1961 року відомим тепер українським поетом Василем Симоненком було написано кількадесят віршованих творів, що стали класичною нашою спадщиною в царині красного письменства. Це, зокрема, такі, як "Чую, земле, твоє дихання", "Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, з рідною хатою", "Варвари", "Прокляття", "Береги в снігу занімілі", "Дотліває холод мій у ватрі", "Моралісти нас довго вчили", цикл творів "Тиша і грім", низка епітафій "Мандрівка по цвинтарю", поема "Червоні конвалії", поема для дітей "Цар Плаксіє та Лоскотон", також чимало ліричних шедеврів про кохання, та де-що інше.

У грудні 1961 він написав кілька творів і серед них 14-го "Скільки в тебе очей..." і 26-го "Україно, п'ю твої зіниці".

Щодо цього останнього вірша, то у, можна сказати, поважному київському видавництві "Наукова думка" у книжці "Ти знаєш, що ти — людина" (упорядник В. А. Гончаренко, наклад 10 тисяч примірників), що вийшла нинішнього року, на сторінці 97 стоїть дата під цим віршем 26.12.1961, а на сторінці 138 під тим-таки твором, лише з назвою "Задивляюся у твої зіниці", дата — 1962. Книжка, очевидно, мала вийти найповніша — це помітно неозброєним оком з перших сторінок, а вийшла лише з претензіями на найповніше видання творів. Немає в ній ні прози, ні публіцистики, ні критичних заміток, ні листів, ні, тим паче, щоденника. Та й примітки, хай вибачать видавці, примітивні.

Можливо, це просто недогляд чи неувважність видавців, хоча для деяких читачів, мабуть, це не має суттєвого значення, для більшості це байдуже, але на істориків літератури подібне просто справляє прикре враження. Особливо, якщо йдеться про життя поета і його творчість. Адже нині вже написані та оприлюднені на шпальтах часописів спогади знайомих, колег, очевидців про те, що Василя Симоненка було в Черкасах жорстоко побито й це стало, ймовірно, причиною його ранньої смерті у 28-літньому віці у грудні 1963 року. Подейкують, за злочинною змовою тодішніх місцевих владців, а може, була і вказівка з центру. А хто ж про це скаже...? Лише тогочасні свідки... Вони ж не вороги собі...

Підтвердження цьому — самі поетові твори, рядки з поезій того часу, уривки зі спогадів, поетових листів і щоденникових записів.

Згадаймо хоча б отакі віршовані рядки із "Монолог маленького привида" ("Кипатий барометр"): "Моє життя потрошене, мов жито, Ціпами божевілля і злоби", "І кров моя червоно цебеніла У банку із рожевої руки", "І чорна ніч звелась в очах у мене", "Моїм убивцям у голодні вени Влили мою дитинно-чисту кров", "Розтоптаний жорстокістю нікчем". Це помста правдоборцеві за його відстоювання українських інтересів, а на той час за подібне "нагороджували" тортурами і знущанням, в'язницями і засланням.

Автор закликає в образі малого привида до боротьби з катами. Це не просто кати, а одвічний і підступний ворог, це "відгодована злість, і хитрість, і закута в броню брехня", це вузьколобі й куцоногі, які правлять світом. Хоч, як пише поет, у нього немає

«ОДІЙДІТЕ, НЕДРУГИ ЛУКАВІ... ДРУЗІ, ЗАЧЕКАЙТЕ НА ПУТІ»

страху за плечима, він з докором дивиться на світ і закликає спопеляти байдужі серця, а сліпоту й холопство проклясти. І хоча авторова печаль не має межі, він закликає нас "у відчаї не гнутися, А вибухати, як нові сонця!"

І він вибухає, бореться словом правди і свого синівського обов'язку перед Україною, перед рідною матір'ю. Якими б не були матері, які нас породили, ми їх не вибираємо, ми лише завдячуємо їм своєю появою на світ. Інша річ, які ми вдячні сини і дочки. І рідній землі також.

*Можна вибрать друга і по
духу брата,
Та не можна рідну матір
вибирати.*

Бо то вже буде чужа мати, як і чужа, не рідна Батьківщина. Це не вибирається. Це дано вищим смислом Природи. І від неї нікуди не дінешся. Хіба, відцуравшись рідної матері чи Батьківщини, станеш злочинцем, бандюгою. Прикладів більше, ніж удосталь.

Всі ці роздуми пов'язані у Василя Симоненка з майбутнім: "Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!" Хоч:

*Ми винуваті, що міліють рі-
ки
І лисинами світять береги.
Що десь духовні лупляться
калі-*

*ки
І виростають ваші вороги.
Тут на думку спливають ряд-
ки великого поета Олександра
Олеса, написані ним у 1909 році:
Ми останні вже весла лама-
ли
І далекі були береги...*

*А над нами мушкети блищали,
І сміялися з нас вороги.*

Протягом століть та і в нинішні, здавалось би, вільніші часи щодо висловлення власних свободлюбивих думок, над Українським (в Основному Законі з великої літери — прим. М. В.) народом не просто сміялися, а його нищили фізично й духовно будь-якими засобами. Війни і голодомори, терори і переслідування, звичайнісінькі вбивства і постійні здирства, винищення і вигнання тощо — все це та багато іншого застосовувалося і випробовувалося на нас, українцях. Здається, у світі немає такого іншого народу, як наш, котрий витерпів стільки страждань і мук, горя і лиха.

*Уже народ — одна суцільна
рана,*

*Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсувана петля.*

("Пророцтво 17-го року")

Та завжди є застереження, все стверджується через "але":

*Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили...*

Згадуються мені часи закриття літературної студії, точніше, обласного літературного об'єднання імені Василя Симоненка в Черкасах 1972 року.

Для нас, молодих тоді літстудійців, хоча й не всіх — це добре відомо, його ім'я було мало не святом. Літстудійці збиралися на другому поверсі бібліотеки в редакції газети "Молодь Черкащини". Там висів праворуч на стіні портрет поета в рушнику, були книжки, лежали підшивки різноманітних газет. Ми читали кла-

сичні, модернові й свої твори, обговорювали їх у міру свого розуміння й освіти, читали власноруч підготовлені лекції з історії рідного краю, країни, розбирали, аналізували літературні течії, їхні школи чи то в Україні, чи в світі, намагаючись застосовувати тодішні критичні праці зі світової й вітчизняної філософії, філології, літературознавства тощо. Це була, принаймні для мене особисто, велика школа не лише літературознавства, історії чи філософії, а й школа життя...

Пересвідчився: багато добрих, освічених, щирих і працьовитих людей живе і творить як у цьому наддніпрянському місті, так і по всій Україні. Розумні й гарні бібліотекарки, дотепні художники, з широким світоглядом архітектори, веселуні-журналісти, тодішні початківці й "почарківці" поети, прості звичайнісінькі люди давали читати заборонені на той час рукописи, книжки, окремі вірші й щоденникові записи Василя Симоненка, різноманітні народознавчі, літературознавчі, філософські, історичні праці. Хто підтримував морально, порадою, втишенням заспокійливим словом... Усім нині і завжди буду я вдячний...

І от навесні, в одну з літературних п'ятниць нас просто не допустили в приміщення черкаської "молодіжки". Спочатку говорили, що, буцімто, десь немає

тися, одурені, можливо, прозріють, і "одійде в морок підле і лукаве", "пощезнуть всі перевертні й прибуду і орди завойовників-заброд". Хочеться дуже вірити в це пророцтво великого поета.

Пригадуються його вірші й думки про "цвинтар розстріляних ілюзій", "мільярди вір заритих у чорнозем", "міста-ренегати", поетових колег, ровесників, нині відомих людей у політиці і в літературі.

У щоденнику за місяць до відходу у вічність пише, що в Черкасах він став ще самотнішим, що ті, на кого він сподівався, "виявився звичайнісіньким флюгером", стали користуюцями... А скільки їх ("Нікчемна, продажна челядь, Банда кривляк для втіх..."), лакуз і хопувів ще тепер, разом із шовіністами, намагаються донизити наш народ і Україну?!

*Вони прийшли не тільки за
добром,
Прийшли забрати ім'я твоє,
мову.
Пустити твого сина
байстрюком.
З гнобителем не житимеш
у згоді:
Йому "панять", тобі тягну-*

ти

*віз.
("Курдському братові")
Василь Симоненко не зламався. Він дивився прямо правді в очі. І боровся до загибелі. І запі-
відав це нам, якщо для нас нині
сущих він щось та означає.*

*Не заколисує ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за
девіз,*

Як упаде в роззявлену моги-

*лу
Останній на планеті
шовініст.*

Для нього, в його думках і творчості понад усе була Україна. Він щогодини, щомиті бився з чортами ("Ходить їх до біса на землі"). Задля України він жив. Окрім неї для нього не існувало авторитетів, нікого, особливо ж держав-монстрів:

*Хай мовчать Америки й Ро-
сії,*

Коли я з тобою говорю.

Мається на увазі США, що на захоплених землях знищеного тубільного населення ("Жиріє з крові змучених народів") сьогодні, під приводом пошуку терористів, бомбить вже іншу державу, при цьому там руйнується все, гинуть невинні люди. І Московщина. Історія завоювань нею інших земель і народів відома. Хоч є в нього і такі студентські вірші як "Завжди ми, Росіє, з тобою", але є й "Брама", де "Сотні літ наруга і тортури Мертвих повертають у гробах...", а сторожа (вже не при мечях) Нову жертву киде під мури З тряпкою брудною на очах, є й твір "47-й рік" про голод, "Українська мелодія".

Ось тому пише він у поезії "Де зараз ви, кати мого народу?", щоб "кати осатанілі" не забували ніде, що:

*Народ мій є! В його гарячих
ж и -*

лах

Козацька кров пульсує і гуде!

Будучи літературним консультантом, редактором видавництва "Молодь", працюючи над виданням книжки Василя Симоненка "Лебеді материнства", цю строфу, що починається словами "Ради тебе перли в душу сію, Ра-
ди тебе мислю і творю" не вдало-

ТРИНАДЦЯТИЙ — ПАМ'ЯТІ ІВАНА КАРАБИЦЯ...

Вересень 2002-го. Дощить. Скорботним став XIII міжнародний музичний фестиваль "Київ МУЗИК ФЕСТИ" 2002" (КМФ) — серед колег та організаторів не чути натхненного слова автора ідеї, відомого композитора, народного артиста України, професора, незмінного директора всіх попередніх дванадцяти музичних форумів, завжди молодого і надзвичайно вродливого чоловіка, який поминається на тринадцятому фестивалі так широко і нетрадиційно. Іван Карабиць восени 2002-го поминається... Розвоєм жанрового різнобарв'я, феєрверком талантів та гостей з-за кордону, що з'їхалися з різних куточків планети на фестиваль, який саме завдяки його зусиллям та натхненню став популярним і престижним в усьому світі. Виконують колеги і його заповітну мрію: жанр духовної, церковної музики на "Музик Фесті" значно розширив свій діапазон. Радують хорова частина фестивалю. Композитор Леся Дичківська нагадала, що Іван Карабиць — композитор і філософ — тяжів до хорової музики. "Я б хотів, щоб ця музика звучала в усіх храмах. Хорова музика — найдоступніша усім", — часто повторював. У 70-ті, коли активно відроджувався хоровий жанр, молодий композитор був одним із тих, хто поповнив українську спадщину своїм самобутнім твором на слова Сковороди. "Сад божественних пісень" став його творчим стартом. І восени 2002-го киянські храми ожили. Його мрія була втілена в життя тими, хто продовжує його справу. Естафету учня на XIII-му фестивалі прийняли його вчитель Мирослав Скорик, син Кирило Карабиць і колега Ольга Голинська. Шість хорових колективів

виступили у Михайлівському Золотоверхому та Володимирському соборах, у соборі Св. Олександра, в Національній музичній академії з програмами класичної і сучасної духовної та світської музики.

Фестиваль, що став провідником Незалежності України має стати музичним форумом імені Івана Карабиця. Так історично склалося, що "КМФ'2002" відтворює широку панораму сучасної української та світової музики. Протягом тижня у 39 концертах симфонічної, камерної, хорової, джазової та ін. музики прозвучить понад 300 творів українських та закордонних авторів — від старовинної музики до прем'єр нового тисячоліття, написаних до цієї події. До Києва приїхали десятки закордонних композиторів та солістів-вокалістів з усіх континентів.

Традиційно "Фест" є своєрідною презентацією регіональних композиторських шкіл. Цього року до Києва з'їхалися композитори зі Львова, Донецька, Харкова, Одеси, Ужгорода, Дніпропетровська, Дрогобича. Як завжди, для проведення фестивалю Міністерством культури і мистецтв та мерією столиці виділено найкращі приміщення, що відповідають усім вимогам. Адже від симфонічної музики до джазу — не один крок, а роблять ці кроки люди, які в наш нелегкий час творять і збагачують українську культурну скарбницю. Розповіді про них стануть окрасою не одного номера нашого тижневика, який зеленими вулицями XIII міжнародного фестивалю "Київ МУЗИК ФЕСТИ" 2002" проведе Вас у світ прекрасного і познайомить з живими легендами сучасності.

Фото Є. Чеканів

Леся САМІЙЛЕНКО

ФОРУМ

ЧАС ЧИТАТИ...

Двадцять вересня у Львові пройшло під незвичним для сьогоднішнього часом гаслом: "Час читати". Воно виявилось не голосливим. На щорічний Форум видавців, уже вдев'яте поспіль, з'їхалося близько трьохсот учасників. За традицією їх приймав львівський Палац мистецтв. Він нагадував вулик, щільно запакований "сотами видавництва". Гасло Форуму не передбачало вузького міжсобойчику видавців. Навпаки. Якомога більше бібліоманів, пересічних читачів, а то й просто роззяв, які поглядом розгублено вимацували силу-силенну барвистих палітурок. Хтось щось та й вибере собі, не дарма ж стояли у стометровій черзі. (Така собі "анаконда" з людей, спраглих духовної поживи). За справедливості подібного можна було побачити в черзі за туалетним папером. Форум видавців — не банальний книжковий ярмарок. Солідність та презентабельний ажітаж довкола Палацу мистецтв з двадцятого по двадцять друге вересня успішно підтримувався акцією нагородження "найкращих". Переможцям вручили традиційного равлика. "Гран-прі". Цього року підсумки голосування приголомшили. Дві третини нагород (9 із 15) присуджено львівським видавництвам. Лише дві з них вирушили до Харкова, інші (дипломи та грамоти) отримав Київ. Без нагород залишилися потужні киянські "Основи" та улюбленець "книго-акцій" "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА". Зате новачок "Видавництво Старого Лева", котре протягом кількох місяців життя встигло видати три книжки, за дві з них отримало нагороди. Журі (а там були не тільки львів'яни) розводять руками: мовляв, просто вибирали гарні книжки...

Уляна ГЛІБЧУК

БАР'ЄР МІЖ ПОМИРАННЯМ І ЗАРОДЖЕННЯМ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕНІЙ

Після урочистої частини за участю офіційних осіб, після привітання і нагород, після квітів і побажань зазвучала музика, перед якою змаліли всі слова і всі, навіть найщиріші, — а інших тут і не було! — побажання.

Один з провідних композиторів світу віддавав своїх шанувальників: у залі прозвучали "Симфонія пасторалей" (соліст Едуард Ідельчук, скрипка) та прем'єра "Концерту для альба з оркестром" (соліст Даниїл Райскін, альт) у виконанні Національного симфонічного оркестру України (диригент — лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка Володимир Сіренко). І це була справді музика вищих сфер! А втім, іншої Євген Станкович і не пише.

Він є однією з ключових фігур у сучасній українській і світовій музиці. Автор 8 симфоній, 9 камерних симфоній, опери "Коли цвіте папороть", 5 балетів, великої кількості ораторіальних, камерно-вокальних та інструментальних творів, а також музики для кількох театральних вистав і понад 100 фільмів. Не лише музичними, але й суспільними подіями стали написані Станковичем на вірші Дмитра Павличка "Реквієм-кадиш" та "Панахида за померлими з голоду".

Твори Станковича виконувалися на сценах концертних залів Канади, США, Німеччини, Франції, Іспанії, Югославії, Китаю, Філіппін, країн Східної Європи. У 1992 році композитор очолював журі першого Міжнародного фестивалю сучасної музики в Канаді. У 1985 році його Третя камерна симфонія була визнана одним з десяти найкращих творів світу. Композиції Євгена Станковича записані та видані в бага-

тьох країнах світу, зокрема компаніями "Мелодія", "Аналекта", "ЕйСесВі та Наксос". Євген Станкович — народний артист України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, премії імені Веделя, премії "Визнання", премії "Київська пектораль". Євген Станкович багато років очолював Спілку композиторів України. Він дійсний член Академії мистецтв, очолює кафедру композиції.

Як не раз говорив сам Маєстро, твори для нього важливі всі — від малого до великого, і його психологічне, духовне, емоційне життя повністю підпорядковувалося творчості. Ось короткі фрагменти з розмови Євгена Станковича з журналісткою Галиною Степанченко.

— У творчості я свідомо йшов своїм шляхом, писав, як писалося, але завжди намагався зробити якнайкраще. Ставився до написання твору як до великої важливої акції. Музичний світ я називаю сьогоднішнім поставангардним, постмодерним, нині в ньому відбувається певне "прояснення"... Гострота звучання, експресія втрачають свої позиції. Іде пошук естетичних і художніх концепцій, мелодії, гармонії, які більш сприйнятні та зрозумілі для слухача. І це природно: людина постійно шукає щось нове і повертається до старо-

20 вересня в Національній опері в Києві відбувся святковий вечір з нагоди 60-річчя народного артиста України, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка, дійсного члена академії мистецтв України, композитора Євгена Федоровича Станковича.

го.

Оцінювати себе не хочу і не можу. Що зроблено — те зроблено. Буду намагатись у час, який дав мені Господь, писати якомога більше.

— Сучасний музичний світ. Яке місце займає в ньому українська музика? Яке її майбутнє?

— У нас відбуваються ті ж явища, що й у світі. Не бачу ніякої різниці між українською музикою і світовим процесом. Наші композитори в духовному плані не падають перед митцями інших країн. В Україні композиторська школа має високий професійний рівень, а, наприклад, в Америці її немає взагалі. У Франції — школа Мессіана, в колишньому Радянському Союзі — школа Д. Шостаковича, С. Прокоф'єва та інших. У нас — школа Лятошинського, Ревуцького. Не бачу в нашій національній музиці якись "вузьких місць" у порівнянні з європейською.

Ще не так давно у нас була ідеологічна зашореність, яка впливала на поезію, літературу, на музику — менше (бо, крім назви, у симфонічних та інструментальних творах немає конкретик). А в Європі ідеологічно-стилістична обмеженість, яка особливо притаманна авангардним течіям, ще більше заганяє композиторів у певні рамки, і якщо не писати як всі, то випадеш із загального процесу.

Музика в світі багатогладова. Головне не те, хто в якому стилі пише, а на якому рівні. Не можна порівнювати Штокгаузена і Пярта, Булеза і Пендерезького, Сільвестрова, Скорика і Ляхемана та інших. Хочу навести з пам'яті влучні слова

І. Стравінського в останні роки його життя: "Що б там не було на цьому світі, яка б техніка не з'явилася в майбутньому, та якщо не торкнеться твору рука талановитого майстра, нічого з того не буде". Ніякий розвиток сучасних засобів не замінить нам те, за що ми любимо Моцарта, Шопена, Чайковського, Бетховена, Лятошинського, Ревуцького.

Велику проблему в сучасному житті України я бачу в іншому — у відсутності у композиторів належних контактів з музичним світом різних країн, де відбуваються численні фестивалі. Це справжній музичний ярмарок, парад сучасних композиторських стилів. Раніше всі вони були більш авангардні, зараз спрямування музики трохи змінюється. Та найважливіше, що на цих форумах постійно звучить нова музика.

Добре, що й наше фестивальне життя пожвавилося. "Прем'єри сезону", "Київ Музик Фест", "Констрасти", "Два дні і дві ночі" — різні, цікаві, інколи — не дуже. У цьому неабияке значення має фінансування, бо за браком коштів організатори музичних форумів не можуть запросити видатних композиторів та виконавців, тому й у світі, на жаль, немає потрібного розголосу наших здобутків. Міжнародний статус українських фестивалів дуже важливий для композиторів, як і презентація їхніх творів у інших країнах. Сподіваюся, з часом все стане на свої місця.

— Що Ви побажаєте своїм сучасникам?

— Бюся загалом на майбутнє. Бажаю всім здоров'я, щастя, достатку...

Ми думаємо, що багато знаємо, проте не в змозі охопити ні майбутнє, ні те, що було. Я тільки молитиму Бога, щоб дав сили працювати ще і ще... ("Музика, 2002, № 4-5).

Якось Євген Федорович сказав: "У нашому житті існують усі напрямки: і нові, і старі. Хто може чітко вказати бар'єр між помиранням і зародженням?"

Цікаво, що коли слухав його музику, раптом відчуваєш, що вічність також не визнає цього бар'єру...

АНОНС

«ПІКАРДІЙСЬКА ТЕРЦІЯ» СВЯТКУВАТИМЕ ЮВІЛЕЙ

Восени цього року вокальна формація "Пікардійська терція" відзначає свій перший ювілей — 10 років творчої діяльності. Разом з іменинниками цю подію святкують усі, хто їх знає.

Концерт, який відбудеться в Києві 5 жовтня у Міжнародному центрі культури і мистецтв стане кульмінацією концертних заходів, приурочених до ювілею.

До програми увійдуть як ранні, уже відомі твори пікардійців, так і композиції, що з'явилися у репертуарі нещодавно.

Іменинники і організатори обіцяють незабутній вечір усім — і давнім шанувальникам "Пікардійської терції", і тим, хто лише нещодавно почав відкривати для себе цей унікальний колектив. На Вас чекає хороша музика, дружня атмосфера товариської вечірки, деякі сюрпризи та несподіванки.

Л.С., за інформацією Агенції "Бревіс"

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редактори: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

«ОКЕАН МРІЙ» ДЛЯ МОЛОДИХ І КМІТЛИВИХ

На фото — одна з найпопулярніших співачок. Впізнаєте?..

Вихід № 6–7 музичної газети «Океан мрій», присвячений прихильникам української естради, став щасливим для групи «Таліта Кум» та її солістки Юлії Міщенко, яка вважає, що «людина не може жити без мрій...» Саме в цьому номері видання в інтерв'ю із зіркою можна де-

тально дізнатися про всі подробиці життя-буття однієї з, на сьогодні, культових українських груп, яку мали нагоду зустріти і розпитати журналістки Олена Багрянцева, Марта Макушенко та Тетяна Чиж. А в наступних номерах обіцяють надрукувати роздуми Юлії Міщенко про ук-

раїнський і світовий фемінізм та наш національний комплекс меншовартості. Отже, «Океан мрій» інтригує і стимулює до подальшої уваги свого потенційного читача. А стимул уже закладено у попередніх випусках газети, бо таки ж вона є і цікавою, і професійною, думаю, що серед молоді — і популярною.

Звичайно, серед молодих, що люблять українську естраду, знають та цікавляться музичним життям у всіх аспектах і проявах та захоплюються музикою взагалі. Є в номері інформація всіх жанрів — інтерв'ю (як правило, ексклюзивні), аналітичні статті чи розвідки («Готи-ка або темна музика України») на теми ексклюзивні, тобто досі не порушені в українських мас-медіа, інформаційні і навіть філософські повідомлення та роздуми, професійні рекламні іміджеві статті, що навіюють смак бажання побувати чи не бути у тих чи інших розважальних закладах. «Сторінка фана» сімома порадами виховує фанатів, окультурює це реально існуюче і, як правило, розхристане середовище. Побувавши у «Куточку розваг» (остання сторінка видання), я трохи засмутилася, бо на добру половину цікавих музичних запитань для кмітливих та ерудованих відповіді, чесно кажучи, не знаю. Але поліпшив мій настрій карикатурний шарж та фото у підрубриці «пофантазуй» із філософським підтекстом, який може зрозуміти лише той, хто професійно працює у нашому шоу-бізнесі: «Який там біс? Давай піар!»

І завершу я свій експурс у

світ «Океану мрій» словами класика, які стали мені відомими завдяки саме цій молодіжній газеті: в житті, як правило, більше інших досягає успіху той, хто володіє повнішою інформацією, — сказав чи написав Б. Дізраелі.

Думаю, що журналісти та

НОВЕ ВИДАННЯ

видавці газети «Океан мрій» мають усі шанси досягти значних успіхів у своїй справі.

Музичний оглядач

● Леся САМІЙЛЕНКО

Куди поділась Катя Чілі?

Він не вважає себе кимось на кшталт дволикого Януса, навпаки — впевнений, що це цілком природно: готуватися прийняти духовне звання і грати рок на бас-гітарі. Перше — вдень, під час занять у Вищому духовно-катехітичному училищі, друге — у вільний від навчання час. Майбутнього дяка і рокера по життю звети Михайло Гур'єв, він живе у провінційному містечку Чортків Тернопільської області.

РОК-ЗІРКА РАЙОННОГО РОЗЛИВУ

Райцентр теж може бути центром рок-культури. Місцева тусовка не розмінюється на різні одноденні течії, як-от джангл чи індастріалз, надаючи перевагу класиці — старий-добрий хард і рок-ен-рол. Плюс певні вкраплення неповторного західноукраїнського фольку. Решта все, як у людей: свого часу рокери билися з «клятими реперами», бритоголовими та іншими невідомими елементами, які гамселять музикантів просто так — щоб довге волосся не носили. Групові з'ясування стосунків, які зазвичай закінчувалися кількома розбитими носами, зубами на асфальті, на щастя, вже кілька років не практикуються. Мабуть, представники молодіжних культур стали цивілізованішими.

А в ті часи, коли Мишко Гур'єв, він же Міхал, він же Дяк, збирав свій гурт «Фата-Моргана» — років п'ять тому — по-іншому було. «Патлатих», себто рокерів, навіть міліціонери вважали за потрібне образити — бо надто вже ці хлопці відрізнялися од традиційно причесаної публіки.

Приблизно у ті самі часи вчорашній петеушник став першокурсником духовно-катехітичного училища. Колеги по «Фата-Моргани» разом із фанатами, що на той час уже з'явилися, нічого не могли второпати — чому це Міхал в дяки подався? І тільки втаємничені знали, що «в Гур'єва це серйозно». Бодай тому, що підлітком був помічником священика в місцевому римо-католицькому костелі, далі — солістом його хору. У храмі свої довгі чорні кучері Міхал зачісував у

скромний хвіст — становище зобов'язувало.

Після репетицій хору починалися рокерські — хлопці старанно молотили по ударних на радість собі і сусідам. Ті не цінували свого щастя і періодично нарікали, що надто голосно, мовляв. Ніби рок тихим буває... На останнє кишенькове «бавло» — гроші (сленг) — *ред.*, — що залишилося від купівлі уживаних інструментів, Міхал з друзями орендували приміщення на околиці міста — спеціально для музикування.

Далі був успіх у межах району — «Фата-Моргана» перемагала на місцевих фестивалях, давала сольники на одному з найгоноровіших майданчиків Чорткова — в клубі залізничників, гастролювала по району. Цілком серйозний гастрольний тур — хлопці клеїли афіші, публіка — від 10 до 50 — платила гро-

рок? На Заході у цьому жанрі створено цілу індустрію, а в нас про комерційний успіх такого напрямку говорити не доводиться. Та й взагалі про те, що рок дає прибуток. Ми більше для душі граємо.

— *Зараз почнеться лірика.*

— Не почнеться, уся лірика — на сцені, бажатьом, до речі, подобається.

— *Надто дівчатам, яким присвячено пісню «Моя ти сіра та мінлива».*

— Не дівчатам, а одній дівчині, Олені, з якою ми вінчалися минулого року і тепер чекаємо першої дитини.

— *Сім'ю на гонорари від концертів утримуєш?*

— З музикою довелося тимчасово «зав'язати» — сама розумієш, що таке маленька дитина

ДЯК, ВІН ЖЕ РОКЕР

ші за квитки, дарувала музикантам квіти і кричала «біс!». Особливо вдячним був сільський слухач — після концерту артистам навіть приносили макітри з варениками. Що дало привід одному місцевому виданню написати: «Фаті-Моргани» платять гонорар харчами». Хлопці тоді на пресу образилися: ми ж цілком серйозно працюємо.

ПОШЛИ РОКЕРА БОГУ МОЛИТИСЯ...

Але це ще не привід, аби взагалі відмовлятися од спілкування з журналістом. Доказом чого є ця розмова з рокером-дяком.

— *Мишко, викладачі в училищі знають про твоє захоплення роком?*

— Декотрі знають, декотрі — ні. У будь-якому випадку одне другому не заважає.

— *Нічого собі не заважає — пам'ятаю, хтось з вищого духовенства якось назвав рок «сатанинською музикою».*

— Цікаво, чи чув він про християнський

і чекання на неї. А родину прогнати можу не за рахунок мистецтва, займаюся приватним підприємством.

— *Усе ж таки — що приводить релігійну людину у рок-музику?*

— Мабуть, інакше було неможливо — це й привело. Взагалі-то, жахливий стереотип, що рок і віра в Бога — взаємовиключні поняття. Чомусь ні в кого не викликає подиву віруючий художник чи скульптор, а рокерам, виходить, не можна? Я виховувався у сім'ї, яка щонеділі відвідувала службу Богу — бо такі традиції і потреба. Музикою захоплювався з дитинства — спочатку до музичної школи ходив, екстерном перестрибнув з першого класу до третього, потім, щоправда, школу покинув. Дуже започважав групу «Кіно» і Джиммі Хендрікса. Років у 16 мені купили справжню гітару, професійну. Тоді все й почалося — ми з друзями грали по весіллях і ресторанах. Між іншим, непогана професійна школа.

— *Як ти потрапив до духовно-катехі-*

ПЕРСОНАЛІЇ

тичного училища?

— У середній школі я відверто нудьгував. Як і в ПТУ потім — віддали мене вчитися на кухаря, аби вчився. Професія потрібна, та не моя. Я співати і грати люблю. В училищі це теж люблять, до того ж голос там ставлять — дай Боже. На сцені це теж придалося.

Звісно, можна надутися власним снобізмом і зневажливо говорити — мовляв, який там у вас рок у місті з 40 000 населення — суцільна самодіяльність. То й на здоров'я. Але за «фата-морганистів» можу поручитися — ці люди знають, що таке професійна музика. Ми навіть альбом записали — в домашніх умовах, але ж треба з чогось починати. Так, інструменти у нас не «ямівські» і навіть не «роландовські», але достатньо якісні. І звук пристойний — струни для моєї бас-гітари мені аж з Нью-Йорка на замовлення привозили.

— *Переконав. Що будеш далі робити — все життя розриватися між рокерською тусовкою і служінням Богу?*

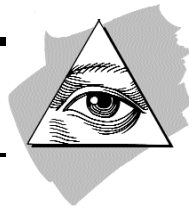
— Що буде далі, тільки Бог і знає. А служити йому можна і на рок-майданчику — чому б і ні? У наших композиціях, хоч і важкуватих, немає нічого, що ображало б християнську мораль.

Утаємничені кажуть, що Міхал має заповітну мрію — зіграти сольний концерт на руїнах середньовічного замку в Чорткові. І щоб навколо було темно, освітлення — тільки факели, а публіки — бодай кілька сотень. Чомусь здається, що ця мрія колись та збудеться — Бог допомагає романтикам.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

P.S. Недавно Михайло Гур'єв став батьком сина Валентина Вітаємо!

●

ДИВЛЯЧИСЬ НА КИЇВ ІЗ КРАКОВА

“ХОЧЕМО БУТИ ВПЕВНЕНИМИ В УКРАЇНЦЯХ”

Книгарні давно стали місцем інтелектуального відпочинку. І роздумів. Скрізь — комп'ютери. Перший — на вході-виході, зблокований з касовим апаратом, інші — у залах книгарні, на столах співробітників, на складі.

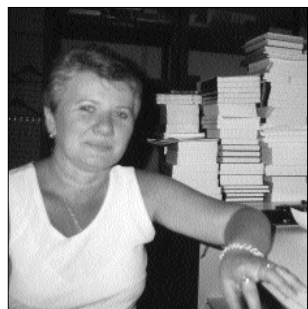
Книгарень у Кракові дуже багато. Недалеко від театру “Багателя” їх аж чотири. Незважаючи на канікули студентів, сезон відпусток і спеку, відвідувачів вистачає, бо народ слідує за новинками на книжковому ринку.

У пошуках творів Агнешки Осецької зайшов також і до наукової книгарні на вул. Подвалє, 6. Не встиг відкрити рота, як дівчата на вході поцікавилися, чим можуть мені допомогти.

І хоча пошук у комп'ютері нічого не дав, завідділом **Богдан Тирович** почав розкопки у своєму господарстві, де розділ “Поезія” представлено неозорим морем авторів. А коли дізнався, що я з Києва, зрадів, розповів, що його батьки — зі Львова, в якому жодного разу не був, і ще з більшим ентузіазмом заглибився у нетрі книжкового безмежжя.

І таки знайшов! “Сентименти” — дивом збережений примірник 2001 року видання, який став бестселером вже по виході у світ, бо всі 65 віршів А. Осецької у цьому збірнику давно стали піснями національного рівня, назбирили десятки нагород на міжнародних фестивалях і ввійшли до золотого фонду польської культури.

На моє запитання — що його найбільше приваблює в цій роботі, крім заробітної

Анна Недоспал

платні, відповів: “Маю щастя не тільки читати мудрі книжки, а й спілкуватися з їхніми авторами.”

— **Чи досить прибутковим є книжковий бізнес?** — питаю у завідувачки книгарню пані **Анни Недоспал**.

— На це питання докладніше відповів би наш пан власник книгарні. Вважаю, що в нас немає підстав нарікати на брак відвідувачів у будь-яку пору року. Так само можемо бути задоволеними щоразу новішими надходженнями з усіх існуючих видавництв.

Література в нас не затримується. Рідко коли вдається знайти непродану книгу дворічної давності. За обсягом товарообігу наша книгарня займає третє місце у Польщі.

— **Як би Ви охарактеризували польський книжковий ринок із врахуванням польсько-української співпраці?**

Поляки — народ надзвичайно поінформований і начитаний. Щоправда, переконалися в цьому можна лише з безпосередніх розмов, або, в гіршому випадку, слухаючи місцеве радіо, телебачення, базар. У

трамваї можна зачепити питанням випадкового сусіда і мати задоволення від оригінальних коментарів на будь-яку тему.

Читаючих у транспорті — небагато. Немає сенсу, бо

швидкість руху міського транспорту і короткі зупинки вимагають уваги. Не до читання. Отже, не тільки молодь, а й старші закладають слухавки у вуха і вчать мови. Переважно англійську.

— Наведу лише один з великої кількості прикладів. На нашому книжковому ринку добре знають видавництво “Товариство Інституту Центрально-Східної Європи” (Люблін), яке видає і розповсюджує літературу, присвячену польсько-українським стосункам, історії України, сучасній співпраці між нашими народами. Тут маємо видатних авторів, авторитетних фахівців, у тому числі — працюю-

Богдан Тирович

До книгарні приходять цілими сім'ями

чих за кордоном. Великою популярністю користуються книжки професорів Ключовського і Серчика.

Останній багато видав з історії козацтва. Нині він оселився в лісі недалеко від Бялостоку і пише. Двічі-тричі на рік приїздить до Кракова читати лекції з польсько-української тематики, на які приходить величезна маса людей. У краківській газеті “Дзеннік польські” він має постійну рубрику “Фейлетони з пограниччя”, де викладає свої коментарі до поточних подій у сфері сучасних польсько-українських стосунків, як він це неупереджено бачить з лісу.

— **А що Ви, пані Анно, бачите звідси, з Кракова?**

— Краків — це величезний науковий центр. Багато дослідників тут працюють саме в українському інтересі. В університеті маємо факультет української філології. На моє переконання, впродовж останніх років відбулися позитивні зміни у свідомості і висловлюваннях рядових громадян щодо польсько-українських взаємин.

— **Чи ваша книгарня бере участь у цих позитивних змінах?**

— Мені доводиться особисто готувати для відправки в Україну багато книжок, замовлених у нас різними організаціями, установами і окремими громадянами.

— **А отже, як Ви особисто оцінюєте перспективи нашого сусідства?**

— Вважаю, що є проблеми, які слід підняти, очистити від бруду і брехні, чесно висвітлити правду до кінця, заспокоїти всіх ображених і тоді перегорнути сторінку, щоб відкрити дорогу до тіснішого зближення двох народів-братів. У тому числі — за допо-

могою правдиво написаних книжок.

— **Які тенденції панують зараз на польському книжковому ринку?**

— У нашій книгарні переважає наукова, навчальна література. Звичайно, маємо також художню прозу і поезію. На даний момент особливо модним є Уортон. Його книжки розпродаються одразу по виході у світ.

Останнім часом погано продається розважальна література. Натомість величезний попит мають кодекси, різноманітні інструкції, методики, рецептури, словники, підручники іноземних мов. Зараз пік максимального попиту припадає на книжки з інформатики. Значно збільшився попит на російську книжку, певною мірою — й на українську. Попит на українську був би значно більшим, якби вдалося більш відкрито і прозоро з'ясувати наші сусідські стосунки. Поляки хочуть бути впевненими в Українцях.

КУЛЬТУРА — НАЙНАДІЙНІШИЙ ЕКСПОРТНИЙ ПРОДУКТ

Польща, тобто польський народ, парламент і уряд цілком однозначно хочуть бачити Україну розвинутою, багатою і — передусім — суверенною державою. Гасла “За нашу і нашу свободу!” та “Без суверенної України не може бути суверенної Польщі” донині зберегли свою актуальність від часів Петлюри-Пілсудського.

Тобто Республіка Польська прагне й робить усе для того, щоб прилегли до неї (осьченне) країни були насправді незалежними і демократичними, а отже, мали

підстави для партнерських, дружніх стосунків з нею.

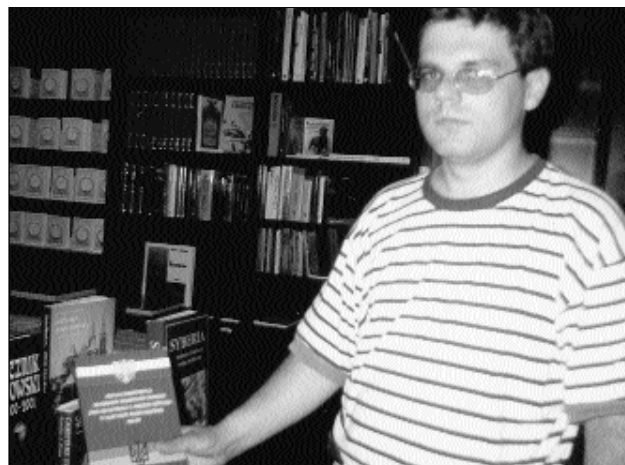
Тому, окрім стосунків дипломатичних, офіційних, Варшава діє через численні неурядові організації і фонди, мета яких — допомогти у розвитку культури й духовності народів суміжних країн, зміцнити їх патріотичний чинник, як суттєвий підмурівок розвитку і стабілізації державності цих народів.

Багатоаспектність цієї важливої діяльності охоплює також і деякі етапи літературного процесу в українській і польській культурі. З метою його активізації при Інституті літератури ім. Адама Міцкевича створено спеціальний фонд, який, серед іншого, надає фінансову допомогу для видання творів польських авторів у суміжних країнах, у перекладах на мови цих країн.

У літературному відділі краківського відділення цього фонду на Віллі Дец'юша розмовляю з координатором трансляторської програми пані **Йоанною Чудець**.

— **Що конкретно виконує ваша установа, зокрема, в українському інтересі?**

— Одне із завдань нашої програми — дофінансування видань польської літератури за кордоном. Тобто, якщо закордонний видавець хоче видати польську книжку, він може звернутися до нас і отримати кошти на дофінансування витрат, пов'язаних з купівлею ліцензії на видання цієї книжки та витрат на переклад. Особисто я займаюся контрактами з видавцями, рекламою, промоцією цієї програми і, якщо ширше, промоцією польської літератури за кордоном.

Марцін Татко демонструє польську книжку з Тризубом

— **Звідки і чому раптом з'явився ваш відділ, а також ця програма?**

— Наш літературний відділ, яким керує пан Альбрехт Лемп, було створено 1998 року, перед книжковим ярмарком у Франкфурті, що відбувся 2000 року. Польща, тобто її література, була тоді почесним гостем ярмарку, і саме наш відділ підготував програму на цей ярмарок.

— **Які функції відділу?**

— Щовесні і щосенні ви-

даємо й розсилаємо до різних країн світу каталоги найновіших позицій на польському літературному ринку, організовуємо презентації на закордонних книжкових виставках і ярмарках, посередничаємо в організації зустрічей і авторських вечорів польських авторів за кордоном.

— **Пані Йоанно, поясніть, будь ласка, навіщо польській стороні вкладати свої гроші, по суті, у розвиток культури навколишніх країн?**

— Через нашу книжку хочемо представити нашу країну, запропонувати нашим партнерам перейняти наш досвід. Бо йдеться не тільки (і, може, не стільки) про літературу художню, скільки про юридичну, фінансово-економічну, медичну, навчально-педагогічну тощо.

Культура, зокрема — література, на сьогодні є одним з найліпших і найнадійніших експортних продуктів Польщі. Спостерігаємо виразне зростання попиту на книжки польських авторів.

— **Якщо вже згадали про експорт, то чи не слушно запитати: а що в цьому плані Польща хотіла б імпортувати з України?**

— Напевно і очевидно, що така зацікавленість існує, бо загальна настанова нашого фонду — обмінюватися, використовувати і нагромаджувати найкраще. Особисто я імпортом не займаюся, але знаю, що існує великий попит на українську літературу, книжку.

Наприклад, багато в цьому напрямі зробило польське видавництво “Тарне” з Во-

ПО-СУСІДСЬКИ

де відповідні контакти були досить обмежені й занедбані.

— **Чи не можна навести якусь статистику, характерну для нинішньої діяльності фонду літератури і, зокрема, вашого відділу?**

— Упродовж 1999 — 2001 років, згідно з трансляторською програмою, нами дофінансовано видання понад 150 книжок у різних країнах світу. Вважаю, що це досить переконлива статистика. Щодо України, то ми хотіли б, щоб там з'явилося більше су-

Йоанна Чудець

часної літератури. Знаю, що нещодавно в Україні видано твори Ольги Токарчук, Станіслава Лема, наших нобелістів — Віслава Шимборської, Чеслава Мілоша. І це добрий початок, який матиме продовження з обох боків кордону між сусідами.

Про значний попит на книжки з української тематики мені розповів пан **Марцін Татко** — співвласник і керівник відомої не лише у Польщі книгарні “Оссолінеум”, що на вул. Святого Марка, 12. На полицях бачу прекрасно видані твори Юзефа Лободовського, Владислава Серчика, інших відомих авторів, які розкривають польсько-українське братерство — “Народ безсмертний”, “Невідоме листування архієпископа львівського з Андрієм Шептицьким”, “Історія України”, “Святині на Волині” тощо.

Марцін Татко: “Намагаємося виставляти на продаж такі книжки, які відповідають сучасному прагненню обох наших народів до поєднання і в яких представлено документи та точки зору як з польського, так і з українського боку.”

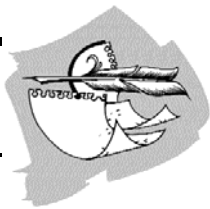
Щоразу, вибираючись до Польщі, везу переповнену торбу з різними презентами і сувенірами. Відомо: незручно приходити в дім, навіть до близьких людей, з порожніми руками. Тим більше, що знаю: будь-яку річ українського виробництва — чи то інкрустовану шкатулку, чи добру горілку або скатертину — приймають із вдячністю і особливо радістю.

І щоразу втішаю себе: назад їхатиму з легкою торбою. Марно втішаюся, бо назад завжди їду з повною торбою книг. І куплених, і подарованих. А головне — насправді цінних, важливих, цікавих. Шкода, що таких книг немає в Україні.

Але — ні. Вони вже є, бо привіз. І дещо перекладатиму українською.

Закінчення буде

Євген ГОЛИБАРД

Микола КАРПЕНКО

І УСМІХНЕТЬСЯ ЛІТНІЙ ЧОЛОВІК

* * *

Останній місяць теплої зими
в холодну весну звільна переходить...
Та хміль весняний

все ж таки забродить

в березах юних;

і заб'є крильми

весняний птах

у небі понад ними,

і молоком запахне із левад...

Город зітхне,

воскресне раптом сад,

і вишняки озвуться позивними!..

І в тілі теж немов забродить сік —
той хміль беріз, що в небо зашуміли, —
і оживе, і стрепенеться тіло,
і усміхнеться літній чоловік...

* * *

Одним ланцйм давно ми скуті —
ланцйм, протягнутим з війни...
Вертаєм дати призабуті
з минувшини, із давнини.

Нам є з тобою що згадати,
над чим подумать, помовчать,
всміхнутися і заридати,
і, як від болю, закричати.

Отим німим беззвучним криком,
коли й сльоза не помага...
Минув наш вік з двадцятим віком.
Дорогу тінь перебіга...

Де наша стежка до спасіння?
Де слава наших поколінь?..
Взаємного нерозуміння
на душу нам лягає тінь.

Вертаєм дати призабуті
з минувшини, із давнини...
Одним ланцем давно ми скуті —
ланцем, протягнутим з війни...

Там жодну ланку не порушить —
ми в тім любов'ю присяглись.
...Колись той ланець нас задушить,
або врятує нас колись...

* * *

Там, де Славути горнеться до кручі,
ряд осокорів стали на горі...
Вже много літ пливе повз них Ревучий —
його вітають велетні старі.

Вони вітри північні переймають,
щоб затишком наповнилась гора,
вони корінням береги тримають,
а руки простягають до Дніпра.

Все тягнуться, кремезні й білокорі,

до славної-преславної води —
поспівчувати й допомгти у горі
та відвернуть хоч крихітку біди
від хворого Чернобилем Славути...

В них, осокорів, пам'ять ще жива,
як можна було з хвили зачерпнути —
посмакувати з пригорщі питва...

Вони її, ту пам'ять, зберігають,
бажаючи Ревучому добра, —
і віти, наче руки, простягають,
і горнутьсся, і линуть до Дніпра.

* * *

Предок наш здавен звикав до лану —
не в сусіда відвойовував харчі:
правітчизну нашу — Оріяну —
населяли орії чи орачі.

Землеробству і дітей навчили —
потяглася борозна за виднокруг!..
Для роботи коней приручили,
а ще винайшли і колесо, і плуг.

То вже згодом, із чужої волі,
як несити налітало вороння,
предок плуга залишав у полі —
і для битви переучував коня.

Знав: наука — і одна, і друга —
хліб дає йому, з неволі вируча...
Так і жив — поміж меча і плуга,
поміж плуга хліборобського й меча.

* * *

Пригадаєм давай та й по многих літах
те найперше побачення наше...
Мене доля носила по далеких світах,
твоя доля складалась інакше.

Чом не стрів я тебе, як додому вернувся
у шинелі солдатського крою?..
Ти дісталась комусь...

Я дістався комусь...

Розділило життя, як горою.

Вже здавалось, навіки поклалась межа —
не порушить і не розорати...
Але ж я не чужий,

але ж ти не чужа
тій стежині від клубу до хати!

І спішила вона, і спиналась вона
поміж нас на ту гору високу —
і вступалася стежці земна далина,
і потроху скорялась щороку.

Як зв'язківець отой, що розриву шука
і знаходить на кабельний ниті, —
так шукала вона, та стежина легка,
двох людей на широкому світі.

* * *

Торгові марки. Імена — патенти.
І кулеметна черга сірих днів.
Чиясь життя зруйноване дощенту.
Комусь це байдуже.
Комусь, можливо — ні.

Комусь чуття — і темні, і далекі,
А в когось мрії спалені дотла...
Усе спливає. Залишки елегій
Змете амбіцій дротяна мітла.

Підуть в нікуди зайві сантименти:
Такий непотріб зиск не принесе.
І все одно — відсотки чи проценти,
А суть одна: продати можна все.

А я — земля. Мені всі діти — рідні,
І навіть ті, що зрадили мене...
Та найрідніші — щирі діти-злидні,
В яких доба без лиха не мине.

Я в них живу. Я їх іще тримаю,
І їхні душі світлом полощу.
Я їх люблю. Й вони це відчувають,
Мов спраглий степ — наближення дощу.

* * *

І знайшла, і звела та й по многих літах,
пригадала побачення наше, —
хоч носило мене по далеких світах,
а тобі повелося інакше.

І зітхнула вона. І лягла нам до ніг.
І прослалась у рідне роздолля...
На стежині отій — наш святий оберіг,
все, чого напорочила доля.

Хай міняється світ, хай бунтується світ, —
будем вічно її пам'ятати,
Аріаднину нить із клубка наших літ —
ту стежину від клубу до хати...

* * *

Якби не той багрянолиций празник,
якби ти не зустрілася мені, —
і вогнище давно б моє погасло,
і попіл засинів би на вогні.

І не прибігла б стежечка до стежки,
холодним буднем видалось життя,
і дотлівали б, ніби головешки,
в душі моїй пригаслі почуття...

ЕКСПРОМТ

...Я поглядом провів тебе до хати,
я задивився на твою ходу,
на тебе всю, стрімку і молоду,
яку мені, на щастя чи біду,
судилося зустріть і покохати...

Живи, лебідко, радуйся і йди
Назустріч дню, де сонечко не в хмарі,
і хліб любові розділи у парі
і сіль, і кухоль чистої води...

* * *

Колись навколо каменя-чурила
святий вогонь збирав сім'ю-рідню —
і жив там Чур, як добрих духів сила,
як оборонець роду і вогню...

Із віку в вік так проростає правда,
і не лишають батьківських осель
весни й життя богиня — ніжна Лада,
бог місяця й кохання — добрий Лель.

* * *

До дівчини з тієї хати,
що віддалилась у світі,
яким ще словом обізватись,
якою пам'яттю дійти?

З якого кликають сновидіння,
з яких надій навіглюдять
те передзим'я-поосіння?
Хіба згадать і заридать...

Одне лиш знаємо: то ми,
то ми були таки насправді —
найпершому цілунку раді
із повоєнної зими!

Як треба мало на землі:
якоїсь скромної події,
та поцілунку, та надії —
щоб серце квітнуло в теплі!

Як треба мало й для жалю,
коли втрачаємо усе це —
і серця не дозветься серце,

Приходить весна по вуалях світання,
Відкривши крилом височінь.
Проходить вона, — так, немовби востанне
—
Між наслідків і причин,

Між сумом і жалем, між болем і гнівом,
Поміж апатичних міщан,
Між стиснутих вуст і між співів фальшивих,
І між довгожданих прощань —

Проходить повільно, ледь-ледь
усміхнувшись,
У сірого будня на тлі, —
А ти, мов Колумб, океан перетнувши,
Стоїш вже на іншій землі...

Відкинуто сумнів. Душа — мов мембрана,
Ти чуєш — вона прийшла,
Прийшла, наче вперше і мовби востанне,
Тобі ж бракувало тепла...

Пручається сірість, і б'ються турботи,
І виють на сто голосів,
Та ти вже не з ними... Ти вільний — і годі!..
Ти щойно її перестрів.

* * *

аби сказати йому: люблю!..

Отак від щастя до біди —
як треба дивовижно мало:
учора квітло й раювало,
а нині — жаль і холоди...

А там і літо осеніє:
а там і знову до зими —
звідкіль і починались ми,
моя любов, моя надіє!

...До дівчини з тієї хати,
що віддалилась у світі,
яким же словом обізватись,
якою пам'яттю дійти?..

* * *

Пізнім віком своїм не хвались:
Добрий сміх — не за вітром полова...
Світло й мудро звучав він колись
на гарячих вустах твого слова!

А пісні, а та ніжна струна,
що в твоєму рядку оживала, —
чи сама обірвалась вона,
чи зажура її обірвала?..

Загойдало буденне й дрібне,
збило з курсу мою бригантину...
Тільки вгледів я зірку єдину —
і вона врятувала мене!

І вона повернула мені
і моєму вже пізньому віршу
почуття, що їх знають пісні,
і в піснях тих струну найніжнішу...

Поклонюсь небесам і зіркам —
вічній схованці блискавки й грому:
я тебе і себе відшукав,
щоб з'єднатись в сузір'ї одному!

там для кожного місця стає,
там часу вистачає розмові,
а усмінене слово моє,
якщо й плаче, —
то плаче з любові...

Солоний ранок...Вітру тихий свист,
І мружаться дерева на осонні...
Прислала осінь свій останній лист,
Він променем упав на підвіконня —

І влився в ранок холодом долонь,
Пронизливою неба висотою.
Сьогодні я зламала свій полон.
Сьогодні відболіла я тобою...

Що пише осінь? Що іще колись
Повернеться, що буде ще писати...
Прислала осінь свій червлений лист,
І добре, що я можу прочитати,

Що знову сподіваюсь на весну,
Що знову повертаюся до тям...
Цей ранок має дивну глибину,
Яку, мабуть, не зміряти і днями...

Що ж, осене... Ти ж бачиш — я жива,
Я іншою, звичайною не стала...
Горять в мені несказані слова...
...Пробач мені, що довго не писала...

* * *

У світі таємниць уже нема.
Усе таке близьке і зрозуміле:
І те, як раптом руки оніміли,

Вікторія МОЧЕРНА

ШЛЯХИ ВОДИ

* * *

Біжить вода. Хлюпочеться по ринвах,
Тече від четверга до середи...
А я в своїй душі — немов на рингу.
І хто мене, й чому загнав сюди?..

Кути чотири — мов чотири ока,
У подихах нап'ята тятива.
Душа моя, чекаючи пророка,
Свій біль все обертала на слова,

Складала молитви і просто вірші,
Ховала смуток у забутий сон
І марила тим днем, коли — хто інший?
Мій ангел врешті спуститься з ікон...

І сталося... Чи ж я цього хотіла?
Чи ж цим я перемріяно жила?
Було життя — немов сторінка біла,
І я на крилах юності пливала...

Упевненість — це завжди передчасно.
Душі моєї ангел мій не чув.
Біжить вода... І рукотворне щастя
Спливає із потоками дощу.

З того далекого 1968 року Микола Олексійович запам'ятовується дуже заклопотаним, — він тривалий час переживав, що тодішнє керівництво Спілки не зважило на його прохання і надало йому лише однокімнатну квартиру, де не було місця для великої книгозбірні, тому й змушений був виділити для неї кухню. Усі ми, найближчі сусіди, співчували йому і намагалися хоча б чимось допомогти, адже він відмовився від плити кухонної і хоча ходив обідати до їдальні, що містилася неподалік у Міністерстві сільського господарства, постійно перебував під загрозою погіршення здоров'я.

А то бачу, сусіда наче просвітлив, запросив мене до себе і каже, що хоче подивувати, але з єдиною умовою, щоб я був уважним слухачем. Микола Олексійович читав:

*Дош, іде в Сант-Яго
Темненької ночі.
Сон-цвіт сріблом волохатим
голий місяць оторочив...*

Я відразу здогадався, що це переклад вірша Федеріко Гарсія Лорки "Мадригаль містови Сант-Яго". Далі звучали "Співанка про Богородичку-мореходочку" та інші вірші галицького циклу. Пригадую, як приємно вразила мелодійність мови, витонченість образів, особливо галицизми: "Ходімо тихонько берегом до броду", "Штири воли, як соколи", "Несут шкляні голубойки", "Ходіте, легіні, із гір і з долин" та інші. Коли Микола Олексійович закінчив читати увесь цикл, я привітав його із творчим успіхом. Потім він запитав: "Як вважаєте, Олесю, ви ж галичанин, чи виправдані тут вживання слів галицької говірки?" Мені було приємно, що такий авторитетний майстер радиться зі мною, молодим письменником, і я, звичайно, висловив своє цілковите схвалення. "От бачите, а дехто із моїх колег цього не розуміє, кажуть, що це може принизити мистецький рівень перекладу, — сказав наостанку Микола Олексійович.

На його робочому столі, на підвіконні, на стільцях, та, власне, скрізь в кімнаті лежали рукописи, верстки. Тоді він жив передчуттям виходу у світ одностомника лірики Лорки у видавництві "Дніпро". Поява цієї книжки, як і одностомника творів Й.-В. Гете в серії "Шкільна бібліотека" у видавництві "Молодь", де було вміщено знаменитого "Фауста" у його перекладі, стали небуденною подією в літературно-мистецькому житті кінця 60-х років. Сотні, тисячі студентів, викладачів, літераторів, журналістів відкривали для себе великих письменників європейської літератури, завдячуючи Миколі Лукашеві. Для нас, тодішньої творчої молоді, це дорівнювало ще одному інституту мейстерності поетичного слова.

У ті роки в нашому будинку мешкало близько тридцяти письменників різного віку, різних обдарувань, різних характерів. Одні місяцями не з'являлися на людях, інші щодня в пообідню пору, а ще частіше — надвечір'я збиралися у парку Слави і, рушаючи улюбленим маршрутом — алеями, доріжками, простували до оборонних стін Києво-Печерської лаври, де у затінку дерев гомоніли. Там часто можна було зустріти Миколу Лукаша, Анатолія Костенка, Василя Бережного, Валентина Лагоду, Євгена Гуцала, Михайла Рубашова і багатьох нині сущих. Микола Олек-

сійович умів цікаво розповідати і, як справжній інтелігент, терпеливо, уважно слухати, ніколи не перебиваючи співрозмовника. А вже після виключення зі Спілки його все частіше можна було побачити самотнього біля будинку чи десь на алеях парку, а то й біля Дніпра. Він завжди охоче ділився своїми думками про мої поетичні чи прозові твори, цікавився, як працюється, як дружина, діти.

го і завжди привітного сусіда. Та й уся наша родина пишалася знайомством із видатним майстром слова і мужньою людиною, яка подала голос на захист Івана Дзюби та інших правозахисників у страшні часи тоталітаризму.

Як інтелігент, Микола Олексійович умів щиро, по-справжньому радіти творчому успіхові інших письменників, митців. Він, для прикладу, одним із перших приві-

тем, відчувалося, що він і не скаржиться (молодих можна теж зрозуміти), але завжди якось тяжко зітхав, похитуючи головою: "На жаль, Олесю, я і нині не зробив те, що запланував собі..."

Ще більше часу відбирали приховані недобррозичливці, які надсилали свої брудні анонімки. Було немало й таких, з якими Микола Олексійович не хотів бачитися, а особливо у своїй кварти-

рині він ще має нахабність, зустрівшись на вулиці, вітатися чи починати розмову про те, який у нього геніальний земляк і як він шанував його... Нехай Бог буде йому суддя.

В останній рік життя здоров'я Миколи Олексійовича дуже погіршилося, із виразу обличчя було видно, як йому погано. Стривожилися друзі, колеги, радили чимшвидше лягти на обстеження. У той час і я нездужав, готувався до операції та все ж, домовившись із лікарем, поїхав у інший кінець міста і провідав Миколу Олексійовича в лікарні. Він лежав на крайньому ліжку біля стіни і йому було важко повернутися. Бачачи, як він страждає, я не стомлювався його зайвими запитаннями, але він сам поцікавився моїм здоров'ям, побажав успішної операції, сказав на прощання: "Не падайте духом, Олесю!" І не думалося, що то наша остання зустріч. Наступного разу я вже їхав до Миколи Олексійовича на цвинтар. Там зібралися рідні, друзі, колеги, щоб пом'янути його. Щирі сердечні слова говорили Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Євген Сверстюк і ще хтось, не пригадую. Я говорив від імені сусідів з нашого будинку. Мабуть, тільки тоді ми всі відчули, якої непоправної втрати зазнала українська література, наша культура, увесь український народ.

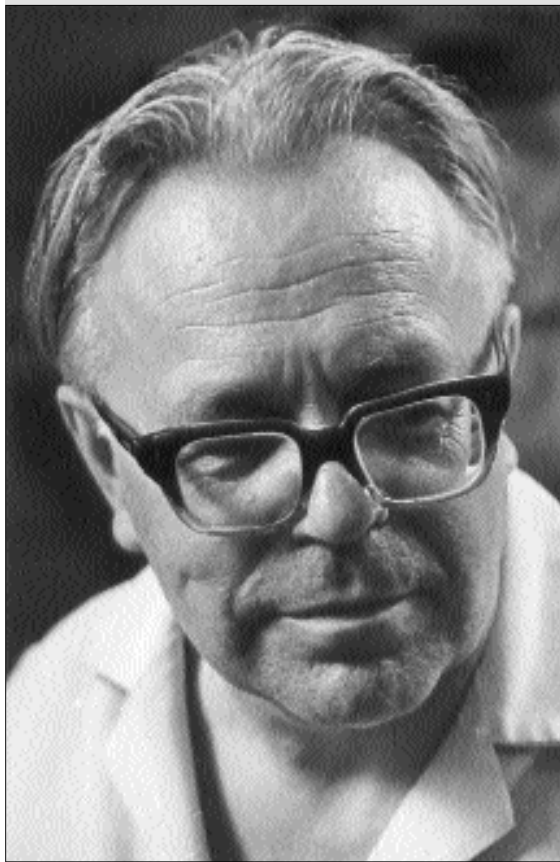
Проминуло небагато часу і в квартирі № 31 з'явилася сестра Миколи Олексійовича Парасковія. Вона часто заходила до нас, бідалася за долю квартири, яку тодішній профком вирішив надати іншому письменникові. І тут виникла проблема: куди примістити велику книгозбірню, меблі... Як і друзі, колеги небіжчика, я підтримував ідею створення меморіальної квартири Миколи Лукаша. Однак ніхто з тодішнього керівництва Спілки не пристав на таку думку, мовляв, музей треба буде відкрити в будинку в Кропивці на Сумщині, де народився письменник.

Переконавшись, що квартира незабаром матиме нового господаря, Парасковія Олексіївна ще більше розхвилювалася, щовечора приходила до нас, запитувала: "Що робити з книгами? Комісія з творчої спадщини радить найкраще передати книгозбірню науковій бібліотеці". Тоді я, працюючи редактором поезії у видавництві, не міг чимось зарадити у такій важливій справі. Свою допомогу виразив в іншому. Побачивши, що майже на всіх книгах немає ні факсиміле, автографа, ні будь-якого знаку, що вже сприяло б їх розпорощенню у майбутньому, порадив замовити у майстерні печатку "Книгозбірня Миколи Лукаша". Невдовзі така печатка була виготовлена і вже наприкінці першого дня сестра прийшла до нас, показуючи сині від пасти руки: "Ой і багато тих книг у Миколи..." Це була нелегка праця, але саме завдячуючи їй, тепер кожна книжка засвідчувала, що то його власність.

Віритися, із часом стане легше жити в незалежній Україні, про яку так мріяв Микола Олексійович, стане можливою наша держава і достойно буде вшановано одного з найталановитіших майстрів українського слова, буде опубліковано всю його спадщину, з'являться вулиці, школи та бібліотеки, названі його іменем.

Олесь ПУПІЙ

МИКОЛА ЛУКАШ, МІЙ НАЙБЛИЖЧИЙ СУСІДА

Думається, кожен, кому пощастило спілкуватися з Миколою Олексійовичем Лукашем, і досі перебуває під впливом теплового погляду його привітних очей, притишеної, але досить виразної і приємної для слуху його мови. Ще під час навчання в університеті чув немало цікавого про нього від старших колег і викладачів як про унікального, талановитого перекладача, а ближче познайомився тільки влітку 1968 року, коли сама доля зробила нас найближчими сусідами в щойно зведеному будинку Спілки письменників України по вулиці Суворова, 3. Відразу хочу сказати, що ми дуже поважали один одного, але разом з тим не належали до кола найближчих друзів. Знаючи, який дорогий час у Миколи Олексійовича, я намагався зайвий раз не турбувати його, то того ж ми і так часто бачилися. За двадцять років тих зустрічей і розмов у нас було стільки, що можна написати цілу книгу, та, зважаючи на різні причини, розповім наразі тільки про декілька епізодів.

Якось до мене загостювали брати Григорій і Ярослав, і трапилося нагода познайомити їх із Миколою Олексійовичем. Довідавшись, що Григорій — інженер-будівельник і очолює реставраційне управління у Львові, він одразу заговорив про унікальність цієї роботи за нинішніх умов, адже треба зберігати хоч те, що доля нам залишила. Микола Олексійович щиро радів і Ярославу-кінорежисеру, з похвалою відгукувався про його фільми "Хліб дитинства мого" і "Данило — князь Галицький", а згодом не раз запитував мене, над яким новим фільмом він працює, навіть підказував цікаві сюжети для сценаріїв, радив екранізувати українську класику.

Як то буває у сусідів, ми часто заходили один до одного, щоб позичити необхідну книжку, довідник, словник чи в господарських справах, не раз дивилися по телевізору передачі про футбольні зустрічі, а Микола Олексійович був ширший, справжній уболівальник. У перервах розмовляв він із моїми синами, цікавився, як вчать, підтримував перші успіхи Ярослава у малюванні. Микола Олексійович переживав разом із нами, коли наші хлопці пішли служити до війська і радів їхньому поверненню додому. Завжди він умів знайти потрібні сердечні слова, якими прихилив до себе моїх синів, врешті вони могли б самі написати свої спогади про добро-

тав мене в 1968 році із виходом роману "Грань", який наступного року перевидали в СІІА, також із появою моєї статті "Собори душ людських" про роман Олеся Гончара. Коли мене звільнили з посади відповідального секретаря газети "Літературна Україна" і я розповів йому, як це брутально було зроблено після вказівки із ЦК КПУ на президії правління Спілки письменників України, він поклав мені руку на плече, по-батьківському став заспокоювати: "Олесю, не переживайте, ви вчинили правильно і мужньо. Ви нині серед п'яти критиків, які першими сказали правдиве слово про Гончарів "Собор", це — виклик системі. Проминуть роки і ви будете пишати своєю статтею. А робота знайдеться..." Все так, тільки влаштуватися на роботу було дуже важко і ходив я серед безробітних до 1984 року.

Декілька слів про умови. Нелегко працювалося Миколі Олексійовичу, і не тільки тому, що жив він у постійній матеріальній скруті, мешкав у тісній однокімнатній квартирі, де навіть кухню "окупували" книжки. Часто і знайомі колеги відбирали у нього багато дорогоцінного часу, я вже не кажу про молодих неохотів, які без передження просто з'являлися на порозі, вимагаючи виділити для них хвилину-другу, що, зрозуміло, перетворювалися на години. Якось ми розмовляли з ним на цю

рі. До нашого будинку навідувалася часто і так звана кололітературна братія, що звикла до єдиного — добре випити за чийсь рахунок і годинами марнувати час пустими балачками. Внаслідок до мого сусіда один колишній його землячок. Довго терпів його Микола Олексійович і врешті перестав відчиняти для нього двері. Непрошеному гостеві не сподобалася така переміна, — наступного разу приходив на підпитку і після безуспішного гримання у двері, став погрожувати: "Лукаш, відчини по-доброму, а то я всім розкажу, хто ти є. Чуєш? Я знаю, що ти вдома, я бачив світло у вікні..." Двері, звісно, не відчинялися, і тоді на весь поверх лунали непристойні, лайливі слова, погрози: "Ах ти, петлюревець... я тобі ще устрою". Одного разу я присоромив цього нахабу, вимагаючи, аби він залишив у спокої Миколу Олексійовича. Але той приблуда тільки зрадів моїй появі і став горлати ще голосніше: "А, так ти тут живеш, бандерівець?! Ану впусти, зараз я з тобою поговорю".

Згодом Микола Олексійович сказав, важко зітхаючи: "Дарма ви заговорили з ним, тепер він і вам не дасть спокою". І справді ще не раз появлявся той чоловічок на дев'ятому поверсі, по черзі гримав у двері то до "петлюрівця", то до "бандерівця", погрожуючи всім розповісти, хто ми є насправді, і

В ІМ'Я ІДЕЇ

Наші й чужинські етносоціологи, етнографи, демографи найчастіше описують українців (як цілість, як націю) неквапливими, мрійливими, незлобливими, довірливими, прихильними до чужинців, помірно роботязкими, терплячими, толерантними. Кажуть, що завдяки цим рисам ми вижили після нищівного вторгнення монгольських орд хана Батия у 1240 році на нашу середньовічну Батьківщину — Київську Русь-Україну. Інші кажуть, мовляв, вижили то вижили, але натерли великого мозоля на потилиці від чужинських ярем (монгольських, татарських, литовських, польських, австрійських, угорських, а найбільше — від московитських), тому так повільно оживаємо тепер, коли, на решті, виборили самостійність, державну незалежність. Усі ці описи можна сприймати на віру і навіть під оглядом серйозного наукового обґрунтування, але тільки у вимірі нашої багатомільйонної спільноти, але аж ніяк не у відношенні до численних особистостей, які, хоч і складали меншість нації, але були її “моторами”, її пробивною силою, будителями від колоніальної сплячки.

Тут ми знайдемо гарячі натури, самовідданих подвижників, гнівних звинувачувачів, хоробрих лицарів, полум'яних промовців, глибокодумних філософів — тобто таких, що аж ніяк не вписуються в типовий портрет типового українця. Не знаю, хто більшою мірою допоміг нам вижити за ці 750 років (1240—1990) невинної борні за національне буття, — чи некваплива, неповоротка маса більшості, чи ці полум'яні, несамовиті одиниці-генії. Можливо, одні були базою, а другі надбудовою, що й надало нам феноменальної стійкості на цій відкритій усім вітрам історії благодатній землі.

Яскравою ілюстрацією може бути минуле двадцяте століття. Тепер багато трагедій розкрито, але ще не всі. Нація було поставлено на грань зникнення, але вона вижила! Сталося диво. Після усіх пережитих жажів сьогодні Україна є державою, в якій кількісно питома вага громадян корінної нації (близько 80%) є найбільшою серед інших держав на європейському континенті. Істинно пророчі слова сказав Тарас Шевченко: “Вона знову оживає і сміється знову!”

Хай ми не такі проворні, як наші сусіди в Європі чи деінде, але наші провідники на терені праці й інтелекту значно компенсували цю рису своїм гуманізмом. Часто Господь посилав цим подвижникам праці ще й довгий вік, як-от видатному вченому і духовному пастеру Іванові Огієнку, який аж у 58-му віці прийняв спочатку чернечий постриг під ім'ям Іларіона, потім був хіротонізований на єпископа, підвищений до сану архієпископа, а відтак і до митрополита. Він прожив 90 років (1882—1972). Здавалося б: що можна зробити видатного в сані архієрея після 58-ми років, тобто на порозі старості? Адже

ЕПІСТОЛЯРІЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА ОГІЄНКА

(З приводу публікації його листів за 1907—1968 роки)

це час, коли треба більше відпочивати, ніж працювати. Тим часом, у випадку з владикою Іларіоном Огієнком сталося так, що найбільше подвижництво у праці він продемонстрував між 60-ма і 90-ма роками життя. Сталося так тому, що перед посвятою себе Церкві він понад 40 років, з ранньої юності, готувався нести свого важкого хреста в сані архієрея. Він був упродовж кращих літ молодості цілком світською людиною, займався науково-дослідною, педагогічною працею, був членом Уряду УНР. Він здобув належні академічні кваліфікації — доктора філософії та професора, і навіть пізніше на титулах своїх книг з богослов'я, догматики, історії Церкви ставив після свого архієрейського імені “митрополит Іларіон”, в дужках — “проф. д-р Іван Огієнко”. Не часто духовні особи ставлять після своїх освячених імен суто світські регалії. А Огієнко ставив — і в цьому він був оригінальним, як і в багатьох інших речах.

А коло його інтересів було правді гідним енциклопедиста. У передмові до рецензованої книги перелік його професійних і громадських звань займає мало не цілий абзац: “Єрарх Української Православної Церкви, перекладач українською мовою Святого Письма, відомий учений, педагог, публіцист, архівознавець, книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, бібліофіл, визначний державотворець доби Директорії, член Уряду УНР в Україні й на еміграції, громадський діяч, поет, драматург, редактор, меценат, видавець, науковець-філолог і філософ”. Від себе додає: це перелік тільки основних напрямів його діяльності. Коли ж звернути погляд у бік його богословських зацікавлень, то можна перерахувати не менший абзац його духовних професій, хоча б найважливіших: основна богослов'я, гомілетика (мистецтво церковної проповіді), апологетика (корпус доказів про буття Бога й істинності християнського віровчення), біблійна історія, історія Вселенської й Української Церков, патристика (святі отці Ранняї Церкви), літургіка, канонічне право, церковна археологія, катехізис, монахознавство, герменевтика (правила пояснень священних догматів). Хай не в усіх цих богословських предметах митрополит Іларіон зробив якісь великі відкриття (адже богословським наукам близько двох тисяч років, і основні постулати вже досліджені), проте дивом є вже сам факт, що він у своїх письмових працях і усних промовах та проповідях безпосередньо торкався цих предметів. Тобто він був фахівцем у кожній з них і мав судження професіонала, а не аматора.

Україна відкрила Огієнка тільки після проголошення незалежності. До 1990 року його ім'я було під суворою забороною. Лиш у деяких замовлених ЦК КПУ й КДБ книжках його згадували в неймовірно лайливих словах і прокляттях. Воно й не дивно: митрополит Іларіон був не просто емігрантом, а видатним емігрантом, натхненником боротьби всіх порядних українців проти комуно-большевицького режиму. Він подавав свій голос правди спочатку з Польщі, Австрії, Швейцарії, а з 1947 року й до кінця життя — з Канади. Природно, що провідники комуністичної ідеології в Україні не могли інакше, а тільки лайкою, характеризувати Огієнка. Він-бо був ім особливо ненависний, бо знав їхнє нутро, аналізував їхню чорну природу як мудрий учений, досвід-

чений політик і проникливий християнин.

НАСЛІДКИ ПОДВИЖНИЦТВА

На терені ідей в Україні упродовж останніх десяти років сталися справді корінні зміни, якщо після такого несамовитого відкидання Огієнка і його праць ми сьогодні маємо низку вчених, які спеціально досліджують колосальну спадщину цього діяча. Про нього захищено докторські й кандидатські дисертації, написано з десяток грубих книг, сотні статей і есе. Автор цих рядків чи не перший в Україні написав до 110-річчя від дня народження Івана Огієнка велику, на цілу спальт, статтю в газеті “Літературна Україна” (16 січня 1992 року). Мені тоді були погрози; на письмовому столі на місці моєї праці я знаходив анонімні записки з обіцянками помсти за написання статті “про фанатика і мракобіса”. Тепер я можу пишати, що з тієї статті фактично почалося українське огієнкознавство у нас в незалежній Україні. Дякувати Богу, більшість дослідників Огієнка, які за цей час написали грубі книги й дисертації, не обходять увагою цієї статті як першої об'єктивної публікації про нашого подвижника.

І ось напередодні 120-ї річниці від дня народження Огієнка з'явився том його епістолярної спадщини за шість десятиліть — з 1907 до 1968 року. У підготовку кількох сотень опублікованих у книзі листів доклали великої праці вчені кількох академічних інститутів Національної Академії наук України, Державного комітету архівів України, Науково-дослідного інституту архівної справи та джерелознавства. Їхні прізвища зазначені на звороті титульного аркуша цієї великої книги, яка має солідний формат 60х84/8, надрукована на гарному білому папері і добре оформлена з дизайнерського та друкарського погляду. Правду кажучи, для мене сам факт виходу у світ листування Івана Огієнка є великою приємністю і не меншою дивиною. Бо я бачив усі ці стоси листів у Вінніпезі 1989 року, в архіві нашого великого пастиря. З січня до червня 1989 року я викладав історію українського мистецтва в Альбертському університеті в Едмонтоні як запрошений професор. На весняні канікули вилетів з Едмонта у Вінніпег (7—11 квітня 1989 року), щоб вивчити поближче творчість знаменитого скульптора Леоніда Молодожаніна, про якого починав тоді писати монографію. Мешкав я при українській православної консисторії, часто зустрічався зі священиками і його блаженством митрополитом Вінніпезьким і всієї Канади Василієм Федаком. Владика Василій подарував мені канадське факсимільне перевидання Острозької Біблії 1581 р., а коли довідався, що я земляк митрополита Іларіона Огієнка з Житомирщини, сам особисто, в супроводі священиків Степана Ярмуса, Тимофія Міненка і відомої громадської діячки Анни Фігус-Ралько повів мене у своєрідне Огієнкове “святее святе” — у приміщення, де зберігався його архів. З того квітневого дня 1989 року я виніс уявлення, що титанами праці були не тільки блаженний Августин з його колосальним трактатом “Про місто Боже”, Тома Аквінський з його “Сумою теології”, Мікельанджело Буонароті з його розписами Сікстинської капели, Іван Франко з його ста томами творів: титаном праці був і Огієнко!

ДОСЛІДНИКИ

МОЖУТЬ РАДІТИ!

Тоді у Вінніпезі я не міг повірити, що ця його рукописна спадщина, а особливо його епістолярія, колись потрапить в Україну, а тим більше буде в найближче півстоліття видана. Але саме так сталося. І ось перед нами — том його листів. Починається він з листа 25-річного студента Київського університету святого Володимира Івана Огієнка до професора Миколи Сумцова від 2 лютого 1907 року з проханням позичити йому працю Сумцова про видатного релігійного діяча України XVII ст. Йоанікія Галатювського, бо й він, студент Огієнко, пише роботу про Галатювського. А закінчується том листом митрополита Іларіона Огієнка (з приписом: “Кличу Боже благословення на всіх вас і на вашу працю — ваш постійний богомолець”) до Управи вінніпезького товариства “Волинь” з проханням “зайнятися опікою фондів моїх праць (а разом з листом було 13 великих рукописів книг, назви яких митрополит перераховує в цьому листі. — Д. С.), виданих Видавничою комісією, Ініціативним комітетом і Товариством “Волинь”.

І це знамениті, що початок і кінець епістолярії Огієнка — по суті про те саме: про науку, про знання, про Україну. Покликання цієї людини не змінилися за шість десятиліть. Він збирав духовний врожай по зернині, і за довгий свій вік назбирав цілі засіки добірного духовного хліба.

Звичайно, у томі є багато листів іншого змісту, поза наукою, поза богослов'ям. Тут і актуальні політичні питання в роки, коли Огієнко був членом Уряду Симона Петлюри, тут і нагальні, гострі питання влаштування побуту вояків Армії УНР у Польщі в перші роки еміграції і багато-багато іншого. Навіть важко охопити в думці коло тих проблем, які хвилювали Огієнка упродовж його довгого життя. Листи, щоденники, спогади видатних особистостей тим і цінні, що вони дають повноту подій, завершеність процесів — подібно до того, як ма-

ляр картини за допомогою лесировок вимальовує дрібні деталі, що надають творові завершеності і краси.

Українська епістолярія і мемуаристика досить бідні. В умовах тоталітарних режимів люди боялися публікувати свої приватні листи, щоденники і спогади, бо там вони писали ніким не цензуровану правду, а за правду тяжко карали. Тому публікація листування митрополита Іларіона Огієнка — видатна подія в українській науці і культурі. Упорядники тому Володимир Ляхоцький, Наталія Московченко й Ірина Преловська багато потрудилися над списками й написали до них дві вступні статті. Хоч значна частина листів митрополита надійшла з Канади — і в цьому безперечно заслуга вінніпезького священика Тимофія Міненка та його дружини Анастасії, — проте довірне листування проф. Івана Огієнка збереглося в Україні, було розпорошене по різних архівах і приватних особах. Упорядники все зібрали (уявіть собі, читачу, скільки на те пішло часу і праці!), проаналізували, поставили в хронологічний ряд, написали коментарі до імен, назв, подій, склали різні покажчики, словники, скорочення. Поїздки у Вінніпег проф. д-ра Миколи Тимошика, який написав дві монографії про Огієнка, налагодив зв'язки з опікунами спадщини митрополита, переконав у необхідності передавати неопубліковані Огієнкові матеріали в Україну, теж важливі дуже багато в тому, що ці листи тепер доступні дослідникам.

Зрештою, фастівський міський голова Оксана Власенко і фастівський підприємець Сергій Соколов частину коштів для опублікування книги, — це теж добрий вчинок у дусі давньої української меценатської традиції. Адже колись вся українка робилася на приватні пожертви, і золотий фонд нашої культури й духовності складався з особистих внесків. Національне Огієнкознавство з виходом у світ цього тому зробило значний крок уперед.

Дмитро СТЕПОВИК,
доктор богословських і філософських наук,
доктор мистецтвознавства,
професор Київської Духовної Академії

МАЄМО ДОПОМОГТИ ПРАВДІ!

Коли п. Вітренко, змагаючись за президентське крісло, виступала у нашому місті, вона запевняла, що тільки надання російській мові статусу державної забезпечить мир і злагоду у міжнародних стосунках. Лукавила пані Наталія, ой лукавила. Який мир може бути у ситуації, коли гість зайшов до вашої хати і випхав вас з-за столу? Станете ви “заради миру” скромно біля дверей, опустивши очі долу, чи візьмете до рук дрюка? Не знаю, чим п. Медведчук виправдовує свою надмірну прихильність до російської мови, знаю тільки, що вони обоє використовують мовне питання у політичних цілях. Як показали вибори, національна зрада не принесла їм очікуваних високих політичних дивідендів.

А запорукою миру на нашій землі є не подальша дискримінація титульної нації, не приховування історичної правди та погодження з Москвою того, які сторінки нашої історії можна показати нам, а відкритість і правда. Росія повинна сказати, які злочини вчинили кремлівські правителі проти українського народу, назвати число жертв голодоморів, репресій, переселень і т.ін. І вибачитися!

*“Это нужно не мертвым,
Это нужно живым”.*

ЛИСТ ЧИТАЧА ДО ДРУКУ

Не тим чемним і порядним етнічним росіянам, які говорять: “Мне бывает стыдно, что я русская”, а тим шовіністичним невігласам, котрі думають, що “Россия сохранила Украину”, за що ми маємо вік їм дякувати і зберігати їхні привілеї.

Якби вони читали історію, то не приписували б собі усю славу, бо половину України Росія віддала Польщі “на хранение”, ще й Угорщині шматочок дістався.

Пропоную почати збирання підписів під вимогою офіційного вибачення Росії (це буде якраз на часі, враховуючи рік Росії в Україні, що наближається) і відкликання президентського указу про відзначення річниці Переяславської угоди. Союз із Росією був лише меншим із зол. На ті часи, бо коли враховувати наші втрати у XX ст., то хто його знає. Хай про це скажуть вчені, а ми, громадськість, повинні простежити, щоб політики не плуталися у них під ногами і не вигадували, буцімто знання історії призведе до загострення міжнародних стосунків. Саме відкритість і правда сприятиме їх поліпшенню, бо допоможе поховати все негативне, що було в минулому, і почати наші стосунки з Росією з чистого аркуша.

Галина САГАТЮК

Колись давним-давно (напередодні трагічної колективізації 29-го року) я малим хлопцем разом із бабою Марією ходив на прощу у Києво-Печерську лавру. Окрім храму, побував у підземних галереях, де зберігалися мощі християнських святих від X сторіччя. В одній із могильних ніш, прикритій прозорим склом і ледь освітленій свічкою, побачив загорнуті в траурно-чорні одіяння мощі, які ніби випромінювали енергію, породжували в моїй душі якесь незбагненне сум'яття. Ця згадка ожила під час читання “Руського літопису” (К. — “Дніпро”. — 1989), в якому вміщено Несторів звід “Повісті минулих літ” від 860 до 1111 року.

Із відомих причин в Україні ніколи не було ладу з літописами, тим паче немає його й тепер. Видавалися літописи вряди-годи або й зовсім не видавалися, залежно від кон'юнктури... Пересічний український інтелігент мало що знає про Лаврентіївський, Іпатіївський, Київський чи Галицько-Волинський літописи, і марно зосереджувати його увагу на деталях, якщо неправильні вихідні методологічні засади. А йдеться ж бо насамперед про національну ідею — фундамент українського світогляду. Без історичної самосвідомості не може бути ні розвинутої культури, ні здорової моралі, ні людської гідності.

Історія, як відомо, це процес не ізольований від інших діючих законів у об'єктивному світі. Історичні події — як давні, так і новітні — органічно вписані в контекст планетарного і космічного середовища, котре безпосередньо впливає на життя і вчинки індивідів, народів, груп, суспільних структур тощо. Інакше кажучи, глобальний аналіз історії можливий лише при всеоб'ємному застосуванні теорії біосфери і ноосфери — цього дивовижного, як і Фройдів психоаналіз, епохального відкриття XX сторіччя.

Літописи України цілком надаються до відповідного археографічного і евристичного застосування. Чи то йдеться про всілякі знамення, так звані дива, чи то про незбагненні чудеса природи, ми бачимо, що в літописах вони тісно пов'язані з історичними фактами і подіями. Питається: так що це — космічна закономірність чи звичайна фіксація типових ноосферних знаків?

Термін ноосфера (лат. *noos* — “розум” + сфера) завдяки авторитету академіка В. І. Вернадського (1863 – 1945) вперше прийшов у 20-х роках із Франції. Під дією космічної і земної енергій формується біосфера — пла-

У ПОЛІ ЗОРУ КОСМОСУ ПРО КОРИСТЬ ВИВЧЕННЯ ЛІТОПИСІВ

нетарна колонія поширення життя, взятого в минулому, теперішньому і майбутньому. Потім під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан — ноосферу (сферу розуму). При цьому така перебудова біосфери — натуральний природний процес. Володимир Вернадський вважав, що всяка творчість — реальна енергетична сила, а наукова думка — планетне явище, яке безпосередньо впливає на хід історичного процесу і на ідеологічні домінанти. На думку вченого, наукова праця — геологічний фактор, зумовлений розвитком біосфери.

Сучасна наука продовжує поглиблене дослідження біосфери і ноосфери, згадаймо хоч би так звані торсинові (“скручені”) поля, що сприяють моментальному поширенню будь-якої інформації. Пов'язуючи в одне ціле всі рівні природної ієрархії, вони дають можливість природним чином пояснити багато незрозумілих досі явищ. Окрім того, торсинова теорія світобудови передбачає безперервне накопичення інформації у Всесвіті, її миттєве поширення і можливість зчитування розумною істотою в будь-якій точці Космосу. Ба більше, за законами голографії (винахід недавньої пори), будь-яка матеріальна мікроскопічна структура містить і уможлиблює відтворення інформації про всю світобудову.

Локальні психічні утворення з належними вакуумно-флуктуаційними властивостями, прив'язані до окремого індивіду або групи, не зникають цілковито після смерті і акумулюються в околицях Землі, Сонячної системи і, можливо, далеко за її межами. Щоб переконатися

в цьому, досить поглянути на внутрішній феномен — сновидіння. Наперекір закономірним відчуженням і сприйняттям, ми бачимо себе уві сні мовби зсторонь. Отже, душа — енергетична структура локального порядку — може, саме через те після смерті людини покидає тіло і деякий час (перші 9 днів) перебуває поблизу нього, продовжуючи жити напівсамотнім життям, і тільки через 40 днів зливається із загальним енергоінформаційним простором Всесвіту. Таким чином, як бачимо, у наявності прямий зв'язок із Космосом, який, відповідно до властивих йому об'єктивних закономірностей, програмує, власне, схему взаємодії відсталого, живого і психічного. Інакше кажучи, і в Космосі, і в безмежному його енергоінформаційному полі наявні канали постійного взаємозв'язку з усім живим і розумним. До речі, це явище завжди усвідомлювалося, діставало закодоване вираження у розмаїтих видіннях і знаменнях, поставало у вигляді одкровень, інтуїтивних творчих осянь та екстазу.

Глибинне енергоінформаційне поле Всесвіту кодує і зберігає у вигляді голограм будь-яку інформацію, що надходить від живих і неживих структур. Але інформація не зберігається пасивно, а збирається, перероблюється і передається в потрібних дозах, у потрібний час і в необхідному напрямі. Процеси ці неможливі без неперервного енергетичного мислення й інформаційного коловороту, в русі якого виникають стійкі змістові структури, що зберігаються і передаються від одних носіїв (живих і неживих) до інших. До речі, це стосується і Слова, котре, як ми знаємо, незнищенне.

Всесвіт безперервно породжує і накопичує різної якості інформацію, включаючи і Слово. Літописці України-Руси це прекрасно розуміли. Так, у “Житії Костянтина Філософа” (Кирила) написано: “Заповідь — світільник закону і світло. Скажи мудрості: “Ти сестра моя” і розум назви рідним твоїм. Мудрість сіє сильніше сонця, і якщо ти візьмеш її за дружину — багатьох лих позбудишся при її допомозі”. У наявному сенсі Слово — розкодована інформація на фізичному рівні, включаючи і глибинний. Священні слова літописець поєднує в одному акті, зливаючи думку і слово, безпосередньо виходить в енергоінформаційне поле, звідки дістає необхідне психологічне і моральне живлення. Екстатичні акти (молитовний екстаз, благодать, катарсис, заспокоєння тощо) безпосередньо пов'язують людину з ноосферою. За такою ж приблизно схемою в ноосфері виникає позитивна або негативна спрямованість дії на об'єктивні історичні явища. Фігурально кажучи, у ноосферному плані літописи не просто словесні пам'ятки подій давно минулих літ, вони ще й матеріалізована система ноосферної інформації, яка сприяє вникненню в минуле, поєднуючи його з теперішнім і майбутнім.

Однак з погляду сьогодення в будь-якому літописі легко помітити істотні лакуни. Наприклад, у Несторовому Начальному літописі з 916 до 940 року 21 хронологічна позиція залишається порожньою: цифрами означені лише дати, натомість інформація відсутня. Трапляються різночитання тих самих подій в Лаврентіївському та Радзивилівському літописах. Це сліди безславної діяльності пізніших редакторів — на догоду. Не будемо цим перейматися, адже припасовувати історію до абстрактних схем — явище не нове. До оскормини приїлися банальні терміни “візантизм”, “норманізм”, “монголізм” і подібні. Суб'єктивні інтереси постанали на світанку цивілізації, а може, й раніше, ніде від них не дітися. Тим часом природна реальність покликала до життя ноосферні закономірності. За їхньою допомогою, незалежно від того, чи йдеться про космічне, фізичне, біологічне, інформаційне середовище, а чи про історичні процеси, людство, спрямувавши погляд у майбутнє, так само не зводить очей як зі свого сьогодення, так і з минулих.

Ось чому треба вивчати літописи.

● **Іван ГРИШИН-ГРИЩУК,**
м. Вижниця

МОСКВА НА ВИГАДКИ ШВИДКА!

Зовсім недавно в багатьох газетах друкувалися повідомлення на кшталт: “5 квітня 1242 р., 760 років тому, на льоду Чудського озера військо під проводом Олександра Невського розгромило лицарів Тевтонського ордену”. Здавалось би, ця подія та ця особа настільки відомі, що не викликають ніякого заперечення. Насправді ж Олександр Невський не брав ніякої участі в тій Чудській сутичці. Це давня побрехенька російської історичної науки. Як казав М. М. Карамзін, звичайнісінька “домішка неправди”.

Пропоную читачам разом зазирнути у ту далеку минушину. І щоб історики не звинуватили нас у якомусь наклепі, звернемося виключно до російських джерел.

Отож, перше джерело — книжка під назвою: “Листи та папери імператриці Катерини II”, видана О. Ф. Бичковим у 1873 р. Ця книжка зберігається у Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського у Києві. У ній на сторінках 115 – 136 міститься праця Катерини II під назвою: “Размышления о проекте истории России XVIII века, написанная собственноручно и сохранившиеся в черновом подлиннике”. І що цікаво: “Роздуми...” подані французькою мовою — без перекладу російською. Такий собі нонсенс із присмаком таємниці. Отож читаємо: “Коли татари повернулись, то не з боку Дону (я думаю, що вони були зайняті завоюваннями в Сибіру і вздовж Волги у Булгар), і там вони потрапили в землі нащадків Георгія, які не були об'єднані ні між собою, ні з іншими гілками роду. За місяць були підкорені п'ятнадцять міст на Оці і на Волзі. Святий Олександр Невський тоді тільки народився, йому було 5 – 6 років”.

Сподіваюся, що читач розуміє:

йдеться про 1237 рік, коли хан Батий прийшов у Ростово-Суздальські землі, — Катерина II це засвідчує. Отож, у 1237 році Олександрові, т. зв. Невському, було лише 5–6 років, себто народився він десь у 1231 – 1232 роках. А тепер уявіть собі полководця 10 – 12 років, який у 1242 році керував Чудською сутичкою. Нісенітниця! Між іншим, у російських джерелах про рік народження Олександра написано: “около 1220 или 1221 года”.

А ось іще одне. Хан Батий, як відомо, народився у 1208 році. Хто хоче в цьому переконатися, може зазирнути до Великої Радянської Енциклопедії (третє видання, том III, сторінка 46). Отож його син Сартак міг народитись десь близько 1228 – 1232 років (мова про першого сина). Я вдаюся до цього підрахунку тому, що ніде у московсько-російських джерелах ви не знайдете точної дати народження хана Сартака, який володів Ростово-Суздальською землею десь з 1250 до 1257 року. Річ у тім, що син Батия — Сартак та Олександр, себто

Невський, були андами-побратимами, що давали клятву на крові: обидва різали собі руки, цідили кров до келихів, потім, змішуючи її з кумисом, пили по черзі; дивились на сонце, промовляючи слова вічної клятви, як велів звичай. Між іншим, сам Чингісхан давав таку клятву та мав анду Джамуху. Хто хоче про це дізнатися більше, може прочитати цікавий художній роман Ісаї Калашнікова “Жорстоке століття”, видання 1985 року.

Зверніть лише увагу: андами можна було стати тільки в дитячому та юнацькому віці, тобто до 16 років. Бо з 16 років юнак-монгол ставав дорослою людиною. Про це теж повідомляє професор Л. М. Гумільов у своїй книзі “В поисках вымышленного царства”, на сторінці 209.

Зрештою, в 1246 році у хана Батия побував посол Папи Інокентія IV Плано Карпіні, який у своїй книзі “Історія монголів” пише: “І після неодноразової вказівки йому (Чернігівському князю Михайлу — **В. Б.**) поклонитися і його небажання вищезгаданий князь (хан Батий) передав йому через сина Ярослава, що він буде вбитий, якщо не поклониться”. Ця фраза наведена зі стор. 29 книги Джіованні дель Плано Карпіні “Історія монголів”, виданий у Москві в 1957 році. А далі на сторінці 252 дано пояснення, що йдеться про Олександра, так званого Невського. Тобто, у 1246 році Олександр ще не був князем, а перебував у тому віці, коли юнака величали “сином князя Ярослава”.

Ми повинні чітко зрозуміти, що держава Чингісхана мала діючі закони, які називались Яса Чингісхана. І Московія, що була складовою части-

ною імперії, ніколи не становила винятку з тих законів. А діяла Яса Чингісхана в Ростово-Суздальській землі з січня 1238 року, з дня захоплення. Згідно Яси, ні один старший князь не міг отримати “ярлик” на князівство, якщо не передавав в аманати (заручники) свого старшого сина, першого за чергою спадкоємця. Все, що підноситься інакше, — це московські “домішки неправди”. Закон для Москви не робив винятків! Про це чітко писали і Плано Карпіні, і Рубрук, що перебував у Золотій Орді в 1253 – 54 роках. Я вже не кажу про Рашід-ад-Діна та збірники В. Г. Тизенгаузена, де чітко прописані закони, що діяли в імперії Батия.

Так ось: вже на початку 1238 року князь Ярослав Всеволодович надів ярмо на шию та поповз до ніг хана Батия, аби отримати “ярлик” на Володимирське князівство. А перед тим мусив передати ханові в аманати (заручники) свого старшого сина Олександра, т. зв. Невського. Вже в січні 1238 року до Володимира ханом Батием був призначений “великий баскак”, а по удільних князівствах — “малі баскаки”, які правили Ростово-Суздальською землею. Послухаймо нашого великого земляка Миколу Білозерського. У своїх архівах, що зберігаються в Національній бібліотеці України, він залишив такі слова: “Баскаки. В Росії після підкорення її Моголами були баскаки, а у Володимирі-столиці Великого Князя — Великий Баскак. Вони — головні управителі в підкорених державах: мають військо та ін.”.

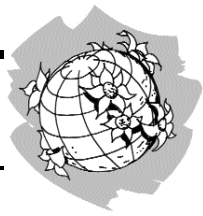
І перебував Олександр при сім'ї

хана аж до 1252 року, коли отримав “ярлик” з рук свого анди Сартака на Володимирське князівство. А було Олександру в 1238 році всього десь близько восьми років. Тому і написав великий свідок Плано Карпіні, що в 1246 році бачив у хана Батия не князя Олександра Невського, а лише — “сина князя Ярослава”.

Сподіваюся, читач розуміє, що, проживаючи з 1238 року при сім'ї хана Батия, Олександр саме в ті роки побратався з Сартаком, вивчив тюркську мову, якою розмовляли в Золотій Орді, та став довіреною людиною хана Батия. Бо хан Батий, приймаючи послів, ні до кого з них не звертався особисто, навіть тоді, коли посли знали тюркську мову, а тільки через довірену, сотні разів перевірену людину. Хан вважався намісником Бога на землі, тож не міг спілкуватися з простим смертним. Про це чітко мовлять всі стародавні джерела.

Такою довіреною та наближеною до хана Батия людиною у 1246 році був побратим його сина Сартака — Олександр, юнак, десь близько 14–15 років за віком. І вигадана Московою брехня про Олександра Невського та його битви — звичайнісінька нісенітниця.

Володимир БЕЛІНСЬКИЙ

ДЖЕРЕЛО ЇЇ ЛЮБОВІ

ВІРА СМЕРЕКА —
НАЙВІДОМІША В СВІТІ
КРОЛЕВЧАНКА

Мені і моїм друзям, учасникам молодіжного просвітянського гурту “Квітуха калина” (ми були тоді 8—10-річні школярі), ім'я Віри Смереки відкрилося 1994 р. Її пам'ять періодний край, любов до нього перелилася тоді у надіслані нею прекрасні матеріали для українських національних строїв: нитки для вишивання, тканини, стрічки, намисто. Із тих чудових тканин наші мами і бабусі пошили і вишили костюми, в яких ми стали справжніми артистами і виступали на найкращих сценах нашого міста і району.

А книжки свої пані Віра надіслала нам пізніше. Прочитав я їх уже старшокласником, точніше, ліцеїстом Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, приїхавши додому в Кролевець на канікули. Книжки ці справили на мене незабутнє враження... Тому я не лише їх перечитав, а й написав по них учнівську наукову роботу про життя і творчість нашої славної крелевчанки.

Адже в цих книгах багато автобіографічного. А ще вони — справжнє вікно Людяності, Добра і Любові до рідної землі, до України.

КРОЛЕВЕЦЬ, ЛЬВІВ
І ЗНОВУ КРОЛЕВЕЦЬ

В автобіографічних нарисах п. Віра точно називає місто, куди вони, сім'я священика, переїхали з Лушників: Кролевець. Знайшовши для родини убогу квартиру, о. Степан зайнявся пошуками хоч якоїсь праці, щоб утримувати дітей... Тут п. Віра у 1940 р. з атестатом відмінниці закінчила середню школу. Поїхала вступати до Київського університету, але її “зрізали” на екзамени з російської мови, — як дочку священика.

Та пошастило їй того-таки 1940-го вступити до Львівського університету — на українську філологію. Вона була щаслива!

Із приходом німців о. Степана знову покликали селяни на священицьку посаду. Сім років Чеплівка не мала церкви (бо її перетворили на “клуб”). До християнського свята Успіння Пресвятої Богородиці 21 вересня 1941 року селяни реставрували клуб у церкву. І запросили

о. Степана на це свято. Тут він з усім сумлінням виконував свій обов'язок священика аж до своєї кончини в 1972 р. Правда, пізніше більшовики знову обернули церкву на клуб. Довелося Службу Божу правити в Молитовному домі. Дружина його, Євгенія, керувала церковним хором. Поки не надійшов наказ розібрати Молитовний Дім... Через три роки після цього мати письменниці й померла.

Навіть із цього короткого опису видно, що батьки п. Віри були справжніми подвижниками християнської віри і моралі.

НІМЕЦЬКА НЕВОЛЯ

У травні 1942 разом із тисячами наших юнаків і дівчат її було вивезено до Німеччини — Віра Ніпот опинилася в робітничих таборах у Берліні. Виснажлива праця, недоїдання зумовили хворобу, через яку потрапила до невідільничої лікарні... А потім у ще суворіші табори.

У Берліні в серпні 1943-го доля звела її з українцем із Закарпаття Іваном Смерекою. Цей кмітливий юнак за часи неволі добре вивчив Берлін, налагодив контакти з впливовими українцями німецької столиці. Він організував втечу Віри із табору, а через рік, коли Берлін уже нагадував пекло, обоє втекли у гори Гарц, а потім у м. Госляр, де дочекалися кінця війни. У липні 1945 одружилися. Скромно, на чужій землі, але з друзями-земляками відзначили весілля... І віддали себе активній громадській діяльності серед українців на чужині. У таборі “ДіПі” п. Віра працювала в українських школах і гуртках до 1947 року.

Враження про Німеччину — це її книга “В німецькій неволі” (1998). Це книга про те, як “остарбайтерів” виснажували важкою працею, голодом, холодом і жорстокістю. Багато хто втрачав віру, ставав злим, навіть божеволів. Це твір нечуваної викривальної сили. На його основі можна створити фільм — хвилюючий і переконливий.

В АНГЛІЇ

Московські агенти підмовляли “тимчасово переміщених осіб” повертатися в СРСР. Але куди було повертатися? У безбожну імперію?.. У травні 1947 молода сім'я

Смерек виїхала до Англії. Отримали обоє роботу на текстильний фабриці у місті Брадфорд. Тут і осіли. Звідси і плаче-тужить вже понад півстоліття сучасна Ярославна над українською недолею.

Як одні з найперших тут поселенців-українців, Смереки заснували у Брадфордї філію Спілки Українців Британії (СУБ), українську бібліотеку, драмгурток ім. Івана Котляревського, школу українонавства для дітей, курси англійської мови для дорослих.

Стали вони і засновниками українського світського хору, а також парафії українських церков. Стала Віра Смерека й одним з ініціаторів Товариства українських жінок імені Олени Теліги в Англії. Водночас поглиблювала вона свої знання на вечірніх студіях Лідського університету в Брадфордї. Головним її заняттям стала літературна творчість.

БОГ І УКРАЇНА

У 1999 році Віру Степанівну Смереку прийнято до Національної Спілки письменників України. У цій уже офіційній письменницькій ролі вона видала нову — третю свою — книжку під назвою “Вічний вогонь”. Бог, Церква, Святі місця, ікони, молитва, Різдво, Великдень і, звичайно, Воля, Україна — ось тематичне коло цієї книги. Але твердження авторки м'які, ненав'язливі — як у народного оповідача. І особливо привабливі, бо сповнені автобіографічності.

Тим більше, що дорога до сумлінного сповідання християнських засад у неї теж пройшла через сумніви і вагання. Їх настирливо прищеплювала “радянська школа”. Про це довірливо розповідає письменниця у повісті “Христос воскрес”. А також в оповіданні “Вислухана молитва коло Святої Софії в Києві”. А збагатившись досвідом життя батька-матері і свого власного, вона прийшла до твердого переконання, що зло можна перемогти лише неухильним дотриманням християнських чеснот. Пані Віра, як свідчать нариси,

побувала чи не в усіх святих для християн місцях: Вифлеєм, Назарет, Єрусалим, Рим із Ватиканом і т.д. Але як патріотка своєї землі, де б не була, думає про Україну, молиться за неї.

Болить нашої письменниці проблема релігійної роз'єднаності українців. Особливо розважливо і справедливо підходить вона до цієї теми в нарисі “Велич Рима”. Вона пише: “З побожністю вклоняюся

святим місцям і думкою лину в новітні часи... Екуменічний рух — це єдність у Христі... Ворожість (релігійна) Рима і Візантії, ворожість (релігійна) Росії і Польщі. А ми, українці, чому маємо терпіти ми? Ми чужі одним і другим... Невинні спадкоємці чужого і мертвого лихоліття... Навіщо цей штучний поділ має роз'їдати наш народ? Ми є нащадки вірування. Але не чужої нам ворожнечі. Чому чужа історія має нас розділяти?.. Абсурд! Усі ми християни! Настала пора відмінити догми старих віків, що поділяють нас на греко-православних і греко-католиків. Вже час знайти вершам одну Церкву, Єдину, щоб народ міг спільно хвалити Бога — в єдиній християнській спільноті”.

Безумовно, за стільки років проживання в Англії засвоїла п. Віра і англійські традиції, але рідне у

неї завжди і скрізь на першому плані. До речі, про життя українців Британії і свої тамтешнє життя готує Віра Смерека свою нову книгу, яка має робочу назву “З берегів Англії”.

НАЙРІДНІШЕ МІСТО

Читаючи книжки нашої землячки, збагачуєшся духовно. Читаються вони легко, швидко, породжують оптимізм, надію і віру. Бо це є священний вогонь Любові до Бога і України. Із цим вогнем у душі не раз приїздило подружжя Смерек в Україну, починаючи з першого року її незалежності. Приїздили на всеукраїнські форуми і конгреси, а також до родичів на Сумщину і на Закарпаття, де Віру з любов'ю називають “закарпатською невісткою”.

Із весни 1997 р. не стало її друга. Відійшов у вічність цей активний громадський діяч і борець за українську ідею, довголітній голова СУБ, правник за фахом. Похований Іван Смерека у Брадфордї, де прожили вони з дружиною 50 років. Але Віра Смерека не пориває зв'язків із Закарпаттям. Саме там, у місті Ужгороді, не тільки шанують, а й перевидують її книжки. Кілька примірників прислали закарпатці крелевецьким просвітянам — міському об'єднанню ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. А просвітяни, в свою чергу, прочитавши, подарували кілька книжок центральному райбібліотеці, краєзнавчому музею, школам міста. Розповіли про славу землячку в районній та обласній газеті.

У своїх листах крелевецьким просвітянам п. Віра не раз зізнається: “Кролевець — моє найрідніше місто”. Славить його у нарисах і віршах.

Всі листи Віри Смереки починаються і закінчуються думою про українство і вірою в його цілковиту перемогу на своїй землі.

А книжки її, на моє переконання, ще стануть посібниками для виховання у всіх нас християнської моралі.

Максим ВІТУШКО,
Кролевець — Київ

ПАМ'ЯТЬ

ла-таки — переїхала до Нью-Йорка. Часто виступала на різних імпрезах. Створила кілька нових сольних хореографічних творів — “Останній вальс”, “Бублейниця”, “Свято княгині Ольги”, “Подоланка”... Коли їй минуло сорок років, вирішила перестати танцювати. Допомогала молодим балеринам, популяризувала українські танцювальні ансамблі.

...Оксана Вікул фізично відійшла від нас, але духовно — поруч. Її пам'ятатимуть як прекрасного пропагандиста української культури в чужомовному середовищі — хорового мистецтва, писанкарства, художніх творів і просто просвітянина, людину щедрого серця.

Віталій МАЦЬКО,
кандидат філологічних наук,
голова обласного товариства
“Просвіта”,
м. Хмельницький

Народилася Оксана Миколаївна Вікул 20 липня 1921 року в м. Кам'янці-Подільському у відомій на всю округу родині священиків Вікулів, що прославили у XIX і на початку XX століття рідний край любов'ю до людей, до України. Батько її також був священиком, а потім, закінчивши Варшавський університет, став доцентом кафедри хімії Кам'янець-Подільського університету. В листопаді 1920-го емігрував, захистив дисертацію і працював професором Українського вільного університету в Празі.

До батька Оксана приїхала разом із матір'ю влітку 1923-го. Спершу жили в Подебрадах, де батько вчителював у новозаснованій господарській академії, а з 1929-го починається празький період. Прага Оксані подобалася. А головне — більше чути української мови. Та школи української не було. Батько, ніби відчуваючи майбутнє, віддає її до англійської школи, потім — до гімназії.

У Празі Оксана офіційно стала членом Пласту. У цій масово-спортивній освітній організації дівчина зацікавилася танцями. І уже наприкінці 1936 року вона бере участь у виконанні групових народних танців на

Всеслов'янському з'їзді скаутів. Перший сольний номер для Оксани відбувся несподівано на гімназійній вечірці у Ржевниці 1937 року, коли вона з успіхом импровізувала “козачка”. Так прилучилася Оксана Вікул до професійної сценічної діяльності. “Танець — це чиста радість, — гово-

школи Єлизавети Никольської. Після кожної вистави фантазія подолянки починала інтенсивніше працювати. Із власним хореографічним твором уперше виступила 10 січня 1943 року. Це сталося на концерті групи “Українського сокола”, метою якого було показати, як саме можна опрацювати

музику композитора М. Лисенка, — твердо стала на шлях українського професійного артиста балету та хореографа.

Навесні 1947 року в Регенсбурзі розпочалася підготовка до постановки опери М. Аркаса “Катерина”. Оксани запропонували поставити до неї

ТРОЯНДА ЗІ СЛАВНОГО РОДУ

На початку 90-х мені довелося працювати в газеті “Кам'янець-Подільський вісник”, де бухгалтерську справу вела Анжела Кисіль. Згодом дівчина виїхала до США, виїхала заміж... У Сполучених Штатах Америки знайшла свій притулок й Оксана Вікул, з якою ми листувалися. А потім зв'язок перервався. І тоді я попросив Анжелу Кисіль-Райлі передати ві-

тальну поштівку з нагоди 80-річчя славної діячки української сцени у діаспорі. Завдяки їй вітальна листівка знайшла адресата і, як пише у листі до мене чоловік Оксани Вікул, письменник і богослов Олександр Воронин, “дуже гарно відсвяткували її ювілей”, але 21 вересня Господь покликав її у вічність.

рила не раз. — Як танцювала наші народні танці, то... здавалося, що лечу до України...”

Вирішила паралельно вчитися малювати — записалася до Української студії образотворчого мистецтва під керівництвом графіка Роберта Лісовського. Під осінь 1941 року Оксана стала ученицею балетної

українську тематику в стилі й техніці різних шкіл танку. Вона вирішила танцювати відьму Солоху з “Ночі перед Різдвом” М. Гоголя. Використала музику з “Різдвяної ночі” М. Лисенка. З'явилися схвальні відгуки й у пресі. Потім 1944 року створила ще один хореографічний твір “Невдале побачення”, до якого також використала

танці. Це була добра нагода грати з професіоналами — режисер Юрій Григоренко, декоратор Петро Капшученко, диригент Володимир Гавриленко. Оксаніні задуми щодо хореографії “Катерини” повністю вдалися. Переїхавши до Америки, жила в Мінеаполісі й тужила за театральним життям. І ось 1956 року не витрима-

СПРАГА В СПЕКУ: ПОШУК КОЛОДЯЗІВ ПРЕДКІВ

У містечку Старий Крим, де безводдя стало хронічним, обурені бездіяльністю місцевої влади люди 4.07.02 перекирили фео-досійську трасу. Не вірячи обі-цянкам градоначальників, вони мають намір повторити акцію протесту, збільшивши кількість її учасників до кількох тисяч.

Від нестачі води, де з цієї причини санепідстанція закрила навіть єдиний дитсадок, місто потерпає вже понад п'ятнадцять років, хоча Старий Крим (колись за красу й кількість фонтанів названий Старим Багдадом), стоїть на воді. Джерельні струмки з гори Агармиш, одягнені в нині зруйновані керамічні труби, в часи середньовіччя напоювали місто досхочу.

Сьогодні каламутна вода тут залишилася лише в кількох колодязях, черга біля яких не зменшується від світанку до ночі. Натовпи спраглих людей годинами стоять біля двохсотлітнього колодязя на вулиці Суворова — п'ють звідси воду, незважаючи на те, що вона брудна. Іншої просто немає.

Черги біля іншого колодязя — на вулиці Ванєєва, не зменшує навіть розташоване поруч кладовище. Воду звідси машинами возять і в місцевий протитуберкульозний санаторій, де за 250 тисяч бюджетних гривень недавно пробрили свердловину, не зробивши попередньо експертизу. Ще й єдині в місті старі очисні споруди біля неї “забули” законсервувати.

Безводдя в Старому Криму, де досі взагалі немає очисної системи і всі нечистоти зливаються в річку, загрожує спалахом епідемії. Може, порятує ситуацію, яку вже давно називають надзвичайною, обіцянка

уряду автономії допомогти покрити величезні борги міста перед “Крименерго”, що дозволить знову ввімкнути фільтрувальну станцію...

Про свою готовність перекрити трасу заявили й жителі кількох будинків сімферопольської вулиці Крилова, які потерпають від безводдя вже шість років. За цей час, незважаючи на численні прохання, людям навіть не пояснили, у чому ж річ! Мешканці столиці Криму вимушені пити воду з діжок, які самі виставили в дворі, хоча в ній, аж гарячий від спеки, швидко заводяться пугаловки й інші болотні мешканці...

На жаль, прикладів людських страждань від безводдя на вічно посушливому півострові безліч. Сьогодні не віриться, що в давні часи Крим обходився власними запасами води, хоча кримчани користуються ще й дніпровською, якої вже не вистачає. Саме це й спонукає людей організовуватися в групи шукачів давніх колодязів. Особливо активно займається пошуком альтернативних джерел водопостачання громадська організація — асоціація “Махульдюр”.

У регіонах, де катастрофічно не вистачає чистої питної води, вже два роки розчищають джерела, струмки і колодязі, повертають життя висохлим фонтанам. За спогадами старожилів

знаходять і з допомогою місцевих жителів-ентузіастів відновлюють нові життєдайні потічки і резервуари вологи. За словами активістів “Махульдюра”, без допомоги місцевого населення, підказок довгожителів асоціація просто не змогла б існувати. Її активісти переконані, що розчищені ними криниці полегшать гостру проблему дефіциту води, допоможуть забезпечити нею — чистою і джерельною — кримчан, котрі живуть у селах, де немає дніпровської води або її недостатньо. У рамках проекту “Друге життя занедбаних колодязів” уже відновили 10 джерел питної води в селах Бахчисарайського району. Нині чистять і відновлюють ще чотири криниці в трьох селах цього району. Взятися реконструювати близько 20 старих колодязів інших особливо посушливих регіонів, сподіваючись охопити весь Крим.

Цей проект асоціація “Махульдюр” реалізує за фінансової підтримки уряду Швейцарії, який виділяє кошти на розчистку й оновлення старих занедбаних громадських колодязів, фонтанів і джерел. Реконструйовані, вони посприяють регенерації природного балансу ґрунтових вод і відновленню екосистеми регіонів, — переконаний президент асоціації Ренат Саранасев. Тим більше, що вчені-гідрогеологи впевнені: підземні ріки півострова ще не вис-

нажилися. На їхню думку, прогностичні запаси підземних вод Криму складають 1300,8 тисяч кубометрів на добу. Фактичний же щодобовий водозабір торік склав 477,3 тисячі кубометрів. Невикористаний резерв підземних питних вод оцінюється в 700 тисяч кубометрів на добу. Його реально ввести в дію на рівнинній частині Криму. Завдяки цьому можна не лише зменшити спрагу населення, а й збільшити подачу води для потреб зрощення. Підраховано, що це може забезпечити приріст вологи улітку на 35–50 %. Важливо й те, що в такий спосіб можна забезпечити водою населені пункти навіть за умови повного відключення джерел поверхневого водопостачання. Звісно, коли виявити належну турботу про підземні запаси, не експлуатувати підземні водні ресурси так нещадно, як в 70–80-ті роки.

Свого часу підземний водозабір перевищував прогностичні ресурси вдвічі — майже весь Первомайський, західна частина Красногвардійського і Джанкойського, південні землі Роздольненського, північні селища Сакського районів виявилися позбавленими підземних вод, придатних для пиття. На щастя, завдяки інфільтрації вологи з Північно-Кримського каналу, останніми роками спостерігається значне поліпшення стану підземних водних горизонтів. От би

ще зменшити забруднення підземних запасів азотними добривами, які випадають з неочищених стічних вод...

Починає радувати й Південнобережжя. Днями центральні вулиці Євпаторії, де торік з'явилися ротонди, прикрасили чотири нові паркові фонтани. Струмені їх високі й чисті, бо перепад води в них від трьох до шести метрів. А оскільки працюють на оборотному водопостачанні — дуже економічні в обслуговуванні. Архітектори кажуть, що подібні красені є лише в наймалювничіших містах України.

На закупівлю устаткування італійських фонтанів виклали 50 тисяч гривень. Це місце відразу ж стало популярним серед євпаторійців і гостей міста. Особливо у вечірній час, коли, завдяки вигадливому підсвіченню, водограї починають сяяти всіма кольорами веселки.

А в Феодосії, біля вежі Святого Костянтина, після багаторічної перерви знову заискрилися тугі струмені знаменитого фонтану Айвазовського, подарованого великим мариністом землякам ще в позаминулому столітті. Його чистою питною водою з приємністю втамовують спрагу численні жителі й гості сонячного міста-курорту. Щоправда, вже не зі срібних кухлів, як колись, а кожен зі своєї посудини.

Схоже, кримчани нарешті таки починають турбуватися про відновлення і використання власних природних запасів життєдайної вологи, такої потрібної саме тут, особливо в період нещадної літньої спеки.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

КОНСЕРВАЦІЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Людство докладає потужних зусиль для ліквідації своєї коліски Землі. У геометричній прогресії зростають техногенні навантаження, грабіжницька, не обмежена розумними рамками експлуатація надр, флори, фауни планети в недалекому майбутньому загрожують самознищенням люд-

ській цивілізації. Не запитаними виявляться нафантазовані голлівудськими збоченнями кровожерні прибульці, чудовиська, гігантські астероїди та інші страхіття. Свою загибель — разом із планетою — наближаємо власними руками, мізками.

Тема не нова, постійно (певно, щодня) якісь окремі її аспекти порушуються у ЗМІ, спеціальній науковій літературі. Наприкінці минулого століття навіть спеціальність окрема — “еколог” — у т. зв. “розвинених” країнах з'явилася. Представники цього гуманного фаху покликані захищати довкілля, середовище існування людини — від людини, її руйнівної діяльності, котра несе у собі смертельну загрозу існуванню людства.

Проте тут наміряємося зупинитися лише на одному напрямку господарювання “гомо сапієнса” — експлуатації надр.

Не знаю темпів зростання обсягів усіх ресурсів, що їх видобуємо, випомпуємо з тіла нашої Матері-Землі. Загальновідомо, що обсяги видобутку органічних енергоносіїв, найперше нафти, газу, в окремих країнах і вугілля, невпинно нарощуються. Спалюючи добути барелі, кубометри, тонни, ми, водночас зі зменшенням кількості кисню в атмосфері, насиченням її отруйними, шкідливими для живого та неживого світу речовинами, зменшуємо масу Землі. А вже, перетворивши тверді, рідкі, газові компоненти, замкнуті в тілі Землі і тим самим включені до її маси, в газові складові атмосфери, ми робимо нашу планету легшою. Бо ж атмосфера Землі постійно “випаровується” в космічний простір. Випаровуванням H₂O з планетарних водних басейнів (океанів, морів, рік, штучних водойм) можна знехтувати. І то не лише тому, що згідно з теорією колообігу води в

природі випарувана вода повертається на Землю у вигляді дощу чи снігу, хоча де гарантії від молекул-індивідуалісток, які конденсуватися не хочуть? Знехтувати тому, що випаровування триває постійно від моменту створення планети, а рукотворні водні площі — мізерні, порівняно з природними. Ситуацію погіршують видобути мінеральні ресурси, виробити більшості з яких коротко, окислюються і теж — частково у вигляді газів — потрапляють до атмосфери, “випаровуючись” відтіля у Космос.

Щоправда, Космос “дає здачі”, закидаючи на Землю енну кількість метеоритів, але чи врівноважують вони щодень зростаючі людські апетити на підземні планетарні ресурси (тіло Землі!) — хто робив обрахунки, підбирав баланс “збитків”-“прибутків”? Такі обчислення — не просто собі вправи математичні для нудьгуючих науковців. Де гарантія, що, змінивши масу, Земля не змінить своєї орбіти навколо Сонця? Людству замислитися над тим ніколи,

розбалакуючи про “гуманізацію” своєї спільноти, воно, як і раніше, найбільше зусиль спрямовує на продукування розваг, розкошів і засобів війни, самознищення. Порочне коло?

Гадаємо, ні. Апетити “сильних”, багатих (а чи мудрих?) світу цього можна розумно підкорегувати. Видобуток органічних енергоносіїв суттєво обмежити, з часом, може, й припинити зовсім. Як те зробити, не знизивши різко досягнутий рівень комфортності існування людства? Рішення, на думку автора, є.

Сонце, давній бог Ра (віру в якого пройшли колись усі народи, єгиптяни не були першими), посилав достатньо теплової енергії, аби обіграти протягом року всі придатні для життя людини природні зони Землі. Розподіляється лише та енергія нерівномірно. Літом її зайвина, зимою — брак. У тропічній, субтропічній зонах зайвина сонячного тепла практично постійна. На часі людству навчитися “консервувати” надлишкову частину літнього, тропічного тепла з метою вико-

ристання його взимку в зонах з холодним кліматом. Саме консервувати, як навчилися ми те робити з дарами літа, тропіків, аби споживати їх (дари) у зимовий період. Власне, газ, нафта, вугілля і є такими природними “консервами”, припасеними Сонцем для нас, “енергоїдів”, на стадії споживацької недосконалої, яку ми неабудуємо іменуємо ерою “високих технологій”.

Але сонячні батареї існують, — скажете. Існують: дорожчі, малоефективні, з великими обмеженими зонами вжитку. Та наразі маємо на увазі принципово нове, практичне, екологічно безпечне, що ґрунтується не на процесах окислення, згорання розв'язання проблеми, що забезпечить технологічний прорив в енергетичній галузі, а відтак і поступове скорочення видобутку нафти, газу, вугілля. Не боротися з дарами Ра, а по-господарськи їх використовувати в потрібний час, у потрібному місці.

Чи під силу таке завдання сучасній науці? Безперечно! При необхідній концентрації

коштів, інтелекту на розв'язання цієї проблеми знадобиться якихось 10–15 років.

Де взяти ті кошти, інтелект? Із військових сфер! Бо теревенячи про мир, залякуючи обивателя тероризмом, світове співтовариство невпинно нарощує військові витрати, паралельно нарощуючи витрати енергоносіїв. Планетарний лідер США, маючи 5 % від усього населення Землі, енергоресурсів з'їдає 40 %. Чи не забагато, шановні янки? Ось і виділіть зі свого колосального воєнного бюджету (понад 400 млрд. доларів щорік) аж 1–1,5 %. Та й інші лідери в озброєннях — для початку 10–15 млрд. доларів наскребеться. Трохи згодом, коли результати розробників стануть зримішими, від охочих вкладати кошти відбою не буде.

Станції та пристрої консервації енергії (СКЕ, ПКЕ), гідро-, вітроелектростанції (себто відновлювальні джерела) зможуть забезпечити енергетичну перспективу людству на дарованій Богом

фи, фантасти, наступні покоління землян втілювали в життя.

— А ти конструкції тих СКЕ, ПКЕ запропонуй, — закинете. — Не можу, не вмію, панове. Проте, напрацьованим у науці досвідом доведено: сформульована проблема — на 20 % проблема розв'язана.

(ГЕС мають бути оптимальної потужності, щоб не порушувати екологічний баланс території, на яких вони зводяться. “Гесівська” тема продискутована теоретично і відшліфована досвідом, на жаль, здебільшого негативним. Але то вже відхиляємося за межі публікації).

P.S. Інтенсивно впроваджені сьогодні у світі технології отримання енергії на базі цирконієвих паливно-камерних установок, що суттєво зменшують шкідливі викиди у довкілля та витрати органічних енергоносіїв, — гігантський крок людства в енергетичній галузі, але не ліквідує в принципі загрозу енергетичного колапсу нашої цивілізації, а лише віддаляють його в часі.

Сергій КОВАЛЬ

СВІТОМ ПРАВЛЯТЬ

ЩО Є “РУШИНОЮ СИЛОЮ СУСПІЛЬСТВА”

Філософські аспекти волевого ставлення до нового розкрив Ф. М. Достоєвський у романі “Злочин і покарання”. Герой роману Родіон Раскольніков стверджує, що люди за своєю природою консервативні, свято шанують закони, які перейшли їм від батьків їхніх, а ті, хто наважується сказати що-небудь нове, є злочинцями, які заслуговують суворого покарання. Переважна більшість народу не схильна визнавати права геніїв висувати нові ідеї, робити винаходи, міняти закони і тим порушувати їхній спокій. Тому зовсім справедливо маса виконує своє консервативне призначення і страчує, вішає, спалює їх, щоб у наступних поколіннях ставити страчених на п’єдестал і поклонятися їм.

Ідеї видатного філософа свого часу — Сократа були визнані небезпечними для суспільства, і його засудили до страти. Джордано Бруно був спалений на вогнищі за поширення геліоцентричної теорії Коперніка. За нові переконання відтяти голову Томасу Мору — видатному англійському філософу, основоположнику утопічного соціалізму. Першодрукар Іван Федоров змушений був утекти з Москви до Києва, оскільки віруючі вимагали розправи над ним за використання друкарського верстата, який вважався дітищем нечистої сили. Навіть у наш “освітчений вік” проти авторів нових наукових ідей і напрямків застосовуються репресії. Так, в СРСР школу генетиків було розгромлено і заборонено, а творців цілого наукового напрямку засуджено до тривалих термінів ув’язнення. Отож для творців нового завжди приготована гірка доля і, як висловився французький філософ Ш. Фур’є, кожний новатор повинен заздалегідь знати, що його переслідуватимуть відповідно до величчї зробленого відкриття.

Книга Г. Тісанд’є “Мученики науки” особливо вдало ілюструє негативне ставлення мас до творців нового. Англійський філософ Бертран Рассел з приводу втілення нових ідей писав: “Люди бояться нових ідей більше всього на світі, більше розорення, навіть більше смерті, бо ідеї руйнівні і страшні. Вони нещадні до привілеїв, встановлених правил і зручних звичок. Нові ідеї анархічні і не підпорядковуються законам, вони байдужі до авторитетів і не піклуються про мудрість, вироблену віками”. Нові ідеї перемагають не методом переконань чи переучування опонентів. Як відзначав лауреат Нобелівської премії фізик М. Планк, зміна ідей відбувається сама по собі.

Носії старих ідей з часом вмирають, а нове покоління приймає нові ідеї як само собою зрозумілу істину — для торжества нових ідей потрібен тільки час.

Трохи раніше до таких висновків дійшов австрійський геолог М. Неймайр (“Історія Землі”, російський переклад 1898 р.). Вивчаючи еволюцію органічного світу, він показав, що прогрес у природі здійснюється внаслідок вимирання старих, малопристосованих організмів і народження нових, досконаліших форм. Вимерли динозаври, мастодонти, печерні люди. Їм на зміну прийшли ссавці, птахи, цивілізована людина. І Неймайр робить висновок, що розвиток внаслідок чергування

Можна було розраховувати тільки на нове покоління, виховане в нових умовах, для яких нові ідеї були би прийнятними. Тож комуністичні лідери не стали чекати, як пророк Мойсей, 40 років, що би вимерло старе покоління природною смертю. Комуністи прискорили цей процес, фізично знищивши носіїв старих ідей. Для цього були спеціально сфабриковані судові процеси — “Спілка визволення України”, “Шахтинська справа”, Промпартія, троцькістсько-бухаринського блоку, зіннов’євської фракції, розстріляні й депортовані до Сибіру, Далекого Сходу і на Крайню Північ мільйони висококваліфікованих фахівців, учених та адміністраторів.

шансів утриматися при владі.

Тепер у всіх гріхах звинувачують Сталіна, його зробили “козлом відпущення”. Я знову і знову повторюю, що світом правлять ідеї, а не люди. Винна комуністична система, а не окремі її виконавці. Винні також і Хрущов, і Каганович, і Ворошилов, і Калінін, і Молотов, і Косіор, і Постишев, і вся комуністична верхівка. Їхні наступники проводили ту ж політику, і Брежнєв разом зі Щербицьким відправили в заслання і Сахарова, і Чорновола, і Щаранського, і Стуса...

Масові репресії, інтенсивна ідеологічна обробка населення дали ефект — комуністична ідеологія нев-

цивілізації, в основу якої лягла Заповідь Господня, що вчить: “Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі твої дні були на землі”. Та якщо в “Біблії” неодноразово повторювалися заповіді Господні “не вбий”, “не вкради”, то в “Короткому курсі ВКП(б)” схвалювалися масові вбивства так званих буржуазних націоналістів, контрреволюціонерів, троцькістсько-бухаринських відступників, зіннов’євських відщепенців тощо. В усіх школах, піонерських таборах, будинках піонерів висів портрет Павлика Морозова, який написав донос на своїх батьків, і їх стратив НКВС. Виховані на прикладі Павлика Морозова радянські чиновники стали хамами. Ра-

Землі перестане розвиватися вільно і порине в імлу. А навесні й після неї пройдуть грандіозні зміни, падіння королівства і великі землетруси: і все це пов’язане з виникненням нового Вавилону, мерзотною проституцією, огидним духовним спустошенням, що триватиме 73 роки і 17 місяців” (тобто з 1917 до 1991 року).

ДЕРЖАВА ЛИШЕ ІНСТРУМЕНТ

1991 року Україна здобула незалежність, але переміг на президентських виборах комуніст Л. М. Кравчук, який узаконив комуністів на всіх державних посадах. І якщо в Польщі, Чехії, Румунії, Угорщині та в Прибалтійських державах комуністів відсторонили од роботи в державних установах і судили за їхні злочини, то в Україні старі партійні кадри залишилися на своїх постах. Утвердившись на них, комуністи, звичні працювати в умовах бюрократично-адміністративної системи, не змогли ефективно керувати народним господарством.

Хабарництво, крадіжки у великих масштабах високими посадовими особами, у тому числі депутатами Верховної Ради України, вбивство відомих людей, ігнорування законів України, у тому числі й про державну мову, стали нормою в Україні. Доречно нагадати, що, коли представник ізраїльського роду Корей разом зі своїми однодумцями і 250 мужами ізраїльськими збунтувався проти пророка Мойсея і вимагав повернення ізраїльтян у єгипетську неволю, завжди милосердний і терплячий Господь Бог жорстко покарав бунтарів. Земля розступилася під ними і поглинула їх усіх разом із сім’ями. А коли зчинився новий бунт проти Мойсея, Бог послав пошесть на бунтарів — “і було померлим поразкою чотирнадцять тисяч і сімсот”. І тільки після цього бунти серед ізраїльтян припинилися і вони більше не хотіли в миле їм рабство.

...Для мене, як для наукового співробітника Національної академії наук України, зовсім незрозуміла політика наших державних мужів, колишніх комуністів, які узаконили оплату роботи доктора наук, професора академії наук удвічі нижчою, ніж зарплата кондуктора трамвая чи автобуса. Збагнемо: нагодувати народ м’ясом, рибою, бананами і динями — це ж не основна роль держави. Треба створити умови, щоб народ сам розводив свиней на м’ясо, ловив рибу і вирощував огірки й дині. Тільки тоді людська гідність набере належного значення в суспільстві

●

Упродовж 15 років я працював в Інституті геологічних наук АН України з академіком В. Б. Порф’євим (1899–1982), розробляючи нові напрямки в геології, які зустрічали різкий опір офіційної радянської науки. Їх не тільки не допускали до друку — доходило до того, що уже опубліковані роботи вивирали з журналів і знищували. І навіть якщо кому-

небудь ї вдавалося захистити дисертацію, то ВАК СРСР у Москві не затверджував захист. Наші наукові опоненти час від часу звертались у відділ ідеології ЦК КПРС із вимогою заборонити нові ідеї в геології як такі, що підривають основи марксистсько-ленінської ідеології. Тож ми існували в Академії наук завдяки особистому захисту прези-

дента АН України академіка Б. Є. Патона. А для того, щоб якимось активніше відстоювати свій науковий напрямок, почали вивчати основи наукознавства з метою з’ясування умов виникнення, розвитку та закономірностей зміни ідей, щоб цей досвід використувувати в подальшій роботі.

життя й смерті має універсальний характер і поширюється як на матеріальний, так і на духовний світ. Старі ідеї зникають разом зі смертю їх носіїв. Тому-то пророк Мойсей і виводив ізраїльтян з єгипетської неволі сорок років, навмисне блукаючи пустелею, щоб дати вимерти поколінню з рабською психологією.

ІДЕЯ І ЧИН

Створюючи новий суспільний лад на теренах Російської імперії, комуністичні лідери знали, що народ не сприйматиме їхніх ідей.

Щоби знищити селянську цивілізацію, комуністи організували штучний голодомор, найбільш жорстокий за всю історію людства. Голодомор лише в Україні забрав 9 мільйонів життів. Усього при переході “від капіталізму до соціалізму” на теренах Російської імперії було знищено майже 32 мільйони осіб. Те, що Ленін і Сталін поголовно викорчували старе покоління, починаючи від царя і закінчуючи Іваном Денисовичем, було своєрідною історичною необхідністю розвитку комунізму в Російській імперії, в іншому разі комуністи не мали б жодних

довзі запанувала на теренах СРСР. І в 1987 р. Український Радянський Енциклопедичний словник (т. 3, с. 67) відрепортував, що в СРСР уже створена якісно нова спільнота людей — так званий “советський народ”, згуртований марксистсько-ленінською ідеологією.

Заради справедливості слід відзначити, що і пророк Мойсей, водячи 40 років ізраїльтян пустелею, постійно і наполегливо викладав їм Божі закони, і в цьому Мойсею допомагав сам Господь Бог. Так, на горі Синай Бог передав пророку 10 заповідей, які в подальшому стали підвалиною моралі західної

цивілізації, в основу якої лягла Заповідь Господня, що вчить: “Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі твої дні були на землі”. Та якщо в “Біблії” неодноразово повторювалися заповіді Господні “не вбий”, “не вкради”, то в “Короткому курсі ВКП(б)” схвалювалися масові вбивства так званих буржуазних націоналістів, контрреволюціонерів, троцькістсько-бухаринських відступників, зіннов’євських відщепенців тощо. В усіх школах, піонерських таборах, будинках піонерів висів портрет Павлика Морозова, який написав донос на своїх батьків, і їх стратив НКВС. Виховані на прикладі Павлика Морозова радянські чиновники стали хамами. Ра-

Землі перестане розвиватися вільно і порине в імлу. А навесні й після неї пройдуть грандіозні зміни, падіння королівства і великі землетруси: і все це пов’язане з виникненням нового Вавилону, мерзотною проституцією, огидним духовним спустошенням, що триватиме 73 роки і 17 місяців” (тобто з 1917 до 1991 року).

Продовження. Початок у числі 32 за 2002 рік

ФОРМУВАННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Розв'язання питань про формування трипільської і давньоюної культур начебто є своєрідним містком між дописемним неолітичним періодом і ранньоісторичним періодом енеолітичної епохи, від якої до наших днів дійшли найдавніші писемні джерела. Досліджуючи питання про складання культури трипільського ареалу, ми приходимо до висновку, що вона виникає в зоні багатовікового контакту, ще на зорі неолітичної епохи, у племен євразійського мисливсько-скотарського масиву з племенами

тичного віку, одержаного під час дослідження поселень на Південному Бугу.

Від власне неолітичного цей комплекс відрізняється лише такими рисами: тут відсутні геометричні мікроліти трапецієподібної форми, а вкладиші для серпів різко вирізняються від більш архаїчних вкладишів неолітичних комплексів. Набір крем'яних знарядь неолітичних пам'яток Середній Стог II, поселення на острові Малий Дубовий або Маріупольський могильник, включаючи різні знаряддя з крупних пластин і наконечники дротиків, виконані в техніці двобічної ретуші, безумовно близький до інвентаря пізніших ранньотрипільських пам'яток (Поливанів Яр, Лука-Врублевецька, Солончени Т і навіть Сабатинівка I та Кукутені А).

Інвентар кам'яних знарядь можна звести до однієї характерної трипільської форми — невеликої широкої сокири-тесла асиметрично прямокутного профілю, виготовленої зі сланцю. Підкреслюємо, що неолітичний вигляд крем'яного інвентаря несе ознаки впливів архаїчної мікролітичності, типової лише для самого початку трипілья. Дещо згодом, вже на етапі пам'яток типу Гренівки — Луки-Врублевецької, цей архаїзм майже повністю зникає.

З недавніх пір, поки лиш для західного трипілья, виявлено комплекс знарядь, виготовлених з кістки і рогу. Цікаві архаїчні мотики з рогів оленя з повздовжньою постановкою робочої частини, кістяних лощик для обробки поверхні посуду, добре відомих ножів з емалі ікол кабанів, кістяних наконечників стріл. Численні, хоча й не характерні, кістяні шила з вістрям правильного округлого перетину виготовлені з "грифельних" кісток копитних.

Перш, ніж вдатися до опису найдавнішого трипільського посуду, необхідно вказати на його неоднорідність, залежну від хронологічного положення конкретних груп керамічних виробів. Прикладом, під час вивчення глиняного посуду ізвалькованих жител та землянок другого сабатинівського поселення було встановлено, що в складі керамічних виробів, знайдених в землянках і на поселеннях Гайворон та Чернатка, виділяються всього дві групи посуду: з простої сірої глини, обпаленого на вогні та чорно лощеного, обпаленого в печі з уповільненою тягою. Ці ж технологічні групи можна відзначити і для глиняного посуду кінця неолітичної доби.

Іншим виявляється технологічний склад керамічних виробів, пов'язаних з пізнішим типом жител — з "майданчиками" поселення Сабатинівка II і його культурних аналогів. У числі керамічних виробів, знайдених на "майданчиках" в Олександрівці, Луці-Врублевецькій, Гренівці та інших, окрім двох названих вище груп посуду, зустрічається третя — посуд світло-коричневого, майже червоного, кольору. Поява цього типу посуду, випал якого вимагав печей зі штучною тягою, безумовно, є рисою подальшого розвитку ранньотрипільського керамічного виробництва. Побічним доказом появи керамічних печей як самі "майданчики" по характеру випалювання наближаються до цегли, так і виявлені купольні духові печі в усіх валькованих житлах.

Прямим доказом їхнього спорудження в ранньотрипільський період буде піч з люфтами, виявлена на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевецька, та деякі інші аналоги.

Найдавніший трипільський посуд розподіляється на дві основні групи, що різняться своїм призначенням: горщики грубого вироблення, призначені для зберігання продуктів і готування їжі й щоденного вжитку — з відмученої глини, з лощеними стінками. Для обох груп посуду властивий пластичний орнамент у вигляді різноманітних шишечок, а також невеликі ручки, розміщені в один-два яруси у звичному шаховому порядку. Важливо відзначити, що архаїчніші кухонні горщики зберігають деякі впливи керешського орнаменту: звичні нігтеві заглиблення, справжній защіпний колосковий орнамент, а зрідка навіть намазані округлі барботини та ін. У розвиненіший період раннього трипілья виникає особлива група посуду — тара. Вона з'явилася завдяки інтенсивному розвитку землеробства (переважав орний обробіток полів), що потребувало спеціальної тари для зберігання зерна, а також і запасів води для поселень, які розміщалися на високих терасах і плато.

Орнаментальні композиції на посудинах вирізняються особливою складністю, в них присутнє повне чи часткове відтворення образу фантастичного дракона. Дуже цікава чистота трипільська група посудин, що займають проміжне положення між вазами на ніжках і посудинами з воронкоподібним низом — своєрідні вази з воронкоподібним низом. Однак, окрім такої форми необхідно підкреслити принципову відмінність ранньотрипільських ваз на ніжках від боянських (Джурешти, Видра, Верешті, Петру-Рареш), де сама форма й характер піддонів цілком різні — і ті, й інші цілісними, а піддони коротші. Ми вже відзначали, що поселення на сході дають посуд з гребінцевим орнаментом, а на заході поселення того ж часу "дають кераміку бояноподібну і власне боянську". Відзначаючи, що в цьому формулюванні дещо переоцінено значення боянського елементу, підкреслимо своєрідність деяких типів посуду, поширеного в південно-західній частині розселення ранньотрипільських племен. Значення боянських впливів, з точки зору визначення етнографічних відмін у середовищі ранньотрипільських племен, цілком очевидне. Однак, зводити риси західних пам'яток до одних лише боянських впливів було б неправильно. Це слід розуміти в ширшому територіальному контексті, що враховує не лише боянські зв'язки, але й також зв'язки, які відводять нас на Дунай — в область Хаманджії (Румунія). Особливо типові невеличкі неорнаментовані напівсидячі жіночі статуетки з підкресленою нижньою частиною і довгою шиєю, що закінчується голівкою, подібною черепахаї або пташиній, а також приліплені до цих статуеток рогаті кріселця.

Тут слід доповнити — багато в природі сусідів Бояна і в природі його самого може

бути зрозуміле через визнання генетичних зв'язків з буго-дністровською неолітичною культурою. Мова йде про широко відомі за боянськими пам'ятками прийоми творення орнаментальних зон, складених із вирізаних у глині трикутників і квадратиків, які розміщені в лінії або в шаховому порядку. Або ж скомпонованих у складніші геометричні фігури.

Для з'ясування генезису техніки вирішуваного орнаменту важливо підкреслити, що його шахово-хрестоподібний варіант також притаманний посудіві енеолітичного шару анатолійського поселення Алішар, добоянський і дотрипільський вік якого не викликає сумніву. Слід згадати про архаїзми, що ведуть до керешської культури. Їхню наявність необхідно відзначити як для західної пам'ятки (пам'ятки типу Флорешті), так і для східної частини ранньотрипільського ареалу (Гайворон).

Вони проявляються як у вигляді шишечок, вушок та ін., так і в специфічній манері прикрашати лощенням частини вінчика і придонної частини посуду. Проміжки між такими зонами заповнювалися рядками нігтевих заглиблень, парних пальцевих защіпів намащеними лініями, барботинами і т.ін.

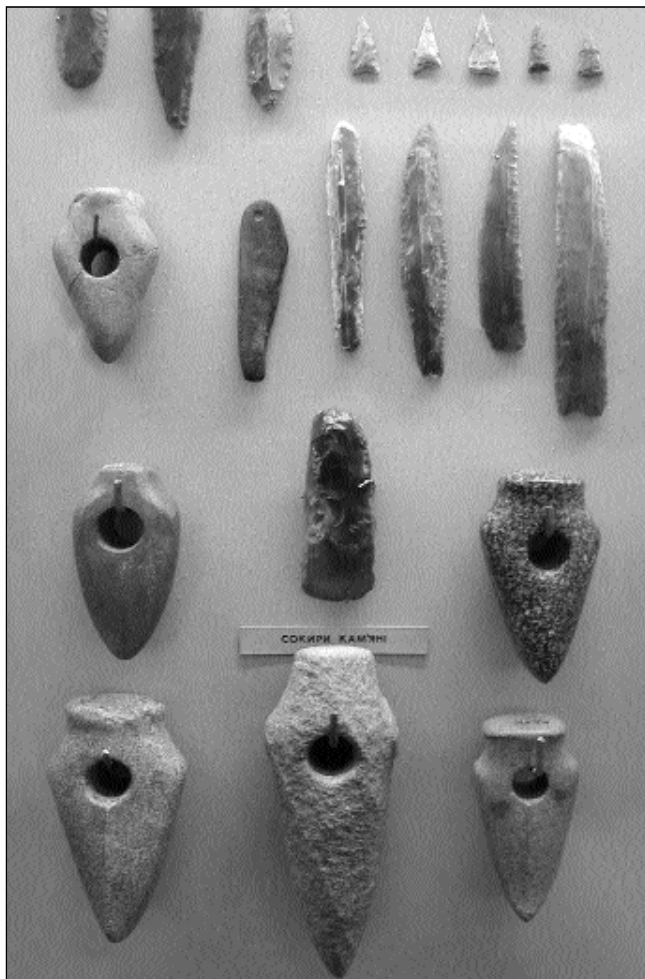
Таким чином з'ясовується, що раннє трипілья мало досить поширені зв'язки у південно-західному напрямку (Боян), у західному (впливи керешської культури), в північно-західному (дунайська культура лінійно-стрічкової кераміки) та ін. **Проте основні ознаки власне ранньотрипільських пам'яток, тобто пам'яток (поширених) розташованих на сході від Дністра, йдуть у глибину часів — до пам'яток місцевої дотрипільської культури.**

Досить показово, що антропоморфна пластика, в цілому не характерна для боянської культури, складає обов'язкову рису всіх без винятку найдавніших трипільських пам'яток, розміщених від середньої течії Південного Бугу до верхів'я Бистриці.

При цьому належить підкреслити, що названі тут культові статуетки — головним чином жіночі, а також зображення воластої птахи (качки) та ін., виявляють як риси близької схожості, так і помітні відмінності від пластики сусідніх культур, наприклад, Хаманджії (Румунія). Особливо типові невеличкі неорнаментовані напівсидячі жіночі статуетки з підкресленою нижньою частиною і довгою шиєю, що закінчується голівкою, подібною черепахаї або пташиній, а також приліплені до цих статуеток рогаті кріселця.

Досить виразні жіночі статуетки схожого типу зустрічаються як у східній, так і в західній половині ранньотрипільської території. Вони відрізняються від описаних вище притиснутими до грудей і живота руками, що тримають видовжений предмет, який, скоріше всього, є пластичним відтворенням синкретичного **священного символу небесно-водно-сонячного змія-дракона-дитяти**, пов'язаного з культом зачаття й плодороддя. Крім антропоморфних зображень у ранню пору розвитку трипілья, поширена і культова зооморфна пластика. Зустрічаються зображення бика, козла, кабана, однак у стилістичному відношенні виконані не так ретельно, як антропоморфні статуетки, і, відповідно, для характеристики культури дають надто мало. Із числа зооморфних символів найцікавіше пластичне втілення мають образи воластої птахи (качки), що відтворює особливий космогонічний сюжет, розповсюджений по всій ранньотрипільській території.

Валентин ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

Красний Хутір. Софіївка. III тис. до н.е.
Ю. Захарук, В. Даниленко

балканодунайського мисливсько-землеробського масиву.

Найдавніші трипільські пам'ятки, зокрема й ті, що в межах західної частини ранньотрипільського ареалу, прикладом, на Дністрі, які культурно дотичні з Бояном, на даний час відомі від верхів'я Бистриці і Середнього Серету до Синохи, на сході — до середньої течії Південного Бугу. В числі таких пам'яток можна називати Красноставку, Вишнопіль, Данилову Балку, Сабатинівку II, Олександрівку та інші, у межах Середнього Придністров'я — Флорешти, Брага і цілий ряд відкритих і неопублікованих.

Цілоком природно, що, йдучи шляхом виявлення генетичних зв'язків Трипілья з місцевим неолітом, перш за все необхідно спитися на найдавніших пам'ятках східного, тобто буго-дністровського ареалу.

В окреслених вище межах східного ареалу найдавніші місця побутування становлять поселення з невеликими житлами типу напівземлянок, побудованих без значного використання глини. Однак, у цілім ряді пам'яток, хоч вони й зберігають архаїчний характер багатьох елементів культури, виявлено доволі складні глиняні житла. До їхнього числа можна віднести другий будівельний горизонт Сабатинівка II, Олександрівка і Данилова Балка, цебто ряд пам'яток Південно-Бузького басейну.

Незважаючи на те, що на цих поселеннях уже трапляються вироби з міді, необхідно зазначити, що притаманна їм матеріальна культура ще переживає ознаки кінця епохи неоліту. З найбільшою, певно, переконливістю про неолітичні впливи в характері місцевої культури засвідчує така важлива категорія виробничих знарядь, як вироби з каменю і крем'я. Цілоком неважко зрозуміти висновок, що вивчений комплекс знарядь із крем'я першої фази розвитку трипільської культури майже повністю повторює інвентар власне неолі-

Поселення Сокильці-Поліжок. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ОСНОВНІ ЛІНІЇ І ТЕЧІЇ У РОЗВИТКОВІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вище ми розглядали початкову фазу трипільської культури у тому вигляді, в якому вона виступає на сході — в межах середньої частини Південно-Бузького басейну і на заході — переважно на території Молдавії. Своєрідність культури, властивої для східного і західного районів ранньотрипільського краю, зберігається і в наступні часи.

У тій частині розвинуеного трипілля, яка відповідає станові Кукутені А (Ізвоар II, Румунія), відома характерним широким вжитком глиняного посуду з поліхромним розписом, існує помітна різниця між культурами східної, точніше прибузької трипільської й західної, що охоплює Дністровський басейн, румунську Молдавію і східну Трансильванію (Аріудж). Тут важливо відзначити, що в східній частині трипільської території, замість рідкісного тут посуду з поліхромним розписом, розповсюджується розвинений

Поселення Стіна-IV.
Перша половина IV тис. до н.е. М. Макаревич

глиняний посуд архаїчних форм, оздоблений глибоким лінійним орнаментом. Є відмінності і в формах посуду. Прикладом, у складі інвентаря західних пам'яток розвинутої пори трипілля майже нема так званих біноклеподібних посудин, зате широковідомі низькі й високі трубоподібні підставки під посуд, глиняні ложки, переносні печі і другі форми. Різниця є і в орнаменті. В західній частині трипільської області поряд із звичним волютовим орнаментом і супроводжуваними його сюжетами основне місце посідає особливий кутастий стиль розпису, в якому використано різні варіанти меандрового рисунку боянського типу. В той же час на сході, перш за все на Південному Бузі, архаїчний заглиблений орнамент продовжував зберігати своє значення і тоді коли на заході поліхромний розпис широко розповсюдився, а спірально-волютові композиції орнаменту домінують серед прикрас.

Можна стверджувати, що саме західна частина трипільського етнічного масиву в розвинену пору культури передавала східним племенам Трипілля досягнення балканських і трансильванських племен у **ділянці металургії міді, орного землеробства, житлового будівництва і керамічного виробництва.**

У період складання й розповсюдження старшого кукутенського культурного комплексу перегрупування відбуваються в трьох напрямках — східнотрансильванському, що зумовило формування культури аріуджського типу (культури); верхньодністровського, що призвело до появи пам'яток типу Городниці, і, нарешті, в напрямку Південного Бугу, що сприяло розселенню звідси частини трипільського населення на Середній Дніпро, в чуже середовище пізніх впливів дніпро-донецької культури й виникнення там власне трипільського варіанту.

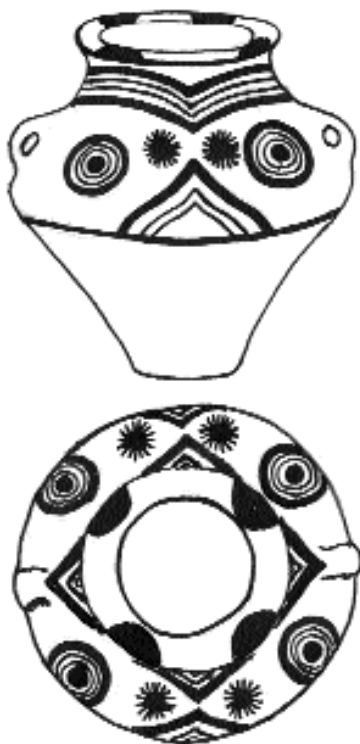
Етнокультурні перегрупування, що відбувалися у межах буго-дністровської частини трипільського ареалу, носили характер внутрішнього процесу, який не змінював етнічний склад місцевого населення, в той же час як на Верхньому Дністрі і Середньому Дніпрі сталися дифузія, витіснення й асиміляція місцевих племен.

Класична пора етнографічної своєрідності боянської культури на той час вже пройшла — процес її трансформації в гумельницьку, певно, не без деякого впливу

раннього трипілля, зайшов досить далеко. Необхідно наголосити про **паралельність і синхронність процесу розвитку трипілля і Бояна-Гумельницькі.** Як показали дані радіокарбонного аналізу Кукутені А (Хебетешті) і бояно-гумельницький етап (Вереш) належить до одного і того ж хронологічного періоду — середини IV тис. до н.е.

Щось подібне, але в менш територіальних масштабах, а також в результаті процесів, що проявлялися в західній частині трипільської області, мало місце і пізніше — у час виникнення культурного комплексу Кукутені В-Петрени. Немає сумніву, що на цей раз безпосередньо Подністров'я було тим центром, що підштовпував прогрес, розвиток якого наклав глибокий відбиток на культуру населення всієї трипільської території. На час поширення найдавнішого розписного посуду початок роздвоєння шляхів розвитку трипільської культури був очевидним фактом. Однак, з найбільшою яскравістю вона проявляється пізніше, коли на середньому Дніпрі з'являється пам'ятки типу Верем'я, що продовжили архаїчну лінію розвитку, а на Подністров'ї і західніше — пам'ятки типу Жури-Городниці, які еволюційно продовжили лінію розвитку культури Петрешті-Аріудж-Кукутені А. Слід відзначити, що в межах всієї східної половини трипільського ареалу — на Середнім Подніпров'ї, на Побужжі і тільки частково на Середньому Подністров'ї —

розвиток ускладнювався ще й тим, що в етноісторичний процес влився могутній східний компонент — ранні ланки давньоюмної культури. Звідси витікає, що кристалізація трипільської культури і її подальший розвиток, що сприяв виникненню ряду локальних етнокультурних течій, був складним процесом, у якому брали участь ряд прийшлих, досить відмінних один від другого етнокультурних складових, проте **автохтонний елемент незмінно домінував.**

Поселення Стіна-IV. Перша
половина IV тис. до н.е. М. Макаревич

У книзі "Неоліт України" доведено, що процес розвитку буго-дністровської культури був у достатній мірі складним і динамічним, а її трансформація в трипільську культуру неминує мати характер стрибка, що обумовлений був як значними історичними, економічними і культурними зрушеннями, так і участю в цьому процесі нових етнокультурних компонентів.

Поселення Гренівка. V тис. до н.е.
М. Макаревич

СУБСТРАТ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У цілком достатній мірі стало очевидним, що період формування трипільської культури був одночасно періодом формування цілого ряду нових етнокультурних утворень меншого територіального масштабу, аніж культура лінійно-стрічкової кераміки чи керешська. На заміну їм на історичній арені з'являються трипільська, боянська, хаманджійська, вінчанська, тиська, тобто південноєвропейські культури. Вони виникли в результаті особливого виду диференціації того південноєвропейського давньоземлеробського масиву, який на заході в балкано-дунайському ареалі був представлений старчевсько-керешською культурою, на сході — буго-дністровською, а на півночі — железовською, бюккською й, природно, пізніми впливами культури лінійно-стрічкової кераміки.

Ми маємо всі підстави вважати трипільську культуру початкового етапу спадкоємницею тієї території, що свого часу була охоплена **дотрипільською буго-дністровською культурою.** Ідеться, перш за все, про буго-дністровську частину Північно-Західного Причорномор'я, але й, можливо, про румунську Молдавію, де пам'ятки буго-дністровської культури почали тепер з'являтися. Раннє трипілля від неолітичної епохи перейняло невеликі, подовженої форми напівземлянки з глиняними печами на кам'яних цоклях, що супроводжують кухонні ями.

Система орнаменту ранньотрипільського посуду і у відношенні його технічних даних, і в характері самих орнаментальних схем у цілому може розглядатися як результат подальшого розвитку системи орнаментування посуду, виробленої впродовж багатьох віків розвою буго-дністровської культури. Належить підкреслити стосовно технічних особливостей орнаменту. Починаючи від найдавніших витоків, його можна визначити як орнамент лінійно-прогладжений і лінійно-стрічковий, що утворює складні позитивно-негативні композиції, в яких один з симетрично розташованих елементів заповнюється наколами, сіткою, короткими лініями, а в пізніші часи — штампом.

Архаїчні форми саме такого орнаменту і виражають істинну специфіку системи оздоблення посуду буго-дністровської культури, а у більш розвинених формах — найдавніший посуд трипілля.

Розглядаючи релігійно-ідеологічні уявлення епохи неоліту і енеоліту, можна встановити, що вони мають багато спільного. В обох випадках центральне місце посідає образ водно-сонячного дракона, змія, уособлюючого небесне чоловіче начало. За ним ідуть образи Великої Матері, певного роду Деметри, яка символізує землю й жіноче начало, а також другий жіночий персонаж,

пов'язаний з колом скотарських і мисливських ідеологічних уявлень, — прототип Артеміді. Можна вважати доведеним, що така спадковість трипілля від буго-дністровської культури простежується не лише в техніці нанесення і в специфічних композиціях орнаменту, а також і в морфологічній близькості культової антропоморфної пластики. Особливо треба наголосити про **можливу генетичну залежність боянської культури від буго-дністровської.** Є підстави вважати, що на територіях Румунії та Болгарії названа культура не має глибоких генетичних коренів. Нарешті, важливо відзначити вірогідність наміченого генетичного зв'язку боянської культури з буго-дністровською, яка до певної міри могла обумовлюватися розселенням на Дунаї частини племен буго-дністровської культури.

Нове в історико-культурному обличчі раннього трипілля було обумовлене економічним розвитком населення того часу і в першу чергу розвитком системи землеробства. Основу економічного розвитку ранньої трипільської культури складають історико-культурні явища раннього мідного віку, які включають металургію міді, орне (ральне) землеробство, стрибок у розвитку скотарського господарства та ін.

Явища, що мали вирішальний вплив на формування історичної специфіки періоду від буго-дністровської культури до культури мідного віку — трипілля, є такі: перехід від мотичного землеробства до орного; інтенсивний розвиток скотарства, і, зокрема, великої рогатої худоби; виникнення металургії міді; зародження патріархальних відносин; виникнення регулярного міжплеменного об-

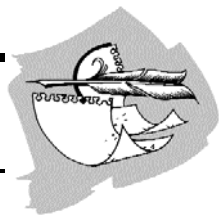
Поселення Гренівка. V тис. до н.е.
М. Макаревич

міну; зміна форм кухонного посуду, що має багато спільного з давнім посудом керешського типу; широке розповсюдження канелюрованого посуду, що має аналоги впливів того ж кола, до якого певною мірою прилягають боянська, хаманджійська і, нарешті, трипільська культури.

Буго-дністровська культура виникла на пограниччі двох світів — східного, мисливсько-скотарського, що лежить між Прикаспієм і Дніпром, і західного — землеробського, який охоплює Східне Середземномор'я і прилегло до нього балкано-дунайську частину південно-європейського ареалу.

Завершення процесу формування трипільської культури в загальноісторичному плані ознаменувалося стрімким і повсюдним переходом від неоліту до мідного віку, від мотичного землеробства до орного, від перших дослідів у розведенні домашніх тварин до придомного скотарства, а в плані етнокультурного розвитку до схрещення архаїчних форм буго-дністровської культури з прогресивнішими формами балкано-дунайської матеріальної культури, що зберігає впливи старчевсько-керешсько-карановського культурного типу.

● **Володимир ДАНИЛЕНКО**
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

СПРАВА ГІДНОСТІ

“Кожну людину найкраще характеризує її усвідомлення власної цінності”, — це лише одна з багатьох тез у передачі на тему гідності, розглянутих у прямому ефірі по першій програмі польського радіо.

У передачі, крім ведучого, брали участь професор університету, водій автобуса, сенатор, а також численні слухачі, які телефонували до студії. Протягом години нарахував понад два десятки цікавих висловлювань слухачів на тлі ще цікавіших виступів учасників. Було розглянуто типи гідності: національна, особиста, професійна, меркантильна (!), військова тощо.

“Хто має стояти на сторожі і боронити пам’ять Нації про особисту і національну гідність?” — ставив питання ведучий, і аудиторія вибухала роєм різноманітних відповідей. Більшість сходилася на тому, що особиста гідність кожного громадянина має бути невід’ємним елементом гідності національної, оскільки гонор окремої особи лише тоді несе в собі шляхетність, якщо він є частиною гонору цілого народу.

Професор нагадав, що засуджений на смерть Сократ, який був невинний, міг просто вийти з міста у довільному напрямку, бо його ніхто не утримував під вартою. Найкращою вартою було слово гонору і шанобливе ставлення до закону, що впливають з почуття власної гідності як складової частини гідності національної: “Я — грек, як частина Греції, яку люблю, шаную і поважаю її закони, що стоять на сторожі гідності.”

Тому Сократ випив цикуту з почуттям власної гідності і пошаною до закону.

Слухачі подавали приклади торжества гідності з історії, власного досвіду й оточення, почутих розмов, на роботі, в родині... Передача йшла у високому темпі й виразно імпрізаційному стилі, з досить несподіваними поворотами і не без гумору.

Я подумки переносив усе почуте на Україну і вкотре усвідомлював, як терміново і конче необхідно запозичувати польський досвід національного будівництва і постійного національного вдосконалення. Необхідно для згуртування і зміцнення Української Нації на спільній Гідності Українців як сумі індивідуальних гонорів.

Тим часом, у Польщі про Гідність Поляка нагадується не лише в подібних радіодискусіях, на шкільних уроках з історії, мови, літератури чи у щоденній національно-патріотичній газеті “Nasz Dziennik”, що виходить накладом не менше 250 тис. примірників з регіональними вкладками. На 400-літніх дубах і 300-літніх липах у парку біля Вілли Деціюша підвішено солідні металеві таблички — Герб Польщі у вигляді білого орла і напис: “Власність Нації.” Гідність Нації.

Проте чи не найбільш популярною інституцією, яка щоденно, професійно й ефективно займається патріотичним вихованням поляків, є, безперечно, та, котра завжди оголошує себе на початку кожного інформаційного блоку: “Тут Радіо “Марія” — католицький голос правди у вашому домі.”

Майже цілодобово, вдень і вночі, не уникаючи гострих тем, група свячеників і світських, на чолі з директором — отцем Тадеушем Ридзником, звертається до громадян і наставляє їх на достойне життя, згідно з Правдою Божою. Передачі Радіо “Марія” транслюються на цілий світ, переважно в прямому ефірі. Дискусії, коментарі, листи читачів, актуальні проблеми, виступи відомих особистостей, гарна музика — це близько 70 % ефірного часу; 30 % — це суто релігійні передачі — спільні молитви, співи, Служби Божі, трансляції зі Столиці Апостольської і з Ясногурського монастиря у Ченстохові.

“Що робить Радіо “Марія”?” — читаємо в одній із публікацій. “Євангелізує поляків і будує цивілізацію любові.”

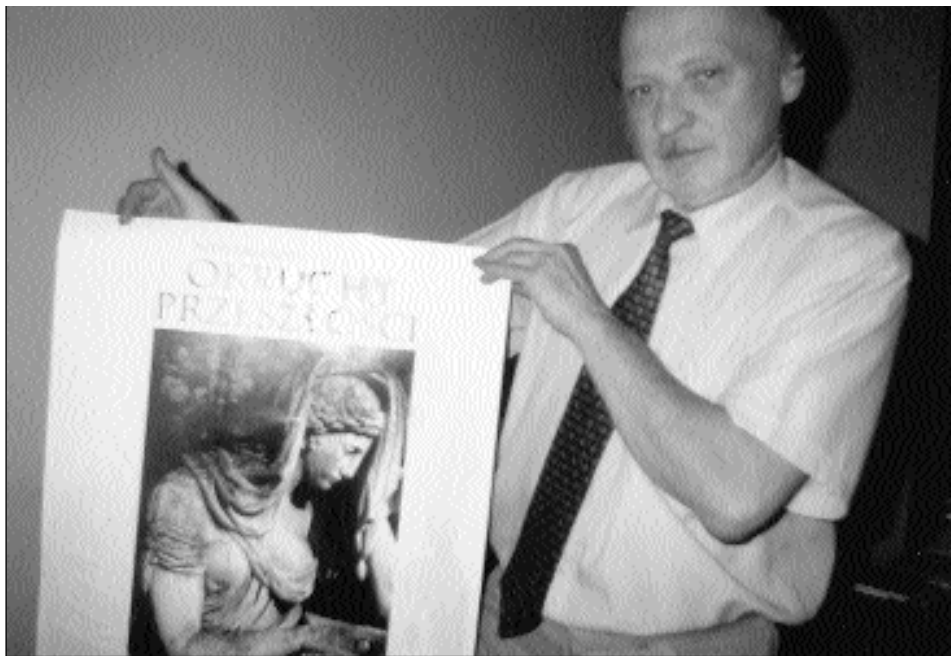
І не тільки. Бо також формує свідомість і допомагає вижити у нинішньому непростому світі. Наприклад, подаючи слухачам “Радіокурс місцевого самоврядування”, щоб громадяни вміли відстоювати і реалізовувати свої права за місцем проживання, були господарями і не принижувалися перед нечесними чиновниками.

Радіо “Марія” відкрито подає на цілий світ правду про все, що відбувається у Польщі, стає на захист скривджених, підтримує страйкуючих, організовує народ у шерехи Національної Гідності.

Навколо Радіо “Марія” згуртувалася ціла низка політичних, громадських і благодійних організацій, наприклад, таких, як Родина Радіо “Марія”, до якої входять близько 5 млн. поляків. Значний вплив має Радіо “Марія” на виборців (наприклад, відома AWS — Акція Виборча Солідарність).

ДИВЛЯЧИСЬ НА КИЇВ ІЗ КРАКОВА

Є речі, найцікавіша розповідь про які буде жалюгідною спробою невеликого копіювання. Лексика не завжди здатна відтворити дух, психологічну атмосферу, енергетику спільних прагнень, якими живе і бореться народ. Поляки борються постійно.

Директор музею фотографії Мацей Байерсдорф з афішею виставки “Крихти минулого”

Цього року відбулося вже десяте традиційне загальнонаціональне паломництво Родини Радіо “Марія” до Святого Образу Марії Непорочної в Ченстохові; Свято, в якому беруть участь до 600 тис. прочан з усієї Польщі.

З Радіо “Марія” активно співпрацює Інститут Національного виховання, видавництва, фонди. Передачі Радіо “Марія” відчутно зміцнюють дух і свідомість слухачів, культивуючи патріотичне, відповідальне ставлення до дійсності.

ДОРОГОЮ ПРАЦІ НАД СОБОЮ

Книжки і преса у Польщі коштують дорого. 16-сторінкова газета “Nasz Dziennik” у будні коштує 1,4 злотого, тобто 1,7 грн., “Gazeta Wyborcza” — святковий номер у 40 сторінок — 2,2 зл. або майже 3 грн., ілюстрований тижневик “Polityka” — 3,5 зл. (4,2 грн.), книжка віршів середнього формату або довідник — 20-40 зл., тобто 26-52 грн., тоді як 1 кілограм бананів коштує 1,5 зл., а квиток до театру на середні місця 15—25 зл.

Католицькі видавництва пропонують значно нижчі ціни. Наприклад, “Основи класичної риторики” Ч. і П. Ярошинських, видана Ордену Лоретанок, коштує лише 11 зл., “Роздуми про мою Вітчизну” — 5 зл.

Гадаю, що загалом високі ціни на інформаційний продукт є свідченням високої громадянської свідомості, що спирається на міцний фундамент загальної культури, освіченості, традицій, на обов’язок католика (а поляки практично всі — католики) постійно працювати над самовдосконаленням. Занедбання обов’язку праці над собою — це гріх. Тому поляк живе, відкривши очі і вуха на світ, пильнуючи свої інтереси крізь скельце патріотизму, водночас не забуваючи про сусідів.

А життя щодня підкидає нові проблеми. Вхід Польщі до Європейської Унії відкриває не тільки кордони, а й, наприклад, багаті на рибу польські прибережні води Балтики для риболовних траулерів Німеччини, Данії, Швеції. Спочатку у Брюсселі було домовлено про мораторій для риболовних інформ на перші 5 років, але потім його зняли. Тоді польські рибаки вийшли в море з акцією протесту. Розголос — на всю Польщу: “От вам і Унія!”

Уряд поспішає приватизувати санаторії і будинки відпочинку в курортних зонах через продаж, тому що тільки 15 відсотків клієнтів відпочивають повністю за свій рахунок, а держава не має коштів на подальше благодійне утримання цих установ. Знову народ протестує — бо де тоді соціальний захист? Протестує також у формі індивідуально організаційної: їдуть відпочивати до Греції, бо це виявляється дешевше, ніж у рідному Сопоті чи Закопаному.

Сумний досвід приватизації цукрової галузі (зокрема через продаж кількох цукровень французьким інвесторам, які заблокували ці заводи і звільнили персонал) поставив на порядок денний створення національного концерну “Польський цукор”, у якому 70 відсотків акцій має належати плантаторам цукрових буряків. Поляки вже пережили період марних сподівань на доброго закордонного дядю і взялися за самоінвестування.

Тим більше, що приватний капітал не завжди поважає гідність працюючих аборигенів. Перевірка, проведена Державною інспекцією праці, засвідчила, що у 98 % з перевірених фірм не дотримуються встановленої тривалості часу праці, а в 60 % фірм порушуються встановлені терміни виплати зарплати.

Сумного досвіду встигли набратися поляки щодо ЄС. “Польщу в Європі чекає маргіналізація”, “Суверен на прив’язі”, “Безробіття зростатиме”, “Туманне майбутнє в Унії” — попереджають заголовки газет.

Взагалі, поляки не люблять, коли хтось напускає туману. На футболках студентів можна прочитати: “Dziś licza się konkrety!” (Сьогодні враховуються лише конкретні речі). А конкретика ринкової економіки вимагає швидкого реагування на несподівані події.

Несподіваний потужний вихор протягом однієї години поклав на землю 4 млн. кубометрів дерев у Пуці Піській на площі 32 тис. га. Отже, постали дві задачі: перед Кабміном — яким чином по-сусідськи, не сварячись, впровадити обмеження на експорт деревини (Польща щорічно експортує 1,5 млн. кубометрів); перед ученими — яким чином усі лісові звірі і птахи з району лиха дізналися про вихор за кілька годин перед катастрофою, вийшли на поля біля людських осель і там стоя-

ПО-СУСІДСЬКИ

ли майже нерухомо цілий день, аж поки не припинився вітер, по чому повернулися до лісу? Як вони були попереджені, щоб уникнути загибелі? Хто і які слова їм сказав, щоб зберегти їм життя?

Часом три простих слова можуть побудувати цілу біографію людини. Молода вчителька Галина і хлопчик-першокласник йшли вулицею білоруського міста. Коли проходили повз костюл, хлопчик запитав: “Навіщо храм замкнений, адже це — дім Божий?” “Бог є скрізь”, — відповіла вчителька, яка невдовзі по тому переїхала з батьками до Польщі.

І от, через майже сорок років, до пані професор у Кракові приходить чоловік, який приїхав з Білорусі, і розповідає історію свого дуже непростого життя. У якийсь момент зворушена пані професор вигукує зі здивуванням і захопленням: “Як все-таки в таких важких умовах пану вдалося зберегти гідність і порядність?!” На що він відповів: “Бо я завжди пам’ятав слова, які пані тоді сказала: Бог є скрізь.”

ТЕМА УКРАЇНИ

Українсько-польські стосунки нагадують мені печеню, яка щойно досмажується: вже смачно пахне, але м’ясо ще сирувате.

“Вибухівка з України” (артилерійський снаряд знайдено під час розвантаження вагону з металобрухтом, що прибув до Перемишля з Кривого Рогу), “Кривава неділя” (документальні свідчення про масові вбивства мешканців польських містечок на Волині в 1943 році), “Де вони, дії України?” (про те, що незважаючи на заповнення керівництва України, в ній не здійснюються демократичні перетворення) — ці та подібні заголовки матеріалів преси тримають читача в українській темі постійно.

Позицію офіційної Варшави щодо України виклав віце-міністр закордонних справ Польщі **Адам Ротфельд**:

“Треба робити все необхідне для підтримки демократичних змін в Україні. Національне усвідомлення там поступово зростає. Важливо, щоб формування цієї свідомості спиралося на демократичні підвалини, на політичний плюралізм, толерантність.

...Українці будують свою демократичну державу. Можемо підтримувати їх у різний спосіб: допомагати їхнім фондам, виділяти їм гранти, запрошувати до Польщі на симпозиуми, дискусії, а якщо просять — консультувати і радити. Коли хтось хоче, щоб трава ліпше росла, треба її поливати, а не тягнути вгору.”

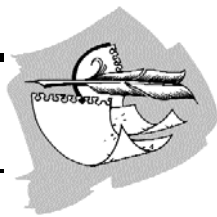
Мої польські колеги вважають, що тупцювання України на місці, яке особливо яскраво спостерігається протягом останніх 6-8 років, поступово зменшує чисельність прихильників польсько-українського співробітництва і поєднання. М’яко кажучи, непевна позиція Києва щодо розвитку всебічних українсько-польських контактів призвела до фактичного припинення діяльності кількох центральних і регіональних польсько-українських товариств. Ще кілька років тому їх було у Польщі майже десяток, нині залишилося три.

“Рух на Захід — це справді рух, а посування на Схід — це повернення в минуле,” — так висловив свою думку знайомий краківський журналіст, маючи на увазі небезпечне балансування Києва між Варшавою і Москвою.

Казімеж Жажицкі, який упродовж усіх одинадцяти років української незалежності був головою “Товариства розвитку польсько-українських контактів” у місті Глівіце, так висловився з цього приводу на цьогорічному V науковому симпозиумі “Польща і Україна — понад 1000 років сусідства”:

“Навесні 1991 року, коли ми розробляли статут Товариства, сподівалися, що наша організація охоплюватиме кілька сот членів. Проте пізніше виявилось, що нас є до 20 осіб, бо нехтіть чи навіть фобія поляків щодо українців пояснюється незагойними ранами на пам’яті від подій 1942-1943 років, коли загоїли цілі польські села на Волині. Так само нехтіть до участі в Товаристві мають українці, виселені під час “Операції “Вісла”.

Вважаю, що польські і українські історики повинні спільно опрацювати спільну історію — об’єктивну, прийнятну для обох сторін. Цими застарілими ранами абсолютно не цікавляться тисячі бізнес-туристів (“човників”) з України, котрі здатні швидко й ефективно порозумітися з польськими партнерами. Вони більше роблять для польсько-українського зближення, ніж усі наші консульські відділи і спеціалізовані організації, до яких і ми себе відносимо.”

Про конкретику роботи у напрямі поєднання польських і українських інтересів розповідає директор краківського Музею фотографії **Мацей Байєрсдорф**:

“Співробітники нашого музею з нагоди відкриття відновленого цвинтаря львівських Орлят, що було заплановане за участю Президентів України і Польщі, підготували спеціальну фотовиставку — “Крихти минулого”, яка мовою документів висвітлювала не лише історію цього пантеону польських патріотів, а й у ширшому історичному контексті подавала факти, у тому числі — успішного співробітництва українців і поляків. Ясно, що наш музей чинив це у спільному польсько-українському інтересі.”

Виставка викликала значний інтерес. Її експозиція мандрувала через три краківські установи: з травня демонструвалася в Інституті Івана Павла II, потім переїхала на червень — липень до мерії, а протягом серпня збирала юрби відвідувачів у галереї мистецтв краківської Політехніки по вул. Канонічна, 1.

Пан директор музею, на своєму рівні повноважень та ініціативи, нікого не питаючи і не узгоджуючи, залучає українських експертів (зокрема, істориків) до ідентифікації фотографій і документів, що походять з території України, до розробки сценаріїв експозиції, підготовки анотацій, проспектів, буклетів.

У цьому спільному інтересі Мацей Байєрсдорф давно виношує ідею проведення у Кракові, в його музеї, представницької, багатожанрової виставки творів сучасних українських фотохудожників.

ПАСТИРІ НЕ ВТРАЧАЮТЬ ОПТИМІЗМУ

Багато хто з польської сторони відчутно охолов у своїх практичних діях щодо польсько-українського поєднання, коли впевнився в тому, що український народ поки що не здатен сформувати відповідну керівну верхівку, а нинішня, імітуючи прагнення співпраці на західному векторі, цілком послідовно посувається у східному напрямку.

Ці факти змінили рівень довіри до України і, певним чином, вплинули на наслідки: у 2002 році деякі польські інституції суттєво скоротили фінансування на проведення щорічних заходів у сфері польсько-української співпраці. Менше запрошено з України вчителів на літні навчальні курси, менше дітей — на літні канікули до Польщі, менше спільних зустрічей на різних рівнях, ефективність яких з українського боку залишає бажати кращого. Тим більше, що досі ці (ніби спільні) заходи здійснювалися, головним чином, за польський кошт. А тут ще й справа польського цвинтаря у Львові...

“Gazeta Wyborcza” опублікувала великий лист Кардинала **Любомира Гузара** з нагоди річниці візиту Івана Павла II в Україну. В листі є такі слова:

“У часи глобалізації Україна відкриває для себе можливість контактів зі всіма народами. (...) Зосередження уваги на старих і нових національних кривдах — у тому числі на кривдах особливо болісних — перетворює нас на рабів цих кривд. (...) Минулорічна, разом зі Святішим Отцем, щира і натхненна молитва до Господа, якою український народ здивував увесь світ, очистила наші душі й ушляхетнила наші задуми.

Спір навколо могил польських Орлят — це випробовування, яке, мабуть, нам послав сам Господь. А тому ми не повинні сперечатися і шукати щоразу нових аргументів у спорі, а віддати шану героїчно полеглим полякам і українцям.

Єдиними ліками для нас є лише одне — спільна молитва на Ликавському цвинтарі за полеглих героїв. Цієї молитви потребують душі, які спочивають на лоні Авраама, а ще більше цієї молитви потребуємо ми самі.”

На цей лист радо відгукнувся архієпископ, митрополит Гданський **Тадеуш Гоцловскі**:

“Так, не змінимо історії. Була вона така, яка була. Завжди має бути *magistra vitae*, на цей раз — для наступного покоління. Україна і Польща мають будувати своє європейське і сусідське майбутнє на фундаменті євангельської любові. Лише це може нам допомогти у подоланні важкого минулого. (...) З великою радістю ми передали нашим Українським Братам греко-католикам храм і будинок у Гданську, щоб могла розвиватися українська релігія і українська культура.”

Де-де, а в Польщі добре знають, яке величезне значення у зміцненні Нації і Держави має розвиток національної культури. І національної релігії, як невід’ємної частини культури, її морально-етичної, духовної основи.

● **Свен ГОЛІБАРД**
Фото автора

ОСІННІЙ ПОЛОНЕЗ

КРИНИЦЯ

XII Міжнародний економічний форум у Криниці, недалеко від Кракова, за традицією, зібрав політиків, економістів, бізнесменів, науковців, журналістів країн Центральної та Східної Європи. Це ті країни, що колись належали до так званого “соціалістичного табору”, в тому числі ті, що утворилися після розпаду СРСР. Зрозуміло, яка “економіка” там панувала, зрозуміло, з якої суспільної кризи треба вибиратися цим країнам. І вибиратися краще разом. Не випадково й організатором таких форумів є саме Польща, яка йде попереду цих країн у реформуванні суспільства.

Пан Кшиштоф, приватний підприємець, якими є мало не всі поляки, розповів, що вони дуже зацікавлені у торгівлі з сусідами. Але виникають дивні колізії. “Ми могли б зараз купувати зерно в Україні, — говорив пан Кшиштоф. — Але для чого ваші поставили за нього таку ціну — 120 доларів за тонну? В Європі зерно можна вільно купити по 100 доларів і менше”. Що тут говорити? Що від хитромудрих обробок з новим врожаєм нічого не матимуть ні закордонні покупці, ні наші українські селяни? А матиме хтось так? До речі, пан Кшиштоф виробляє на своєму підприємстві дуже гарну мінеральну воду, збагачену йодом, яка не була б зайвою в нас у чорнобильській Україні.

Відкрив Форум прем’єр-міністр Польщі Лешек Міллер. До речі, на відкритті були і попередні прем’єри країни — Юзеф Олекса та Єжи Бузек, а також знаменитий Лешек Бальцеревич.

Промова прем’єр-міністра України Анатолія Кінаха була переповнена запевненнями у вірності України європейському вибору. Особливо запам’яталися патетична фраза прем’єра про те, що Україна поділяє принцип Євросоюзу: “Єдиним кордоном в інтегрованій Європі є демократія і права людини”. Цебто, якщо в нас не буде оцієї демократії і прав людини, то ми, природно, будемо поза кордоном Європи.

Увага до України на Форумі була великою. Досить сказати, що для нашої держави було надано аж 127 місць — для політиків, бізнесменів, учених, журналістів. І ця делегація була найбільшою. Серед тематичних семінарів Форуму (а вони були не лише на суто економічні, а й на суспільно-політичні теми) відбувся, наприклад, такий: “Місце України в інтегрованій Європі”. З особливим інтересом зустріли виступ Віктора Ющенка. Взагалі лідер “Нашої України” був однією з найпомітніших фігур на Фо-

румі.

ВАРШАВА

Люди стали більш заклопотаними, стали трішки біднішими (чи менш багатими): перша ознака — побільшало народу на розпродажі дешевих товарів. Не секрет, що в останні роки Польща пригальмувала у сфері зростання життєвого рівня людей. Діставшись порівняно швидко до показника в 300 доларів середньої зарплати, далі зупинилися. Це — не відхід, а зупинка, але психологічно людям некомфортно. Численні реформи соціальної сфери — пенсійного забезпечення, медицини, освіти — виявилися не такими простими, як очікувалося. Ростуть ціни на деякі товари і послуги. Подорожчав проїзд у міському транспорті: одна поїздка коштує 2,4 злотого; на наші гроші — понад 3 гривні.

Подорожчали й газети, оскільки уряд скасував раніше існуючу пільгу на звільнення газет від ПДВ.

Відбулася всесвітня прем’єра фільму видатного польського режисера Романа Поланського “Піаніст”. Лауреат найпрестижнішої кінопремії “Оскар”

отримав цього разу в Каннах “Золоту пальмову гілку” саме за фільм “Піаніст”. Картина про трагедію окупованої фашистами Варшави викликала величезний інтерес у Європі і, звичайно ж, у самій Польщі. Фільм нині демонструють у кращих кінотеатрах столиці, причому демонстрація в залі йде з перекладом на кілька європейських мов. У Міністерстві культури Польщі відкрита спеціальна фотовиставка, присвячена фільмові.

А зараз по місту — величезні рекламні плакати нового фільму Вайди — “Помста”. У ролях — той же Роман Поланський, а також легенда польського кіно Даніель Ольбрихський.

ЛАЗЕНКИ

“Земля з неба” — це грандіозний проект фотожурналіста Жана Артуш-Бертрана, здійсню-

ваний під егідою ЮНЕСКО за сприяння фотофірм “Кенон” та “Фуджі”. Фотомайстер відвідав 100 країн, налітав на вертольоті понад 3000 годин і зробив сотні неймовірно цікавих величезних кольорових фотографій з висоти від 30 до 3000 метрів. Уже назви фото говорять самі за себе: “Озеро на Алясці”, “Чайні плантації в Аргентині”, “Селянин оре землю в Греції”, “Землетрус у Туреччині”, “Покинута місто Прип’ять в Україні”. Провідна тема виставки — екологія, збереження довкілля планети. Написи на плакатах на виставці: “40 % людства живуть без елек-

ГОСТИНИ...

зараз — слухала вічну класику.

УКРАЇНЦІ

У храмі святого Василя на вулиці Медовій після служби відбувається просто щире спілкування прихожан. Зустрів тут своїх давніх знайомих, які жваво цікавляться подіями в Україні.

Побував і в Об’єднанні українців Польщі, зокрема, в його видавництві “Тирса”. У його активі — багато українських видань. Але зараз — не найкращі часи. Малим видавництвам вижити важко. Польська держава може ще якимось підтримати фінансово переклади українських письменників польською мовою (видано, зокрема, твори Іваничука, Калининця, Андруховича). А от видання багатотомника про польсько-українські взаємини пригальмувалося. Це цікаві матеріали щорічних наукових конференцій польських та українських істориків. Вони відверто обговорюють найгостріші питання відносин двох народів. Уже вийшло 5 томів цих матеріалів.

Інформації про Україну в Польщі вкрай обмаль — як для українців, так і для поляків. Чомусь майже не стало чути зарубіжних програм Українського радіо, які раніше охоче слухали в Польщі.

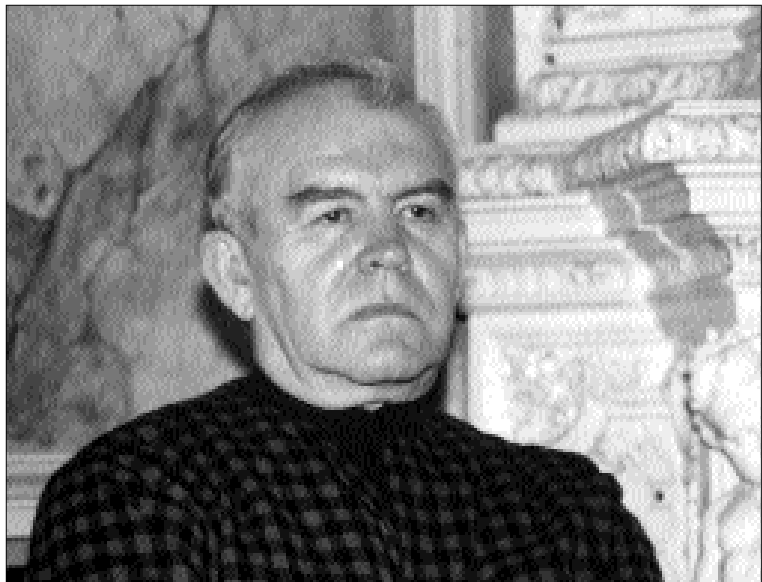
Треба нам з України всіляко

сприяти налагодженню добрих стосунків двох народів. Тим більше, що інтерес до України зростає. Мій давній приятель, доктор філології Варшавського університету Василь Назарук розповів мені, що цього року був великий конкурс на їхній факультет української філології — 120 заяв на 40 місць. Усього ж на факультеті навчаються 200 студентів. Хто працюватиме вчителем української мови і літератури, хто — перекладачем, багато підуть в українсько-польський бізнес, який розвивається в Польщі. Характерним є вихід, за активної участі пана Назарука, першого номера україномовного польського бізнесового журналу “Партнер”. Польські громадяни — українці і поляки — прагнуть жити вдома і по-партнерськи будувати власну державу своїми руками.

Петро АНТОНЕНКО,
редактор “Сіверщини”

На світлинах: Криниця — курортне містечко; концерт у Лазенках; на святі газети “Жице Варшави”.

— Розкажіть, будь ласка, Леоніде Васильовичу, як складалася робота над фільмом про О. Ольжича? Чи немає наміру здійснити щось подібне, наприклад, про Ю. Липу, інших національних героїв?

— Намір такий є, та й бажання теж. Я хотів би зняти фільми і про Ю. Липу, і про Є. Маланюка, і про Є. Плужника, і про В. Підмогильного, і про М. Зерова, і про О. Довженка, і ще, і ще... Бо для мене національними героями є передусім творці української культури, української духовності. Скажу більше: коли я пишу літературний нарис чи портрет, я вже думаю, як перенести написане на екран. Бо я за освітою, як ви знаєте, кіносценарист, отже, інакше просто не можу. Але боюся, що з цих моїх намірів не вийде нічого. Кіно — мистецтво витратне, вимагає чималих коштів. Нас довго переконали, що на кіновиробництво даватимуть гроші так звані спонсори, приватні особи, але цього не сталося, принаймні, поки що. Сподіватись, отже, доводиться на державне фінансування. Втім, держава наша дивовижна — виділяє на кіновиробництво жалюгідні суми. А по-друге, навіть те, що виділяється, ще дивніше розподіляється. Чомусь Міністерство культури і мистецтв фінансує фільми, які жодного відношення до України, до її культури не мають. І це стало ніби нормою для деяких держслужбовців. Водночас вони старанно затирають, виштовхують із темплату фільми патріотичного спрямування. Мені особисто дуже кортить довідатися, наскільки воно відповідає статусу державного службовця — і чи відповідає взагалі. Я хочу зрозуміти, чому за одинадцять років незалежності не було знято жодного фільму про українське військо, про українські військово-морські сили, про українських прикордонників тощо? Це що — тенденція така? Тоді наскільки вона законна? Дуже хотів би почути авторитетну відповідь.

А щодо роботи над нашим фільмом — вона була важка й довготривала. Документальний фільм, який не потребує витрат ані на декорації, ані на масовки, ані на акторів, — ми знімали понад сім років! Ви гадаєте, що це нормально? Між іншим, паралельно ми планували зняти фільм ще й про Олену Телігу: все-таки тема близька, ті самі учасники подій, той самий архівний матеріал. З того задуму нічого не вийшло — ми ледве зіпили щось про О. Ольжича. Бо відповідні, по-моєму, безвідповідальні, керівники українського кінопроцесу заявили, що запуск фільму про О. Ольжича був помилкою. І якби не став віцепрем'єром Микола Жулинський, ми б так і не завершили роботи над фільмом. Гадаєте, вони зараз інакше ставляться до цього фільму, до цієї тематики? Єдина офі-

Українця. То він був підлим буржуазним націоналістом, то підлим сталінським прислужником, а нині ще й підлим агентом ГПУ. Неважливо яка, аби червоточина. А він був сином своєї епохи, який за неймовірних, нелюдських обставин зберіг, виборов, відстояв честь і гідність Українця.

А Президентові, якби нагода трапилася, я маю що сказати. По-перше, сказав би — я радий, що він визнав наявність суто українських проблем, у тому числі й суто української національної ідеї. По-друге, я підказав би, що не король грає оточення, а навпаки — оточення грає короля. По-третє, нагадав би, що розбудову нової держави слід було б розпочинати з культури, з духовності, з ідеології: тоді б не було у нас ні "випадки з Лазаренком", ні Сникілівської трагедії, ні скандалу з фітнесом

величкі, але зарплати й пенсії, то юнаки і юнки, що вступають у життя, дістають від держави ще менше. А їм же продовжувати справу батьків і дідів — розбудовувати нову Україну! Молодій генерації треба допомагати в першу чергу, інакше вона змушена буде шукати кращої долі за межами Батьківщини. Ось тут і замислишся.

— А що можете сказати про теперішню культуру побуту загалом і слова — зокрема? Чи має змогу поет, сценарист, навіть голова столичної СПУ вплинути на перебіг подій?

— Якщо культуру нашу "розвивають" за "остатковим принципом", якщо Міністерство культури України в народі називають міністерством української безкультурності, то звідки ж візьметься культура побуту? Рівень її набагато

лю це охоче. Приміром, за моєї участі з'явилася "Фразеологія перекладів Миколи Лукаша". З'явилися у пресі його невідомі переклади. Незабаром вийде книжка Лукашевих епіграм. Підготовлено велику книгу спогадів про Лукаша. На черзі — його літературознавчі, мовознавчі, перекладознавчі статті.

— Критика перекладу, як і вся критика, нині в особливому занепаді. А чи потрібна вона взагалі? До речі, які Ваші враження від українських перекладів поетичного доробку Кароля Войтили?

— Я не сумніваюся, що понтифік — постать грандіозна, один із найгуманніших діячів сучасності. Ознайомлення з його драматургічним, поетичним доробком — благородне й актуальне завдання, що постало перед українськими перекладачами. Гадаю, вони це завдання виконують у міру свого таланту. Я, принаймні, охоче читаю ними перекладене і шкодую тільки, що запізно це до мене прийшло.

Будуть перекладати українською мовою (перекладати, звісно, з оригіналу, а не з сусідніх мов) — відродиться і критика перекладу. Зрештою, в цій ділянці напрацьовано чимало: М. Зеров, М. Рильський, Г. Кочур, В. Коптілов... В архіві лежать, приміром, внутрішні рецензії Д. Паламарчука — ви не уявляєте, яка то чудова лектура!

— А над якими питаннями найбільше Ви б'єтесь нині? Можете поділитися з читачами "СП"?

— Мушу зізнатися, що це не зовсім творчі, а, може, й зовсім не творчі питання. Становище Київської організації НСПУ, на чолі якої волею долі я опинився, — ось що мене хвилює, що забирає майже весь час, майже всі сили. Адже чи не половина всієї Спілки — це Київська організація: понад сімсот письменників, серед яких значна кількість — ветерани. Їх, як ви здогадуєтеся, треба підтримувати морально й матеріально. Не меншої підтримки потребують літератори-новобранці у віці 18–19 років. Київську ж організацію позбавлено власного фінансового рахунку, вона не має свого автотранспорту, не має тих елементарних можливостей, що ними наділені значно менші обласні організації. Люди приходять до мене зі своїми болючими проблемами — квартирними, фінансовими, медичними, видавничими, але розв'язати їх я, через викладені вище обставини, неспроможний. Оце відчуття безсилля і провини доводить часом до... ну, ви самі розмістите.

— Як гадаєте завершити "осамитовий сезон"? Що взагалі — відпочинок для письменника?

— Якщо у вересні потраплю до Ірпеня, спробую дописати двітри передмови-післямови. Вдасється — то напишу кілька віршів або виконаю кілька віршованих перекладів, що також цікаво й відповідально.

Відпочивати ж "як годиться" не вмію, не привчений. Часи, що наразі переживаємо, унікальні. Люди, події, вчинки, наслідки — надзвичайні. Не реагувати на все це живий письменник не може: про-

Леонід ЧЕРЕВАТЕНКО: ТРИМАЙМО ГОЛОВУ ВИЩЕ!

ційна установа, яка не привітала нас із присудженням Національної премії ім. Т. Г. Шевченка, то було Міністерство культури і мистецтв. Для них навіть президентський Указ — не указ, отака демократія і такий патріотизм!

— Як вважаєте, громадянська позиція письменника — обов'язок чи покликання? Чи можлива альтернатива?

— І обов'язок, і покликання, і каторжна праця, і найвища втіха — все разом узятє, а на додачу ще й віросповідання. Альтернативи, надто на даному історичному етапі, я не бачу. Олександрійська поезія не на порі, як на мене. Хоча з цього приводу існує прямо протилежна думка авторитетних докторів-професорів: література заради літератури. Я в цьому не переконаний. Утім, я знаю, що виробляється "щось ні про що ні про кого ні для кого" і називається туманним словом "пост-модернізм". До речі, творці такого естетичного "беспредела", люди цинічні і по-своєму розумні, дотепно визначають цей метод як "поц-модернізм". Їм видніше.

— Довженківський біль і гнів, як і почуття гумору, мабуть, не чужі Вашому поколінню? Що б Ви сказали Президентові, якби мали таку нагоду, стосовно проблем українських?

— Маєте рацію, Олександр Довженко дійсно справив на покоління шістдесятників, до якого мене зараховують, величезний вплив, отже, всі вони жили й досі живуть "з його духа печаттю". А щоб наступні покоління цього потужного впливу не знали, очевидно, для того і продукуються хитрі сюжети, які мають на меті одне — дискредитувати Великого

поблизу Софії Київської. По-четверте, я б порадив йому вище тримати голову, коли розмовляє з підполковниками російських спецслужб чи натовськими генералами. І ще по-п'яте, по-шосте, по-сьоме і т. д. Повторюю, є про що поговорити.

— Наскільки "мирно" в Україні відбувається зміна поколінь? Он у Японії — страшна проблема: споконвічне — традиційне — голосне сьорбання юшки зовсім не сприймається молодими... І що взагалі можете сказати стосовно проблеми батьків і дітей? Чи в нас вона розв'язується несплатою пенсій та заробітку, себто — через помсту?

— Антагонізм на ґрунті сьорбання юшки — то для мене відкриття, хоча припускаю, що таке цілком імовірно, а в Японії й погів. Але в Україні цим, наскільки я розумію, не обмежується. Молоді багато в чому звинувачують попередників, старша генерація має свої претензії до наступників: "батьки і діти — о, питання кляте!" Я гадаю, що в кожному поколінні є генії — і є нездари, є герої — і є негідники, є добротворці — і є злочинці, а відсотки, згідно з кривою Гауса, майже збігаються. Але, оскільки все визначають найкращі і найдостойніші, я волів би, щоб саме вони і порозумілися — незалежно від того, до якого покоління ті або ті належать. На щастя, до громадянської війни в нас не дійшло і, сподіваюся, цього разу не дійде, але доходити згоди необхідно. Ідеології нам усім бракує, спільної загальноукраїнської провідної ідеї, а ми щось не квапимось її виробити! А без неї не обійдемося. До речі, якщо старші люди все-таки отримують хай не-

нижчий, аніж це було в довоєнному чи повоєнному українському селі. Село наше на очах постаріло й опинилося на межі вимирання, вихідці з села, потрапивши до міста, русифікуються прискореними темпами — от ситуація, котрої ще народ наш не переживав: не було ще нічого подібного! Ясна річ, що це позначається — не може не позначитись! — на культурі слова: вона дуже низька. І люди наші починають спілкуватися мовою, досі не чуваною: якоюсь мішанкою українсько-російсько-англійських слів. "Я вам залишила сьворток на перцепшн" — спробуй одразу второпати! І таке — на кожному кроці. Я не міг навіть припустити, що незалежна Україна віддасть на поталу свій інформаційний простір, що каналізаційні потоки — брудні, смердючі, отруйні — ринуть до нас безперешкодно. З ранку до ночі, з ночі до ранку! З Америки і Росії, з Польщі і Франції — звідусіль. А ми чомусь не зважумось поставити греблю, не насмілюємося пред'явити розбещувачам позов до суду, себто юридичний рахунок — і не забезпечуємо наших глядачів, слухачів, читачів вітчизняною продукцією. Не забезпечуємо давно і принципово. І доведеться мені, що це робиться випадково чи з дурної голови. Та ні, це робиться широко, свідомо, відкрито і комусь воно вельми до смаку — і до кишені. А змінити щось можна хіба колективними зусиллями верхів і низів, політичною волею владних структур.

Поет, сценарист і навіть голова столичної СПУ не настільки наївний, аби повірити, що він самотужки може вплинути на перебіг подій. Але протидіяти негативним процесам — це я можу і роб-

ПРОГРАМА, ЩО ЗАХИЩАЄ ГІДНІСТЬ КИЯН

На початку вересня Київською міськдержадміністрацією схвалено Міську комплексну програму заходів щодо розвитку і функціонування української мови в м. Києві на 2002–2005 рр. "Українська мова в українській столиці". Програма передбачає заходи, спрямовані як на адміністративно-контрольну й організаційну діяльність у сфері національного інформаційного простору, включно з книговидаванням, так і на освітньо-виховні й культурно-мистецькі впровадження в побут. Зокрема, — формування у мешканців столиці

національної свідомості й гідності, що ґрунтуються на культурі соціальних та міжнаціональних взаємин, духовному розвитку громадян.

Комплексна програма вказаних заходів одночасно передбачає реалізацію державної мовної політики в усіх сферах суспільного життя, в тому числі і в роботі органів міської влади всіх рівнів.

Інф. "СП"

НА ЧЕСТЬ ВИДАТНОГО СИНА ДОНЕЦЬКОЇ ЗЕМЛІ

Нещодавно в Донецьку відбулася науково-практична конференція, присвячена життю і творчості видатного сина України, письменника й соціолога Микити Юхимовича Шаповала, в якій взяли участь активісти "Просвіти", вчені Донецчини та гості конференції. Докладніше про це — в наступному числі "Слова Просвіти".

Інф. "СП"

ч. 27 (143), 5–11 липня 2002 р. • “СЛОВО Просвіти”

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Слово *religia* (лат.) означає певний комплекс взаємопов'язаних **понять**: *re* — повернення, звернення, зворотне; *ligare* — пов'язувати; *liga* — зв'язок. Отже, релігія — це певне сполучення переважно духовних та інтелектуальних можливостей розуміння Світу через вивчення характеру зв'язків між системами різних рівнів, зокрема й між Творцем та Його створіннями.

1. MEMENTO MORI

Тобто, пам'ятай про смерть. Кожна народжена людина обов'язково помре. Це одна з небагатьох абсолютних істин цього світу: обов'язково! Причому, чим довше живе і чим довше зберігає здатність мислити, тим частіше ставить собі два запитання: для чого людина живе? Що буде після смерті?

Особливо гостро ці питання постають тоді, коли на наших очах помирає хтось із рідних, близьких нам людей, коли треба померлого обмити, переодягти, кілька разів перекладати, коли небіжчик упродовж кількох днів лежить у труні посеред хати, випромінюючи потужний фон постраху, паралізуючи свідомість, створюючи відчутний тиск на психіку і наповнюючи душі присутніх болем і тривогою, яка не підвладна людській волі.

Тризна, поминки, поминальний обід — це спроба вирватися з обіймів непогамованого тваринного страху, сумнівів і почуття провини перед померлим у середовищі тих, хто, як правило, виявляється непередбаченим до цієї зустрічі з абсолютною, очевидною, незмінною (природною!) істиною людського буття.

А це ж тільки зустріч на боці свідків. Бо потім, через певний час, кожен обов'язково (!) опиниться в ролі головної дійової особи цього одвічного спектаклю з останнім актом, що грається для нього персонально...

Класичний матеріалістичний світогляд стверджує, що смерть тіла — це абсолютний кінець усього сущого для померлого індивідуума: спектакль закінчено, впала завеса, а за нею — нічого.

Нині вже не тільки ідеалістичний (і не тільки суто релігійний) світогляд виходить з того, що матерія може бути живою (одухотвореною) і мертвою (бездуховною).

У сучасному світі існують сотні теорій (у тому числі й таких, що не мають нічого спільного з релігією), які по-своєму пояснюють явище духовності. Зокрема, й загальна теорія систем, біля джерел створення і удосконалення якої стояли такі стовпи мислення, як Роджер Бекон (серед багатьох його винаходів слід нагадати про створення сучасного календаря, введеного через триста років папою Григорієм III, та пороку — 1242 р., що поклало початок створенню вогнепальної зброї), Леонардо да Вінчі, П. К. Енгельмайер, В. І. Вернадський, Г. С. Альтшуллер, Едвард де Боно, В. М. Сидоров та інші.

Теорія систем — у її сучасному трактуванні — сприймає будь-який об'єкт як нерозривну цілісність трьох частин: машинної, апаратної і приладної. Машинна частина об'єкта (системи) приймає, перетворює, передає і використовує енергію; апаратна — приймає, перетворює, передає і використовує речовини; приладна — приймає, перетворює, передає і використовує інформацію.

Прикладом може слугувати не тільки суперсучасний літак чи підводний човен, а й звичайний електродріль або навіть середньовічна система автоматичного регулювання рівня води на річках Німеччини. І, звичайно, кожна жива істота, зокрема й людина.

Генріх Альтшуллер не вживав визначення **дух**, проте серйозно розширив поняття **поля** і ввів принципово нове поняття — **реполь** (речовина + поле сил), розглядаючи його, як складову частину, "молекулу" будь-якої функціонуючої системи. Наприклад, у функціонуючій системі **морський транспорт у Заполяр'ї** функціонуючим інструментом є **криголам**, який використовує певну **енергію** і створює **поле сил**, завдяки чому стає можливим ламати лід, утворюючи прохід для каравану суден. Але й сам криголам являє собою систему **реполів**, тобто конструктивно-технологічних елементів, більше чи менше "заряджених" різними полями: механічними, гідравлічними, тепловими, акустичними, світловими, електричними, пневматичними, електронними тощо.

Якщо якийсь окремих елемент системи не оснащено полем (тобто цей елемент не має відповідного поля у своєму розпорядженні), то як він тоді зможе функціонувати? Навіщо він тоді взагалі потрібний? Жива здорова людина складається виключно з реполів, бо жодна її клітина не може бути мертвою, "незарядженою", непольовою.

Г. Альтшуллер сформулював вісім законів існування і розвитку систем, останній з яких — **закон збільшення репольності** — стверджує, що удосконалення всіх систем відбувається через розвиток польової частини **реполів**, тобто шляхом зменшення питомої частки, обсягу і ролі **ре-**

човин з одночасним збільшенням обсягу, підвищенням рівня, потужності і впливу **полів**.

В ідеалі це означає такий розвиток і функціонування систем, коли кількість речовин у реполях зменшується до нуля, натомість їх польове оснащення збільшується й удосконалюється: від механічних до теплових, далі — до електричних, електронних, оптичних і т.д., із залученням полів інформаційних.

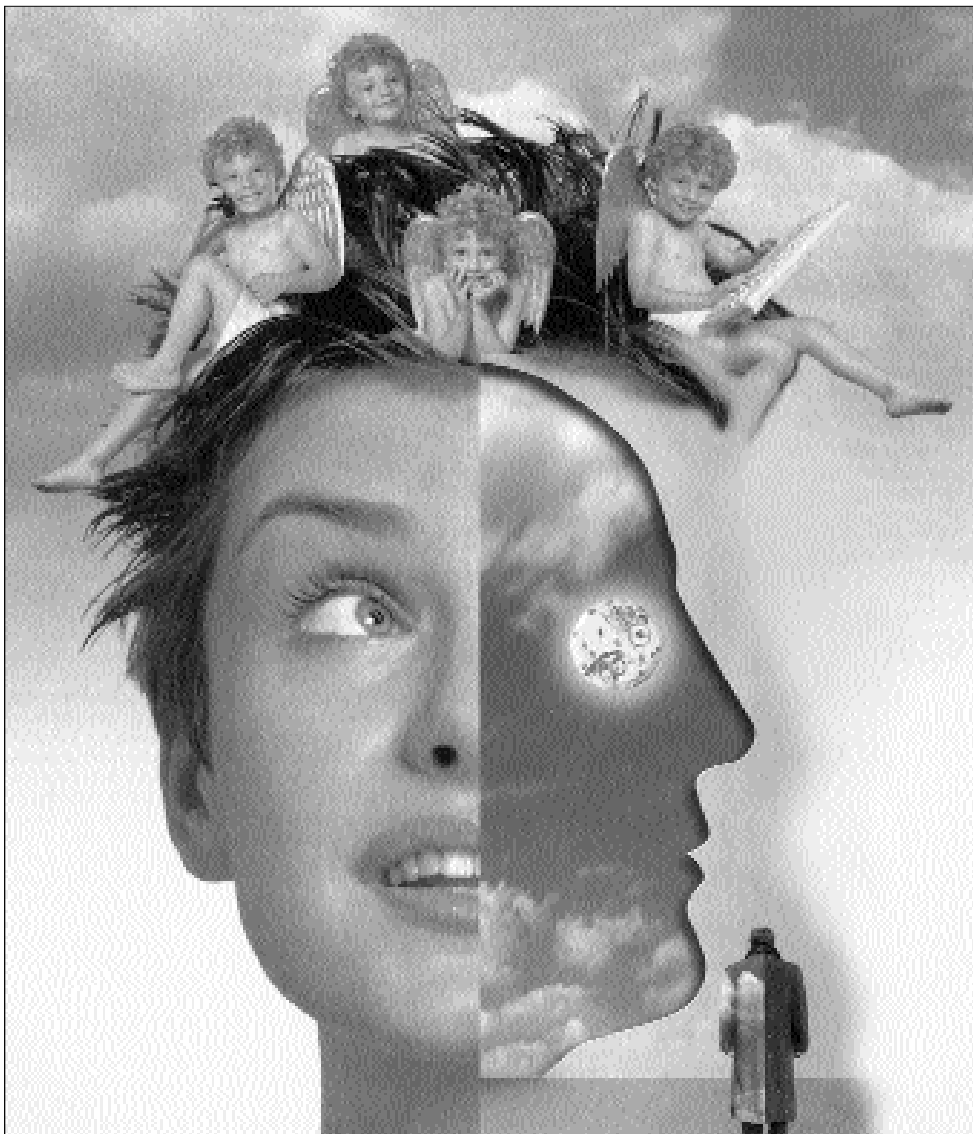
Бо що то є таке — ангел? Це такий системний об'єкт, у якому майже (або зовсім) відсутня **речовинна** складова конструкції, проте існує необхідна **енергетично-інформаційна** складова. В епоху стільникового зв'язку вже ніхто не сумнівається у можливості "безречовинного" існування інформаційно заряджених енергетичних полів і їх керованого переміщення у просторі. *Ангел — це досконалий реполь*, у якого, крім енергії та інформації, є також центр автономного функціонування і ке-

каталогу на початку 70-х років минулого ХХ століття подружжям вчителів Кириан зі Ставропілля.

А вже 1980 року, на першому Всесвітньому конгресі з психотроніки у Празі, було повідомлено про створення американськими вченими атласу аури людини, підготовленого в процесі дослідження ефекту Кириан, у тому числі: під час фотографування різноманітних психічних станів людини, спровокованих у широкому діапазоні почуттів і емоцій на в'язнях-добровольцях.

Трапляються поодинокі особи, котрі від природи мають дар бачення людської аури. Вони стверджують, що аура відривається од тіла в момент смерті. Факт "відриву душі від тіла" підтверджено в численних описах вражень пацієнтів доктора Раймонда Моуді, який аналізував розповіді хворих, котрі пережили клінічну смерть, і розповів про це в свого часу популярній книзі "Життя після життя".

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

За сталінських часів мосі юності влаштовувалися дискусії на тему "Наука і релігія". Власне, це були не дискусії, а такі собі самодостатні (з точки зору їх авторів) риторичні монолози: "В чому полягає реакційна суть релігії і войовничого клерикалізму? Реакційна суть релігії полягає в тому, що!.."

рування, який ми називаємо свідомістю.

Не всі люди перетворюються в ангелів, але у всіх у момент смерті душа (поле) відірветься від тіла.

Чому? — питає. Тому, що у світі **реполів** існує можливість окремої взаємодії (спілкування) **полів** різних реполів. А отже, **поле сил** будь-якого об'єкта (системи) існує, за великим рахунком (або великою мірою), незалежно від **речовинної частини** цього об'єкта. Зв'язок між **речовиною** і **полем** об'єкта є тимчасовим. Рано чи пізно, але настає момент (або період), коли невидиме поле відділяється од видимої речовини; так само, як **теплове поле** нагрітого сонцем вдень пляжу відділяється від піску ввечері.

І чим примітивніший реполь, тим легше і швидше відділяється від нього поле.

Еманацию (випромінювання) душі можна побачити, якщо сфотографувати людину в певному частотному полі. Причому, в залежності від кольору і форми еманції, можна діагностувати стан душі конкретної людини. Цей фізичний ефект було відкрито і введено до міжнародного

Існує багато точок зору і теорій щодо комунікації в системі "цей світ — той світ". У молитві "Вірую" вимовляємо такі слова: "...Вірую в Святую Вселенську Апостольську Церкву, спілкування святих, тіл воскресіння..." Варто замислитися над останніми чотирма словами, особливо щодо **спілкування** (комунікації — кого з ким?) і **тіл** (у тому числі: інформаційно-енергетичних). Навіть якщо хтось переконаний, що тут маємо справу з комунікацією на дорозі з рухом в один бік, все одно треба пам'ятати, що на ній впевненіше почуваються ті душі, які не обтяжені гріхами.

"Memento mori!", — з усмішкою вітаються члени ордену камедулів. Тобто не гріши, тримай совість у чистоті, тоді й душа радітиме і не переживатиме трагедії смерті тіла, бо знатиме, що матиме вічне життя. Життя поля, яке відірвалося од обмежень, що їх накладає речовина. Життя в світі досконалих реполів.

Далі буде.

Євген ҐОЛИБАРД

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

А ЩО КАЖУТЬ УЧЕНІ

"Дві речі свідчать мені про Бога: зірки наді мною і совість у мені."

Іммануїл КАНТ

"Науки — сестри релігії; в тому сенсі, що вони розкривають частину законів, які керують Всесвітом і життям людини. Таким чином, це сходинки, що ведуть до віри в Бога."

Г. Дж. СІЛЕЙ

"Тільки мале знання віддаляє від Бога; велике знання — знову наближає до Нього."

Френсіс БЕКОН

"Я — християнин. Це означає, що я вірю в Божественність Ісуса Христа, так само, як вірив Тихо-Браге, Копернік, Декарт, Ньютон, Лейбніц, Фертман, Паскаль, Грімальді, Ейлер..., як всі великі астрономи і всі великі математики минулих віків."

Огюстен Л. КОШІ

"Невіра в Бога є, зазвичай, наслідком лінощів, нерідко — забобів, але вона ніколи не може бути підставою для того, щоб пишатися собою з цього приводу."

Дж. РОМЕНС

"Нерелігійні — це, переважно, ті, чий науковий знання поверхові".

А. Г. САЙС

"Матеріалістична концепція світу є характерним показником переконань вчених третього або четвертого сорту. Тоді, як найбільш обдаровані представники науки схильні скоріше до ідеалізму, ніж до матеріалізму; вони або благоговійно віруючі, або, як мінімум, шанобливо обережні в своїх вироках стосовно релігії."

В. Дж. КОЛЛІНС

"Якщо віра у Вище Начало є однією з суттєвих вимог, що ставляться перед релігійною людиною, то, в цьому сенсі, я сказав би, що більшість вчених — релігійні."

Нікола ТЕСЛА

"Християнство — це, якщо можна так висловитися, та атмосфера, в якій наука здійснює найкращу частину своєї праці."

Дж. П. МУНСОН

"Саме мої наукові праці з фізики привели мене до Бога, до віри."

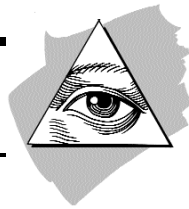
Антуан Анрі БЕККЕРЕЛЬ

В ОСТАННЮ ПУТЬ

ЧЕРНІГІВЩИНА ПОПРОЩАЛАСЯ З ЄПІСКОПОМ НИКОНОМ

Три дні православні українці Чернігівщини прощалися з єпископом Чернігівським і Ніжинським Никоном, який раптово, після інсульту, у віці неповних 44 років відійшов до Бога. Він був добрим пастирем Христової Церкви. Жалобні процесії пройшли вулицями міст — священики несли труну, панатію, хрест, мітру покійного, вірні — багато вінків і квітів. Уродженець Волині, він полюбив також наш Сіверський край, за людей якого молився на архієрейській кафедрі. Віддати останню шану владиці Никону приїхали люди з Рівненщини, Буковини, Києва, парафій Чернігівщини, керівники області і міста, представники римо-католицької та греко-католицької парафій. Не було тільки представників УПЦ Московського патріархату...

Чин архієрейського похорону відслужили п'ять архієреїв та близько 50 священиків на чолі з високопреосвященнішим Даниїлом, архієпископом Рівненським і Острозьким.

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Продовження.
Початок. у числі... за 2002 р.

2. НА ТАК ЗВАНІЙ
ЗДОРОВІЙ ГЛУЗД

Матеріалістичний світогляд пропонує дуже простий підхід до цієї проблеми і дуже просте її розв'язання, а саме: все, що кожна людина може запримити, відкрити, зафіксувати за допомогою своїх відчуттів, можливостей сприйняття або створених людиною відповідних приладів, — все це є матеріальним і насправді існує. Все інше, про що кожна людина не може стверджувати з цілковитою певністю, що воно існує (наприклад, тому, що не може побачити на власні очі), матеріалістичне знання називає містикою, тобто неіснуючим, вигаданим, фантастичним (водночас перевернувши поняття містицизму, трактуючи його примітивно і презирливо).

Бачимо, що світогляд матеріалістичний визнає світ не таким, яким світ є в його цілості, а визнає лише ту його частину, яка може бути зрозумілою для людини на даний момент; для людини, яка світу не створила, а прийшла в уже існуючий; для людини, яка ще сама не певна того, ким вона є і звідки взялася як різновид живого.

Отже, з матеріалістичної точки зору, виходить, що світ постійно збільшується за рахунок збільшення матеріалістичного знання людини. Але ж світ насправді не збільшується, а є таким, яким є. І що може означати для безмежного світу відомлення про чергове наукове відкриття, яке додає лише краплю знань в океані людського невігластва?

Чи є сенс у тому, щоб людина вважалася за вершину світового розуму, якщо людина нічого більше не знає у порівнянні з тим, що вона на цей момент зрозуміла? Кожне нове відкриття нагадує людині про це, вказує на відносність і обмеженість її знань. Та й ті знання, які має людина, вона не вміє використовувати для повної користі для себе. Але людина вперто тримається своєї облуди, побудованої на власному егоїзмі, не бажаючи погодитися з фактом обмеженості своїх можливостей пізнання, як можливостей функціональних.

Наберімося трохи терпіння і спробуємо уявити собі розвиток світу через його елементи, що вже реально існують. Адже, якщо світ створено одним Богом-Творцем, то, мабуть, залишилися якісь сліди, якісь свідчення про творення з **одного** творчого джерела, про притаманні йому, характерні для нього ознаки його творчої лабораторії, якісь засадничо однакові підходи до конструювання створених Ним об'єктів, чи хоча б якась універсальна тенденція або загальний закон, що поєднує ці об'єкти і бодай приблизно вказує на взаємозв'язок між ними.

Бо якщо світ створився сам собою, як про це стверджують прибічники еволюційної теорії, тоді в ньому не може бути однієї спільної і притаманної для кожного об'єкта цього світу ознаки, засади, характерної закономірності.

Для внесення ясності у це питання розглянемо функціональні можливості деяких матеріальних елементів, які стоять у певному ряду **досконалості речей видимого світу**: піщинка (пісок), крапля води (вода), рослина (трава, водорості, дерева), риба, звичайний домашній кіт, мала дитина, дорослий чоловік.

Піщинка і увесь пісок, незважаючи на те, що він, на перший погляд, є класичним прикладом мертвої природи, має своє життя і добре реагує на різні зовнішні сили (взаємодія з ними). Наприклад, може рухатися за подихом вітру або течією води. Піщинка спроможна притягати і утримувати молекули води, разом з водою формуючи плівку натягу.

Пісок реагує на зміни температури: збільшується в об'ємі під час нагрівання, або зменшується, віддаючи тепло. Отже, піщинка функціонує сама і співпрацює з іншими елементами дійсності на рівні своїх **функціональних можливостей**, незважаючи на те, що вона є звичайним маленьким камінчиком, який навіть **своєї форми самостійно не може змінити**. Бо таким є *світ* каменя.

Проте навіть піщинка вже може бути **репо-лем**, а отже, виконувати функції інструмента, виконавчого (робочого) органу. Наприклад тоді, коли нагріта сонцем велика кількість піщинок використовується як пляж, або коли мішечок з гарячим піском кладемо собі на хворе місце.

Крапля води (або багато крапель, наповнене відро води, дощ, ріка, море) *може змінювати свою форму*, може у великій кількості перетікати через дуже малий отвір. Може пройти крізь пісок у будь-якому напрямі, вміє не тільки змінювати об'єм під впливом температури, а й змінювати свій фізичний агрегатний стан у широкому діапазоні можливостей — газ (пара), рідина (вода), тверде тіло (лід) — вбираючи, акумулюючи і виділяючи багато енергії.

Ефекти взаємодії тепла і води є незмінними від сотворення світу, але лише 1807 року після народження Ісуса Христа відбувся перший у світі рейс пароплава, коли водяний **ре-поль** наочно продемонстрував свою здатність виконувати солідну роботу в технічному прогресі транспортних систем.

Крапля води вміє вже набагато більше порівняно з піщинкою або каменем. Крапля спроможна навіть змінити форму і розмір каменя ("крапля камінь точить"), але *не здатна рости і розмножуватися*. Такий є *світ* води.

Рослина здатна рости і розмножуватися. Рослина вміє проростати крізь пісок (навіть крізь асфальт тротуару) впертіше, ніж вода; може витягти багато води з великої глибини і передати її вгору на відстань до 40-50 метрів (ліани в тропічному лісі). Рослини самостійно,

перетворення енергії і речовин з використанням інформації.

Явище фотосинтезу, згідно з яким сонячна (в тому числі фотонна) енергія перетворюється на рослинну масу, що постійно нарощується, забезпечує їжею все людство і всі живі організми від створення світу, було відкрито вченими досить недавно. Але це відкриття нічого не змінило в існуючому світі, Творець якого знав про це явище перед усіма віками і Сам заклав це явище в рослини.

У рослини, які переважно (і саме тому) стоять, не рухаються, не ходять, але живуть у міру своїх функціональних можливостей, на своєму рівні функціонування, що знаходиться над рівнями функціонування (світами) каменя і води. Бо **рівень функціонування** — це *світ систем*, які спроможні реалізувати свої мож-

поживу. Мають у собі маленький хімічний реактор (котел), в якому поживу можна акумулювати, розкладаючи її спочатку на потрібні субстанції, а потім випроковувати з них для себе необхідну кількість енергії, а також потрібну кількість необхідних речовин для власних зовнішніх і внутрішніх будівельних та ремонтно-регенеративних робіт, що відповідають вимогам даного біологічного виду.

Риба має значно більше функціональних можливостей, ніж рослина. "*Рибний*" *реполь* значно багатший на різні енергетичні та інформаційні поля. Риба спроможна користатися водою і рослинами, може розпізнавати своїх ворогів і уникати їх, може навіть зробити власне гніздо з камінців або піску.

Птах, за своїми функціональними можливостями, стоїть вище за рибу. Він вміє робити все те, що вміє риба, а крім того, ще може ловити рибу і збудувати своє житло (гніздо) у такому розумному місці (наприклад, видовбавши дупло), яке захистить його потомство від злого нападу.

Кіт, за своїми функціональними можливостями, перевершує птаха. Він вміє не тільки ловити рибу і птахів, а й *змінювати свою поведінку і наміри* залежно від конкретних умов життя, пристосовуючись навіть до людини, до її вимог. *Функціональна програма*, закладена Творцем у kota, є ще більш гнучкою, ніж та, що закладена в птахів і риб, а отже передбачає можливість самонавчання і самовдосконалення на основі власного, індивідуального досвіду конкретного створіння.

"*Котячий*" *реполь* не тільки досконаліший (бо багатший і різноманітніший за рахунок вміщених у ньому речовинних субстанцій і інформаційно-енергетичних полів), ніж *реполи* птаха і риби, а й дає деяку можливість його самостійного розвитку.

Людина — функціонально найбільш досконале створіння з усіх існуючих на Землі. Людина вміє робити майже все те, що й інші розглянуті вище елементи визначеного нами ряду досконалості, але ще й набагато більше. Для прикладу можна навести хоча б такі функції, як створення нових елементів дійсності.

Людина не тільки насипає великі гори піску, землі й каміння, не тільки збирає великі води (в тому числі: будуючи великі греблі, штучні моря), не тільки вирощує нові версії рослин, риб і тварин за допомогою селекції та генної інженерії, але також шукає сенсу в усьому тому, що вона розуміє, як і в тому, чого зрозуміти не може.

Причому, якщо рослини і тварини живуть і розвиваються, переважно, на основі закладених Творцем *обмежених генетичних програм*, то генетичні програми, закладені в людину, дозволяють їй удосконалюватися у величезному просторі інтелектуальних і фізичних можливостей. Людина може навіть будувати себе згідно із власною волею: може наростити м'язи на видатного культуриста, а може скинути надмір власного тіла; може витренувати ноги на витривалість марафонця, або розвинути мозкові клітини для виконання великих розрахунків чи вирішення складних завдань.

На відміну од тварин, птахів, риб, рослин людина шукає нові поняття і нові знання для збільшення своїх функцій і розширення своїх можливостей у світі, про який вона так мало знає...

Ряд елементів, який ми розглянули, є низкою кількісно і якісно різних можливостей самореалізації *реполів*. Причому, *найхарактернішою ознакою*, як кожного з цих елементів, так і всього ряду, є **закономірність одностороннього спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей їх розуміння у протилежному напрямку**.

А це означає, що кожний об'єкт (елемент ряду), кожний (у тому числі біологічний) різновид, взагалі *будь-яка система на відповідному рівні функціонування має свою "стелю"*, закладену в цю систему вроджену межу, конструктивно зумовлену для даного виду кордон, стіну, що обмежує його можливості розуміння світу і себе самого, тобто несе в собі певне, характерне для даного об'єкта, **обмеження можливостей виконання відповідних функцій** та їх подальшого удосконалення. Отже, кожен нижчий світ не може самостійно переходити у світ вищий.

Людський реполь має досить високу "стелю" своїх можливостей, позаяк здатен не тільки самостійно збільшувати кількість і якість виконуваних функцій, а й керувати своїми речовинами і полями. Тим не менше, людина також має межу можливостей пізнання і розширення своїх функціональних можливостей. Історія людства свідчить, що ця межа поступово відсувається. Проте кожна спроба *перейти* цю межу завжди закінчувалася трагічно.

Далі буде.

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

Свята Церква вчить нас, що віра в існування Бога — це дар Божий. Цей дар довіри до Творця, довіри дітей Божих до свого Отця небесного, дається як великий подарунок, як підстава для нашої повсякденної радості і не потребує жодних доказів. Разом з тим, цілком реально існують раціональні докази існування Бога.

за певною програмою, формують свій зовнішній вигляд і внутрішню структуру, відповідно до певного різновиду, враховуючи всі його генетичні ознаки.

Рослини западають у сон і прокидаються зі сну, квітнуть, вирощують плоди, дають насіння і вмирають переважно там, де живуть; як правило, протягом свого життя пов'язані із землею, але **не маючи можливості рухатися по ній**. Тим не менше, рослини живуть у спосіб очевидний, біологічний, демонструючи певні

ливості в існуючих для них умовах, обмежених даним *рівнем функціональних можливостей*.

Кожен рівень є *світом*, який вміщує в собі *світи примітивніші*, тобто світи того життя, яке відбувається на обмеженіших (нижче розташованих) рівнях функціональних можливостей. Саме тому світ рослин (*рослинних реполів*) містить у собі також світи води і піску.

Риба, птах, кіт, людина рухаються самостійно. Не мусять стояти в одному місці причеплені коренями до землі, тягнучи з неї

«...НАВІЩО ЛЮДИНА ЖИВЕ»

АВТОРИТЕТНО

"Чим більше наука здійснює відкриттів у фізичному світі, тим більше доходимо висновків, які можна розв'язати лише вірою. ...Як наука, так і релігія, збагачують мудрих."

Альберт ЕЙНШТЕЙН

"Кращі з фізиків завжди знаходили можливість глибоко проіннятися думкою, що наукова істина є, в певному сенсі, поглядом на Бога."

М. фон ЛАУЕ

"Релігія і природознавчі науки ведуть безперервну спільну боротьбу проти скептицизму, проти догматизму, проти забобонів; і об'єднують їх бойовий клич у цьому хрестовому поході проти невігластва завжди був і буде — до Бога!"

Макс ПЛАНК

"Усі, хто безоглядно і систематично на-

магалися витравити ідею Бога, здійснювали підлу і антинаукову справу. ...Я дійшов цих переконань по шляхах біології і фізики, і я впевнений, що жодному мислячому вченому неможливо не прийти до цього висновку."

Л. Д. НУЇ

"Теорія еволюції ніколи не була доведена і, на мій погляд, вона скоріше являється собою догму, ніж перелік наукових даних."

Р. РАСК

"Наука може дати людям рефрижератори або висадити людину на місяць, дати їй чудові автомобілі, але наука не може пояснити людині, навіщо вона живе."

Дж. П. ФРІДРІХ

"Знання — це сила! І ця сила — від Бога."

Роджер БЕКОН

ДІВА-ОБИДА Й ГІПЕРБОРЕЙКА ОПІДА

1. "СЛОВО" Й ЗАГАДКОВА ДІВА-ОБИДА

В Індії мовами Премчанда й Тагора, тобто хінді й бенгальською, перекладено давньоукраїнську епічну пам'ятку "Слово о полку Ігоревім". Ініціював ці переклади всесвітньвідомий індійський мовознавець Суніті Кумар Чаттерджі (1890–1977), який 1964 року побував в Україні на святкуванні 150-річчя Великого Кобзаря. З ініціативи видатного вченого з'явилася і перша індійська п'єса про Тараса Шевченка, яка звучала по Всеіндійському радіо.

Бенгальський автор першого в Індії поетичного перекладу "Слова", сучасний індійський поет і літературознавець Джоґаннатх Чокроборті (нар. 1924 р.) теж побував в Україні — на 800-річному ювілеї пам'ятки. Вражений винятковою подібністю "Слова" з давніми й середньовічними епічними пам'ятками Індії, він написав і дослідження, де простежив і проаналізував ці паралелі. "Робота над "Словом" була для мене відкриттям нової країни, напроцьод схожої на мою Батьківщину", — так підсумував перекладач і дослідник свою працю над давньоукраїнською пам'яткою.

А навесні 2002 року українському поету Ігореві Римаруку присуджено Національну Шевченківську премію за збірку віршів "Діва-Обида". Діва-Обида — жіночий персонаж саме "Слова о полку Ігоревім", в якому індійські перекладачі знаходять стільки спільного з індійськими мовами, божествами, уявленнями, звичаями, міфологією, іменотворенням. Тому й не дивно, що індійський матеріал проливає світло і на цей загадковий персонаж "Слова".

У "Слові" є місце, яке давно викликає численні дискусії. "Встала обида в силах Дажбожого внука, вступила Дівою на землю Троянову, заплескала лебединими крилами на синьому морі побіля Дону". Митрополит Іларіон зазначає: подання це таке неясне, що дослідники часто

ніння Діви відбулося в численних назвах річок, міст, гір, пагорбів, узвиш по всій Україні (МД, 21, 50).

І ці міркування найбільш глибокі й близькі до істини. Та чи не найважливіший висновок дослідника той, що Діва тотожна київській Мокоші, що Діва-Мокоша пов'язана з Черніговом і Тмутараканню. Саме до Тмутаракані, котра на Таманському півострові, тяжіють чернігівські, сіверські князі. Саме вони, а не київські князі, сідали на престол у Тмутараканському князівстві. І саме на Таманському півострові містилася Сіндика — країна сіндів, до якої, за Геродотом, по замерзлому Боспору Кімерійському (Керченській протоці) перебиралися взимку кримські скіфи. Та й назви Тмутаракань і Чернігів означають одне — "Місто Чорного Тура/Бика".

Для сіндів індійська епічна традиція має другу назву — *суєри*. А сіндусуєри виявляють спорідненість із кімерами-сіверами-сіверянами, і не лише назвами (ТРС, 10–17). З іншого боку, етноніми *таври* й *руси* семантично тотожні, це дві різні назви одного племені зі значенням *туричі*. У "Влесовій книзі" це *коровичі*, в оригіналі *кравенці* — найдавніша писемна фіксація етноніму *українці*. А таври-руси мають виразне індоарійське забарвлення (ТРС, 28 — 38), що підтверджує відома Херсонська присяга III ст. до н. е., яка згадує *састер*, — це його херсонесці клануться оберегати від еллінів (!) і варварів. А *састер* — специфічний індійський термін на означення священних книг — *шастр*, найпершою й найавторитетнішою частиною яких були веди.

2. ГЕРОДОТ І ГІПЕРБОРЕЙКА ОПІДА

Витоки загадкової Діви-Обиди сягають у значно давніші, аніж "Слово", пласти давньоукраїнської історії. Це підтверджує Геродот у V ст. до н. е. У своїй "Історії" він пише, що гіпербореїці щороку посилали до святилищ Артеміді й Аполлону на острові Делос двох дівчат із дарами, загорнутими в пшеничню соломку. Найпершими такими посланницями були *Арга* й *Опіда*, потім — *Гіпероха* й *Лаодіка*. Причому Арга й Опіда нібито прибули туди разом з Артемідіою і її братом Аполлоном. Могили дівчат були зі східного боку святилища Артеміді. Делосські жінки поклонялися їм і співали величальних пісень, а потім цей звичай перейняли інші народи (IV, 33–35).

Імена *Опіда* й *Обида*, *Лаодіка* й *Лада* вочевидь споріднені. "Зв'язок Лато з північною Ладіою не викликає сумніву", — констатує академік Б. Рибаків. *Лато*, за міфами, мати Артеміді й Аполлону, а Лада — мати Купала. Крішна-Гопала — земне втілення Вішну, тобто син Вішну й Лакшмі, тотожної слов'янській Ладі й балтійській Лайме. В епосі Деві виступає сестрою Крішни, а вона тотожна таврській Діві й грецькій Артеміді. Крішна ж має ім'я *Гопалан*, тотожне імені *Аполлон*. Про таврське святилище Артеміді в Криму мовить Гомер у VIII ст. до н. е. Саме сюди під час Троянської війни богиня-воїтелька перенесла юну Іфігенію, доньку мікенського царя Агамемнона, який очолював грецьке військо в поході на Трою. Тут Іфігенія стала жрицею в таврському храмі Діви-Артеміді.

За грецькими міфами, Діва-Артеміді прийшла до Греції з Таври-

ки-Криму, а її статую викрали з таврського храму сама Іфігенія та її брат Орест. У Греції Іфігенія теж стала жрицею в храмі Артеміді. Тобто Діва-Артеміді, її храм і жертovníк у Криму — справдані. Бо навіть для пожертви переносити Іфігенію аж у Таврику, якщо жертovníк Артеміді був у Греції? Міфи мовлять, що Лато народила Артеміді й Аполлона на Делосі саме тоді, як ішла на острів зі своїх північних країв, Гіпербореї.

Таким чином, і геродотівська *Опіда* виявляється причетною до

Дурґа — войовнича іпостась Деві-Діви

Артеміді, отже, й до *Діви-Обиди*. Складається враження, що гіпербореїці посилали дівчат у пожертву Артеміді й Аполлону. Бо сама Артеміді, як свідчить міф про Іфігенію, задовольнялася однією дівчиною-жертвою. З іншого боку, індійська Деві має низку імен, які відбивають якусь одну з десяти її головних іпостасей — шести лагідних, милостивих і чотирьох грізних, войовничих. Тому можна припустити: *Арга* та *Опіда*, *Гіпероха* й *Лаодіка* — просто імена Діви-Артеміді, що відбивають якусь її функцію чи іпостась.

3. ХЕРСОНЕСЬКА ДІВА Й КИЇВСЬКА МОКОША

Столицею таврів-русів на південному узбережжі Криму був Херсонес Таврійський, літописний Корсунь. Берегинею, Матір'ю його була Діва, тотожна індійській *Деві*, "Богині". Деві — богиня-воїтелька й дружина Шіви; він, як і Деві, зображається з тризубом і уособлює в ньому середнє вістря (праве й ліве уособлюють бог-творець Брахма й бог-охоронець Вішну — у "Влесовій книзі" *Вишень*, *Вишній*). Інше ім'я Деві — *Махеші*, "Велика богиня", тотожне нашому *Мокоша*. Саме Діви-Мокоші стосується крилатий вислів про "Матір міст руських". Бо як Діва була Покровителькою літописного Корсуна, так і Мокоша була Покровою, Матір'ю-Берегинею стольного Києва й усіх інших міст Київської Русі.

Таврська Діва-Артеміді має культове ім'я *Тавропола*, тотожне імені *Гопала*, що його мав Крішна, й архаїчні риси матері-корови. На теракотовій пластинці, знайдений 1946 року в Севастополі-Корсуні, зображено жінку з головою корови. Там же знайдено й монети з Дівою на одному боці й биком — на другому.

Діва посідала чільне місце в херсонесському пантеоні, була царицею міста, мала своє літочислення. Важливі документи херсонесців завершувалися рядками: "Так ухвали-

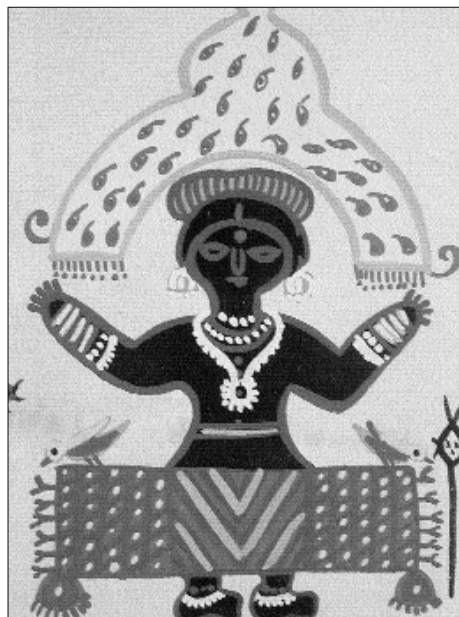
ли Збори й Народ за царювання Діви". Її храм із вівтарем у центрі міста був головною святинею. На честь богині відзначалися свята-парфенії, виготовлялися статуї. Монети зображали Діву з сагайдаком, луком і сарною, з розмайними кучерями, у пов'язці або короні.

4. КОРОНА-АПІДА Й РОЗГАДКА

От у цій короні й криється розгадка *Діви-Обиди*. Якщо на Діві красувалася баштова корона, що обрисами нагадувала зубчасті оборонні мури, це означало, що вона постає захисницею міста й помічницею воїнів. Тоді її називали "Богиня-корона", "Богиня в короні", "Богиня в баштовій короні".

У зв'язку з цим привертає увагу санскр. *апіда* — "корона", "діадема" (СРС, 92); це слово може бути і окремим іменем, і компонентом у двоосновних іменах високого соціального рангу: *Ананґапіда* й *Пушпапіда* — бог кохання Кама, *Бархаліда* — Крішна, *Тараліда* — Місяць, *Чандрапіда* — Шіва. А також *Джаяпіда*, *Канаканіда*, *Кувалапіда*, *Муктапіда*, *Сур'япіда*... *Ананґапіда* означає "Корона Ананґи", де *Ананґа*, досл. "Безтілесний", одне з імен Ками (індійське *Ананґа* = українському *Ананко*); *Пушпапіда*, "Квітокоронний", бо зброя Ками — лук із тятивою з бджіл і п'ять квіткових стріл. На терені України слово *кама* — "любов", "кохання" має ім'я *Камасарія* у двох боспорських цариків, які жили в IV й II ст. до н. е. (ТРС, 100 — 117). *Бархаліда*, "Павинокоронний" — зачіску Крішни прикрашають павині пера; *Тараліда* — "Зіркоронний", бо Місяць — володар зірок, вони його окраса; *Чандрапіда*, "Місяцекоронний" — зачіску Шіви прикрашає півмісяць. *Канаканіда* — "золото", а в Криму, між Алуштою і Судаком, де багато індоарійських реліктів, є ручай *Канак*.

Синонімами до *апіда* — "корона" — є санскр. *шекхара* й *мукута*.

Сільська богиня-берегиня. Гобелен

Чандрапіда "Шіва" має синоніми *Чандрашекхара* й *Чандрамукута*, *Тараліда* "Місяць" — *Тарашекхара* й *Тарамукута*, *Пушпапіда* "Кама" — *Пушпашекхара* й *Пушпамукута*. Санскр. *шекхара* — "корона", "вершина", "ватажок", "найкращий" (СРС, 653) виступає і як окреме ім'я. Індійське ім'я *Шекхара* тотожне українському прізвищу *Шекера*. Один із сучасних носіїв його — Ше-

кєра Анатолій Федорович, відомий хореограф, *укоронований*, як і Ігор Римарук, Національною премією імені Тараса Шевченка, тільки за 2000-й рік.

Окремим іменем або компонентом в іменах-композиціях виступає і *Мукута* (СРС, 514). Санскр. у часто відповідає українському *у*: *ту* — *ти*, *шула* — *шило*, *муша* — *миша*, *суну* — *син*, *деум* — *дим*, *чатура* — *чотири*, *рудате* — *рудати*, *куп'яте* — *купити*. Тоді виходить, що й індійське ім'я *Мукута* має свого українського родича — ім'я *Микита*. Тож існував не лише термін *апіда* для царського атрибуту — корони, а й ім'я *Апіда*, що цілком могло відбитися, зважаючи на відчутний індоарійський пласт в Україні, в іменах гіпербореїки *Опіди* й *Діви-Обиди*. А коли так, то *Діва-Обида* — це *Деві-Апіда*, тобто *Діва-в-Короні*, *Діва-з-Короною*. Бо в "Слові" Діва-Обида згадується, коли русичі були в стані війни. Діва зображалася в зубчастій короні в пору найважчих випробувань для тих, хто шанував її, потребував захисту й допомоги. Вона була Покровою насамперед війства — русичів і дарувала їм успіх у битві, а то й порятунку.

В українському фольклорі Мокоша — довгорука, що є реліктом давніх уявлень про багаторуку богиню. Індійська Деві в іпостасі Захисниці й Воїтельки має ім'я *Дурґа*, яке означає "Фортеця", досл. "Неприсутня". На терені Давньої України ім'я *Дурґадеві* (по-грецькому *Тіра-тао*) — "Дурґа-богиня" засвідчене ще в IV ст. до н. е. Його мала дружина індійського царя Гекатея — меотка з індоарійського племені, що проживало на берегах Меотиди (Азовське море). В іконографії Дурґа — світлошкіра вродлива жінка з різноманітною зброєю у багатьох руках; в одній із них і тризубець, подарований Шівію. На шаблях раджути, індійських запорожців, часті символи жіночої божественної сили, *шакті* — поєднана з мужністю воїна, шакті-могуть робить його непереможним. І сама Дурґа має ім'я *Шакті*. Улюблений символ раджути на стіпах і щитах — тризубець. У них, як і в козаків, шаблю воїнові перед походом неодмінно вручає жінка — мати або дружина. Ім'я *Шакта*, як і ім'я *Госак* (укр. *Козак*), містять боспорські написи III ст. саме із Сіндики (СП, №12 і 32, 2001).

Сказане про Діви-Обиду пояснює ще одну нез'ясовану обставину "Слова": чому князь Ігор завершує свою епопею відвіданням церкви Богородиці Пирогової на Подолі в Києві? Назву *Пирогова* пов'язують із грецьким *Πυργωσσα*, в якому наявне *πύργος* — "башта". Тож цілком імовірно, що *Богородиця-Пирогова* та сама *Діва-Обида*, *Деві-Апіда* — "Богиня-корона", "Богиня в короні", інакше — "Богиня-Покрова", "Богиня-Захисниця", "Богиня-Рятівниця". І тоді як у Херсонесі Таврійському — літописному Корсуні й нинішньому Севастополі, так і в Києві був храм Богині-Воїтельки, Помічниці й Спасительки воїнів, Покровительки й Захисниці, Матері міст руських, найперше — Києва.

І цим храмом була церква Богородиці-Пирогови на Подолі. Саме в ній, слід гадати, князь Ігор і підніс усемогутній богині вдячну молитву за її безцінний йому дарунок. За свій порятунок.

МД — Шевчук В. Мисленне дерево. К., 1989.

СП — Слово Просвіти (газ.).

СРС — Санскритсько-руський словарь. М., 1978.

ТРС — *Наливайко С.* Таємниці розкриває санскрит. К., 2000.

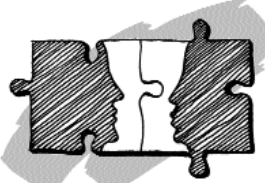
● Степан НАЛИВАЙКО

Діва у баштовій короні на херсонесській монеті (III–II ст. до н. е.)

цю Діву сприймають за Діва. *Обида* — персонаж образи, а взагалі — лиха, констатує він. Реконструктор "Слова" Микола Ткач вважає *Обиду* уособленням смутку й печалі. У Діви-Обиді, яка на синьому морі тріпоче лебединими крилами, дехто вбачає прекрасну Олену, через яку спалахнула Троянська війна. Інші припускають, що Діва-Обида зросла на Дону, а прийшла на Руську землю з половецьких степів, від моря Азовського. І навіть ідентифікують із половецькою княжною, дружиною Олега Святославовича — усунутий з чернігівського престолу, він тривалий час княжив у Тмутаракані.

Діва — це Артеміді, каже письменник і дослідник Валерій Шевчук у книзі "Мисленне дерево", вона пов'язана з Тмутараканню і Черніговом. А земля Троянова — Руська, тобто Київська земля. Саме з Дівою-Артемідіою пов'язана київська Дівич-гора на правому боці Либеді, саме на Дівич-горі відправлялися обряди на честь цієї богині, а покло-

ЯК САМОМУ ВИГОТОВИТИ ВІТРЯК?

У багатьох може виникнути запитання: "А навіщо взагалі в наш час надпотужних АЕС, ТЕС та ГЕС ця патріархальщина — майструвати власний малопотужний вітровий електрогенератор або просто вітряк?"

А таки треба! І причин для цього є багато. Назву лише деякі, головні.

По-перше, на нинішньому зламі історії України "вовки в овечих шкурах" у черговий раз обдурили український народ — "прихватували" його багатства, розграбували вичент національну електроенергетику, і скоро ТЕС взагалі перестануть працювати, а АЕС та ГЕС без ТЕС будуть не в змозі забезпечити потреби в електриці промисловості та населення, і тому будуть великі перебої в енергопостачанні, особливо сіл. Окрім того, для реанімації ТЕС "прихватузатори" мають намір підвищити (і вже підвищують) ціни на електрику.

По-друге, занадто зацентрована енергосистема України має той великий недолік, що втрати електроенергії в ній перевищують 20 %, а вітряк на шляху до споживача зменшує ці втрати в середньому на 4 %.

Уряди країн Західної Європи давно усвідомили переваги децентралізації електроенергетики, а тому розгортають грандіозну програму виробництва "балконної" вітро-техніки, сонячних батарей та деяких інших малопотужних технічних засобів для генерування електрики безпосередньо у споживача.

Уряд України аналогічних кроків не здійснює і не планує, дешева і високоякісна малопотужна вітро-техніка в достатній кількості та асортименті в продажу на українському ринку з'явиться не скоро, а тому кожен умілець, насамперед той, що живе в селі, щоб убезпечити себе од відсутності світла та іншого сучасного комфорту, що дає електрика, може виготовити вітряк своїми руками, бо це доступно кожному, хто знає устрій трактора чи автомобіля.

Отже, Ви надумали мати власного вітряка і відчуваєте, що можете змайструвати його самі. І коли Ви самостійно розпочнете виготовляти вітряка, перед Вами постане ряд питань, на які Ви не знаєте правильної відповіді. Найголовнішим при виготовленні вітряка є вибір способу перетворення кінетичної енергії вітрового потоку в обертальну — вала електрогенератора та узгодження потужності електрогенератора з потужністю вітрового двигуна — пристрою, що перетворює енергію вітру в енергію обертання вала електрогенератора.

Звісно, в межах короткої газетної статті немає змоги наводити теоретичні обґрунтування параметрів вітряка, а тому Вам, читачу, доведеться приймати на віру те, що далі буде наведено. Отже, з великої кількості способів перетворення енергії вітрового потоку в енергію обертання вала одним із найкращих є застосування горизонтально-вісьового ротора з лопатями, що мають профіль крила літака (пропелер). Коефіцієнт корисної дії енергії вітру в механічному обертанні вала пропелером може досягати 0,35–0,45. Практично в усіх інших способах перетворення енергії вітру цей показник у 1,5–5 разів менший. Найкраще було б мати трілопатекий ротор, але конструкція і виготовлення його в домашніх умовах є складними, а тому пропонуємо дволопатекий ротор, який можна виготовити із цільного соснового (без сучків) бруса.

Зважаючи на те, що найбільш

доступним електрогенератором на селі може бути автомобільний (потужністю до 250 Вт) або тракторний (потужністю до 750 Вт), розміри пропелера розраховані на його навантаження електрогенератором в діапазоні 250–750 Вт. Конкретні розміри такого пропелера наведені на рисунку.

Після виготовлення пропелера із бруса за потрібним профілем на передню (товстішу) кромку його необхідно наклеїти епоксидним клеєм склотканину (для захисту від абразивного зносу і пошкодження), далі відшліфувати та покрити про-

комплект ротора (пропелер, підшипники, колесо з клинчастим ободом) кріпиться на рамі, що має вигляд паралелепіпеда, в нижній її частині. У верхній частині рами через натяжні (великого діаметру) гвинти кріпиться електричний генератор, на вихідному кінці вала якого встановлено мале колесо клинчастопасової передачі. Розрахунки швидкості обертання ротора (пропелера) засвідчують, що число обертів його при досягненні номінальної потужності становитиме близько 400–450 об/хв. Для того, щоб автомобільний чи тракторний електрогенератор міг заряджати

вання на зміни напрямків вітру. В разі дії штормових вітрів (швидкість понад 20 м/с) доцільно вітряк (пропелер) вивести з-під вітру, для чого "хвіст" вітряка кріплять на рамі шарнірно з пружиною. При досягненні швидкості вітру 20 м/с пружина розтягується настільки, що пропелер стає в положення паралельно "хвосту" і вітру, а через це перестає генерувати електроенергію і сприймати вітрове навантаження. В такому положенні аварія вітряка неможлива і небезпеки людям від нього немає.

Виготовлений таким чином вітряк необхідно встановити на щог-

шований на відстані 4–7 метрів від вісі щогли (залежно від висоти щогли).

Для ефективної роботи вітряка дуже важливим є правильний вибір місця його встановлення. Найкращими для цього є найвищі місця на наявній ділянці, краї ярів, урвищ, береги водойм. Необхідно, щоб вибране місце було максимально відкритим, усі перешкоди, що вищі за вітряк, повинні бути на відстані од нього у 10–20 разів більший за відстань між верхньою точкою перешкоди і кінцем лопаті ротора в крайньому нижньому її положенні.

Електричний кабель від генератора, через трубчасту вісь гондоли та щоглу, спускають униз щоглу з 1–1,5-метровим запасом до клемного з'єднання. Після клем до акумулятора треба під'єднати алюмінієвий чи мідний дріт такого діаметру, щоб втрати генерованої енергії на опір у ньому були мінімальні, особливо це важливо при значній відстані вітряка від акумуляторних батарей. Зарядка акумуляторних батарей буде здійснюватись ефективніше в разі включення в електричну схему (між генератором і акумулятором) конденсаторної батареї ємністю не менше 10000 мікрофарад. Ще кращим варіантом є використання суперконденсаторів (іоністорів), які дозволяють значно зменшити кількість акумуляторних банок і розширити діапазони струму заряду і розряду акумулятора.

Накопичена в акумуляторах електрика може використовуватись безпосередньо (як постійний струм) для потреб освітлення та роботи деяких побутових приладів. Однак для холодильника (морозильника) та ряду іншої хатньої електропобутової техніки потрібен змінний струм, для чого систему видачі струму необхідно комплектувати інвертором. Інвертори невеликої потужності серійно випускаються в Україні, а, в принципі, їх можна виготовити і самому.

Вітряк потужністю 250 Вт за рік виробить 500–800 кВт/год, а потужністю 750 Вт — 1200–1500 кВт/год електроенергії. Втрати на перетворення і передачу можуть становити 10–20 %, а тому виробленої вітряком електроенергії буде достатньо лише для забезпечення мінімальних побутових потреб (світло, радіо, телевізор, холодильник). Якщо ж Ви маєте сікарню, зварювальний апарат, водяний насос, то потужності вітряка буде не достатньо, щоб усе це забезпечити електрикою. Можна, звичайно, виготовити і встановити ще один чи декілька вітряків, але, може, буде простіше встановити більш потужний інвертор (наприклад, на 3000 ВА) та акумуляторну батарею великої ємності, яку за потреби можна буде заряджати в нічний час з електромережі за пільговим "нічним" тарифом, що становить 3 коп/кВт/год.

Усвідомлюючи актуальність і важливість масового руху сільчан "за свій вітряк", а також те, що в межах короткої газетної статті можуть бути недостатньо висвітлені окремі особливості конструкції вітряка чи електричної схеми системи накопичення і видачі електроенергії, автор зобов'язується проконсультувати кожного, хто до нього звернеться з цього приводу або з приводу розрахунків параметрів більш потужного вітряка.

Борис КОРОБКО

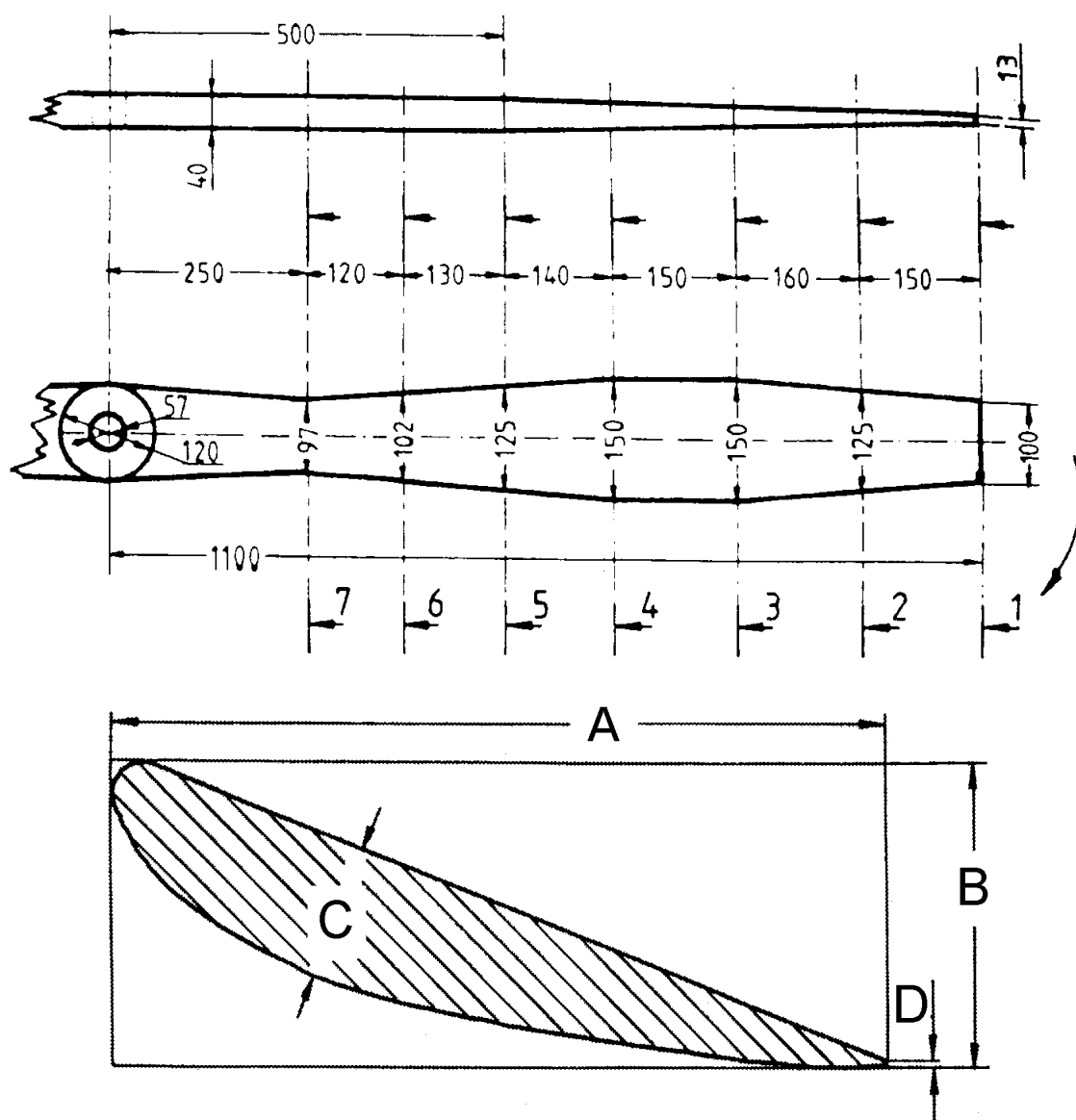

Рисунок. Габаритні розміри пропелера та його перетинів (1–7) у мм

Номери перетинів	1	2	3	4	5	6	7
A	100	125	150	150	125	102	97
B	13	20	26	33	40	40	40
C	6	9	12	14	16	18	20
D	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0

пелер вологостійким лаком. Готовий пропелер кріпиться на кінці вала ротора. Для цього на вал приварюється шайба з отворами для шурупів. З протилежного боку пропелера гайкою притискається ще одна шайба таких самих розмірів, через отвори в якій такими самими шурупами додатково кріпиться пропелер на валу. На вал ротора насаджуються також 2 підшипники. Бажано, щоб один із них був конічно-роликівим. На протилежному від пропелера кінці ротора кріпиться колесо з ободом для клинчастого пасу із зубцями (пас може бути без зубців, але його потрібно буде частіше і сильніше натягувати і міняти на новий).

акумулятор, потрібно, щоб число обертів електрогенератора становило не менше 1500 об/хв. Тобто, передавальне число клинчастопасової передачі має становити 4:1 (діаметр колеса передачі на валу ротора має бути у 4 рази більший від діаметра колеса на валу електрогенератора). Враховуючи прийнятну конструкцію трансмісії, яку, між іншим, бажано закрити зверху і з боків від дощу і снігу, необхідно, щоб орієнтація пропелера була на вітер, тобто в робочому положенні пропелер має бути попереду щогли, а не за щоглою. Для цього до рами варто прикріпити "хвіст", площа і плече важеля якого мають бути достатніми для швидкого реагу-

лу, на який він має обертатися для того, щоб відслідковувати напрямки вітру. Для цього до рами гондоли (комплект вітряка без щогли) приварюють трубчасту вісь, а в кінцевій верхній частині щогли монтують чавунну втулку — підшипник ковзання (хоча в принципі можна застосувати і роликіві чи шарикові підшипники), в який встановлюють вісь гондоли.

Нижня кінцева частина трубчастої щогли через фланцеве з'єднання приєднується до фундаменту або металевій плити розміром не менше 1,2 x 1,2 м. На щоглі, на довжину лопаті нижче від вісі пропелера, кріпляться 3–4 тросові розтяжки, нижній кінець яких розта-

ВОНА ЧЕКАЄ ЙОГО

А 46. Мені 42 роки, киянка, живу з дорослою донькою, яка здобуває вищу освіту. Я ділова жінка, багато працюю, непогано заробляю. Самостійна, практична, рішуча. Але, як і кожна нормальна жінка, мрію про справжнє кохання. Не красуня, але й не страшко: чоловіки кажуть, що симпатична. Середнього зросту, середньої повноти, гарна господиня. Шукаю серйозного, розумного, інтелегентного чоловіка для серйозних стосунків.

Наталя.

А 47. Дітей я виховала сама, без чоловіка, дала їм вищу освіту, забезпечила житлом. Тепер маю моральне право потурбуватися про себе. Мені 47 років, середнього зросту, струнка, кароока. Весела, працьовита, енергійна. Маю відповідальну роботу, у вільний час займаюся приватним бізнесом, а також допомагаю по господарству мамі, яка мешкає у приватному будинку в Київській області. На особисте життя не маю часу, а так хочеться кохати і бути коханою! Якби я зустріла порядного, серйозного, енергійного чоловіка, разом з ним ми б гори перевернули! Доторкнулися б удвох до зірки Кохання і відчували мить щастя...

Інна.

А 48. Доброзичлива чернівчанка 26 років, щира українка, інтелегентна, з високою гуманітарною освітою. Маю творчий факх і різноманітні захоплення: квіти, музика, театр, психологія, шиття, плетіння. Кароока шатенка приємної зовнішності з ніжним голосом. Сонячна натура, людинолюбна й відкрита, мрійлива і приязна, народжена під знаком Лева, а тому енергійна й емоційна. Шукаю надійного, інтелегентного, приємного у спілкуванні українця віком до 40 років. Людину, яка відбулася як професіонал, високоосвічену й успішну, небайдужу до мистецтва, залюблену у світ, природу, життя. Із турботливим, щирим і мудрим чоловіком створю сім'ю, прагну працювати для нашого професійного вдосконалення, підкорити Говерлу і побачити красу України та світу. Вірю в любов, а материнство вважаю складовою сімейного щастя. Озвися, серце, поки що самотнє, — ми будемо щасливими!

А 49. Два тендітні створіння: мати (46 років, 158 см, 53 кг, вища освіта) і донька 12 років, забезпечені матеріально та житлом, мріють оточити турботою і теплом надійного і порядного, без шкідливих звичок чоловіка та батька.

2225, Київ, а/с 258.

ВІН ШУКАЄ ЇЇ

А 50. Для шлюбу шукаю дівчину без інтимного минулого, не схильну до повноти, можна з села, віком до 28 років. Про себе: 31 рік, 182 см, 70 кг. Сім'я для мене — сенс буття. Люблю сад, город.

03150, Київ, до запитання Катричу М. В.

А 51. Мені 45 років, зріст 182 см, вага 76 кг. Підприємець, маю автомобіль. Дотримуюся здорового способу життя, житлом та матеріально забезпечений. Люблю дітей. Для створення сім'ї познайомлюся з тендітною симпатичною жінкою до 40 років. Чекаю фото.

08150, Києво-Святошинський район, місто Боярка-1, а/с В, Олександрю.

ШУКАЮ НОРМАЛЬНОГО ЧОЛОВІКА

ЗНАЙОМСТВО

Ольга, абонент А 45

“Казкові лицарі мені не потрібні — шукаю нормального чоловіка: інтелегентного, розумного, серйозного, роботязкого”, — зізналася Ольга.

ВУСАТА “ГАНЧІРКА”

— Чоловік у мене був ледачий, нерішучий, не-самостійний, — згадує Ольга. — Розповім про один випадок, типовий для нашого подружнього життя. Я тоді працювала керівником відділу у міністерстві, а чоловік звільнився з однієї роботи, а іншу не поспішав шукати. І от отримали ми нову квартиру, а сантехніка не працює.

— Сходи в ЖЕК і виклич сантехніка, — попросила я чоловіка. Цілий тиждень ходив він у ЖЕК, але так і не зміг викликати сантехніка.

— Ти розумієш, я його шукав-шукав, а він то п'яний, то збирається випити, то на виклик поїхав, — виправдовувався чоловік.

— То як же нам бути?! Хіба ти не бачиш, що робиться в квартирі?! Помитися не можемо, у туалет зайти гідко! Невже за тиждень ти не зміг вирішити одну-єдину побутову проблему?! Ти ж не працюєш, їсти не вариш, у хаті не прибираєш — то чим же ти займався цілий тиждень?! Що ти зробив для сім'ї?!

— Шукав сантехніка... — похнюпившись, про- бурмотів чоловік.

Наступного ранку я відпросилася з роботи і пішла до начальника ЖЕКУ.

— Що це за знущання над людьми?! — запитала я його. — Цілий тиждень не можемо викликати сантехніка! Совість у вас є чи нема?! На вулиці спека, а ми помитися не можемо, бо крани не працюють! Якщо ви так ставитеся до людей — не буду платити за квартиру! Сьогодні ж напишу листа в газету, викличу журналістів, покажу, яка сантехніка у ваших будинках — отоді вам доведеться шукати іншу роботу, де такого зручного крісла, як у цьому кабінеті, не буде! То ви дасте нам сантехніка чи ні?! — та як грюкну кулаком по столу!

Через півгодини всю сантехніку в нашій квартирі полагодили.

Отаким був у мене чоловік: не мужчина — вусата ганчірка! Розлучилася з ним без жалю, бо краще бути самотньою, ніж жити з тюхтієм!

ПИРІЖКИ З ЯБЛУКАМИ

— Кілька років живу сама, — розповідає Ольга. — Але все одно люблю готувати. Одного разу напекла смачних пиріжків з яблуками, пішла у

парк, сіла на лаві, їм пиріжок. Поруч присів чоловік років 50, подивився на мене уважно і раптом каже: — Вибачте, ми з вами незнайомі. Але ви мені дуже симпатичні. І пиріжок у вас такий апетитний...

— То пригощайтесь, будь ласка! — запропонувала я. Скуштував він мого пиріжка, здивувався:

Це ви сама таке напекли?!

— Сама. Люблю готувати.

— Пощастило вашому чоловікові! — тяжко зітхнув він. — А моя дружина така ледащиця! Ні борщу зварити, ні пирогів напекти не вміє. Не вміє і не хоче!

— Чому ж ви з нею одружилися?! — дивуюся. — Куди дивилися ваші очі?

— Розумієте, у неї в молодості була дуже красива фігура. Ноги, як у фотомоделі, — стрункі, довгі! А я так люблю

струнких жінок, що все їй вибачав тоді. Знав, що вона лінкувата, бачив, що до плити її трактором не затагнеш, але ж вона була така красива! Одружилися. Сплинули роки — дружина розповніла, ноги стали товстими, некрасивими. А готувати як у молодості не хотіла, так і зараз не хоче! Отака біда!

— То ви самі винні! Треба було дивитися не на ноги, а в душу зазирати! А тепер ходіть голодні або надягайте фартух та самі ставайте до плити!

ДВА ДНІ ЗНАЙОМІ — І ДО ШЛЮБУ!

— Боляче мені бачити, як несерйозно ставляться до шлюбу деякі молоді люди, — каже Ольга. — Ось, наприклад, син моєї подруги Віталій. Якось приїжджає до мене радісний і приголомшує: — Тьотю Ольго, я женюся!

— Рада за тебе. Але хто ж твоя наречена? Давно ти її знаєш?

— Лише два дні, але хіба це має велике значення? Адже ми кохаємо одне одного! Вона така красива, така сексуальна!

Я тактовно промовчала я, не схотівши ображати юнака. Рік вони прожили, точніше, промучились, і розлучилися.

— Майбутню дружину треба знати не два дні, а принаймні два роки, — якось зізнався мені Віталій. Тепер він уже не поспішає до рагсу...

СЕКРЕТ СІМЕЙНОГО ЩАСТЯ

— **Ольго, ви вірите в сімейне щастя? У чому його секрет?**

— Сімейне щастя цілком можливе, але тільки сильні та мудрі можуть бути щасливими удвох. Треба поважати іншу людину, намагатися зрозуміти її, поставити себе на її місце, треба уникати дріб'язкових чвар, згладжувати конфлікти, не роздмухувати з іскри непорозуміння багаття скандалу. І якщо ваша прекрасна газета допоможе мені зустріти нормального порядного чоловіка, я доведу йому, що без коханої жінки життя чоловіка нецікаве та сіре, наче день без сонця, а ніч без місяця...

Олег ГУМЕНЮК

● **Шановні читачі! Якщо вас зацікавила доля Ольги, напишіть їй листа. Її абонентський номер А 45.**

ПОРАДИ ЛІКАРЯ

РОСЛИНИ — ДРУЗІ ЗАКОХАНИХ

З цікавістю читаю всі випуски “Самотнього серця” і навіть написав двом жінкам, які дали свої оголошення. Але відповіді поки що не отримав: мабуть, жінки поїхали у відпустки, а може, я їх не зацікавив? Бо зараз усі жінки мріють про бізнесменів та заможних іноземців, а я — звичайний скромний учитель. Маю одну болісну проблему... Добре, що ведучий сторінки — чоловік, то мені не соромно запитати. Як посилити статевий потяг за допомогою лікарських рослин, що ростуть на Україні? Бо в аптеках багато різних пігулок, але все воно таке дороге, що, якщо почнеш пити оті “віагри”, то залишишся без штанів...

І. Р., Житомирська область.

Відповідає читачеві лікар-фітотерапевт **Петро Шкарбанюк**.

На щедрій українській землі росте багато лікарських рослин, які є вірними друзями закоханого чоловіка або жінки. І не варто викидати чесно зароблені гроші на різні “віагри” — усе те нам, українцям, чуже! Друг № 1 — буряк звичайний. Ця геніальна рослина містить цукри, органічні кислоти, пектини, білок, бенатаїн, каротин, аскорбінову кислоту, вітаміни В1, В2, сполуки калію, магнію, заліза, міді, ванадію, бору, йоду, марганцю, кобальту, літію, молібдену, рубідію, фтору і цинку. Буряк, якщо його регулярно вживати у їжу, виявить протипухлинні властивості, відрегулює обмін речовин в організмі, поліпшить зір і позитивно вплине на функції статевих залоз.

Як вживати буряк?

1. Сік буряка в рівних співвідношеннях із соком моркви пити по одній столовій ложці тричі на день.

2. Сік буряка з медом пити по третині склянки тричі на день.

3. Салат із варених буряків вживати щодня.

Свіжонатертий буряк прикладають до ран, а сік закапують у ніс при нежиті.

Увага! Протипоказано вживати буряк у великих кількостях при нирковокам'яній хворобі (насамперед при оксалурії) та інших порушеннях обміну речовин.

Продовження в наступному випуску “Самотнього серця”

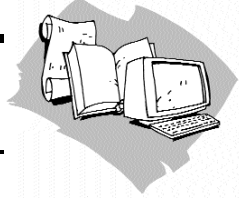
УСМІШКА

— У Галини й Остапа вдруге медовий місяць.

— Як таке може бути?! Вони ж двадцять п'ять років живуть у шлюбі!

— Так, і от через багато років медовий місяць повторився: в Галини відпустка у червні, а в Остапа — у жовтні...

“ЧОЛОВІК БЕЗ ЖІНКИ — ЯК БЕЗХВОСТИЙ ВОВК” (Фінське прислів'я)

РОЗСТРІЛЯНА ГЕОЛОГІЯ

ХТО ВІДКРИВАВ УКРАЇНСЬКУ НАФТУ

Дніпровсько-Донецька западина є основною нафтогазоносною провінцією України, де видобувається 90% нафти і газу в нашій державі. Розташована вона між Дніпром і Дінцем, тому і названа Дніпровсько-Донецькою западиною. Охоплює Чернігівську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську і Луганську області. В геологічному відношенні це прогин до 20 км, вповнений осадовими породами, які здатні вміщати і віддавати нафту і газ.

Відкрита ця нафтогазоносна провінція українським геологом, професором Федором Остаповичем Лисенком (1887–1937) — завідувачем відділу нерудних копалин Інституту геології УРСР в результаті геологічних досліджень Роменської структури.

дружина проф. Лисенка. Лікар за професією, Марія Дорофіївна Лисенко-Михалевич була засуджена на 8 років каторги і вислана в Коми АРСР. Квартира і все майно були конфісковані. Малолітній син Євген пішов поміж люди... Наукові звіти і опубліковані роботи проф. Лисенка були вилучені з бібліотек і знищені. Будь-які посилання на дослідження Лисенка були заборонені. Знищено було також підготовлений до друку рукопис монографії Ф. О. Лисенка про нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини. Його помічника і заступника І. Т. Шамеку відсторонили од подальших робіт по розвідці нафти на Роменській структурі, а підготовлену Шамекою докторську дисертацію заборонили захищати. У подальшому І. Т. Шамеку взагалі вигнали з Інституту геології АН УРСР.

На нафтовій конференції 1938 р. відомий партійний діяч, віце-президент АН УРСР О. Шліхтер охарактеризував проф. Лисенка і всіх, хто вів з ним розвідку нафти в Ромнах як підлих ворогів народу, буржуазних націоналістів, фашистських троцькістсько-бухаринських вирождів, шкідників, які не заслуговують на пам'ять і місце у вітчизняній науці, і розпорядився: вважати, що "Питання про нафту на території УРСР вперше було підняте проф. Н. С. Шатським". І з цього часу всі дослідники, які вивчають геологію і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини, слідом за О. Шліхтером повторюють помилкове твердження про те, що нафта на Лівобережжі України була відкрита завдяки теоретичним обґрунтуванням професора із Москви Н. С. Шатського.

Вивчення фактичних матеріалів з Дніпровсько-Донецької западини показують, що Н. С. Шатський не мав жодного відношення до пошуку нафти на Роменській структурі. Протягом усього часу, коли вивчався Роменський район — з 1928 р. і до отримання там промислового притоку нафти в 1937 р. — Н. С. Шатський ніколи не приїжджав в Україну, не цікавився ходом розвідувальних робіт, не видавав жодних рекомендацій і тільки тоді, коли в Ромнах отримали нафту, а всіх дослідників, які мали пряме відношення до розвідки нафти, розстріляли чи вислали на каторжні роботи до Сибіру, а також довідавшись, що Шліхтер назвав його першовідкривачем нафти, Шатський приїхав у 1938 р. в Україну, щоби захопити лаври першовідкривача нафти в Дніпровсько-Донецькій западині. Більше того, в Геологічному інституті АН СРСР (Москва) був оформлений стенд, на якому стверджувалося, що проф. Шатський показав українським спеціалістам, де треба шукати в Україні нафту і своїми теоретичними розробками орієнтував малопідготовлених українських фахівців на вирішення їх геологічних проблем...

Слід відзначити, що перші згадки про нафту на сході України, тобто в Дніпровсько-Донецькій западині, висловив ще в 1903 р. професор Київського університету П. Я. Армашевський. Та його ім'я було під заборону, оскільки він був убитий російськими більшовиками, які під проводом Муравйова захопили Київ у 1919 р. і почали репресії проти української інтелігенції, звинувачуючи її в сепаратизмі і націоналізмі. Більшовики в Україні розпочали масові вбивства еліти. Першою жертвою серед професорів-геологів став П. Я. Армашевський. І перший президент Академії наук Української Народної Республіки, видатний геолог, вчений зі світовим іменем, академік В. І. Вернадський різко

засудив більшовизм, який вбивствами і терором стверджував свою владу в Україні. В 1919 р. Вернадський писав: "Внаслідок здійснення "червоного терору" — історія тієї габриєльської фрази ніколи не забуде — у кривавих застінках більшовицької інквізиції загинув відомий вчений, професор мінералогії університету Святого Володимира П. Я. Армашевський. Хворий, майже 70-річний старець, який давно відійшов од суспільного життя, був схоплений і додому не повернувся. До останніх літ він жив своєю працею; залишилися незакінченими його роботи. Ще недавно він розказував мені про плани, які він думав завершити на схилі свого життя. Йому не спадало на думку можливість його вбивства... Жертвою законів Божих і людських помученицьки судилося загинути Петру Яковичу Армашевському. Не можна забувати цього злочину".

За таких умов В. Вернадський не став чекати репресій у Києві і подав у відставку з посади Президента Академії наук Української Народної Республіки. Він переїхав спершу до Криму, в Сімферополь, де зайняв посаду ректора Таврійського університету, а коли більшовики захопили Крим, емігрував у Францію, де працював професором Сорбонни упродовж 1922–1925 рр. В. Вернадський повернувся потім в СРСР, але працювати в Україні йому не дозволили і решту свого життя він провів у Москві, а Україна втратила одного з найбільших вчених ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в СРСР набули особливо широкого розмаху наприкінці 30-х років. Тоді практично всі провідні вчені в області геологічних наук були розстріляні або ж депортовані до Сибіру. Репресії зазнали: віце-президент АН УРСР академік М. Г. Світальський (розстріляний у 1937 р.), професор С. В. Оплоков (розстріляний у 1937 р.), професор Р. Р. Виржиківський (розстріляний у 1937 р.), професор Ю. Г. Дубяга (розстріляний у 1937 р.), доцент К. А. Жуковський (розстріляний у 1937 р.), професор Ф. О. Лисенко (розстріляний у 1937 р.), професор П. К. Нечипоренко (розстріляний у 1937 р.), кандидат геол.-мін. наук П. І. Василенко (розстріляний у 1937 р.), канд. геол.-мін. наук І. А. Лепікаш (розстріляний у 1937 р.) та інші. Очікуючи арешту і розстрілу і перебуваючи в постійному страху, не виніс потрясіння і закінчив життя самогубством у 1936 р. професор В. І. Крокос. Ряд учених були заарештовані і заслані до Сибіру, де і загинули. Це професор М. І. Безбородько, професор О. І. Галака, Я. Х. Лепченко, Ф. М. Полонський, О. О. Цитович та інші. Деякі вчені від страху залишили Україну і влаштувалися працювати по інших республіках СРСР, — серед них М. Бурчак-Абрамович, проф. П. Чирвинський, М. Фрейд та інші.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА РОЗВИВАЛА НАУКУ

Розстріли, депортації та втечі вчених створили в наукових інститутах і вузах України вакуум, для заповнення якого розсилались гінці в різні райони СРСР, переважно в наукові центри Росії. За запрошеннями приїжджали в Україну і займали керівні посади в науці і вузах недостатньо компетентні спеціалісти, — перспективні вчені ніколи не покидають своїх лабораторій і інститутів. Пошуками кар'єри деінде займаються ті, що не змогли проявити себе в рідних стінах і яких там ніхто не затримує. І вийшло так: провід-

них учених України розстріляли або ж депортували до Сибіру, а натомість приїхали малокваліфіковані фахівці, які зайняли пости директорів і завідувачів кафедр і лабораторій. У результаті рівень геологічних наук в Україні катастрофічно упав. Проте це не завадило партійним органам стверджувати, що Російська Федерація суттєво допомогла Україні в 30–40-і роки геологічними кадрами, в результаті чого в Україні були створені умови для подальшого прогресу науки і освіти в галузі наук про Землю.

ПОВЕРНІМО ЇМ ПАМ'ЯТЬ

Верховний Суд Союзу РСР своїм визнанням № 44-018112/6 Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 28 листопада 1956 р. постановив вирок від 3 вересня 1937 р. стосовно Лисенка Федора Остаповича скасувати, справу припинити через відсутність складу злочину. Проте і досі ім'я проф. Лисенка знаходиться під заборону. І хоча завдяки його відкриттю нафтоносності Дніпровсько-Донецької западини Україна отримала прибутки в мільярди доларів, в Інституті геологічних наук НАН України, де він працював, немає навіть його портрета на стенді видатних учених. Робиться все, щоб ім'я проф. Лисенка залишилося невідомим, забутим. Більше того, організатори наукової конференції "Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики", яка відбулася в Києві 24–25 лютого 2000 р. і проводилася Академією наук України, відмовились опублікувати в працях конференції мою статтю про Ф. О. Лисенка. Виявилось, що значно легше надрукувати матеріали про українського вченого в закордонних виданнях, аніж у працях НАНУ. Так, Європейська Асоціація геовчених та інженерів включила в програму Міжнародної конференції, що відбулася 29 травня—2 червня 2000 року в Глазго (Великобританія), мою доповідь про проф. Лисенка, надала мені можливість виступити і опублікувала матеріали. А в Україні, як не дивно, осіб, репресованих органами НКВД, до цього часу визнають злочинцями і вважають за краще уникати будь-яких згадок про них...

Проф. Лисенко правильно проводив пошук нафти та газу на Роменському куполі в Дніпровсько-Донецькій западині. Його роботи виявилися справді раціональними і ефективними. Для порівняння пошлюсь на пошук нафти в Західному Сибіру і в Другому Баку. В цих регіонах промислово нафту отримали після 25 років напружених робіт. Було пробурено багато десятків непродуктивних свердловин, доки не отримали позитивних результатів. Лише в Україні всіх відомих геологів, які відкрили нафту, репресували, розстріляли і затаврували як "ворогів народу", шкідників, троцькістсько-бухаринських вирождів, підлих агентів фашизму, які не заслуговують пам'яті. І всі ці негативні оцінки геологів виходили від академіка О. Шліхтера, людини зовсім не компетентної в геології та в пошуках нафти, далекої від науки. Я переконаний, що якби в радянський період не були розстріляні всі провідні українські геологи, а видатний геолог ХХ ст. академік В. І. Вернадський не виїхав би з України, а розвивав науку у себе на батьківщині, то ми тепер не страждали б від нестачі нафти. Використовуючи своє службове становище віце-президента АН УРСР, О. Шліхтер в часи жорстокої реакції, всупереч фактам, принизив українську академічну науку. Шляхом доносів на чесних учених О. Шліхтер заробив собі авторитет і кар'єру в радянські часи, його іменем названо вулицю в Дніпропетровському районі м. Києва, а на престижному будинку на вул. Терещенківській в м. Києві досі висить меморіальна дошка, яка стверджує, що в цьому будинку проживав видатний учений. А розстріляні у Биківні за доносом О. Шліхтера видатні вчені, які багато зробили для України, не мають ні могили, ні пам'ятника, ні належної пам'яті...

Василь СОЗАНСЬКИЙ,

кандидат геолого-мінералогічних наук,

- провідний науковий співробітник Відділення морської геології Національної

ПРО НАШИХ ДОРОГИХ, «ЯБЛУНЕВОЦВІТНИХ»...

Чи знаємо ми свою творчу еліту минулих років? Чи відчуваємо її внесок в українську ноосферу, яка є запорукою духовного безсмертя нашої нації? Чи вміємо ми берегти, поважати, любити те, що зроблено в культурі, літературі нашими попередниками, які так щедро розкидали перед нами, прийдешніми, перли, бо спрагло вірили, що розкидають їх, сіють перед мудрими, порядними наступниками?

До цих роздумів наводить нова книга старійшини критичного цеху української літератури Володимира П'янова "Визначні, відомі й "та інші"... (Спогади, есеї, нариси)", що вийшла у світ цього року в "Українському письменнику". Це ювілейне видання, яким ушановано 80-річчя чесного, невтомного трудівника в нашій літературі, дбайливого шукача молодих талантів по всій Україні, вихователя цих талантів. До таких знайдених Володимиром Яковичем належу і я, який на той далекий час віднайдення не надрукував ще жодного рядка прози, але вже був почутий з далекого Донецька цим сейсмічно щедрим чоловіком аж у Києві й відтоді підтримуваний ним, власне, протягом усього мого життя в літературі.

Пам'ятаю, в травні 1963 року під час творчого семінару молодих літераторів у Одесі (одна з ідей В. П'янова) йшли ми подвір'ям дачі Ковалевського, що веселково красувалася в якихось екзотичних квітах. П'янов питав нас, чи знаємо, як вони називаються. Ми не знали. Він любовно вимовляв дивні їхні назви й казав нам:

— Як же ви думаєте працювати в поезії, прозі, не знаючи елементарного — квітів, рослин?

І ось через багато років читаю його книгу про яблуновоцвітного поета П. Тичину, про третє цвітіння М. Рильського, про трепетно ніжного, як найніжніша квітка, поета В. Сосюру й увесь час наче чую докірливий голос автора: "Як же ви живете в літературі, не знаючи цього ось і цього про наших дорогих, яблуновоцвітних?..." Та ще ж і питає як! Із болем і образом.

Хоч би й оцей епізод розмови з незабутнім Олесем Гончаром у нарисі-спогаді "Він любив життя":

"Сьогодні його (О. Гончара — прим. В. З.) непокоїть те, що в літературних колах, насамперед серед деяких молодиків, стало модою нападати на майстрів.

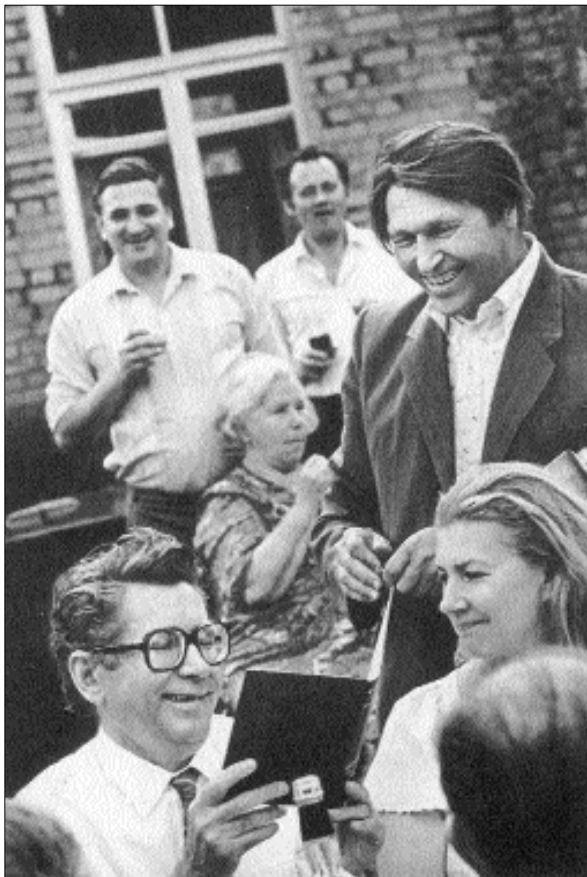
— Рвуться в літературу циніки, нездари вульгарні, сноби, для яких — нічого святого, скандалісти, осквернителі храму! Стає модним нападати на Тичину, Рильського, Малишка... аби кинути багнюкою і в бік автора "Собору"...

— І що дивно, — додаю і своє слово, — кидають не в тих, хто в часи тоталітаризму буквально тероризував усе талановите, особливо ж підтинав під корінь молодих, надію нашу. А кидають у тих, хто виступав проти спроби протиставлення молодих старшим і проти огульного заперечення деякими старшими творчих пошуків молодих...

— Справді, не чіпають ні того, ні того... Погромників, нищителів, святотатців не чіпають. Бездумні, осліплені незбагненно зне-

навістю, безсоромні рекетири! Хіба про таку зміну ми думали, коли все робили, аби захистити, щоб не задушила їх у зародку тоталітарна система. Щось не видно сьогодні таких витязів, якими були Симоненко, Тютюнник, Стус... Усі ми знаємо трагедію Довженка і трагедію Тичини, і той, хто розуміє всю її глибину, кому ця трагедія болить, ніколи не кине в них каменем... Які люди були! Ніхто ж нікого не ідеалізує. Всі ми діти свого часу, на всіх нас тією чи іншою мірою лежить печать епохи, всі ми так чи інакше зазнавали впливу офіційної ідеології, але ж хіба справедливе за рум'янами не бачити істинної краси правди, одухотворення й глибокого болю? Бо ж залежність ідеологічна не заступила в душах майстрів синівської любові до рідної землі, до вселюдських гуманістичних ідеалів..."

Чи знають ті молоді руйнівники духовних основ нашої нації, що в 30-ті роки М. Рильського півтора року енкаведисти мордували під слідством у тюрмі? Що й П. Тичина був арештований і протриманий півтора місяця у в'язниці, що в будинку по вул. Реліна, де мешкав поет, у вестибюлі й у 50-ті післясталинські постійно чергувала наглядка, яка переймала поетів-початківців, котрі відвідували П. Тичину, безцеремонно брала в них подаровані ним книжки, прочитувала дарчі його написи, пильно перегортала сторінки, дошукуючись можливої крамолі. Усе життя нашого яблуновоцвітного поета, як називав його О. Гончар, шантажували в ідеологічному відділі ЦК КПУ: під час розмови виймалась із шухляди світлина, де серед членів Центральної Ради був сфотографований і П. Тичина поруч із Симоном Петлюрою, який по-дружньому тримає руку в поета на плечі. І при цьому невинно промовлялося: "А це й ви тут, Павле Григоровичу..." Цим комуністичні садисти з Банкової застрашували поета можливою розправою, вибивали його з душевної рівноваги.

Конча-Озерна. На святі у Павла Загребельного. 1984 рік

І все ж не до кінця було знищено митця. У 60-ті роки він давав настанови молодим, щоб постійно працювали над собою, наполегливо оволодівали надбаннями культури минулого. "І тут же, — пише В. П'янов, — вдавався до пов'язаного з музикою, але зрозумілого кожному образу: "На пищику, зроб-

леному з весняної вербички, всього не загравеш і на одній ноті потрібної мелодії не виведеш..." Поет закликав кожного співця "набути в житті такого голосу, який був би почутий нашою епохою...". І це говорилося тоді, коли та звіряча комуністична система саме й вимагала від письменників гри на одному-однісінькому "пищику" та ще й збільшовиченому. Заміни кларнета на "пищика" вона все життя добивалася й від П. Тичини. І досягла свого, геростратівського, погасила світло генія. І все ж таки він зумів, наважився попередити шістдесятників про небезпеку "пищика". Сонячний кларнетист, він так і не призвича-

Василь Моруга, Світлана Жолоб, Володимир П'янов, Володимир Забаштанський, Дмитро Онкович у Будинку творчості "Коктебель". 1973 рік

ївся до клятого "пищика" і так невинно грав на тій советській дудці... Та все те розтануло, як поганий сон. Лишився чистий, молодий голос кларнета. Він пережив систему кларнеторуйнівників, він житиме з Україною, поки й світа сонця, бо природа ж його сонячна. Тож будьмо мудрі й цінуймо, бережимо цей наш духовний набуток.

З любов'ю, душевним теплом написані спогади, нариси про М. Рильського, В. Сосюру, О. Гончара, Миколу Лукаша, А. Малишка, Ю. Мушкетика, Івана Виргана, Сергія Воскресенка, перекладача Йосипа Дінкевича, Борислава Степанюка, про автора матеріалів до синонімічного словника, учителя з Полтави Андрія Євгеновича Багмета та інших. Нариси сповнені такими соціально гострими деталями, в яких, як у краплі води, відбивається та страшна радянська епоха, в котрій випала жорстока доля жити й творити нашим майстрам пера. Ось у нарисі про Ю. Мушкетика читаємо: "Юрій Мушкетик скрушно розповідає, що його станція Вертівка — поруч зі станцією Крути, а він закінчив університет і не знав, що означають в історії України Крути". У нарисі "Вирішальне слово — за Лукашем" автор у дорозі з цим дивовижним перекладачем-поліглотом говорить про мову. Вони перебирають румунські слова, які ввійшли в українську мову. І раптом Лукаш запитує, що означає слово "мустяца". "Мустяца, — відповідаю, — в перекладі означає вуса..."

— А як на мене, — мовить, пильно дивлячись мені в очі Микола Олексійович, — то воно означає те саме, що й сарак (сердега, бідолаха, бідаха...).

Чого ж "бідаха"? Виявляється, Мустяца — це був видатний український мовознавець з молдавським прізвищем, директор Інституту мовознавства Академії наук УРСР, відповідальний редактор російсько-українського словника, випущеного в 1937 році. Словник був розгромлений газетою "Правда", Мустяцу звинуватили в українському буржуазному націоналізмі. "Цього було досить, щоб знищити і Мустяцу, і словник..." От вам і вуса...

Не можу втриматися, щоб не процитувати місце з книги, де розповідається, як молодий Тичина читав учням капели-студії лекцію "Поезія і музика": "Не лишив поза увагою по-

ет і закону чергування голосних і приголосних. Проілюструвавши його на переконливих прикладах, зробив справедливий висновок, що в українській мові переважає принцип співвідношення приголосних до голосних як 1:1. Це українську мову за співучістю наближає до італійської мови. Бачимо це, зокрема, хоч у такому принципі: якщо слово кінчається голосним звуком — то друге має починається приголосним, і навпаки. Але можуть бути переходи і від приголосного до приголосного. Цей перехід буде найкращим тоді, коли один із приголосних звуків належатиме до носових (м, н) чи плавних (п, л). Тобто: кожне слово повинно лягати на своє місце".

Цей закон евфонії (милословності) української мови зовсім забутий зараз нашими газетярками і, на превеликий жаль, навіть багатьма письменниками, що огрубляє, деформує мову. Винна в цьому наша двомовність, негативний вплив російської мови, яка не знає такого явища, як евфонія. Тож вчитуймося в наших "яблуновоцвітних", відроджуймо милословність — це неоціненне багатство Богом даної нам мови.

У новій книзі В. П'янова показав себе і глибоким критиком-аналітиком, і гострим публіцистом-полемістом, і цікавим мемуаристом. Книга відзначається щирою сповідальністю. "...Ми тяжко виборювали себе самі в себе", — говорить автор. З болем мемуарист згадує про нестримну, цинічну русифікацію України в СРСР і про бай-

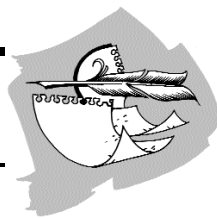
дуже ставлення до цього шовіністичного етноциду деяких "приласканих режимом" українських митців: "Поштоухом до роздумів над мовними проблемами, — пише В. П'янов, — слугувала й шовіністична позиція "Літературної газети". Мені й раніше ця проблема ятрила душу. Пригадую, як я одного разу сказав про наболіле Дмитрові Луценку, а він мені у відповідь: "Що ж, нам судилося бути в золотому перевеслі..." — "Яке перевесло? У залізні пута заковані, ледве дишемо..." А йому, приласканому режимом, делегатові XXV з'їзду Компартії України, йому, хто став лауреатом Шевченківської премії за пісню "Подвиг", присвячену генеральному секретареві ЦК КПРС Брежнєву, та за оду на честь гнобителя українського слова Щербицького, бач, іржаві лещата на живому організмі рідного народу видаються золотим перевеслом! Боже, що б сказав на таке блюзнірство великий Кобзар, образ якого викарбувано на лауреатській медаль премії його імені!"

А ми ж і сьогодні підносимо до небес отих "золотоперевеслих", із рвінним комуністичним благоговінням готуємося відзначити на державному рівні 85-річчя того ж В. Щербицького. То де ж ваш критично-вимогливий, принциповий голос протесту, молоді авангардисти-"рекетири"? Зірвали його на прокляттях свого, рідного, яблуновоцвітного, що не вистачає тепер сили здійснити на справжнього ворога України? Не хочеться цитувати повністю біблійний вислів про розкидання перлів. Може, таки ви порозумнішаєте, знегеростратієте хоча б перед цинізмом нинішньої лжеукраїнської влади...

Нариси та спогади В. П'янова відкривають багато невідомих фактів із життя й творчості українських письменників, вводять ці факти в контекст вітчизняного літературознавства. Талановите слово багатого на життєвий досвід критика і публіциста по-молодечому пристрасно закликає нас до священної національної пам'яті: "Читаймо, думаймо і осягаймо атмосферу, в якій доводилося жити і працювати нашим попередникам під комуністичним режимом".

Тож будьмо мудрими, не топчимо самі й не дозволяймо свиням топтати перли, щедро розкидані перед нами нашими яблуновоцвітними...

● **Василь ЗАХАРЧЕНКО,**
м. Черкаси

Олександр ШАРВАРОК

СЕРЕД СНІВ ЗОЛОТИХ, СЕРЕД ПОПЕЛУ Й САЖІ...

ТРИПТИХ

I
...і крик, і зойк, і сором, і ганьба...

II
...і вітру сплеск різкий,
пірамідальний —
поміж учора й завтра
знак прощальний,
і — дрозд камінна в нелінях-дубах,
коли я тілом кору зігрівав...

III
...я себе запитую: дива
іще приходять лагідно і тихо?
чи ними хто наповнився, задихав,
немов удруге світ оцей зустрів,
коли цей світ дотла ще не згорів,
не щез під хвилину,
не зник у павутинні?..
...і зайчик сонячний —
худий, худий, аж синій —
із фар авто до мене поспішив,
у вічі глянув — очі засліпив...
15.04.01

* * *
перелітумо в яскрині
перезимумо в числі
крило рахманної ріллі
одверне запах тліні
і тінь
безсмертної землі
подовжить наші тіні
1993

* * *
“Може, якось та хтось мені
правду розкаже...” —
так він думав колись
серед юних образ,
серед снів золотих,
серед попелу й сажі,
між фальцетів,
що часто зривались на бас,
між басами, що звіку ошукують нас...
Загострилися дні,
і округлились поспіхом дати,
стало мультко від спогадів
і порожнин.

(Правда тільки у Бога — її не дістати,
і покласти не можна
мигцем на божник).

Сам собі висповідуйся —
ти не сторонній
благодаті і злу, торжеству і журбі...

...що ніхто не завважив тебе
у короні —
то байдужки, бо й правда
сама у собі;
що розп'яття і досі тебе оминає —
то байдужки, бо правда
тебе розпинає,
і отут вона вся, де спинається серце...
...ти розкажеш її не для когось —
для себе...
1999

* * *
... за спілим гроном глоду
ще видно край вчорашнього життя —
він чимось дуже схожий на свободу,
приречену на тлін і забуття.

Сіяй, мій глоде, в сутінках осінніх!
... а заїде сонце, і загусне мла,

зберуться знову полудневі тіні
навколо мене, мовби круг стола.

Що їм сказати?
Глід уже поспів?
А я втомився чистити конюшні?..
...я заспівав чи, може, захрипів —
затанцювали тіні непорушні:
така гульба! Така безпечна гра
у невмируще після втрати лику!..

...глід багряніє, морщиться кора,
од віч сховавши таїну велику...
12.09.98

* * *
Заграє бубон метушливий, у танок
товариш вийде, вдаривши об поли,
а ти шукаєш вічної опори,
стоїш, мовчиш, вгрузаєш у пісок —
ти од такої радості одвик!
“Печерне щастя...” —
подумки завважиш...

...але ж на що оперся твій товариш,
злітаючи над кучері трави?..
15.05.00

* * *
Від ярої юности до берегів
розважної зрілості мчав без озирку.
Було мені тепло
в обіймах підзимку,
я щиро сміявся із гніву богів:
життя — це надовго, назавжди, навіки,
хоч би й хуртовини чи повени шал!..

...конечности досі не знає душа...
...та прагне сльоза під вологі повіки...
1999

ПАМ'ЯТІ СОЛОМІЇ ПАВЛИЧКО

Хоч як до вічності гукай,
життя завершується просто —
так скута кригою ріка
єднає час і простір,
щось від безсмертя однімає
і до безмежжя додає,
неначе те, чого немає, —
єдине, що насправді є.

* * *
Запахнуть любисток і м'ята,
роса із небес упаде.
Це вечір до мене іде —
іде моя втрата
часу, що лишається всім,
краси, що забудеться мною...

...і знову — стіна за стіною,
нізвідки стіна й звідусіль...
1998

* * *
подовшали тіні
день розлучився
з яблуком у моїй руці
стали важкими й помітними числа
в полум'ї золота і каганців
сутінок визолів барви

...от і дійшов пори
втрати і забави —
долі і гри...
11.09.00

* * *
Як наше слово прагне глибини,
як подумки блукає глибиною!

...а джерело увіч зажебонить
і сказане розплескає з водою...
Як наше слово прагне висоти —
зорею пирсне і сльозою зблисне!
...а зірка й до землі не долетить
і сказане закреслить незумисне...
23.06.91

СТАНУТЬ ДАВНІ ДРУЗІ ВОРОГАМИ

I
не помирять
ні вино з Масандри ні пергамент
стануть давні друзі ворогами
байстрюками сиріт

II
зійдуться грані
крапне сльоза з ропи
де той останній
що друга собі купив

III
чоботи незнайомця брудні
ноги брудні хоч і миє в річці
каже що ворог мені
аж у наступному тисячоріччі
дякую правді в лице
воно наді мною схилилось
хтось би злукавив а цей
тільки зламав мій стилос

КАНІВ. Пейзаж

Буває так, що мимохить
у розімлілому тумані
я спотикаюсь об рахманні
ознаки й обриси століть:
тут кручі, мов гірські орли,
на землю дивляться згори,
тут ще сопілка грає та
до жалю жаль гукає,
тут поцілунки нелукаві,
як це було ще до Христа,
тут мохом камінь оброста,
бо мох закоханий у камінь...

... тут Каїн з Авелем...
і Канів біблійні згадає літа...
26.05.00

* * *
Упорядкувай чи ні
ночі свої і дні
розповагом зануди —
прийдеш в нікуди!

Совість буди — не буди,
а не спостиш гріха,
там, де ти молодий,
радість іще глуха.

Стій! Зупинися! Оглянься!
Перед обличчя глянем —
зморшкувате лице...

...був сподіванцем.
словообранцем,
будеш — в руці олівцем...

...чи мозолем на пальці...
5.10.00

РОБОТА

...робота завжди знайдеться...
он там
смітник торішній — це (затям!)
уже завершене життя...
а там
циганка стегна розлучає,

іде-пливе, перестрічає...
(це щось, напевне, означає,
та, не осповлене ніким,
судомить горло, наче дим
давненько спаленого збіжжя...)
...це—плин,
це — клич,
це — роздоріжжя,
і не сумісність, а — суміжжя...
8.10.00

* * *
Літак летить не швидше, ніж світанок,
ти поглядом підштовхуєш його —
багряного, неначе шурхит шпанок,
і срібного, як росяний жаргон
близенько десь: он там, за Березанню,
а може, за обніжком темноти,
куди сьогодні дійдеш, але завтра
уже не доведеться йти...
1998

* * *
За кожний подих, подив кожний
плачу холодним потом самоти...

...мене страхає надлишок безбожних
так само, як і надмірок святих...

Рука руки давно не відчуває
і не болить від потиску, а десь
тотемний звір у погляді ховає
мене всього і світ оцей увесь...
31.12.99

* * *
На перетині вір
хрущ і звір
і розрадіть мене, й зрозуміють.

Я втомився від правди,
від крові офір,
переживши ганьби
і захоплення міру.

...а любови пісок
до сьогодні сухий,
він мене засипає, як мушлю —
висповідані мною великі гріхи
не струшу із душі,
не роз'ятривши душу...
28.05.99

* * *
...так, ми ішли...

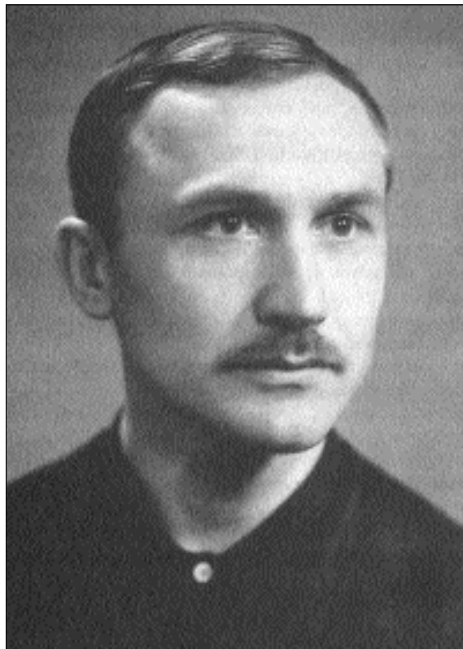
У нас немає
того, що зроду-віку не було,
хіба що з непрочитаних романів
засяє давнім гонором село
назустріч світу і супроти світу —
такий нерозповсюджений мотив!..

...та ще слова погоничами міту
вряди-годи озвуться з темноти...

...так ми ішли
між стовбурами літер,
мов до живої пам'яті хрести...
26.12.99

Орися СОКУЛЬСЬКА: «ВІНЧАТИСЯ НАС ВЕЗЛИ НА БІЛИХ КОНЯХ...»

Закінчення. Початок на

“Я ВІДПОВІМ ЇМ СОБОЮ”

— **Постать Івана Сокульського з роками, я б сказала, набирає міці, інтерес громадськості до нього не спадає, а навпаки, наростає. У значній мірі це викликано виходом його поетичної та епістолярної спадщини, яка стала доступною для школярів і студентів, відвідувачів бібліотек і всіх, хто небайдужий до історії краю та одухотвореного поетичного слова.**

— Читає тільки-но починає відкривати Іванову поезію. Він жив серед людей, займався громадською роботою, але через свою скромність чи через брак часу не робив творчих зустрічей з читачами. Він мав лише один-єдиний творчий вечір у Будинку вчених, у 1990-му році, який організував для нього тодішній голова Дніпропетровської організації СПУ Валентин Чермерис. А потім ще в органічному залі проходив вечір духовної поезії у 1992-му році, в якому він узяв участь серед інших поетів. Це був другий і останній його вечір. Бо то він Рух організував, то УРП, то мітинги проводив. Тоді була ця ейфорія, підйом... Його захопила стихія горбачовської перебудови і процес національного відродження.

— **Причиною незгасного інтересу до постаті Івана Сокульського є, безсумнівно, й історія навколо виходу у 1968 році знаменитого “Листа творчої молоді” на захист української мови та роману О.Гончара “Собор”. І в цім питанні є одна найголовніша інтрига, навколо якої так багато, сказати б, не шуму, а якогось негасимого неспокою, гри пристрастей та амбіцій. І загалом хочеться знати, хто ж був насправді автором цього антиросетського крамольного “Листа”. В окремих джерелах ми можемо прочитати різні версії про авторство “Листа творчої молоді”. Що Іван Григорович говорить Вам як найближчий людині на цю тему?**

— Ви знаєте, мене тоді ще тут не було, отже, я сама не була свідком того, що відбувалося. А з Іваном у нас, на жаль, якось не трапилося тієї розмови про Лист. Ми з ним про це не говорили. Що ж до названих книжок, нехай вони залишаються на совісті їх авторів. Я не хочу і не збираюся вступати в дискусію на цю тему. Аби був Іван живий, він би відповів. На те, щоб зрозуміти, хто був Іван, є його книги. А на випадок різних авторів я відповім ще виданням Іванових щоденників і наступних його книжок. Нехай вони їх читають!

Відступ другий. Роздум: А чи то так уже й важливо, хто диктував, а хто писав, коли саме Іван — один за всіх! — узяв на допомогу КДБ усю “провину” й відповідальність на себе і сам пішов у табори, де йому вже назавжди було підірвано здоров’я. Менше за все цей чоловік думав про славу, він залишив побиватися за нею своїх товаришів, що живуть сьогодні, бо поділився з ними роками свого короткого життя. Як пророче звучать його рядки із далекого 1977-го року:

Планований — тут —
у цій круговерті —
Не віком чужим, не добою —
Я відповім — життям чи смертю...

Я відповім їм — собою...

ДРЕСИРУВАЛЬНИК ЗВІРІВ

— **Пані Орино! Як відреагувала Ваша мала дитина на звістку, що батько “в тюрмі”? Як Ви оберігали її від почуття скривдженості серед інших дітей?**

— Як не дивно, Марієчка сприйняла ту новину спокійно. Може, тому, що вона навчалась у тій самій школі, де я працювала вчителькою. Мене поважали, хоча й були “попереджені” про нашу ситуацію, ставилися дещо насторожено, але цькування як такого проти нас відверто не чинили. А я трималася зі своїм оточенням навіть з викликом, якщо можна так сказати, ніби нічого такого й не відбувалося. Я завжди пам’ятала, що за нами слідкує не одна пара очей. Ми з Марієчкою завжди були гарно вбрані, веселі, ходили в кіно, в парк, у цирк. Ми завжди говорили з Марієюкою про батька так, неначе він з нами, а тільки ненадовго кудись відлучився. Раз на тиждень ми надсилали йому листи, я — свого, а вона, постаршавши, вже й свого. І Марійка неодмінно вкладала до конверта один-два своїх малюнки.

Я все робила для розвитку її малювальних здібностей, у дитини були кольорові олівчики, фарби. Удома був ляльковий театр. Ми не віддали дитину в садочок, вона виховувалася вдома, в родині. Іван давав мені поради в листах щодо Марієчки, але вони були відірвані од реального життя. А я знала, яке воно жорстоке, і як педагог готувала дитину до звістки, яка з якогось боку може до неї надійти.

— **Марієчка розповідала мені про свої дитячі міркування: “Мій рідний вуйко Ярослав “сидів”, Зеник Красівський, друг батьків, “сидів”, і якщо татусь, такий добрий і ласкавий, “сидить”, я подумала, що щось тут не так, з тими таборами”. Геніально сказано, як для малої дитини! Мудра дівчинка у Вас зростала. Розкажіть, будь ласка, як Ви їздили з нею в Чистопіль Татарської АССР до Івана? Чи почувалися Ви українською декабристкою?**

— Марієчка, побачивши батька, вигукнула: “Мамо, а чому татка тримають як звіра у клітці!” А я їй пояснювала, що зовсім маленькій, що тато працює тут дресирувальником диких звірів... Ми їздили раз-два на рік, коли давали 2-годинні побачення. Так були за п’ять років разів 7-8. Я мала єдине особисте (це коли виділено окрему кімнатку й наглядачі не дихають тобі у потилицю, а стоять надворі) побачення у 1986 році, ми були з Марієюкою і мамою 2 доби. Того разу мені вдалося винести з табору Лист Івана Сокульського про стан політ’язнів, де йшлося про те, що, незважаючи на перебудову, умови стали ще жорсткішими, що вбивають людей. Він писав про загибель Василя Стуса, Юрія Литвина. По дорозі помер Валерій Марченко та інші. Мені вдалося в Москві передати цього Листа на радіо БібіСі. І західні радіостанції вже через добу дали цю інформацію в ефір. Відкрито говорилося, що це Лист Івана Сокульського. За мною з’явився “хвіст”, я відчула його по дорозі з Москви до Дніпропетровська. По дорозі почали уже тиск і шантаж. Мене заарештували у вагоні, вели допит, залякували, що не доїду додому, якщо не зізнаюся. Кинули в люк. Як наслідок, заборонили нам побачення з Іваном, але я добивалася побачень. Останнє послаблення відбулося завдяки приїзду Рейгана до Москви — навесні 1988 року.

— **Відомо, що Іван Сокульський найдовше залишався у таборах, один із найостанніших. Розкажіть, будь ласка, про ланцюгову голодовку дружин політ’язнів улітку 1988 року, яку ініціював був Комітет захисту політ’язнів. І там же була ця відома історія в гангстерському стилі, як вас ловили. Розкажіть, будь ласка, про це з подробицями.**

— Рейган вимагав звільнення всіх політ’язнів. Хлопці в таборах тримали голодовку. Ще лишалися сидіти, окрім Івана, М. Кандиба, В. Овсієнко, інші хлопці. Комітет приймає рішення провести голодовку за звільнення. Маніфестація мусила збиратися біля головноштамту в Києві. Мали читати вірші, нести плакати. За кілька годин до початку нас усіх по одному переловили і розвезли кого куди. Спецслужбами на кожного з учасників було виділено по автомобілю “Волга”. І на вулицях нас вилловлювали. Я

йшла з Павлом Скачком, його окремо схопили, мене окремо. Моя сумка навіть лишилася в нього. Усе відбулося блискавично, я не встигла отямитися, як дужі руки молодиків у цивільному підхопили мене й запхали у машину. Я вже сиджу і мене везуть, невідомо куди. Ідемо — за вікнами Біла Церква, Фастів. Вивозять у степ...

— **Які думки володіли Вами під час цієї подорожі? Як Ви трималися? Чи не боялися, що Вас можуть просто вбити?**

— Ні, час був уже інший, і я була не голка в сіні. Убити вони мене не могли. Я їм по дорозі кажу: давайте я вам прочитаю вірші, які я збиралася читати на мітингу! І читаю Іванові: “Святує нація, яку віки топтали...”, а ще “Без України ми — раби останні...”. Я з ними трималася, як з гебістами. Кажу їм: “Чи ви хоч знаєте, кого везете? І хто мій чоловік? Він ніякий не злочинець. Ви ж українці, як вам не соромно брати участь у такій ганьбі? Чи ви не можете інакше собі на хліб заробити?” Вони мене слухали мовчки, тільки жовна під шкірою ходили. А тоді один і каже: “Раз така умная, везем дальше.” І от машина стала, десь на околиці Рокитнянського району Київської області. Виходимо. Вони сідають на обочині. Я стою в білій шовковій блузці, в елегантній спідниці, на високих підборах і кажу їм, усміхаючись: “Що далі?” Вони пошепталася, сіли в машину й поїхали. Тільки курява здійнялась. Стою одна, сонечко заходить. Коли їде колгоспна машина з людьми. Я без грошей і без сумки, зупиняю ту вантажівку. Одна жінка питається: “Що ви тут робите, у степу, сама?” Я їм усе чисто розповіла, як є. Водій каже: “До траси тут півгодини йти пішки. Я відвезу людей і приїду вас заберу”. Люди почали лаяти гебістів і співчувати мені. Водій вийшов з машини, показав мені дорогу, на піску малював. Я дійшла до траси й зупинила “Запорожця”. Розказую мою історію і прошу довести мене до електрички. Люди мені трапилися прекрасні. Довезли мене до Білої Церкви, купили квиток на електричку. І о першій годині ночі я була в Києві.

— **Як Ви зустрілися наразі зі своїми товаришами?**

— Добрий чужий чоловік дав мені

дві копійки, і я зателефонувала на квартиру до Славка Чорновола. Так було задумано, що він на маніфестацію з нами не виходив, а був зв’язковим і координував подальші дії. На той нічний час він уже зробив заяву у КДБ, в міліцію, на радіо “Свобода”, “Голос Америки”, вже інформація про події всюди пішла. За мене дуже переживали, бо я повернулася до Києва найпізніше з усіх. На мене чекала вже вечір — пам’ятаю, Олесь Шевченко зварив макарони по-флотськи, з м’ясом (сміється).

Наступного дня ми пішли з хлопцями на пляж, і тут до мене підійшов чоловік у цивільному, показав документ майора (чи підполковника) КДБ на прізвище Гончар і сказав таке: “Аріна Васильєвна, не делайте глупостей. Возвращайтесь дамой, Ваш муж скоро будет дома...”. Я їм не вірила, але поїхала до Дніпропетровська. А через кілька днів Іван і справді приїхав додому.

ІВАНОВІ СКАРБИ

— **Ваші листи в табори — то були Іванові скарби...**

— Можна так сказати, що для нього то бу-

ли скарби, бо листування, за його власним зізнанням, стало для нього в таборах не тільки засобом комунікації, а й сенсом життя.

— **Іван Сокульський одразу ж бреться видавати культурологічний самвидавний часопис “Пороги”. Він радіє з цієї “гласності”, свободи слова, якої ніколи не мав. Як це виглядало, де це відбувалося?**

— У нас вдома, от на цьому самому його письмовому столі. Це було робоче місце, тут відбувалися засідання редколегії, усе “варилось” в нашій хаті. Приходили хлопці — художник Сергій Ковика-Алієв, мистецтвознавець Лідія Яценко, поет Раїса Лиша та її чоловік Юрій Бівташ, Петро Розумний. З Донецька приїздив Ярослав Гомса.

— **Як ви святкували проголошення незалежності в серпні 1991 року?**

— В Івана не було великої ейфорії. Він був скоріше розгублений, приголомшений. Це було для нього після таборів занадто швидко й занадто несподівано. Бачив, що відразу все пішло якось не так, як хотілося, не так, як мріялося.

— **Яке сокровенне слово пишиє Вам, окрім віршів, Іван Сокульський, який безперечно передчував свою смерть, аж написав такі останні рядки: “Душа повільно відлітає У тишу, простір, небеса...”?**

— Чогось такого, на зразок заповіту, Іван мені не залишав. Звісно, він розумів, що вмирає. Я — теж. Але ми грали обоє і про смерть не говорили. Я втішала його: “Ти видужаєш, усе буде гаразд, вийде твоя збірка поезій”. Йому за три місяці до смерті приснився сон: сніги, дерева в іншій, такі блискучі. Хатка українська, віконця світяться на сонці. “Я йду, — каже, — а краса неземна. І голос з неба: “Пора тобі вже, сину, додому.” Звичайно, я зрозуміла, що той сон означав, що чого він був. Але не показувала виду. Я його заспокоювала: “Ти — поет, тому тобі й такі сни сняться. Мені таке не присниться.” Іван усміхнувся трохи сумно на мої слова і нічого не відповів. Мабуть, подумав, що я не зрозуміла того сну. А я просто боялася говорити про те, що невідворотно відбувалося. До лікарні він потрапив, маючи вже три інфаркти в таборах. Вони тоді не фіксувалися, а коли збільнився, отримав меддоповідку, і лише з неї він довідався про свої діагнози.

Четвертий інфаркт стався, коли його побили в Дніпропетровську біля стенда газети “Українське слово” під час маніфестації, у травні 1990 року.

Відступ третій, прощальний:

Ось як писала про Івана Сокульського його дружина, поетеса Раїса Лиша: “Тоталітаризм виконав свій відкладений присуд, уразивши поетове серце. 13 років таборів і в’язниць та 73 доби карцеру не минули безслідно... В люмпенізованому суспільстві, де слово “інтелігент” є майже лайкою, він був інтелігентом у всьому й до кінця. За часів, коли все продається й купується, вперто, стоїчно нічим не торгував. Його м’які, делікатні манери й гордий консерватизм нагадували давню Україну. ...Дон Кіхот і Син Божий в одній особі...”

— **Пані Орино, спасибі Вам за те, що Ви врятували як сам будинок, де жив Іван Сокульський, так і зберегли весь його інтер’єр з такою чорного дня непорушним, без змін. Серед книг і речей, що оточували його, Вам світліше усмішкою Ваш Іван з портрета Панаса Заливахи. Чи впізнаєте на ньому свого Друга?**

— Іван не вважав портрет подібним, але поважав Панасове художнє “бачення”, дуже любив його як друга. Мені ж не потрібно дивитися на портрет, щоб згадати чоловіка. Не треба зусиль, щоб відтворити його образ, який я ніколи не забувала.

— **Яку з поезій Івана Сокульського Ви б хотіли прочитати сьогодні читачам на прощання?**

— Нині осінь, час, який Іван дуже любив. Тому я привітаю читачів таким його віршем:

Осінь, осінь — чистий образ Божий!
До небес — дерев іконостас...
Перед серце — щедро та вельможно

— Лаврою оздобною звалась.

ДРУЖИНА ПОЕТА

— Пані Орино, дозвольте насамперед привітати Вас із виходом книги *“Листи на світанку”* і уклінно подякувати Вам за Ваші упорядницькі та видавницькі клопоти, завдяки яким український читач за останні десять років отримав, крім названого двотомника, ще й збірки віршів *“Владар каменю”* (*“Український письменник”*, 1993), *“Означення волі”* (*“Січ”*, 1997) та *“Листи до Марієчки”* (*“Січ”*, 2000 та *“Смолоскіп”*, 2000). Усі вони вийшли посмертно, і це просто подвиг, що Ви практично вирвали ім'я поета Івана Сокульського із забуття.

— Дякую за вітання! Але в наш час це все дуже непросте справа, особливо з матеріального боку. Тому я принагідно хочу подякувати добродіям-спонсорам, завдяки жертвам яких ці книги побачили світ. Це — Віктор Ющенко, дніпропетровські підприємці брати Віктор і Михайло Карпенки, голова Дніпропетровського обласного управління культури Валентина Тальян, Осип Зінкевич, Микола Кульчинський, “подільник”, який йшов по справі з Іваном. Спасибі й тим кільком спонсорам, які допомогли і просили їх не називати.

— Пані Орино, люди з приємністю відзначають Вашу ошатність, енергійну вдачу. Дасться це Вам (імідж сучасної жінки, в якій все гаразд), мабуть, нелегко: багато працюєте, поєднуючи роботу вчителя у середній школі-інтернаті з видавницькою діяльністю. Та ще й очолюєте обласну організацію Союзу Українок. Що надає Вам, удові, сили жити, втративши чоловіка, брата Ярослава Лесіва, батька?

— Я б не стала вживати слово “вдова”, а краще “дружина”, до того ж Іван, помираючи, благословив мене влаштувати своє особисте життя, не жити самотою. Але менше з тим. Якщо говорити про сили, то це, по-перше, незабутня пам'ять про мого чоловіка, а по-друге, я розглядаю видрук Іванових книжок як свій перед ним моральний і людський обов'язок.

— Поезії та епістолярія Івана Григоровича розкривають перед читачем духовний світ поета. Поговоримо про його земну, сповнену мук, путь. Яким був Іван Григорович?

— Іванова мама розповідала, що Іван ще дитиною був неподібний до інших. Залюблений у степ, любив бути на самоті. Любив вечірнє небо. Був диваком. У побуті і в житті це був шляхетний інтелігентний чоловік. Ніжний, добрий. З вуст його я не чула грубого слова. А людина найкраще пізнається саме в побуті. Він був тонкою ліричною людиною. Сказати по-людському, я була з ним насправді щаслива. Людяний, романтичний, міг свято влаштувати серед буднів. Наприклад, я прокидалася, а на мене чекала паруюча кава і букет свіжих духмяних ромашок, нарваних ним щойно в степу. Не кожен день, звичайно. Але бували свята. Був несподіваний. Накопичаться в нас якісь справи, а він каже: “Орисю, кидаймо все і йдемо у степ! Йдемо до Дніпра”. Любив товаристо, в нашій хаті постійно хтось був, когось запрошували, це було нормою життя. Постійно були люди, я б сказала, це був маленький поетичний клуб, до якого належали наші найближчі друзі — Юрій Вівташ та Раїса Ліша.

О 5-й ранку Іван міг розбудити мене і сказати: “Орисю, вставай, сонечко сходить. Співає соловейко. Пішли у степ, знаєш, яка роса випала. Ти не уявляєш, як гарно надворі”. І я вставала і йшла з ним милуватися природою. Але не завжди. Бо це була для мене мука, і я інколи говорила йому: “Іване, мені ж треба на роботу о 8-й”.

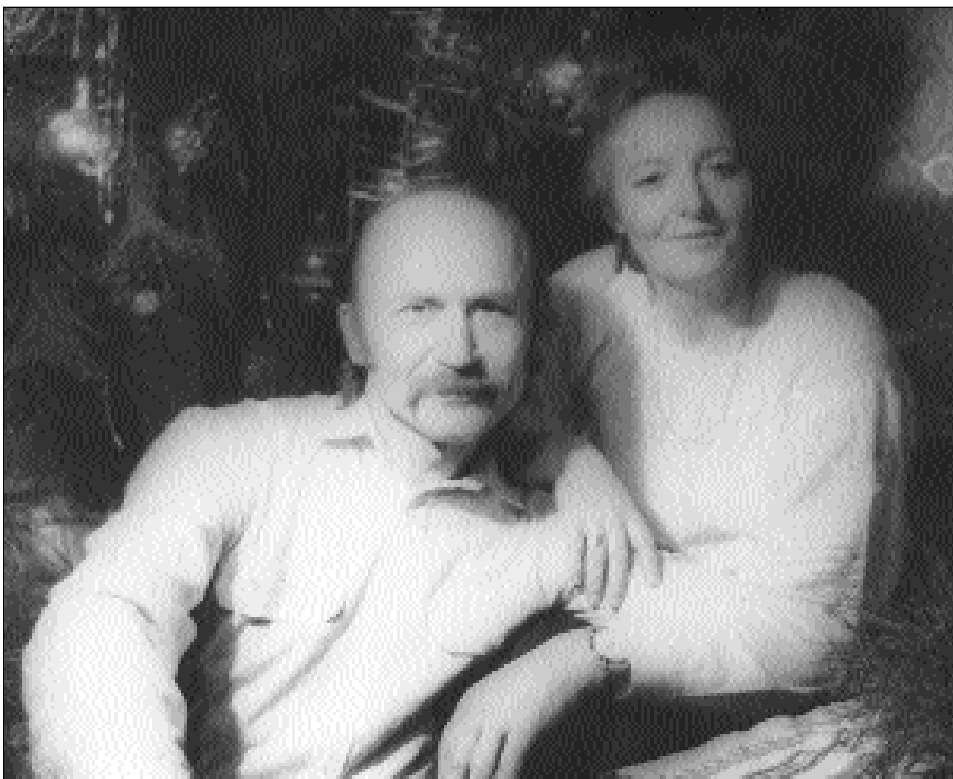
— З листів ми дізнаємося, що Іван Григорович почувався у таборах не як в'язень, а скоріше як схимник у скиті, де, як він писав, “розквітла моя квітка молитви до Бога”...

— Івановою настільною книгою була Біблія. Нею він починав день і нею закінчував. У Мордовії, в таборах Іван познайомився був з ленінградським католицьким священником — Борисом Заливако, і той вплинув на нього, на посилення його релігійності, але не в сенсі зміни конфесії, бо Іван стояв і залишився на позиціях православ'я. Іван прагнув ідеалу не тільки у віршах, але і в житті.

— Тобто, він був органічний: у житті такий же, як і в поезії? Це рідкісний дар — цілісність натури. Небагато митців можуть цим похизуватися. Скажіть, ви вінчалися?

— Звичайно! Хоча це тоді й було заборонено. Мої батьки благословили нас, у 1974 році ми вінчалися у старенькій сільській церкві в стилі бароко, у карпатському селі. Він-

Орися СОКУЛЬСЬКА: «ВІНЧАТИСЯ НАС ВЕЗЛИ

Від редакції. Минає десять літ, як на землі не стало чудової людини, поета, правозахисника, політв'язня совєцького ГУЛАГу Івана Григоровича Сокульського. Цього літа в Дніпропетровську та Києві відбулася презентація двотомника епістолярії поета, а також судових документів під назвою *“Листи на світанку”*, що вийшли нещодавно друком у Дніпропетровському видавництві “Січ”. У червні в Київському будинку письменника відбувся Вечір пам'яті, на який прийшли письменники, політики, політв'язні-побратими Івана, творча інтелігенція столиці. В обговоренні книги взяли участь Євген Свєрстюк, Микола Кульчинський, Василь Овсієнко, Раїса Лиша, Михайлина Коцюбинська, Степан Хмара, Юрій Вівташ, Алена Пашко, Петро Осадчук, Микола Семенюк, Сергій Архипчук, Леонід Череватенко, Анатолій Погрібний, Осип Зінкевич. Перед гостями виступили дружина Івана, упорядник і видавець названого видання, Орина Сокульська, редактор книги Тамара Завгородня та художник, що оформлював ці видання, автор козацького хреста-пам'ятника — Сергій Ковика-Алієв. Присутні згадували Івана Сокульського в розмові небуденній, теплій, по-доброму родинній. Вечір вела поетеса й публіцист, землячка Івана Лєся Степовичка. Саме її редакція “Слова Просвіти” замовила інтерв'ю із вдовою поета Ориною Сокульською.

чав нас монах, було витримано всі бойківські традиції. Вінчатися нас везли на білих конях.

— Ви зараз сказали, та й усі, хто знав Івана Григоровича, зазначають, що він був, що називається, поетом до мозку кісток, тобто людиною не від світу цього. Ви — вчитель математики, жінка прагматичної вдачі, маєте справу з рядками чисел... А були поруч з поетом, заміряним, що літає у високостях небесних і личив хіба що зорі над своєю головою. Ваш із ним союз — це той випадок, коли протилежності притягуються й доповнюють одне одного чи бувало і якимось інакше?

— Справа в тому, що я математиком стала через необхідність. А взагалі-то мріяла про гуманітарний фак, але гуманітарієм мені бути не судилося через родинні обставини. А саме: мій рідний брат о. Ярослав Лєсів, коли я закінчувала школу, був засуджений разом із Зеновієм Красівським за створення підпільної організації “Національний фронт” і випуск самвидавного журналу “Воля і батьківщина”. Я себе готувала до вступу на філфак. Або історичний. За рік мені довелося помінати свою професійну орієнтацію, адже з такою біографією філфак мені “не світив”. Але я не жалкую про таку переорієнтацію, бо математика нічого від мене мого не забрала, а тільки додала мені нових рис — практичності, прагматичності, точнос-

ті, організованості.

— Як говорять французи, з двох залюблених кохас все ж завжди хтось один, а другий лише дозволяє себе кохати. Хто був, так би мовити, “головним” у Вашому соборному шлюбі?

— Іван закохався в мене, та і я була зачарована ним якимось з першої хвилини нашого знайомства, ним і його добротою, лагідністю. У шлюбі моє почуття стало дужим, бо Іван дуже добре до мене ставився. Він був також прекрасним батьком Марічці, а коли бачиш таке ставлення, то відповідаєш взаємністю. Життя жорстоке і щодня нас випробовувало, увесь час, і це нас гартувало, а не розлучало...

Знаєте, Іван дуже мене любив, і ніхто не зможе мені його замінити, іншого такого чоловіка я у житті не зустріну. Ніколи ні разу він не прохопився лайкою, ніколи ми не посварилися. Любив мене й Марічку і коли ми були разом, і в розлуці.

ВЛАДАР КАМЕНЮ

— Іван Григорович у своїх листах не дуже добрим словом згадує місто Дніпропетровськ, як те, що “рикає”. От, наприклад, у листі 1980 року він пише Вам: “Мене не дивує, любя, що Марієчка після канікул в Карпатах і чути не хоче про Дніпропетровськ. Паскудне місто, я її розумію, тільки назвою його вже можна ля-

кати маленьких дітей. Два “р” в однім слові — це вже забагато”.

— Ми познайомилися з Іваном у Карпатах, коли він приїхав до нас на гостину на запрошення свого однокласника, мого брата Ярослава. Я тоді закінчила інститут і вчителювала у сільській школі неподалік. Іван закохався в мене і запропонував стати його дружиною. У Дніпропетровську, як не дивно комусь це може здатися, я завжди почувалася й почувуюся сьогодні добре. Цей край став мені другою батьківщиною, Дніпро і степи стали мені рідними. А східняки мають у своїм характері ті риси, яких, може, не вистачає галичанам — якусь таку широту, ширість, простоту в спілкуванні. А КДБ я не боялася, чого було боятися, адже я зробила вже свій вибір, пов'язавши свою долю з Іваном. Я до цієї долі була готова через досвід з братом. Я виховувалася у такій родині — християнській, національно свідомій, мій батько був у загонах карпатських партизан, ОУН — УПА, тому мій вибір був свідомий.

— Період між двома арештами (1974–1980) в житті Івана Сокульського позначений повневір'ям в пошуках роботи, частію зміною робочого місця. Скрутно, напевно, було жити великою родиною, з мамою, бабусяю на крихітні ті заробітки?

— З роботами йому, зрозуміло, не таланило. Позаяк з університету його було ще в кінці 60-их виключено, працювати за фахом філолога чи вчителювати він не міг. Попрацював кілька місяців слюсарем-монтажником — звільняють “по погодженню сторін”. Пішов в управління будівельних робіт робітником — через три місяці звільняють. Був він і сигнальником паливно-транспортного цеху Придніпровської ДРЕС, і виконавцем художніх робіт у художньому комбінаті, і машиністом сцени в театрі ляльок, і реалізатором туристичних путівок в міському бюро екскурсій, і двірником-сторожем ЖКВ, і прибиральником навчального комбінату. І все звільняють “по собственному желанию”. Звісно, що скрутно було, але якось викручувалися. У мене було півтори ставки у школі, його мама допомагала. Був свій приватний будинок, присадибна ділянка. Ну і знаєте, ми були тоді такі молоді...

Відступ перший, літературознавський:

Пізнаючи поезію Івана Сокульського, ми розуміємо, що перед нами один із представників літературного дисидентського андеграунду, що, на мою думку, не обмежується тільки 60-ми роками, бо є актуальним і для 70-их, 80-их та початку 90-их років, доки не скінчилася ера самвидаву і наша література не вийшла з підпілля.

Три улюблені образи панують у його поезіях — Дніпро, Пороги, Степ. Ці три стихії супроводжували Івана, за його власним зізнанням, і в глибоких камерах тринадцятилітньої неволі по далеких чужинах. “Дніпро, Пороги, Степ, — стали своєрідними трьома містами мого життя”, — зазначає поет у своїй біографії.

Знаковим і визначальним для музи Івана Сокульського є, безперечно, образ каменю. Він у його поезіях багатовимірний і символізує у своїй амбівалентності такі неперепутні істини, як твердість, незламність козацького духу, як незнищенність, вічність українських духових первнів, постає джерелом поетичної наснаги.

Камінь в Іванових поезіях не тільки росте, він кричить, він “плаче”, камінь “дзвенить копитами”, камінь “шумить хвилями”. Камінь для Івана — детермінанта його буття в часі (“люте врем'я”) і просторі (“тут мелють камін”), ще й орієнтир, щоб не загубити духом в “пустелі всіх, самотній Україні”, де “свята неділя стала вихідним”.

— У будинку Івана на підвіконнях ми бачимо колекцію білих камінців з берегів Дніпра. Що Ви можете розповісти про його особливе ставлення до каменю, як до чогось більшого, ніж просто красивої речі?

— Для Івана камінь був важливим образом. Він годинами міг стояти біля історичного музею і споглядати камінних половецьких баб. Перша книжка, як Ви знаєте, яка вийшла посмертно, але він її сам підготував і назвав, — називалася “Владар каменю”. Не власник, а владар! Камінь для нього був уособленням дніпрових порогів, він вважав, що по каменю можна читати нашу історію. Він говорив мені: “Уяви, скільки цей камінь бачив, пережив...”

Він любив пороги і не вірив, що їх немає. Казав, що варто лише придивитися до води і прислухатися, як “пороги гудуть ніби дзвони.”

Закінчення на с.